

Sukkos

Show# 241 | October 12th 2019

שער הכוונות ענין ראש השנה דרוש א

ובנוקבא, כנוזר בפרשת פנחס בתחילתה, כי ר"ה הוא בחי' שמאלו תחת לראשי עד יוה"ש, וביוה"כ האירו ונתמתקו הדינים ההם ע"י אימא עילאה, ובחג הסוכות הוא בחי' וימינו תחבקני, וביזם ח' עצרת, אז הוא זוג ממש, ואלו הם פשטן של דברים.

מדבר קדמות מערכת סמך אות יו"ד

ושמעתי כי יש מדרש בנוסח זה: איוב היה מצטער מאד, כיון שראה שהסוכה בשתי דפנות נתקררה דעתו. ופירש מוריניו הרב המובהק מר קשישא כמהר"ר אליעזר נחום ז"ל, דטעמא דסגי בב' דפנות וג' אפילו טפח דכתיב בסכת בסכת ויש אם למסורת¹³, גם אמרו ז"ל¹⁴ ואשימם בראשכם ואשקם כתיב - שהכל תלוי בראשים גדולי הדור, ואיוב היה מצטער כי הוא איש תם וישר וכו', וכשראה סוכה בב' דפנות דיש אם למסורת א"כ גם ואשמם יש אם למסורת וגדול הדור סובל עונות דורו, ונתישבה דעתו. עד כאן שמעתי.

ליקוטי הגר"א מועדים- סוכות- עמ' תכ

הלכות דפנות נרמזות בתיבת סכה

תנו רבנן שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח (סוכה ו ב)

• **הא** דחז"ל הכשירו סוכה של שתי מחיצות כהלכתן ושלישית אפילו טפח. אפשר כי צריך לדעת את הא"ב, - שלש אותיות בתיבת סכה, מצוה מן המובהק לעשותה כסמ"ך בעלת ד' מחיצות, ואם אין לו ארבעה דפנות מותר לעשותה ככ"ף בעלת שלש מחיצות שלימות, ואם אין לו גם זה דיה לעשותה כה"א, דהיינו שתי מחיצות ולחי אחד אפילו טפח.

(שלמי יוסף, הוּכפּוּת לר"א תש"ח)

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כז עמוד ב

דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסכת - מלמד שכל ישראל ראויים לישוב בסוכה אחת.

Selected emails from our listeners

Comments on the Show

Dear Headlines Podcast.

I would like to make a comment, with regard to the latest Podcast.

In the interview with *Rabbi Yitzchok Eizik Silver* there was mention made with regards to eating in the Sukah when it is raining.

Rabbi Silver stated he did not understand the Minhag of certain groups. I think we can help enlighten the issue because Behashgocho Perotis an article was just printed on the matter.

I would be happy if this article which I am *attaching* can be uploaded to the PDF of the Mareh Mekomois, and if it can be forwarded to Rabbi Silver.

Thank you very much. Ah gut Moed.

Dear Headlines Podcast,

Please forgive my lateness in submitting the following article, I hope you would still be able to add it to the PDF of Mareh Mekomos.

Recently there was a discussion in regards to sleeping in the Sukka. I would like to submit the following articles in an attachment, which be of interest to those who would look into the topic, and may want to get a clearer understanding in regards to those who do not sleep in the Sukka.

Thank you very much!

Nochum Shmaryohu Zajac

Age gap theory

The Shidduch crisis and the age gap theory has been discussed on your show a couple of times. I recently researched the tap and found serious mathematical flaws in the theory. Perhaps you can address these issues:

1. The number of male versus female births in the frum community is not 105 to 100, as in the general population, but rather at least 110 to 100. I have 3 sources for this.

At shidduchcrisis.com there is a chart which shows the number of boys and girls in the Lakewood schools. It shows over 10% more boys.

The AviChai foundation study shows that over 9% more boys than girls are enrolled in Jewish schools. This includes non-frum schools, which presumably are similar to the general population. They also note that many chassidishe bochurim are not enrolled in high school. In fact it's clear that at least one thousand frum highschoolers are missing from their statistics.

In the book 'How to choose the sex of your baby' (by Dr. Landrum Shettles and David Rorvik, first published in 1970) it states "Orthodox Jews have a disproportionate number of male offspring, as has been reported for decades". See pages 71 and 101 for an extensive discussion of this matter.

2. The AviChai foundation study shows that the yeshiva community grew less than 59% in 15 years. That is about 3.2% per year.

3. It would seem to me, from my discussions with a number of people that the actual average age gap is no more than 2.5 years. I would suggest that people should add up the age gap of the 15 couples they know and divide it by 15 so they can see the numbers by themselves.

Thank you,

Wondering about the age gap theory

Yehoshua Notis

Table of Contents

Rabbi Shay Tahan

A Succah which is not fit to sleep: Rem"a, Chacham Tzvi, Mishna Berura, Shaar Hatzion, Koveitz Halachos

Going on trips, is that Holchei Derachim who's Pottur from Succah: Igros Moshe, Yechava Daas

Putting a sheet on top of the Schach: Gemara, Shulchan Aruch, Shevet Halevi, Igros Moshe

Rain on Succos: Gemara

Stam and Yesh Omrim in Shulchan Aruch: Rama"h M'Panu, Yabia Omer

Using Non Jewish holiday decorations for the Succah: Shevet Halevi

Mats for Sechach and that Halachos of Maamid: Shulchan Aruch, Bikurei Yaakov, Aruch Hashulchan, Shevet Halevi, Yabia Omer, Nitei Gavriel, Koveitz Halachos

Sleeping in the the Succah without one's wife: Rem"a, Magen Avraham, Mishna Berurah

More Halachos of Maamid: Shulchan Aruch, Mishna Berurah, Magen Avraham, Taz,

Eating and sleeping in the Succah on Shmini Atzeres: Gemara, Shulchan Aruch, Mishna Berurah, Aruch Hashulchan

Amount of money to spend on Daled Minim and Mitzvos: Shulchan Aruch, Mishna Berurah, Biur Halacha

Should someone in debt give Tzedaka: Reb Chaim, Birkei Yosef

The Mesorah of Moroccan Esrogim: Minchas Yitzchok

Davar Hashava Lchal Nefesh; Smoking and taking showers on Yomtov: Gemara, Shulchan Aruch, Beer Moshe, Shemiras Shabbos Khilchasa, Koveitz Teshuvos, Yabia Omer, Chut Shoni, Shulchan Shlomo, Shaar Hatzion, Shulchan Aruch, Mishna Berurah, Magen Avraham, Igros Moshe

Capturing and killing bees on YomTov: Minchas Shlomo

Rabbi Yitzchok Eizik Silver

A Succah which is not fit to sleep: Rem"a, Mishna Berura, Gemara

A Succah on public property: Shulchan Aruch, Mishna Berurah, Biur Halacha

Sleeping in the the Succah without one's wife- how to treat a wife: Gemara Erachin, Gemara Eruvin, Tosafes Yevamois, Maharm Lublin, Baalei Hanefesh- Raavad

Rain on Succos- Doing A Mitzvah when you are exempt: Tosafes Gittin, Gemara Succah, Shulchan Aruch, Gemara Avoda Zorah

Mats for Sechach and that Halachos of Maamid: Shulchan Aruch, Mishna Berura, Chazon Ish

Using Non Jewish holiday decorations for the Succah: Shulchan Aruch

Eating and sleeping in the Succah on Shmini Atzeres: Gemara, Rambam, Shulchan Aruch, Mishna Berurah, Aruch Hashulchan, Reb Shlomo Zalman, Shulchan Aruch

Amount of money to spend on Daled Minim and Mitzvos: Shulchan Aruch, Biur Hagr"a, Mishna Berurah, Biur Halacha, Mishna Berurah, Gemara Beitza, Michas Chinuch, Tosafes

Should someone in debt give Tzedaka: Gemara Nedarim, Birkei Yosef

Rabbi Shay Tahan

רמ"א אורח חיים הלכות סוכה סימן תרמ ס"ד

הגה: ואם עשאה מתחלה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שא"א לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הויא כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו (מרדכי פרק הישן).

שו"ת חכם צבי סימן צד

מ"ש במרדכי פ' הישן דאם עשה סוכה בתחלה במקום הראוי להצטער בשינה לא יצא י"ח כלל אפי' באכילה אינו נ"ל כלל דתשבו כעין תדורו לאו על אופן הסוכה קאי באיזה ענין תהיה עשויה אלא על אופן הישיבה באיזה ענין תהא וע"ז קאמר דתהא כעין דירה ואה"נ דאם עושה ב' סוכות האחת לאכילה והשנייה לשינה אף שאותה של אכילה אינה ראויה לשינה מ"מ נפיק בה ידי חובת אכילה ובהכי אזדא לה הוכחת הרב תה"ד סי' צ"ב דמי שאינו יכול לישן בפשוט ידיו ורגליו דלא הוי מצטער וחייב לישן בה וקמוכח לה משיעור סוכה שהוא ז' טפחים ומדברי המרדכי הנ"ל ובאמת הדבר תמוה מאוד והחוש מוכיח דאין לך צער גדול מזה ובודאי דלכתחלה אין לו לעשות סוכה בענין זה כדי שיהיה מצטער ופטור מן הסוכה אבל אם הוא ביום טוב וכבר נעשה או שאין לו מקום לסוכה אחרת יותר גדולה נ"ל לע"ד אחר בקשת המחילה מכבוד תורת הרב ז"ל דאינו חייב להצטער ולישן בסוכה בלי פשוט ידיו ורגליו כדרכו כל השנה וכלל גדול אמרו תשבו כעין תדורו וכיון שבדירתו ודאי אין אדם ישן באופן זה אף בסוכה אינו חייב לישן בה בזה האופן ועוד אמרו דבשינה אפי' גשמים כל שהוא הוי צער לפטור והראיה מהמרדכי הנ"ל היא גופא צריכה ראייה אדרבא כיון דקי"ל סוכה דירת עראי בעינן וכו' עקיבא שעשה סוכתו בראש הספינה אף שהרוח מצוי' שם ועוקרתה כמו שבאמת עקרה ומסתמא אין דרך לישן שם כיון שהרוח מצויה שם כל שעה ונוחה ליעקר ואין אדם ישן בדירה כזו ואפ"ה עשאה ר"ע כדי לאכול שם ש"מ דאף שאינה ראויה לישן בה יוצא בה י"ח אכילה והנלע"ד דעיקר פלוגתייהו דרבי ורבנן אי בעינן ד' אמות או סגי בז' טפחים הוא בסברא זו אי בעינן שתהא הסוכה ראויה לשינה נמי ולהכי בעינן ד' אמות כדאשכחן לענין ד"א ברה"ר דטעמא משום דבשינה בעינן האי שיעורא או סגי בראויה לאכילה להכי סגי בז' טפחים כדי ראשו ורובו ושלחנו וקי"ל כרבנן ובהישן אמרינן כל האזרח מלמד שכל ישראל יוצאין בסוכה א' פירש"י דמשמע סוכה א' לכל ישראל שישבו בה זה אחר זה ואין ספק דאף דבאכילה ראויין לאכול זה אחר זה דהיינו שיאכלו אלף או רבוא כאחד ואח"כ אלף או רבוא אחר אבל לענין שינה כיון שעיקר מצות שינה לסוכה היא איש ואשתו א"א לשני אנשים ונשותיהם לישן בסוכה אחת ואי בהפסק מחיצה אינה סוכה א' אלא כמה סוכות ולפי סברת המרדכי הנ"ל אף מצות אכילה לא יצאו א"ו לאו מילתא היא ולמאי דחזיא מיהא נפיק בה הנ"ל.

משנה ברורה סימן תרמ ס"ק כ

ר"ל אפילו י"ח אכילה ויש מאחרונים שחולקין ע"ז ודעתם דאף דלכתחלה בודאי אין לעשות סוכה כזו שאין יכול לקיים בה כל הדברים כדון מ"מ בדיעבד יוצא בה ידי חובת אכילה כיון שלאכילה אין מצטער:

שער הציון סימן תרמ ס"ק כה

שערי תשובה בשם תשובת חכם צבי סימן צ"ד, וכן דעת בנו בספרו מור וקציעה, וכן הסכים בתשובת משיבת נפש. ועיין לעיל בריש סימן תרל"ט בשערי תשובה שהביא סיעתא להחכם צבי מתשובת רב האי גאון, ומכל מקום יש לזיזר מאד בזה, כי כמה אחרונים העתיקו את דברי הרמ"א להלכה, וקושית החכם צבי כבר ישבו, עיין שם:

קובץ הלכות סוכות עמוד קעד בהגהה

והנה יש שרוצים לפטור עצמם משום שמתיראים מפני גנבים, ובאמת קשה לעשות מזה טעם להקל, דממנ"פ, אם יש בזה מקום להתיירא, א"כ הוי סוכה שאין ראוי לשינה, וקיימ"ל (רמ"א סי' תרמ סעי' ד) דאפי' לאכילה פסולה, דסוכה צריך להיות ראוי לכל דבר. ואם אין בזה כ"כ מקום להתיירא והוא דואג ומצטער על לא כלום, אי"ז חשיב מצטער כלל, כדמבואר סי' תרמ (סעי' ה) לענין אבל, דאמרי' דאיבעי לי' לייטובי דעתי'. וצ"ל דסומכים על הסוכרים דסוכה שאין ראוי לשינה כשר, ע' בשע"ת סי' תרמ (סק"ה) בשם תשו' חכם צבי (סי' צד). ועמש"כ להלן (פט"ז סעי' ד) במי שקרובו מיצר ודואג ומצטער מחמת שהוא ישן בסוכה, אם מקרי מצטער.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן צג

אם מותר לצאת לתענוג בעלמא למקום שלא יהיה לו סוכה.

ובדבר לצאת לטיול ולתענוג בעלמא למקום שלא יהיה לו סוכה מסתבר לע"ד שאסור דהולכי דרכים שאיתא בסוכה דף כ"ו כשהוא לדבר הרשות שפטורין עכ"פ ביום הוא כשהולכין למסחר וכיוצא שהוא צורך ממש וגם הוא לכל אדם שבשביל זה היה צריך לצאת גם מביתו שלכן באופן זה מותר לצאת מהסוכה, אבל לטיול ולתענוג בעלמא שאין לזה שום צורך אינו כלום מה שבשביל תאותו והנאתו היה יוצא מביתו כיון שלא היתה יציאתו אף מביתו לצורך. והגע עצמך אדם שיש הרבה פעמים שישן בחצרו תחת כפת השמים משום שנהנה בזה יותר מבבית הכי יפטר מסוכה משום שמביתו יצא בשביל זה, וא"כ למה אמר רבא מצטער פטור מן הסוכה הי"ל לומר מי שנהנה לישב בחצר יותר מבבית והסוכה פטור מן הסוכה. ואף שיש אולי לדחות דרבא אמר מצטער דוקא לענין לילך לישן בבית בשביל זה, דלגבי הבית לא נפטר בזה שיש לו יותר הנאה בבית מבסוכה ולא לגבי לישן בחוץ דלזה נפטר גם בלא צער אם יש לו יותר הנאה, משום שאולי לילך לבית של אחר לא היו רוב בני"א הולכים בשביל יותר הנאה ולילך לחוץ היו הולכים גם בשביל יותר הנאה, והבית בחג הסוכות יש לו להחשיבו כמו שהוא ליכנס לבית של אחר, לא מסתבר זה דמנלן להחשיב כן ולא כמו שיש לו עצמו שני בתים שהיה הולך לבית השני גם בשביל יותר הנאה. וגם מפורש במג"א סימן תר"מ ס"ק י"ד דאם אין יכולין לישן כל כך בטוב בסוכה ויהיו יגיעים למחר ולא יוכלו לקיים המצוה כראוי פטורין, הרי דבשביל הנאת השינה יותר אסור, ודין זה הוא אף כשהשינה בחוץ טוב לו יותר כשאינן הולכו למצוה, דהא מקור המג"א נראה שהוא מהג"א /סוכה/ דף כ"ו שפי' בר"ח ורבה ב"ר הונא דגנו בארקתא דנהרא שהוא בחוץ משום דישנו שם להנאתן יותר ויכלו לעסוק במצוה למחר טפי, אלמא דשלא לצורך מצוה בשביל ההנאה היה אסור. וגם בלא זה הא נענשין על עשה בעידן ריתחא כשמבקש טצדקי למיפטר מהמצוה

כדאיתא במנחות דף מ"א אף באופן שהיה לו הנאה בלבישת בגדים הפטורין מציצית דודאי לא בכונה ליפטר מציצית לבש רב קטינא לסדינא וסרבלא הפטורין מציצית. לכן מסתבר דלילך לטיול ולתענוג למקום שליכא סוכה אסור. והנני ידידו מברכו בחג שמח, משה פיינשטיין.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן לב

ח. אם מותר לטייל בחג הסוכות ועי"ז יבטל ממצות סוכה.

והא דמסתפק כתר"ה לענין מה שכתבתי בח"ג דאו"ח סימן צ"ג דלצאת לטיול ולתענוג בעלמא למקום שלא יהיה סוכה שאסור דל"ד זה להולכי דרכים אפילו לדבר הרשות שפטורין דהוא דוקא כשהוא לצורך שהיה יוצא מביתו אבל מה שהיה הולך מביתו לתענוג בעלמא אינו כלום מה שהיה יוצא מביתו בשביל זה, אם יש בזה חלוק בין א"י לחו"ל ולא כתב כתר"ה טעם לספקו דבלא טעם ודאי אין לחלק, אבל אולי כוונתו לאחד מחו"ל שבא על זמן קצר לא"י שכל טירחא הגדולה והוצאה הגדולה היתה בשביל שרוצה לראות כל א"י ואין לו ע"ז רק ימים מועטין שאולי אצלו הוא צורך ממש לא ענין טיול והנאה בעלמא שלא נפטר בשביל הנאתו יותר לישן בבית ובחוץ מבסוכה דראיית המקומות הוא לו צורך גדול, שלכן לזה מסתבר שמותר אם אינו יכול להיות עוד איזה ימים בשביל הטיול, והוא לאו דוקא א"י שיש אולי גם מצוה בזה אלא אף הנוסע למדינה אחרת שאיכא דברים שרוצין האינשי לראות יהיה רשאי אם לא יוכל להיות שם איזה ימים אחר הסוכות לראות זה. אבל לצאת לטיול ולתענוג היציאה לבד אסור כשלא יוכל לאכול ולישן בסוכה. וכן כשיש לו איזה ימים לטייל אחר הסוכות אינו רשאי אף בא"י לילך לראות במקום שלא יהיה סוכה כדכתבתי.

שו"ת יחווה דעת חלק ג סימן מז

שאלה: היוצאים לטיול בימי חול המועד סוכות, האם רשאים לאכול סעודת קבע חוץ לסוכה, או לא?

תשובה: שנינו בברייתא (סוכה דף כ"ו ע"א) הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה. הולכי דרכים ביום ובלילה פטורים מן הסוכה ביום ובלילה. ופירש רש"י, שהטעם שפטורים מן הסוכה לפי שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים, תשבו כעין תדורו, כלומר, כעין ישיבת ביתו, וכשם שבכל ימות השנה אין אדם נמנע מללכת בדרך לסחורה, כך בכל ימות החג לא הצריכו הכתוב להמנע מלצאת לדרך ע"כ. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך /א"ח/ (בסימן תר"מ סעיף ח'). והנה בספר הלבוש שם כתב, שהולכי דרכים ביום שחייבים בסוכה בלילה, זהו רק כשמוצא סוכה מוכנה במקום חנייתו, אבל לא הטריחוהו חכמים לעשות שם סוכה לכתחילה. והמגן אברהם כתב לחלוק על דברי הלבוש, והעלה שצריך לעשות סוכה במקום חנייתו בלילה. ובספר בגדי ישע דחה ראיית המגן אברהם בזה, וכן העלה החיי אדם (כלל קמ"ז סימן כ"ו), שגם במקום חנייתו בלילה, אם אינו מוצא סוכה מוכנה אינו צריך מן הדין לטרוח לעשות סוכה, שהרי יצטרך לעמול ולהתעסק בעשיית הסוכה שעות רבות, ואין זה נחשב כעין תדורו ע"כ. ובאמת שהמאירי בסוכה (כ"ו ע"א) הביא חילוקי דעות בזה, וכתב, שיש אומרים שהולכי דרכים ביום חייבים הם לעשות סוכה מתחילה בשעת חנייתם, אבל אנו מפרשים שאין עליהם שום חיוב לעשות סוכה מתחילה, אלא כשיש שם סוכה במקום חנייתם חייבים לאכול ולישון בסוכה וכן המנהג ע"כ. נמצא שהעיקר להלכה בזה כדברי הלבוש והחיי אדם הנ"ל. (וראה בארחות חיים הלכות סוכה אות ל"ג).

אמנם עדיין יש מקום לומר שלא התירו חכמים להפקיע עצמו מחיוב מצות סוכה אלא כשיוצא לסחורה, שיש בזה קצת צורך מצוה, כמבואר בשו"ת תרומת הדשן (סימן ה'), וכן כתב הרמ"א בהגה /א"ח/ (סוף סימן רמ"ח). וראה עוד במגן אברהם (סימן תקל"א סק"ז), ובאחרונים שם. אבל כשיוצא לטיול בעלמא, לא התירו להפקיע עצמו מהמצוה. וכמו שאמרו במנחות (דף מא ע"א) שהוכיח המלאך את רב קטינא על שהיה עושה טצדקי להפקיע עצמו ממצות ציצית, ואמר דבעידן ריתחא ענשינן אעשה. וכתבו התוספות, שזהו אפילו בכגון מצות ציצית שאין אדם מחוייב ללבוש טלית בת ארבעה כנפות כדי שיתחייב בציצית. וראה בתוספות שבת (לב ע"ב) ובתוספות פסחים (קי"ג ע"ב). ובתוספות ערכין (דף ב ע"ב) ד"ה הכל חייבים בציצית. וראה עוד בטור יורה דעה (סוף סימן שכ"ד), ובשו"ת עדות ביהוסף מטלז' (סימן ה'), ובשו"ת רב פעלים חלק א' (חלק יורה דעה סימן ה'), ובשו"ת עמק יהושע חלק ב' (סוף סימן ט'). וכן כתב באמת הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה כרך ה' (חלק אורח חיים סימן צ"ג), שיש לאסור הטיול בחול המועד סוכות מטעם זה, שמפקיע עצמו ממצות סוכה. והוסיף עוד, שלא פטרו חז"ל הולכי דרכים מסוכה, אלא כשיוצאים למסחר שהוא צורך ממש, אבל לטיול שאין בו צורך אלא לתענוג בעלמא, אין להתיר, והאריך הרחיב לבסס דבריו בזה ע"ש. אלא שאם נוסעים במכונית טנדר, ישנה אפשרות לעשות סוכה על המכונית, ויכולים לאכול בה סעודת קבע גם בתוך כדי נסיעה. וכמו ששינוי כיוצא בזה במשנה (סוכה כ"ב ע"ב) העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כשרה. ופירש רש"י, ואף על פי שבראש העגלה מיטלטלת היא ואינה קבועה, כשרה, הואיל ודי לנו בסוכה שהיא דירת עראי. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך /א"ח/ (סימן תרכ"ח סעיף ב'). וכתב המגן אברהם, שאפילו בשעה שהספינה הולכת בים הסוכה כשרה. ונראה שהוא הדין בסוכה שבמכונית הטנדר, שהיא כשרה גם כשהיא נוסעת. ואמנם הפרי מגדים (באשל אברהם סק"ד) יצא לדון בדבר חדש, שדוקא בספינה שדרכה בכך, אבל בסוכה שבעגלה אינו יוצא אלא כשהיא עומדת, ולא בשעה שהסוסים מושכים אותה. אולם הגאון בעל ערוך לנר בספר ביכורי יעקב (סימן תרכ"ח סק"ג), הוכיח במישור להכשיר גם באופן שהעגלה נוסעת. וכתב המשנה ברורה בשער הציון, שדברי הביכורי יעקב נכונים בזה ע"ש. ובאמת שכן מתבאר במאירי (סוכה כ"ב ע"ב) שכתב: שאף על פי שהעגלה והספינה הולכות לדרכן ואין הסוכה עומדת במקום אחד כשרה. ומכל מקום עדיף להמנע מטיולים בחול המועד, ולהקדיש זמנו לתלמוד תורה, וכמבואר בירושלמי מועד קטן (פרק ב' הלכה ג'), כלום אסרו לעשות מלאכה בחול המועד אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ועוסקים בתורה. [והובא בתוספות חגיגה י"ח ע"א ובארחות חיים הלכות יום טוב אות ל"ד, ובכל בו סוף סימן ס' ע"ש]. ועל כיוצא בזה אמר רבי אליעזר (בסוכה כ"ז ע"ב) משבח אני את העצלנים שאין יוצאים מבתיהם ברגל. ישמע חכם ויוסף לקח.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף י עמוד א

פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, או שפירס על גבי הקינוף פסולה, אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה.

גמרא. אמר רב חסדא: לא שנו אלא מפני הנשר, אבל לנאותה - כשרה. - פשיטא, מפני הנשר תנן! - מהו דתימא הוא הדין דאפילו לנאותה, והאי דקתני, מפני הנשר - אורחא דמילתא קתני, קא משמע לן.

שלחן ערוך אורח חיים סימן תרכט סעיף יט

פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, כלומר שלא יהיו עליו וקסמין נושרים על שלחנו, פסולה; אבל אם לא פירס אלא לנאותה, כשרה והוא שיהא בתוך ד' לסכך; וי"א שסוכה שהיא מסוככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או ישרו העליון ותהיה חמתה מרובה מצלתה, ופירס עליה סדין שלא תתייבש, או תחתיה שלא ישרו העליון, כיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה, פסולה; אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעליון, או לנאותה, כשרה ובלבד שיהא בתוך ארבע לסכך; ומיהו לכתחלה לא יעשה אלא א"כ הוא ניכר לכל שמכוין כדי להגין או שהוא שרוי במים, שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא לייבש:

שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן נז

בענין שימת פלאסטיק שקוף על הסוכה להגן מן הגשמים

בענין השאלה שנשאו ונתנו כמה ת"ח אם מותר לשום פלאסטיק שקוף שהשמש נראה מתוכו על הסוכה האם נחשב כסכך פסול או לא, לדידי פשוט דפסול ליתן על הסוכה גם כי איכא צילתה מרובה מחמתה בלא"ה, ואין לנו לדון בה לכל היותר רק דין סדין המבואר במשנתנו סוכה יו"ד ע"א ובשו"ע או"ח סו"ס תרכ"ט, וכיון שנותן הפלאסטיק הזה להגן מפני הגשמים הרי קיי"ל בשו"ע שם כדעה ראשונה דכל שעושה להגן מפני החמה וה"ה להגן מפני הגשמים דפסולה, ובעצם הפלאסטיק דבר פשוט שנקרא סכך פסול שאינו נעשה מדבר שגדולו מן הארץ (ואפי' ה' נעשה מגדולי קרקע הרי נשתנה צורתו לגמרי ועיין שיטת הרמב"ם סי' תרכ"ט ס"ד לענין פשתן שנידק) ובתחלה סבור הייתי לומר דמשנתנו דפרס עליה סדין - סדין דוקא נקט דדוקא סדין יש צדדים להקל לרוב ראשונים - כדאית להו - ולר"ת כדאית לי' כיון דלא ניתן לשם סכך או דלא נצרך להסדין בתורת סכך אם כבר צילה מרובה בלא"ה לשיטת ר"ת, והיינו משום דהסדין שהוא דבר ארוג מניח הגשמים שירדו לסוכה מבעד אריגתו, אבל עור או פלאסטיק הזה שאינו מניח הגשמים שירדו לסוכה, הרי כ' ר"ת ריש סוכה ובפוסקים סי' תרל"א ס"ג דאם אין גשמים יכולים לרדת לתוכה פסולה דהוי לה בית ולא סוכה, וע"ש במג"א סי' תרל"א ס"ק ב' דפסק כן להלכה ונימא דהגם שעשה סכך כשר בלא"ה מכ"מ דבר המונע גשמים מהפכו לכעין בית או מה"ת או מדרבנן.

אמנם הדרנא מזה דהא מג"א סו"ס תרכ"ט כ' דבגשמים ומים נוטפים יתן סדין להגן (דלשיטת ר"ת עכ"פ לא פסול בדאיכא סכך כשר בלא"ה ולא יברך אז) הרי דסדין גם לגשמים מהני - וכן מדהקשו הקדמונים דלמה גשמים סימן קללה בחג דיפרוס עור וכה"ג להגן דכשר לשיטת ר"ת. הרי דהשוו עור וסדין.

ועוד דהא ודאי יראה דכיון דיש סכך כשר ממש בלא"ה וסכך זה ראוי שיעברו בו גשמים - א"כ הפלאסטיק הזה המעכב גשמים לא עדיף מסכך פסול על סכך כשר, ולר"ת עכ"פ כל שאינו מסייע להכשר סוכה אינו פוסל, ואף על פי שבמציאות אינו מניח גשמים לירד לסוכה מכ"מ מניעת ירידת גשמים הפוסל אינו מטעם הסוכה אלא מטעם הסכך, ועיין בפמ"ג בא"א סי' תרל"א שם דהוא פוסל כשאר סכך פסול בד"ט.

נמצא לדברינו דשימת פלאסטיק על סוכה כשרה שיש בה צילתה מרובה מחמתה תלוי בב' דעות שבשו"ע

סו"ס תרכ"ט הנ"ל, ובשעת הדחק דממילא גשמים יורדים ה"ה כסדין שכל מג"א דיתן להגן מפני הגשמים אבל אסור לברך כיון דהעיקר כדעה ראשונה כמש"כ מג"א הנ"ל.

הנה כל זה הי' פשוט בעיני - אלא דבא לידי מש"כ חכם אחד בירחון קול יעקב - (יו"ל בברוקלין) דר"ל דכיון שהמכסה הפלאסטיק הוא שקוף שהשמש נראה מתוכו, וכיון דעיקר סכך לצל וא"כ כשאמרה תורה בסוכה תשבו שבעת ימים וסוכה היינו סכך העשוי לצל וכדדרשו ריש סוכה מפסוק וסוכה תהי' לצל יומם, א"כ בכלל עשית סוכה רק דבר המיצל וא"כ אח"כ כשגלתה תורה איזה סכך פסול ג"כ לא בכלל זה דבר שאינו מיצל ואין זה סכך פסול הפוסל בסוכה, - ורצה שם לחזק יסוד זה.

ולדידי זה ליתא כלל דהא כ' ב"י סי' תרל"א דסכך העשוי לצל היינו להגן מן השמש ומן המטר, ואף שלא נמצא ברש"י שלפנינו שם ח' ע"ב מכ"מ כן כ' הרא"ש שם סי' י"ב ובלבד שתהא מסוככת כהלכתו אר"ח והוא שעשאה לצל להתלונן תחתיו מחורב וממטר ע"כ - והיינו דנלמד מקרא דישעי' ד' וסוכה תהי' לצל יומם, מחרב ולמחסה ולמסתר מזרם וממטר, וס"ל להני ראשונים דסיפא דקרא ארישא קאי דזה ג"כ בכלל צל, ואפי' לר"ת החולק בתוס' וברא"ש שם דס"ל דאדרבה דסכך מעובה המעכב מגשמים פוסל ומכ"ש דאינו מתנאי הכשר סוכה שיגן מן הגשמים מכ"מ עיין בהג"ה מיי' פ"ה מסוכה אות ח' בשם הריב"א דגם לר"ת עכ"פ בעינן הצלה והגנה מן הגשמים אלא דאם אין יורדין בה כלל פסולה.

עכ"פ גם הגנת הגשמים בכלל צל דמיצל מגין מפני המטר, ואף על פי דהאי פלאסטיק השקוף יש לו רק חצי שיעור של הגנת הצל דהיינו הגנה מפני המטר מי יאמר דבשביל זה יבטל ממנו שם סכך כיון שהוא סוכך עכ"פ, עד שנאמר דאינו בכלל סכך פסול שפסלה תורה - ועוד מי יאמר דלא מיצל גם מהשמש וכלשון הראשונים מן החורב דנהי דאור השמש חודר דרך תוכה אבל הגנה מפני חום השמש והחורב עכ"פ הוי ע"כ יראה בעניי דחלילה להתיר כזאת, ובודאי נקרא סכך פסול מן התורה, ודינו כסדין וע"ד שכל מג"א הנ"ל סו"ס תרכ"ט דאם יש כבר סכך כשר מלבדו דיושב תחתיו מספיקא דר"ת בשעת הדחק ואינו מברך.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן מג אות ד

פריסת סדין נאה מפלאסטיק על הסוכה כדי להגן מן הגשמים

בדבר פריסת סדין לנאותה דכשרה (סוכה י' ע"א) הוא דווקא כשכוונתו הוא כדי לנאותה, ולא כשכוונתו הוא להגן מן הגשמים שהוא לסכך, שוודאי אינו כלום מה שהוא מיפה גם את הסוכה והוא נוי להסוכה בזה, לשיטה ראשונה בש"ע סימן תרכ"ט סעיף י"ט, דאם פירס הסדין כדי להגין מפני החמה ומפני הנשר פסולה, וכ"ש כשמסכך מפני הגשם. ופשוט שהוא אף כשהסדין הוא נאה ויש בה יפוי להסוכה, וכ"ש כשעיקר כוונתו הוא להגן, שבשביל זה הוא מביא סדין של פלאסטיק.

ואף להי"א שם דלהגין מפני החמה והעלין הוא ג"כ מותר כמו כדי לנאותה, מ"מ הא לסכך באופן שלא יוכלו הגשמים לירד כלל, אין יכולין. כמפורש בטור בשם הסמ"ק בסוף סימן תרכ"ט, דאף שנשרים שאין בהן ד' כשרין, נהגו העולם שלא לסכך בהם כלל, משום דלמא אתי לסכך בהם הקביעות בעניין שאין הגשמים יכולין לירד בה. והובא טעם זה בט"ז ס"ק כ"א ובמג"א ס"ק כ"ב, והט"ז הוסיף שמטעם זה לא נהגו לכסות בקשין

של תבואה, נמי מטעם זה דהסמ"ק, משום שבכיסוי הקש בקל יכסה כיסוי עב מאד, היינו שלא יוכל הגשם לירד שם. ואף שיש מקום לומר בטעם הסמ"ק שאין מסכנין בנסרים כלל, אפילו הקצרים, הוא משום דלמא אתי לסכך בהם בקביעות בעניין שאין הגשמים יכולין לירד, אין החסרון מחמת שאין יכולין הגשמים לירד בה, אלא מחמת שהוא כיסוי הקבוע שרגילים לעשות בתקרת בית קבוע. שזה לא שייך לאסור בפריסת סדין, אף של פלאסטיק. וגם מה שהב"ח כתב שאסור לכסות מטעם שלא יוכלו הגשמים לירד בה, גם בלאטיש, דאע"פ שאין מקרין בזה בתים קבועים יש לחוש לטעם הסמ"ק דילמא יסכך בהן בקביעות שאין הגשמים יכולין לירד, ולשון בקביעות לא מובן. ועיין במג"א שלא נקט תיבת בקביעות כשהביא את הב"ח, אלא כתב אף על פי שאין בהם גזירת תקרה, שאין מסכנין בהן בתים, מ"מ יש לחוש שישכך כ"כ שלא יהיו הגשמים יורדין בתוכה כמש"כ הסמ"ק. וצריך לומר שהוא פירוש המג"א על תיבת בקביעות שכתב הב"ח, שכתב המג"א דכוונתו שיש לחוש שישכך הסוכה בהלאטיש סיכוך כעין שעושין לקביעות, דהוא עב מאד, שלא יהיו הגשמים יורדין בתוכה. שזה עצמו הוא פסול בהסכך, אף שלא מסכנין בזה בתים. שא"כ חזינן שסובר הב"ח להסמ"ק, שמה שאין גשמים יכולין לירד הוא הפסול בעצם. ואולי הוא ג"כ מטעם דכיוון דהוא כיסוי טוב כסיכוך דנסרים, שייך ג"כ גזירת תקרה, מאחר דבעצם הוא טוב לכסות גם בתים בזה. שנמצא שמה שאין מכסין בתים בזה, הוא רק מצד נוי וכדומה, ולא מצד שאינו תקרה טובה, ששייך לחוש שיימצאו איזה אינשי דאין חוששין לנוי, ומסככו בזה בתים, ושייך קצת גזירת תקרה. אבל לא משמע כן בלשון הסמ"ק שבטור, וכ"ש שלא משמע כן בב"ח. ובט"ז שם בסוף, אחר שכתב דלא נהגו לכסות בקש אף על פי שהוא עיקר סוכה המפורשת בפסולת של גורן, כתב דנראה שזה ג"כ מטעם הסמ"ק שבקל יעשה כיסוי עב מאד, וכשליט לו במה לכסות פשוט להתיר שיכסה בקש, רק שיזהר לעשות שיוכל הגשם לירד שם. הרי ודאי סובר שזה בעצמו שאין הגשם יכול לירד הוא פסול.

ואם כן מוכרחין לומר דמה שהמג"א כתב בס"ק כ"ה דאם הגשמים נוטפין מהסכך מוטב לפרוס סדין משיאכל חוץ לסוכה, שלכאורה תמוה, דהא כשלא יוכלו הגשמים לירד בתוכה היא סוכה פסולה, וצריך לומר דפריסת הסדין כדי שיאכל בסוכה היא חומרא בעלמא, וכמדויק לשון מוטב לפרוס סדין משיאכל חוץ לסוכה. ומה שמסיק מיהו לא יברך לישיב בסוכה דספק ברכות להקל, אף שהכא משמע שהמג"א סובר לדינא דאינו כלום, ולא היה שייך לברך אף אם היה חייב לברך בספק, לא דקדק בלשונו כל כך, מאחר דאף אם הוא ספק ממש לא היה צריך לברך.

ועיין בהגמ"י פ"ה מסוכה ה"ט באות ט', שר"ת פסל סוכה שמעובה כל כך שא"א לגשמים לירד בתוכה. ואף לריב"א שכתב בסוכת רועים שעשויה להגין מן החמה ומן הגשמים, פי' שם בהגמ"י דכוונתו שמציל רק הצלה פורתא, אבל אם אין יורדין גשמים כלל פסולה. וכן סובר לדינא גם המג"א. אך משום שיש עכ"פ מרבוותא אלו שמכשירין אף בסיכוך עב מאד שאין הגשמים יכולין לירד לתוכה, כהר" שמשון גיסו של ר"ת שהביא הגמ"י, ומשמע שגם הרמב"ם סובר כן מדלא הזכיר פסול זה, וגם ברש"י לא מצינו שמפרש שהוא פסול, וכדמשמע מהגמ"י שאינו סובר רש"י שהוא פסול, כתב המג"א דבגשמים מנטפין יפרוס סדין ויאכל שם, מאחר שאיכא מרבתינו מי שמכשרי סוכה שאין יכולין הגשמים לירד לתוכה, והוא רק להחמיר כדלעיל, אף שלדינא סובר שהלכה כר"ת בהגמ"י, וכהסמ"ק בטור, שמשמע שגם הטור סובר כן.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כח עמוד ב

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות - משתסרח המקפה. משלו משל: למה הדבר דומה - לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו.

שו"ת הרמ"ע מפאנו סימן צז

דע כי המחבר ההוא רבן של בני גולה זה דרכו בש"ע הקבוע להוראה להביא תחלה הדעת היותר מוסכמת והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם י"א, א"כ מה שסתם תחלה כדעת הגאונים להתיר הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו ולא זכר הסברא הב' אלא לחלוק כבוד לבעלה שגם הם גדולים ורבים ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותייהו, אמנם לו שקול ישקלו הגאונים והרב והרמב"ם בעלי הסברא האחד בכף מאזנים מכריעים הם כל חכמי עולם שיחדו יהיו תמים בכף שנייה, מלבד רבים מן הגדולים מסכימים עם הראשונים. ואין ספק שלדעת המתירים ראוי היה להורות בעובדא דידך אבר ועוף מותר, גם ברוך תהיה אם אסרת העוף כלו כי יש לך על מי להשען.

שו"ת יביע אומר חלק י - יורה דעה סימן מג אות ב

ואם לחשך אדם לומר שבדבר המבואר בפוסקים לפסק הלכה, אין לסמוך על דעת החולקים אפילו בשעת הדחק, וכדאמרינן בנדה (ט ב), מאי לאחר שנזכר, אילימא לאחר שנזכר דאין הלכה כרבי אליעזר אלא כרבנן, בשעת הדחק היכי עביד כוותיה. וכאן הרי מבואר ברמב"ם (פרק י' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט), ובטור ושלחן ערוך יורה דעה (סימן שלא סעיף יט), ששביעית נוהגת בזמן הזה על כל פנים מדבריהם, ואם כן מנא לן שאפשר לסמוך על החולקים בשעת הדחק. וכן כתב בשו"ת בית הלוי (סי' א סוף סעיף ה), שמאחר שהרמב"ם והטוש"ע פסקו לאיסור ולא הביאו שום חולק, אי אפשר להורות נגד ההלכה הקבועה בש"ע, וחלילה לבעל הוראה לפרוץ גדר הש"ע ולהורות היתר נגדו, אף בשעת הדחק. ע"ש. אף אתה אמור לו כי דבר זה נפתח בגדולים, ובשו"ת חכם צבי (סימן ק) כתב, דאף על גב דאמרינן בנדה (ט ב) שאילו נפסקה הלכה דלא כרבי אליעזר לא סמכינן עליה אף בשעת הדחק, לא דמי פסק מרן השלחן ערוך לפסק התלמוד, שהרי מצינו לכמה מגדולי האחרונים שלפעמים חולקים על הרבה מפסקיו של הבית יוסף, ולכן שפיר דמי לסמוך על המקילים נגד השלחן ערוך בשעת הדחק. ע"כ. וכן נידון הגאון בית אפרים שהובא בשו"ת חתם סופר (חאה"ע ח"ב סי' עא, דף לה ע"א) בד"ה והנה מה, אף על פי שהוא נגד פסק השולחן ערוך בלי שום חולק (באה"ע סי' קסד סעיף נה) שאם חלצה בשמאל חליצתה פסולה, אעפ"כ רצה לסמוך ע"ד הראב"ן ודעמיה להקל בשעת הדחק. וגם החתם סופר לא נחלק עליו בזה, אלא דס"ל דהראב"ן יחיד הוא ממש בזה ובדאורייתא אין לסמוך להקל אף בשעת הדחק. כיעו"ש. אלמא שאף בדבר שהוא נגד הש"ע סמכינן בשעה"ד להקל. ובשו"ת בנין עולם (חלק אורח חיים סימן יד דף טז ע"ג), העיר גם כן מדברי הגמרא (נדה ט ב), דהיכא דנפסקה הלכה לא סמכינן על החולקים בשעת הדחק, ודחה, שבאמת אין שום ראייה מזה, דהא טעמא בעי מה יש חילוק בין אם נאמר בפירוש הלכה כרבים או לא, הא בלאו הכי יחיד ורבים הלכה כרבים, אלא צריך לומר דהיינו טעמא כיון דבלאו הכי קיימא לן כרבים, למה הוצרכו בש"ס לפסוק להדיא כרבנן, ועל כרחך שכינונו לומר שכאן אין לסמוך על היחיד אפילו בשעת הדחק, מה שאין כן אילו לא

נפסק בפירוש היינו סומכים על היחיד בשעת הדחק. ומעתה זה שייך דוקא בפסק הלכה שבש"ס, מה שאין כן בדין המבואר לנו למעשה בשלחן ערוך, דלא שייך לומר כן, משום הכי סמכינן שפיר על היחיד בשעת הדחק. וזה ברור. ושכן הסכים לזה מהר"ש קלוגר, וקלסיה שהוא אמת. ע"כ. וכן כתב בספר חידושי רז"ה (דף סט ע"א), שגם במה שנפסק להחמיר בשלחן ערוך, בדרבנן אפשר לסמוך על המיקל בשעת הדחק, אפילו הוא יחיד במקום רבים. ע"ש. וכן בספר נזירות שמשון אורח חיים (סימן יג), פסק לסמוך בשעת הדחק על החולקים נגד פסק מרן השלחן ערוך. (והובא בארחות חיים החדש שם סק"ו). ועיין בש"ך חשן משפט (סימן פז ס"ק לח), שאף שסתמו מרן המחבר בשלחן ערוך, והרמ"א בהגה, ששבעת היסת אינה בנקיטת חפץ, הטועה ומורה להיפך שצריך נקיטת חפץ, ועל פי זה שילם הנתבע, לא הוי כטועה בדבר משנה שחוזר, אלא כטועה בשיקול הדעת, מכיון שיש פוסקים שחולקים על השלחן ערוך. ע"כ. ומוכח דסבירא ליה שפסקי מרן השלחן ערוך לא חשיב כנפסקה הלכתא, לפי מה שאמרו בסנהדרין (לג א) היכי דמי טועה בשיקול הדעת, דפליגי ולא אפסיקא הלכתא וכו'. וע' בפתחי תשובה שם (סי' כה) מהחות יאיר. ודו"ק. ובאמת שהלכה רווחת בידינו לעשות ספק ספיקא אפילו נגד דעת מרן השלחן ערוך, וכמו שכתבו מרן החיד"א במחזיק ברכה יורה דעה (סימן נב סק"ה), ובשו"ת דבר משה חלק ג' (חלק יורה דעה סימן ב), ובשו"ת משנת רבי אליעזר די טולידו חלק ב' (חלק יורה דעה סימן י), ושכן הסכים החקרי לב (חלק א מיורה דעה סימן קפח). וכן כתבו בשו"ת פני יצחק אבולעפייא חלק א' (חלק יורה דעה סימן ט), וחלק ב' (דף כח ע"ג), ובספר זבחי צדק (סימן קי אות קנח), ובספר טהרת המים בשו"ת טהרה (מערכת ס אות ז), ובשו"ת בן אברהם אבוקארא (סימן לב). וכן העלה הגאון רבי אהרן עזריאל בספר און אהרן (מערכת ס אות יד). ועיין עוד בשו"ת נדיב לב (חלק חשן משפט סימן סג) שכתב, שגם בני ארץ ישראל שקבלו פסקי מרן השלחן ערוך, אין הקבלה משוה לאיסור ודאי, אלא מכח ספק, ולכן שפיר מהני ספק ספיקא נגד הוראות מרן, ושזוהי דעת מר אביו החקרי לב (חלק א' מיורה דעה סימן קכז). ע"ש. ועיין עוד בספר פתח הדביר חלק ג' (דף שכה ע"ב). ע"ש. ומבואר שפסקי מרן השלחן ערוך לא נחשבים כהלכה פסוקה של הש"ס, וזהו הטעם שאנו פוסקים ספק ברכות להקל אפילו כנגד דעת מרן השלחן ערוך, וכמו שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן ז סק"ג), ובשו"ת חיים שאל חלק ב (סימן טו). וכן כתבו מהר"י עטייה בספר רוב דגן (בקונטרס אות לטובה אות כא), ובשו"ת דבר משה חלק ג' (חלק אורח חיים סימן יד), ובשו"ת אהל יצחק (חלק אורח חיים סימן ג), ובשו"ת אור לי (סימן לו), ובספרו מכתב לחזקיהו בתשובה (סוף סימן ג, ובסימן י דף מח ע"ד), ובשו"ת ויאמר יצחק (חלק אורח חיים סימן א), והגאון רבי יוסף חיים בספר בן איש חי (פרשת בראשית אות י), ובכ"ד. ומכל זה מוכח שפסקי מרן השלחן ערוך לא חשיבי כפסק הלכה שבש"ס, ואם כן שפיר יש לסמוך על החולקים בשעת הדחק, וכדברי החכם צבי והבנין עולם וסיעתם הנ"ל*). ודון מינה ואוקי באתרין שהואיל ובנידון דידן איכא שעת הדחק גדול שפיר יש לסמוך על הראשונים שסוברים להקל בשביעית בזמן הזה. וכן מצאתי להגאון רבי יוסף ענגיל באוצרות יוסף (עמוד צג), שסמך להתיר לעבוד בשביעית בזמן הזה בעבודת קרקע (אפילו בלי שום מכירה לגוי) על פי דברי החכם צבי הנ"ל, שבנ"ד לא חשיב איפסיקא הלכתא, וסמכינן בשעת הדחק על יחיד במקום רבים. ע"ש. (והובא ג"כ במעדני ארץ דף פ סע"ב).

שו"ת יביע אומר חלק י - יורה דעה הערות סימן מג

(*) ומכאן תשובה למה שכתב הגאון חקרי לב (חלק א מיורה דעה סימן פב), לפקפק על דברי הגט פשוט הנ"ל, והעלה שלעולם יש ללכת אחר הרוב. ע"ש. (ועיין עוד בחקרי לב חלק יורה דעה סימן עז דף קיג ע"ג). ועיין עוד בשו"ת יד אליהו מקאליש (סימן צח אות ב). ע"ש. ובאמת שממה שפשט המנהג לומר קים לי כשני פוסקים אפילו נגד מאה פוסקים, וכמ"ש מרן החיד"א בברכי יוסף (חו"מ סי' כה סק"ט), מוכח כהגט פשוט. גם הרי הסכימו רוב האחרונים שספק ברכות להקל אפילו במיעוט נגד הרוב, ואפילו שנים מהפוסקים נגד מאה. וכמו שכתב בשו"ת דבר משה (חלק א סימן לח, וחלק ג דף יד ע"א). ובשו"ת אשדות הפסגה (חלק אבן העזר סימן יד). ובשו"ת צל הכסף חלק ב (חלק אורח חיים סימן ב). ובשו"ת ראש משביר חלק א (סימן ז). ובשו"ת מעט מים (סימן נד). ובספר זכור לאברהם (ח"א דף יח סע"ב, וח"ג דף כו ע"ד), ובספרו חסד לאברהם (סי' יח דף לח ע"ג), ובספר נר מצוה חלק ב (דף סט ע"ב). ובפתח הדביר חלק א (סי' קצ דף ריא ע"א). ובספר בירך את אברהם (דף צג א). ובשו"ת לב חיים חלק א (סימן צא). ובשו"ת מכתב לחזקיהו (סי' י, דף מב סע"ג), ובשו"ת זבחי צדק (עמוד תמא), ובשו"ת מעשה איש חלק א (חלק יורה דעה סימן טו). ועוד. והכי סוגיאן דעלמא. וכן מוכח מדברי מרן הבית יוסף (סי' יח וסי' רצט וסי' תעד). ע"ש. ובעל כרחך דהיינו מהטעם הנ"ל. ועיין עוד בשו"ת שארית יהודה (דף נח ע"ג) שכתב בשם אחיו הגאון רבינו זלמן בעל התניא, שדין אחרי רבים להטות מן התורה אינו אלא באותו הדור שנחלקו, אבל בדורות הבאים כיון שיכול בית דין שלאחריהם לסתור דבריהם ולחזור ולדון בענין אחר, וכמו שכתב הרמב"ם (בפרק ב מהלכות ממרים), אין בזה חיוב ללכת אחר הרוב מן התורה, ומשום הכי יכולים לסמוך על יחיד בשעת הדחק. ע"ש. וראיתי בשו"ת הסבא קדישא ח"א (סי' כב עמוד עד בסופו), שהעיר על מ"ש הרב שבת הארץ, שבדור אחר שלא במושב שהוחלט בו דעת רוב הפוסקים, אין בזה דין "אחרי רבים להטות" מן התורה. וכתב, דהא ליתא וכו'. ולפי האמור זוהי דעת הגאון רבי זלמן דרב גובריה, ולא מדחינן ליה בגילא דחיטתא. ועינא דשפיר חזי להגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (חו"מ סי' ב, דף קג. ד"ה ונראה) שכתב, שאע"פ שבמקום שפסק מרן בש"ע חו"מ בסתם, להוציא ממון מן המוחזק, אין המחזיק יכול לטעון קים לי נגד מרן, וכמ"ש בשו"ת הלק"ט (סי' קפב), ובשו"ת גנת ורדים (חו"מ כלל ה סי' טז), ובשו"ת נחפה בכסף (חו"מ סי' יח). וכ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף חו"מ (סי' כה אות כז וכח), ואפילו אם מביא מרן אח"כ דעת החולקים ומזכים את המוחזק בשם יש אומרים, שמ"מ דעת מרן שהלכה כסתם, שכן אמר מרן בעצמו שהוא פוסק כסברת הסתם, ודלא כהי"א, וכמו שהעיד מרן החיד"א בשם כמה מגדולי האחרונים, בספר ברכי יוסף (שירי ברכה א"ח סי' סא סק"ב), וכתב החלקת מחוקק (סי' א ס"ק יא) בשם הרמ"ע מפאנו, שלא הביא מרן סברת הי"א (אחר הסתם) אלא לחלוק כבוד לסברתם, ותו לא. מ"מ למעשה אנו נוהגים בכל סתם וי"א בש"ע חו"מ, שהמוחזק מצי טעין קים לי כהיש אומרים, אף שזהו נגד דעת מרן. וה"ט כי לא קבלנו הוראות מרן בחו"מ שלא לטעון קים לי נגדו, אלא כשפסק מרן בש"ע בסתם ולא הביא שום חולק, הלא"ה מצי טעין המוחזק קים לי נגד מרן. ע"ש. אלמא שפסק הש"ע, לא נחשב כנאמרה הלכה. וע' להגאון מהר"ם בן חביב בגט פשוט אה"ע (סי' קכ ס"ק לא) שכתב, שאע"פ שמרן פסק כדעת המחמירים, מ"מ במקום עיגון ושעת הדחק יכולים לסמוך על המקילים דס"ל שיכולים לכתוב הגט לאשה ע"פ כתב ידו של הבעל, כדין הרכנת ראשו. ע"ש. הא קמן שאע"פ שמרן פסק להחמיר, כדעת רוב הפוסקים, בשעה"ד סמכינן על המקילים. ע"ש. וכ"כ השבות יעקב ח"א (סי' קיג),

והגאון מליבאוויטש בשו"ת צמח צדק (חאה"ע ס"ס רסז), שיש לסמוך בזה על הגט פשוט במקום עיגון. ע"ש. ודו"ק.

שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן נז

כבוד אהובי תלמידי ידיד נפשי ההגה"צ ר' חיים שלמה רוטנברג הי"ו ברוקלין יצ"ו. אחדשה"ט וש"ת באה"ר, מכתבך קבלתי ושמחתי להקשיב משלומך הטוב בתו"י, ואשיב בקצור על שאלותיך

(א) בענין נרות קטנות כמו פתילות והם נאים ויפים להדלקת נר שבת אבל הם מיוחדים להדליק בבית תפלות של עכו"ם וכן כתוב על הקופסא שלהם והשאלה אם יש בזה בזוי, וכן השאלה בענין נוי סוכה שיש אצלם שהם ג"כ מיוחדים ליום חגם ואידם של הגוים האם יש בזה גדר בזוי מצוה.

הנה בשו"ע יו"ד סימן קל"ט סי"ג, נרות ושעוה של אלילים אסורים לנר מצוה דשבת ודחנוכה ודבית הכנסת וכו' וכיו"ב מבואר באו"ח סי' קנ"ד סי"א נרות של שעוה שנתנם כותי לע"ז וכיבן שמשן וכו' אסור להדליקן בבית הכנסת, ומוכח מזה דוקא כה"ג שהי' כבר בבית ע"ז שלהם, וכן מוכח במקור הדין במרדכי פ"ד דע"ז והובא ביתה יוסף יו"ד שם דראיתו מע"ז מ"ז ע"א גבי משתחוה לדקל מהו למצוה, וכן מע"ז שבטלה מהו למצוה משמע דוקא כה"ג, אבל בהא שהזמינו לע"ז לחוד אין נאסר דאין הקדש לע"ז כמבואר תמורה כ"ט ע"א, ואפי' לגבוה לא מאיסי ומצאתי מפורש כן בתשובת ח"ס או"ח סי' מ"ב, וכתב הח"ס שם וכיון דליכא אלא הזמנה, וגם שוב נתבטל ע"י מכירה [כדי לחוש לגי' הראב"ד פ"ד מאיס"מ ה"ד יע"ש] אין להחמיר כלל, ואין לחוש שנעשו מתחלה לע"ז ממש וכו' אלא עושה למכור בשוק ע"ש.

ואף דהכא חמור קצת דלכאורה נעשו בבית חרושת לשם ע"ז עצמה וא"כ יש בה יותר מהזמנה, מכ"מ אין נלענ"ד להחמיר בזה דיודע דבתי חרושת עושים לצורך כל דבר וגם כיון שהוא מעשה מכוניות ואין יד אדם נוגע בעשיתן אין כאן מחשבה הפוסלת והקופסאות שמצויר עליהם שהם לצורך ע"ז שלהם נעשה לפרסומת מכירה כידוע שם, ואין להאריך בזה וכיו"ב לענין נוי סוכה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות סוכה סימן תרכט סעיף ו

במחצלת של קנים וקש ושיפה וגמי, בין שהיא חלקה שהיא ראויה לשכיבה, בין שאינה חלקה שאינה ראויה לשכיבה, אם היא קטנה סתמא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככין בה, אלא א"כ עשאה לסוכך.

ביכורי יעקב סימן תרכט ס"ק ט

(ט) גדולה. בגמרא ובפוסקים לא נתבאר שיעור מתי קרוי גדולה ומתי קטנה רק ראיתי בר"ן (ט: מד' הרי"ף ד"ה גמרא) שכתב על

קטנה פי' כדי שכיבה ומזה נ"ל דכל שהיא כקומת איש ומעט יותר שראוי לשכב עליה מקרי קטנה אבל יותר הרבה מקרי גדולה:

ערוך השולחן אורח חיים סימן תרכט סעיף יג

יש מי שכתב דבמקומות הללו סתם מחצלת לשכיבה [מג"א סק"ה] ואצלינו אינו כן דכל המחצלאות נעשים לכרוך בהן סחורה אך מדינא נראה דזהו כלשכיבה שהרי עשויין לקבלת הסחורה והוי ככלי קיבול ואף על גב דעתה הם פשוטים וכשכורכים בהם סחורה עושים אותם ככלי קיבול מ"מ סוף סוף נעשו לקבלה ולכן פשיטא שאין מסכנין בהם ואפילו ישנים שנקרעו הוויין כבלאי כלים ולכן פסול לסכך במחצלאות וכתב רבינו הרמ"א במקום שנהגו לקבוע מחצלאות בגגין כעין תקרה אין מסכנין בהם עכ"ל כלומר אפילו גדולות שאין עומדין לשכיבה מ"מ כיון שעושין אותן לתקרה גזרינן שמא ישב תחת תקרת הבית וממילא דכן הדין אצלינו שמנסרים דקים עושים התקרות שקורין גאנטע"ס או שינדלע"ן שאסור לסכך הסוכה בהן גזירה שמא ישב תחת תקרת הבית [ט"ז סק"ז] ולכן לא שמענו מימינו שיסככו הסוכה בעצים דקים או בלאטע"ס כיון שבהם עושים הגגות ואם כי מן התורה הם כשירים מ"מ אין לסכך בהם מטעם גזירת תקרה כלומר שיבא לישיב תחת תקרת הבית [ואמנם אם הוא במקום רחוק שא"א לו לסכך בדבר אחר יסכך בנסרים דקים ואל יתבטל ממצות סוכה שהרי מדינא כשירים וע' בסעיף ל"ב]:

שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן קלז

בענין המבואר סוכה כ"א ע"ב דטעם הסומך סוכתו בכרעי המטה הוא מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה, ופסקינן כן לכתחלה באו"ח סי' תרכ"ט, נראה משיטת רש"י דהוא מה"ת לא מטעם גזרה מדל רש"י אעפ"י שלא למדנו פסול אלא לסכך מכ"מ הואיל ועיקרו של סכך אלו מעמידין הוי כאלו סיכך בדבר המקבל טומאה, מכ"מ רוב הראשונים כ' דהוא גזרה שמא יסכך בהם, וממה שכל הפוסקים באו"ח שם ס"ז בענין סולם המוטלת על הסכך מוכח דס"ל דאין הבדל בין מחזיק תחת הסכך לבין מונח על הסכך כל שהוא מעמיד גזרו.

אלא דאני נבוך אם הא דאסור גם במונח על הסכך הוא בכל אופן או דוקא דומיא דסכך מונח עליו דאי לא מחזיק זה המקבל טומאה לא ה' הסכך כלל, אבל כשסכך מונח על הסוכה בלא"ה והסוכה כשרה ע"פ דין אלא שמחשש רוחות חזקות וכיו"ב מניח דבר המקבל טומאה על הסכך שאין כאן מעמיד כלל אלא כמונע שלא יפסל ע"י רוח וכיו"ב מה דכשר עד עכשיו בלי מעמיד הזה יתכן דבכזה ודאי לא גזרו, ומכ"ש לשיטת רש"י דמחשיב מעמיד כאלו סיכך עי"ז דלא שייך זה בנ"ד.

ועיין כיו"ב מש"כ הנוב"ת סי' קי"ז ביו"ד, דכדי שלא יחסרו מימיו של מקוה והוא מונע זה ע"י דבר המקבל טומאה לא נקרא הויתו ע"י דבר מקבל טומאה, וה"נ בדין לא הוי רק מונע, ואף דה' מקום לחלק בין מקוה ששם ההקפדה על הויתו בטהרה וזה רק בקום ועשה לא דרך מניעה לבין דין סוכה דאנו דנין על דין מעמיד, אלא שמדברי ח"ס בתשובה יו"ד סי' ר"ד לא נראה כן דמוכח מדבריו דאלו ה' בפריסת סדין תחת הסכך רק מניעה שלא יפסל גוף הסכך לא ה' נפסל משום מק"ט אלא דהפסול מטעם דהסדין עצמו נעשה סכך פסול והשתא למה לא פסלינן גם מטעם מעמיד שלא יתיבש הסכך והוא העמידו ע"י דבר מקבל טומאה, אלא דגם מדין מעמיד אינו פוסל כל שהוא רק מונע וא"כ נ"ד כמדומני ק"ו מסדין.

אלא דהבנת מרן הח"ס בתוס' סוכה י' ע"א ד"ה פירס צ"ע רב דבתוס' משמע דהפסול משום סדין שהוא

מונע פסול הסכך עצמו, וכן נמצא מפורש בס' הישר לר"ת עצמו בס' שס"ד דכיון דבלי הסדין יהי' חמתה מרובה מצילתה ע"י ייבוש החמה א"כ פסול מטעם מעמיד בדבר המקבל טומאה אעפ"י שהוא רק מונע, וכבר ראיתי שהעיר בזה הגאון רי"ד גולדשטיין זצ"ל בס' לקוטי הערות בח"ס שם.

מכ"מ אכתי צריך לבאר דא"כ מ"ט פליגי בזה אמוראי כ"א ע"ב אם אית לן טעמא דמעמיד במק"ט כיון דלר"ת מפורש כן במשנתנו דסדין, וע"כ עלינו לחלק דשאני האי דסדין דמק"ט שעושה הסכך עצמו דלולא הסדין לא ישאר סכך, משא"כ בסומך סוכתו בכרעי המטה דאין הסכך צריך לכרעי המטה אלא להחזיקו עליו אבל יהי' צילתה מרובה גם בלא"ה.

ולפ"ז הדרינן לקמייטא דאיכא ג' דרגות בזה דבסדין לכו"ע איכא פסול דמעמיד ובכרעי המטה פליגי, ואנן חוששין לכתחלה, והשלישי נ"ד דהסכך מצד עצמו כהלכה וכן עומד על דבר מותר, אלא למנוע שלא יבא רוח וכיו"ב משים אבן וכיו"ב בהא ודאי שייך סברת מרן הח"ס דלמנוע אין חשש, ובאבן עכ"פ בלא"ה מותר למש"כ הר"ן וש"פ דבאבנים הכל יודעים דפסול סכך הוא ולא גזרינן גזרה דמעמיד, ובשאר דברים המק"ט יראה לענ"ד להחמיר לכתחלה אם אפשר

ואשר שאלתם לענין להשתמש בדבק להדביק קצת הסכך בסופו, בודאי סברת הרבנים להקל נכונה כיון שאינו ניכר כלל ולא שייך הגזרה, גם בלא"ה גם בהא שייך סברת הר"ן ביותר כיון דאי אפשר לסכך בדבק לחוד א"כ אין כאן גזרה דילמא אתי לסכך.

ואולי יש מקום לכתחלה למנוע מזה אם נחוש למש"כ רש"י דאין הטעם משום גזרה אלא דהו"ל כאלו מסכך בהא עצמו כיון שהוא מעמיד, מכ"מ עיקר ההלכה כמש"כ למעלה.

שו"ת יביע אומר חלק י - אורח חיים סימן מו

המעמיד סוכתו בדבר המקבל טומאה מדרבנן

הנה המשנה ברורה (סי' תרכט סק"ה) כתב, ודע שכל כלי עץ הרחב קצת וראוי להניח עליו דבר, י"א שמקבל טומאה מדרבנן, שדומה לבית קיבול, ולכן אין להניח על הסכך מרא ומגריפה להחזיק הסכך ולהעמידו, ואפילו נשברו. עכ"ל. והוא מהמגן אברהם (ס"ק יא). ותמיהני דלמה אסרו במרא ומגריפה שנשברו, והלא אין אסור לסכך בהם אלא מדרבנן כמו שפירש רש"י (סוכה טו ב) ד"ה בבילאי כלים. והרי מבואר בחידושי הריטב"א (סוכה יא ב), שאפילו להפוסקים שאוסרים להעמיד הסכך בדבר הראוי לקבל טומאה, מ"מ כל דבר שהאיסור לסכך בו אינו אלא מגזרת חכמים, לא גזרו חכמים לאסור להעמיד בו סכך הסוכה, משום שכל טעם האיסור להעמיד בדבר שאסור לסכך בו, אינו אלא משום גזרה שמא יבא לסכך בו ממש, אבל כשהאיסור לסכך בו אינו אלא מדרבנן, מותר להעמיד בו הסכך, שגזירה לגזירה לא גזרינן. ע"כ. וכ"כ עוד הריטב"א בסוכה (כא ב) וז"ל: וחד אמר לפי שמעמיד בדבר המקבל טומאה, פירוש שהוא פסול לסכך, וגזרינן שמא יבא לסכך בו. והא דתנן לעיל (יב א) וכולן כשרות לדפנות, יש שפירשו דהיינו כשאין הסכך עומד עליהם, אי נמי י"ל שכל שאיסורו לסכך בו מדרבנן, כגון החבילים שאין איסורם אלא משום גזירת אוצר דהו"ל תעשה ולא מן העשוי, לא גזרו בו משום מעמיד, דגזרה לגזרה לא גזרינן. כן נ"ל. ע"כ. וכן

פסק הגר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קכ). ע"ש. וכ"כ הגאון רעק"א בספר כתב וחותם (דף קעא סע"ב). ע"ש. הן אמת שמבואר גם בט"ז (בס"ק יא), שאין להניח על הסכך שום כלי ואפילו שבר כלי, שהרי גם שבר כלי פסול לסכך מדין בלאי כלים, וא"כ יש חשש שמא ירבה ממנו בסכך. ע"כ. אולם נראה שנעלם מעיניו מ"ש הריטב"א הנ"ל. ואילו ראהו היה מודה דשפיר דמי. והפמ"ג (סי' תרכט א"א ס"ק יא) כתב, והנה המעמיד בדבר הפסול מדרבנן כגון נסר שיש בו ד' טפחים, י"ל שלא גזרו בו. דגזרה לגזרה לא גזרינן. וצ"ע. ע"כ. ומאי דמספק"ל, פשיטא ליה להריטב"א להקל. וכיו"ב כתב הפמ"ג במש"ז (סק"ה), דפשוטי כלי עץ שאינם מקבלים טומאה אלא רק מדרבנן, שנשברו, י"ל שמוותר להעמיד בהם, דהוי גזרה לגזרה דלא גזרינן, ומוותר לסכך בהם. ע"ש. והביאו להלכה המשנ"ב (בסק"ח). ע"ש. וכן כתב בבכורי יעקב (סי' תרכט ס"ק יד) אליבא דמהרי"ל. ע"ש. וכן הוא בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סי' סה) בד"ה והנה לפ"ד מרן. ע"ש. וע' בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תע אות ב וג' והלאה). וכ"ש לגבי המעמיד, ששנוי במחלוקת. והרי מרן בש"ע (ס"ס תרל) פסק, "שהסומך סוכתו בכרעי המטה, והכרעים הם המחיצות, אם יש בה גובה עשרה טפחים מן המטה לסכך כשרה, ואם לאו פסולה". וה"ט משום שהוא פוסק כמ"ד מפני שאין לה קבע. (ולא קי"ל כמ"ד מפני שמעמיד בדבר הראוי לקבל טומאה. שאם כן אפילו יש בה גובה י' טפחים פסולה). ומבואר בב"י שכן דעת הרי"ף והרא"ש שהעיקר כמ"ד לפי שאין לה קבע. ולכן פסק בש"ע כשני עמודי ההוראה. אלמא דס"ל למרן דלא חיישינן למי שאוסר להעמיד בסכך בדבר הראוי לקבל טומאה. וכן כתב בשו"ת מהרי"ל (סי' קנז), שרוב הגאונים פסקו כרבנן דר' יהודה. ואפילו לר' יהודה הא איכא מ"ד שמפרש לדבריו לפי שאין לה קבע, וכתב הרא"ש שאותו טעם הוא העיקר. ולפ"ז מוכח שמוותר להעמיד הסכך בדבר הראוי לקבל טומאה. וכן נ"ל להלכה, וכן נהגו כל רבותינו להקל. ואין בזה ספק. ע"כ. גם בתרומת הדשן (סי' צא) כתב שמד' הרי"ף והרא"ש מוכח שהעיקר כמ"ד שאין לה קבע, ולכן אין להקפיד להעמיד הסכך דוקא בדבר שאינו ראוי לקבל טומאה. ע"ש. והובא בב"י. וכן פירש המשנ"ב דברי מרן הש"ע שאע"פ שמעמיד הסכך בכרעי המטה שראויים לקבל טומאה, לא איכפת לן בזה. שהמניעה בראוי לקבל טומאה על הסכך נאמרה ולא על הדפנות. וכן פסקו בשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' סו). ובשו"ת אבני נזר (סי' תעג אות ד). וע"ע בשו"ת שערי רחמים פרנקו ח"ב (חאו"ח סי' לה). ע"ש. וע"ע בכף החיים (סי' תרכט אות יג ואות נ). והמג"א (סי' תרכט) כתב ע"ד מרן הש"ע (סעיף ז) "יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו", דהיינו לסכך בו ממש, אבל להעמיד הסכך, כבר כתב להלן (ס"ס תרל) דשרי. א"נ לכתחלה אסור גם להעמיד, ובדיעבד שרי. והגר"א כתב שהתירוץ השני דוחק. גם מדברי הט"ז (ס"ס תרל) מוכח דאף לכתחלה שרי. וכ"כ בבכורי יעקב (ס"ס תרל) בשם הט"ז. ע"ש. ולפ"ז נראה לפי מ"ש הפרי תאר (סי' ח סק"א) שכל דבדיעבד שרי, ויש ספק בלכתחלה, יש להקל אף לכתחלה. (וכיו"ב כתב בב"י אה"ע סי' קנט). וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ה (סי' מז דף מח ע"ד). ובדעת תורה יו"ד (בסוף הפתיחה אות לו). וא"כ ה"נ אף לכתחלה מותר. וע' להגרי"מ אפשטיין בערוך השלחן (סי' תרכט סי"ט) שכתב, שמכיון שרבינו הבית יוסף פסק כהרי"ף והרא"ש להקל, וזוהי דעת רוב רבותינו הפוסקים, ואפילו הר"ן שהחמיר הוא רק מדרבנן. והירושלמי ורוה"פ לא ס"ל הכי, א"כ למה לנו להחמיר, והואיל וגם רבותינו בעלי הש"ע ס"ל להתיר, אין להחמיר בזה. ע"ש. ושור' לידי"נ הגרש"ז אוירבך בשו"ת מנחת שלמה ח"א (ס"ס כב) שהביא דברי המשנה ברורה הנ"ל, ותמה עליו מדבריו במשנה ברורה (ס"ס תרל), שפסק שהעיקר לדינא שהקפידא אינה אלא לסכך בדבר הראוי לקבל טומאה,

דהיינו על הסכך עצמו, אבל לא על הדופן שהוא רק מעמיד את הסכך. ולפ"ז היה נראה לכאורה להתיר העמדת הסכך במרא ומגריפה של עץ אפילו כשהם שלמים, כיון שטומאתם היא רק מדרבנן, כמ"ש הפמ"ג (א"א ס"ק יא). ועכ"פ להחמיר כל כך שלא להעמיד את הסכך בשברי כלים כאלה, ודאי שצ"ע. ע"כ. ולדעתי כיון שמבואר בדברי הריטב"א להתיר להעמיד הסכך בדבר שאינו מקבל טומאה אלא מדרבנן, כן עיקר להלכה ולמעשה. ואחרי כותבי כל הנ"ל מצאתי עתה בספר בית השואבה בדינים השייכים למין הראוי לסכך (אות יא דף יד ע"ב, ושם אות נג דף כז רע"ב) שהאריך למעניתו בדיון זה, ותמה ע"ד המג"א, ונסתייע מדברי הריטב"א, וסיים, הילכך נ"ל שהעיקר לדינא שמותר לסכך בשברי כלי עץ הרחבים, וכן במרא ומגריפה שנשברו. אבל למעשה כיון שיצא מפה קדוש המג"א להחמיר, יש לחוש לכתחלה לדבריו, ובדיעבד נ"ל שהסוכה כשרה. ע"כ. וע"ע בבית השואבה (שם אות מח ואות נב). ובשדי חמד (מע' סוכה אות ו ואות ט). ודו"ק.

וראיתי להרב שלחן גבוה (סי' תרכט ס"ק טו) שהביא דברי תשובת הרמב"ן (סי' רטז) שכתב וז"ל: שאלת סכך סוכה העשוי מנסרים שאין ברוחבן ד' טפחים, ותקועות במסמרות ברזל ומשולבות כשליבת הסולם, ואין בין השליבה ג' טפחים, ובחג מכסים אותו בהדס וערבה, אם פוסלים הסכך מחמת המסמרות התקועות בנסרים, לפי ששמעתי בשם גדול אחד שציוה להוציא המסמרות מהסכך, הודיעני טעמו אי משום שמקבלין טומאה. תשובה, אותו חכם אם אסר מאותו טעם שאמרת אסר, ואולי מפני מה שאסר אחד מרבתי נ"נ שכיון שהנסרים תקועים במסמרות הרי כל הנסרים כנסר אחד רחב ויש בזה משום גזרת תקרה, ויש שנחלקו עליו. ואתה הנח להם כיון שנהגו, אף על פי שאינם נביאים בני נביאים הם. עכ"ל. וסיים ע"ז השלחן גבוה, ויש לתמוה על מ"ש השכנה"ג (הגב"י אות ח) בשם הב"ח, "שיש להחמיר כהרמב"ן והר"ן דס"ל שאם מעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה פסול כל הסכך". שהרי מתורתו של הרמב"ן הנ"ל למדנו להקל, שכתב "הנח להם". ואולי דממ"ש "כיון שנהגו" הבין שלא היקל הרמב"ן אלא לאותם שנהגו, מפני שיש להם ע"מ שיסמוכו. אבל דעת הרמב"ן עצמו להחמיר. עכת"ד. וכמה תמוהים דבריו, חדא שהדבר ידוע שהתשובות המיוחסות להרמב"ן, הם מהרשב"א. וכמ"ש מרן בהקדמתו לספרו בית יוסף. וכ"כ המג"א (סי' תרכט סק"ט). ובספר פרי האדמה (ח"ג דף פא סע"ב). וכן תשובה זו הובאה ככתבה וכלשונה בתשו' הרשב"א (סי' ריג). (והשו"ג עצמו שם כתב פעם ושתים על תשו' זו שהיא מהרשב"א, שורות מספר לפני תמיהתו על השכנה"ג, ועדיין לחלוחית הדיו קיימת). בר מן דין י"ל דהרשב"א מיירי שאפשר לנסרים לעמוד בלי המסמרות, ואין המסמרות אלא ליתר חיזוק. ובכה"ג לא הוי כמעמיד בדבר המקבל טומאה. וכן הוא להדיא בב"ח. וע' במשנ"ב (ס"ק כו) בשם המג"א והגר"א, שאפילו למ"ד שאסור להעמיד הסכך בדבר הראוי לקבל טומאה, מותר לחבר הכלונסאות במסמרים של ברזל, כיון שאינו סומך הסכך על המסמרים אלא שמחזיק בהם את הכלונסאות שמעמידים את הסכך, והו"ל מעמיד דמעמיד דשרי לכ"ע. ע"ש. והנה הרב השו"ג העתיק תשובה זו בטעות. וכצ"ל: תשובה, אותו חכם אם אסר "לא" מטעם שאמרת אסר, "שאותם מסמרות אינם פוסלים הסכך המרובה מהם". וכ"ה בתשו' הרשב"א שם. וכן העתיק מרן הבית יוסף. ובתשו' המיוחסות נשמט תיבת "לא" בטעות. וכדמוכח ממה שסיים, "שאותם מסמרות אינם פוסלים הסכך המרובה מהם". ולכאורה קשה הואיל וידוע לו להרשב"א שדעת הרמב"ן להחמיר במעמיד, כמבואר במלחמות ה' (סוכה כא ב). מפני מה שלל דעה זו לאותו חכם שאסר. ולמה לא העמיד דעת אותו גדול כסברת הרמב"ן. אלא ודאי

דהכא לכ"ע משרא שרי, דהכא לא חשיב מעמיד, אלא מעמיד דמעמיד. אך כעת ראיתי בשו"ת אמרי יושר ח"א (סי' מג) שהביא תשו' רשב"א זו, והקשה, דמה בכך דע"י החיבור נעשו כנסר אחד והוי גזרת תקרה, והרי הסכך שבין הנסרים ודאי כשר הוא ורבה על הנסרים, ומה מקום לפסול בזה. וע"כ צ"ל שכיון שהנסרים המחוברים הוו כסכך פסול, אף הסכך כשר שנשען עליהם נפסל דהו"ל מעמיד בסכך פסול. וכ"נ בב"י (סי' תרכט) שהעתיק תשובה זו בדין המעמיד בדבר המקבל טומאה. וזולת זאת איני יודע חשש כלל. ומכאן תשובה למ"ש פמ"ג (בא"א סי' תרכט ס"ק יא), דמעמיד בדבר הפסול מדרבנן כנסר רחב ד"ט י"ל שלא גזרו דהוי גזרה לגזרה. וצ"ע. ע"כ. ומהרשב"א הנ"ל מוכח שיש בזה חשש פיסול, אלא דשם היקל כיון שאין בכל נסר רחב ד"ט רק בצירוף, ואף בזה לא היקל רק מטעם שנהגו. וגם הפמ"ג סיים, דיר"ש יחמיר. ע"כ. ולפע"ד אין דבריו מוכרחים כלל. ופשט לשון שאלת הרשב"א שרוב הסכך בנסרים, וכמ"ש סכך סוכה העשוי מנסרים וכו'. ומש"ה יש מקום לפסול, הלא"ה אין להחמיר אפילו במעמיד. וכמ"ש הריטב"א (סוכה טז ב). וכ"כ כה"ח (סי' תרכט סק"נ) בד' הרשב"א גבי סולם שמותר להעמיד בו, ורק נסתפק אם מותר לסכך בו וכו'. ע"ש. ואם איתא הא הרשב"א פוסל במעמיד, אלא ודאי דאינו מוכרח לעשותו נגד רוב הפוסקים שמתירים. [ובדין מעמיד דמעמיד בודאי שהעיקר לדינא בפשיטות להקל. ודלא כהחזו"א (סי' קמג אות ב), שגדש סאה להחמיר אף במעמיד דמעמיד. משום דמה שנסמך על דבר המקבל טומאה י"ל שנעשה כסכך פסול, ושוב גם הסכך הנסמך עליו הוי כנסמך על הפסול. וליתא, שהרי המעמיד לא נאסר אלא מדרבנן, משום גזרה שמא יסכך בו, ואם נאסור גם המעמיד דמעמיד הו"ל גזרה לגזרה דלא גזרינן, וכמש"כ לעיל בשם הריטב"א. ושוב מצאתי להגרש"ז אורבך בהליכות שלמה (מועדים הל' סוכה עמוד קלד) שפסק דלא כהחזו"א, ושם השיב על דבריו לנכון. וכן בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' קכז) פסק להקל דלא כהחזו"א, וכתב ג"כ שאין להחמיר נגד השלחן ערוך ונגד רוב ככל הראשונים, בדבר שכל החשש אינו אלא מדרבנן, ושכל ראיות החזון איש אינן מוכרחות כלל. גם האחרונים החיי אדם והערוך השלחן והמשנה ברורה, כולם כאחד פסקו להתיר במעמיד דמעמיד. וכן עיקר. ע"ש]. (וכן מפורש בחידושי הרא"ה והריטב"א (סוכה כא ב). ע"ש).

קלח נטעי פרק כד גבריאל

פרק כד

מעמיד הסכך

א. לכתחלה יש להחמיר שלא להניח על הסוכה דבר המקבל טומאה כדי להניח עליו את הסכך, וכן אין ליתן דבר המקבל טומאה מעל הסכך להתזיקו שלא יפול או שלא יפורנו הרוח א), ואפי' דבר המקבל טומאה מדרבנן, ג"כ יחמיר שלא להעמיד בו הסכך ב), ויש מקילין ג), ולעת הצורך יש להקל ד).

ח. סכך שיכול לעמוד ברוח מצויה, אין קפידא אם מחוק בדבר המקבל טומאה כדי שיוכל לעמוד גם ברוח שאינה מצויה יח).

ז. אסור להעמיד הסכך בתכלים העשויים מגיילון וכדומה דהוי אין גידולי מן הארץ יט).

קובץ הלכות סוכות עמוד צו

מעמיד בדבר שפסולו רק מדרבנן

ג. נרא' דמותר להעמיד הסכך בדבר שפסולו הוא רק מדרבנן, כגון על נסרים רחבים ארבעה שפסולים משום גזירת תקרה וכדומה⁷.

⁷ כבר נתבאר דאסור להעמיד בדבר המקבל טומאה, ובמג"א (סק"ט) הביא שהמקור בר"ן (סוכה י. ד"ה ולענין הלכה) ובסי' תרכח (סק"ה) כתב המג"א דאיסור מעמיד שייכא בכל מידי שאין ראוי לסיכוך ולא רק בדברים המקבלים טומאה, והוא גזירה מדרבנן שמא יאמרו כשם שמותר להעמיד בהם כך מותר לסכך בהן, והובא בדה"ח (דיני סוכה סעי' ד) חיי"א (סי' קמו סעי' ל) ערוה"ש (סי' תרל סעי' יט) ומ"ב (סעי' כב), ודלא כב"ח (אות ה) שכתב שהוא מה"ת. ואמנם י"ל דהיינו דוקא בסכך פסול מה"ת, אבל בסכך שפסולו רק מדרבנן, י"ל דהוי גזירה לגזירה, וא"כ מותר להעמיד בדבר שפסולו מדרבנן.

רמ"א אורח חיים הלכות סוכה סימן תרלט סעיף ב

הגה: ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, י"א משום צנה, דיש צער לישן במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן); ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור; וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת.

מגן אברהם סימן תרלט ס"ק ח

איש ואשתו. כ"מ בריש ערכין דאמרינן דכהנים פטורים בעידן עבודה ע"ש וצ"ע דבסוכה דף כ"ח סד"א תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו קמ"ל דנשים פטורות וי"ל דמ"מ הבעל אינו חייב בסוכה אלא במקום שיכול לדור שם עם אשתו ואם לאו ה"ל מצטער ופטור לישן שם וכ"כ של"ה ע"ש ומ"מ צ"ע דהא אם עשה הסוכה במקום שאינו יכול לישון לא יצא כמ"ש סי' תר"מ סי"ד בהג"ה וא"כ אם אין לו סוכה מיוחדת לא יצא כלל וע"ק דבגמרא אמרינן שכל ישראל ראויים לישיב בסוכה א' ע"ש וצ"ל דמ"מ כיון שיכול לישן שם לבדו הסוכה כשרה דהוי דירה ומ"מ הוא פטור דמקרי מצטער:

משנה ברורה סימן תרלט ס"ק יח

פטור - ובביאור הגר"א חולק ע"ז דלא מיפטר משום זה וגם במ"א מסיק דמשום זה לא מיפטר ולימד זכות אחר על העולם משום דהו"ל מצטער כשאין יכול לישן שם עם אשתו והנה לפי טעם זה אם אין מצטער כגון שאין אצלו זמן עונה עכשיו אין לו לפטור עצמו מן השינה. ומשמע מכמה אחרונים דמאן דא"א לו לישן עם אשתו בסוכה דאין לו סוכה מיוחדת לא יבטל זמן עונה וליל טבילה ואין לחייבו לאחר שנזדווג עם אשתו שיחזור לסוכתו אלא ישן בביתו עד עמוד השחר:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות סוכה סימן תרכט סעיף ז

יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו. הגה: לכן אין לסכך עליו; ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו, אסור; וה"ה בכל כלי המקבל טומאה, כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאת מדרס (מהרי"ל).

שולחן ערוך אורח חיים הלכות סוכה סימן תרל סעיף יג

הסומך סוכתו על כרעי המטה והכרעים הם מחיצות אם יש בה גובה י' טפחים מן המטה לסכך, כשרה; ואם לאו, פסולה. ואם סמך הסכך על עמודים והכרעים הם דפנות, אפילו אין גובה עשרה מהמטה עד הסכך, כשרה, כיון שיש י' טפחים מהארץ עד הסכך.

משנה ברורה סימן תרכט ס"ק כב

יש להסתפק אם מותר וכו' - יש מאחרונים שמפרשי דהספק הוא אם מותר לסכך בסולמות [ומיירי שהסולם הוא רחב ארבעה טפחים דסכך פסול אינו פוסל באמצע פחות מד"ט כדלקמן בסימן תרל"ב] ומקום הספק הוא מפני שהוא פשוטי כלי עץ שאינו מקבל טומאה אפילו מדרבנן ויש צד לאיסור כיון דיש נקבים בירכי הסולם שהשליבות תקועות בהם דמי לבית קיבול ויש מאחרונים שמפרשי דמיירי בסולם שאינו רחב דאי הוה רחב בודאי יש לנו להחמיר דדמי לבית קיבול ואין לסכך בו אלא מקום הספק הוא דהלא עכ"פ בכלל מעמיד הוא ואפשר דיש לנו להחמיר שלא להעמיד בדבר המקבל טומאה שמא יבוא לסכך בו ואף על גב שמעמידין הסכך על כותל אבנים משום דלא שכיח שיסכך בהם וכן העתיקו כמה אחרונים לדינא דלכתחלה יש ליזהר שלא להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה אכן בדיעבד או שאין לו שאר דברים קי"ל דמותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה כדמוכח בסוף סי' תר"ל:

מגן אברהם סימן תרכט ס"ק ט

על גביו. דאין מעמידין הסכך בדבר המקבל טומאה שמא יבא לסכך בו אף על גב שמעמידין על כותל אבנים משום דלא שכיח שיסכך בהם ועוד דכ"ע ידעי דכה"ג בית דירה מקרי ויש נוהגים להעמיד קנים תחת הסכך ומדת חסידות הוא (ר"ן) ובהכי מתיישבת מ"ש סימן תרל"א ס"ח שאע"פ שהסכך כשר נתון על השפודים כשר כיון דלא התירו לו אא"כ נתן סכך כשר עליהם לא גזרי' שיסכך בשפודים וכמ"ש שם ס"ט והב"ח כת' שמדינא אסור להעמיד ולא משום גזיר' ע"ש שנדחק ולדבריו קשיא הך דשפודין מ"מ צ"ע דהא בס"י תר"ל פסק הרב"י בהדיא דמותר להעמיד בדבר המקבל טומאה דאל"כ אפי' גבוה עשרה פסול' ע"ש וגם בס"ח פסק

לחבר כו' אין קפיד' א"כ מוכח דס"ל כת"ה שמותר להעמיד בדבר המקבל טומאה וכ"ה בלבוש בהדיא לכן נ"ל דמה שאסר בסולם היינו משום שהיא עצמ' סכך פסול [ועס' תרל"ב] וכ"ה ברשב"א סי' קצ"ה וידוע שתשוב' להרמב"ן הוא ג"כ מהרשב"א וא"כ שניה' לדבר א' נתכוונו אבל להעמיד הסכך בדבר המקבל טומא' שרי וכמ"ש הרא"ש ות"ה ומהרי"ל בתשו' סי' פ"ז ועי"ל דבדיעבד שרי וכמ"ש ססי' תר"ל ולכתחל' אסור וכמ"ש כאן ס"ז ומ"ש ס"ח שמותר לקשרם בבלאו' היינו כמ"ש ססי' תר"ל בשם הר"ן דכיון שאין הסכך עצמו נסמך עליה' אלא שקונדסין נסמכין עליהם שרי וכן עיקר דלא כלבוש:

ט"ז אורח חיים סימן תרכט ס"ק ט

יש להסתפק כו'. מקום הספק דיש צד להתיר כיון דאין הסולם מקבל טומאה כמ"ש התו בפ"ק דף ה' בשם ת"כ דאין שם צד קבלת שום דבר ויש צד לאיסור כיון דיש נקבי' ביריכי הסול' שהשליבות תקועות בהם דמי לבית קיבול ובתשובות הרשב"א משמע שמותר בסולם שאין שם נקבים אלא השליבות מחוברים בצדי הירכיים של הסולם אבל אין להקל בזה משום לא פלוג:

ט"ז אורח חיים סימן תרכט ס"ק יא

לחבר כלונסאות כו'. בב"י בשם ת"ה כת' בזה דלא קי"ל כאותו תי' בגמ' דאוסר בדבר המעמיד שמקבל טומאה ע"כ מותר בזה וא"כ צל"ע למה אסר רמ"א להניח סולם כדי להחזיק הסכך שהרי אינו אלא מעמיד כמ"ש ונ"ל דהנחת סול' אסור מפני הרוא' שיבוא להרבות בסכך סולמות ויעשה מהם גוף הסכך ע"כ אין להניח למעל' מן הסכך באויר כ"ש בסכך עצמו שום כלי אפי' שבר כלי דהא שבר כלי הוא פסול לסכך כדאמר' בגמ' ולא בבלאי כלים ואם כן יש חשש שמא ירבה ממנו בסכך:

ט"ז אורח חיים סימן תרל ס"ק יד

הסומך סוכתו כו'. זו היא משנה הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה רי"א אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסול' מאי טעמא דר"י פליגי בה ר"ז ור' אבא בר ממל חד אמר מפני שאין לה קבע וחד אמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה אמר אביי לא שנו אלא סמך אבל סיכך ע"ג המטה כשרה ופי' דבר זה בטור כל' הש"ע כאן דלפי הנרא' דמיירי במטה שיש בראש' סביב לה למעלה דפנות דהיינו שקורין אותו בל"א הימ"ל בע"ט ועיקר החילוק בין רישא לסיפא בל' הטור הוא בזה דבתרווייהו עושה מחיצות הסוכה מהדפנות של המטה שזכרנו והתנא קורא אותם כרעיים ומלמעל' עוש' הסכך וקרקע המטה היא קרקע הסוכ' אלא דברישי' הסכך נסמך על הדפנות אלו עצמן ואם ינטלו הדפנות של המט' יפול הסכך ע"כ פסול לר"י מטעם שאין לה קבע פי' שמקרקע המט' עד הסכך אין שם י"ט ולאידך מ"ד מפני שמעמיד' בדבר המקבל טומא' אבל בסיפא מיירי שאף ע"פ שהסכך היא ג"כ על דפנות המטה אלא שלא נסמך עליהם אלא נעץ קונדסים בארץ ועליהם הניח הסכך כשר' אעפ"י שגם כאן מקרקע המט' י' טפחים להסכך מ"מ כשר כיון שאם תנטל המטה עדיין הסכך עומד וקרקע עולם תהי' קרקע הסוכה לא איכפת לן במה שמיעט אויר הסוכה במטה וכ' הרא"ש דר"י אתי לפרש דברי ת"ק ואינו חולק כי אין סברא שהת"ק יכשיר בפחות מי' טפחים דדיר' סרוחה היא וע"כ קי"ל כר"י. והקשה עוד למ"ד מפני שמעמיד בדבר המקבל טומאה אם סיכך על גבי חומת אבנים תהיה פסולה הואיל והעמיד הסכך בדבר שאין גידולו מן הארץ ובר"ן יש תירוץ על זה

דטעם הפוסל במעמיד בדבר המקבל טומא' משו' גזירה שמא יבא לסכך בו כיון שאת' מתיר להעמיד הסכך בו מ"ה בחומת אבנים אין שייך זה דאין רגילים לסכך באבנים ופסק הרא"ש כמ"ד מפני שאין לה קבע ואין חילוק רק בין יש' טפחים מהמט' לסכך או לא ולא איכפת לן במעמיד בדבר המקבל טומא' או בדבר מחובר וכן הוכיח ב"י מדברי רי"ף וכ"ד הטור וש"ע ולא כר"ן שחושש לדבר המעמיד ועמ"ש סי' תרכ"ט ס"ח בדין הנחת סולם:

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מז עמוד א

והלכתא: מיתב יתבין, ברוכי לא מברכין.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרסח סעיף א

ליל שמיני וכו' ובחוצה לארץ אוכלים בסוכה בלילה וביום מפני שהוא ספק שביעי, ואין מברכין על ישיבתה.

משנה ברורה סימן תרסח ס"ק ו

מפני שהוא ספק שביעי - ומטעם זה הרבה אחרונים מצדדין דצריך ג"כ לישן בסוכה וכן הוא ג"כ דעת הגר"א ויש אחרונים שסוברין שאין כדאי לישן בסוכה בשמ"ע לא ביום ולא בלילה דעושה אותו כחול דבשלמא גבי אכילה לא מנכר שכן דרך ב"א לפעמים לישיב בצל סוכה אפילו שלא לשם מצוה משא"כ בשינה. ומנהג העולם להקל בשינה. ודע דלדעת הפוסקים שסוברין דאין ישנים בסוכה בשמ"ע י"א דה"ה דאין אוכלין אז פירות וה"ה פת פחות מכביצה בסוכה. כללו של דבר כל דבר שא"צ לברך עליו ברכת לישיב בסוכה בשאר ימי סוכה אין אוכלין בסוכה בשמ"ע יש מקילין בזה וכן מסתברא דבאכילת פירות וכה"ג דברים שאין חייבים מצד הדין יכול לעשות בשמ"ע כמה שירצה בבית או בסוכה:

ערוך השולחן אורח חיים סימן תרסח סעיף ב- ה

בח"ל אוכלים בשמיני עצרת בסוכה בלילה וביום מפני שהוא ספק שביעי ואין מברכין על ישיבתה ומקדשין ואומרים זמן שהוא רגל בפ"ע והנה כך איפסיקא הלכתא בגמ' [מ"ז]. דבשמיני מיתב יתבין ברוכי לא מברכין ומ"מ ראינו בזה בפוסקים מנהגים שונים המרדכי בשם הראב"ה כתב דאסור לישן בשמיני בסוכה משום בל תוסיף דבשלמא באכילה יש היכר מה שאינו מברך אבל בשינה ליכא היכר [מג"א] ואף על גב דבל תוסיף גמור ליכא כמ"ש בסי' תרס"ו דבל תוסיף שלא בזמנו בעי כוונה מ"מ מיחזי כבל תוסיף ועוד שהרי באמת יושב לשם מצוה מפני הספק ומ"מ היכר צריך כיון דאנן בקיאי בקביעת החדש ויתבאר זה בסעיף ה' בס"ד:

ומטעם זה נהגו לצאת מיד מהסוכה אחר סעודת שחרית [שם] ויש שבלילה אין יושבין וביום יושבין [שם] ואין זה מנהג [טור] ויש שעושין קידוש וטועמין בסוכה והולכין לבית לאכול והנה על כל אלה הדברים כבר צווחו כמה גדולים דאין לעשות כן דכיון דבגמ' נפסקה ההלכה שיושבין בשמיני עצרת בסוכה א"כ צריכין לישיב כל הלילה וכל היום וגם צריכין לישן בסוכה ובלי שום הבדל מכל החג:

האמנם לענ"ד יש טעם כעיקר במנהגן של ישראל וכל הדברים אמת רק שצריך ביאור דהנה אמת שבגמ' נפסקה ההלכה דמיתב יתבינן אבל רבותינו בעלי התוס' כתבו שם [ד"ה מיתב] וז"ל מיתב יתבינן בלולב לא רצו לתקן שיטלו הלולב מפני הספק לפי שהוא יום טוב ומוקצה לטלטול ומינכרא למילתיה שנהג בו מנהג חול אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו אוכל בה אפילו ביום טוב עכ"ל וכ"כ הטור וז"ל ולא שייך בישיבתו בה לומר היאך נעשנו חול שכך דרך לפעמים לישב בצל סוכה אפילו שלא לשם מצות סוכה עכ"ל הרי מפורש דעיקר ההיתר הוא מפני שאינו ניכר שיושב בה לשם מצוה אבל אם היה ניכר שעושה רק לשם מצוה לא היה נכון לישב בה:

ולפ"ז א"ש הכל דוודאי במדינות החמים כמו בבבל ובמדינות המערביות והדרומיות דבסוכות האויר ממוזג וטוב וודאי דחייבים לאכול ולישן בשמיני עצרת כמו בכל החג אבל במדינות הצפוניות כשלנו דע"פ הרוב הזמן הוא קר אך אם אנו נפטור עצמינו בכל חג הסוכות מטעם קרירות בטלה מאתנו מצות סוכה ובע"כ אנו צריכים לישוב ולישן בכל חג הסוכות ובאמת משינה רובם פוטרים עצמם מטעם זה כמ"ש בסי' תרל"ט מיהו בשמיני עצרת שצו חכמים עלינו לישב בה ובאופן שלא יהא ניכר שהיא לשם מצוה וזהו דבר שא"א כמעט במדינות שלנו ולכן חלילה לנו לבטל תקנת חכמים אבל מ"מ בהכרח לעשות איזה היכר שהיא שלא לשם מצוה והיינו דמי שישן בסוכה כל ימי החג לא יישן בשמיני עצרת ומי שאינו ישן בסוכה דהשתא לא הוי זה היכר בהכרח לעשות איזה היכר אחר והיינו או שלא לאכול בלילה או לאכול מקצת סעודה ביום חוץ לסוכה אך שני הדרכים האלה פגומים הם לכך ההיכר הטוב הוא לצאת מיד לאחר הסעודה של שחרית מן הסוכה להראות שאין אנו עושים זה לשם מצוה וזה כל דברי המנהגים קיימים [כנלע"ד]:

שו"ע אורח חיים - סימן תרנו

אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואח"כ מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש מלגיו בדמי הראשון, כדי להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו בדמי חבירו: הגה - ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, א"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ב); ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (הרשב"א וראב"ד) (ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה):

משנה ברורה סימן תרנו ס"ק ח

יותר מחומש אפילו מצוה עוברת - ומ"מ חייב להוציא עכ"פ עישור נכסיו לזה דגם בצדקה שיעור בינוני הוא מעשר ועיין במ"א וא"ר דכמו שם לענין צדקה שנה ראשונה מן הקרן מכאן ואילך מן הריחוק ה"נ בענינינו ועיין בבה"ל שביררנו דר"ל דמשיעור זה בודאי אסור לפחות אבל אפשר דבענינינו דהוא מצוה עוברת גרע טפי וחייב להוציא עד חומש מנכסיו:

ביאור הלכה סימן תרנו סעיף א ד"ה אפילו מצוה

אפילו מצוה עוברת - כצ"ל וכן הוא בדפוס ישן ור"ל דאף דהמבזבז לא איירי במצוה עוברת מ"מ דינא הוא

דאף בעוברת א"צ לבזבז הון רב וכדאיתא ברא"ש ורי"ו. והנה על עצם הדין דמבואר כאן בשו"ע דאין צריך לפזר הון רב על מצוה ונובע זה מסוגיא דב"ק אלא מעתה אי אתרמי לי תלתא מצותא ליתבי לכולא ביתה וסמכו זה לדין צדקה דהמבזבז וכו' לכאורה צ"ע מסוגיא דקידושין דף כ"ט דמבואר שם גבי פדיון הבן דאף אם אין לו רק ה' סלעים צריך לפדות עצמו וכן לענין לעלות לרגל ושם מיירי שאין לו נכסים כלל זולת אלו החמשה סלעים עי"ש ולכאורה לפי סוגיא דב"ק אשר ממנו נובע דין השו"ע דכאן אינו מחוייב לתת כל אשר יש לו בענין מצוה ואף רק שלישי ביתו ג"כ אין מחוייב. וגם מעשה דר"ג לכאורה קשה לפ"ז דמאי רבותא שלקח אתרוג באלף זוז משום חבוב מצוה הלא אף מי שאין לו רק ה' סלעים מחוייב ליתן לכהן לפדות עצמו או לעלות לרגל וכ"ש ר"ג שהיה עשיר ושיעור זה בודאי היה רק חלק מהונו. ולמען ליישב הסוגיות שלא יהיו סותרות היה אפשר לכאורה לומר במעשה דר"ג דהרבותא היתה שם שפיזר הון רב יותר על שויה דאינו שכר המצוה ורק מפני ששם בספינה לא היה אפשר להשיג אתרוג ונתן לאחד הון רב שיתרצה למכרה לו וזה אין אנו מחוייבין מן הדין דכיון דאינו מוצא אותה כפי שויה הרגיל אנוס הוא ואין מחוייב ורק משום חבוב המצוה עשה זה ואפשר לפרש גם הסוגיא דב"ק דמיירי בכגון זה דעלתה שכר המצוה הרבה יותר משויה וס"ד דהש"ס דעד שלישי ביתו מחוייב וע"ז דחי דאינו מחוייב אבל כל מצוה שיכול להשיגה בשויה חייבה התורה לכל ישראל אם יש לו אף מעט וכהיא דקדושין הנ"ל ורק באין לו פטור וכהיא דירושלמי פ"א דפאה [וז"ל שם כבד את ד' מהונך ממה שחנך מפריש לקט שכחה ופיאה ומפריש תרומה וכו' ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית ומאכיל את העניים וכו' אם יש לך אתה חייב בכולן ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם בין שיש לך הון בין שאין לך כבד א"א ואת אמך ואפילו אתה מסבב על הפתחים] אכן זהו נגד סתימת כל הפוסקים דמשמע שתפסו בפשיטות מסוגיא דב"ק וממעשה דר"ג שאין מחוייב לפזר הון רב לשום מצוה בכל אופן ואף שיש לו עדיין הון ורק עד חומש לכל היותר כמו לענין צדקה. וצ"ל דהם מחלקין מסוגיא דקידושין להא דב"ק וסוכה באופן זה דלפזר בהון רב אמנם אין מחוייב ומשום הטעם דשמא יעני ויצטרך לבריות וכמש"כ הראב"ד וזה לא שייך במי שאין לו רק חמש סלעים וכיו"ב ומתפרנס ממלאכתו ולא יגרע פרנסתו במה שיוציא זה על המצוה וכן להיפך לא יתחזק מצבו במה שלא יוציא.

חידושי הגר"ח מסכת כתובות דף פו עמוד א

פריעת בע"ח מצוה

גדול אחד שאל למ"ד פריעת בע"ח מצוה וכל החיוב הוא כמו סוכה ולולב עי' כתובות (דף פו ע"א), וא"כ כמו בסוכה ולולב כתבו הראשונים דאינו מחויב לבזבז יותר מחומש, א"כ ה"נ אי הוי רק בגדר מצוה לא יתחייב לבזבז יותר מחומש.

והשיב הגר"ח דגם אי פריעת בע"ח הוי רק בגדר מצוה מ"מ חלוק הוא משאר מצוות, דבכל המצוות גם לאחר שקונה תפילין, ציצית או לולב, מיקרי שקונה מממון שלו, ואם קנה ביותר מחומש א"כ בזבז ממנו יותר מחומש. אבל מצות פריעת בע"ח אף אם הוא רק מצוה, מ"מ לאחר שפורע ומקיים המצוה אמרינן שהחזיר ממון חבירו ולא בזבז ממון שלו.

ברכי יוסף יורה דעה סימן רנא ס"ק ג

הגהה. ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו וכו'. מי שחייב לבני אדם לא ירבה בצדקה. ספר חסידים סימן תנ"ד. ע"ש באורך.

שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן נח

בס"ד, ירושלים עה"ק ת"ו יום א' בא תשמ"א לפ"ק. שוכט"ס א"כ האברך הה"ג המופלג בתו"ר מוה"ר ישראל דוד הארפענעס שליט"א.

אחדשה"ט הנני בזה להשיבו בנדון אתרוגי מאראקא /מרוקו/ שיש מערערים שכאשר לא נמצא בהם גרעינים אין זה מין אתרוג לצאת בהם י"ח ד' מינים, ונשיאי ההתאחדות הרבנים ובראשם כ"ק אדמו"ר מסאטמאר שליט"א פרסמו שאין שום חשש ופקפוק בהכשירם, וכ"מ מסר לי קונטרס גדול אשר הרחיב לבאר כשרותם.

והנה גם בהיותי שמה בברוקלין על שמחת נשואי נכדי היקר שיחי' כאשר בקרתי את כ"ק האדמו"ר מסאטמאר שליט"א, נסתבב השיחה ע"י העלות על השלחן פרי ענבים שאין להם גרעינים, אשר פלפלו בזה עוד גאוני הדור שלפנינו אם יש להם דין ענבים לברך ברכת מעין ז' באחרונה, ועל היין לברך פה"ג =פרי הגפן= ועל הגפן, ואשר רובם הסכימו שיש להם דין ענבים ממש בכל הנוגע לזה, ואגב זה הזכיר גם הענין של הערעור על אתרוגי מאראקא מטעם דאין להם גרעינים כנ"ל, וכי יש לדמות הנידונים, ואמרת על האתר השערתי, דחוץ מן ההלכה שאין חסרון הגרעינים מוכיחים לפסול, עוד נראה דיש בזה חסרון ידיעה בהמציאות דאפשר שמחמת שתולשין אותם מן העץ קודם שנגמרו כל צרכם, אין ניכרים בהם הגרעינים מחמת קוטנן.

והנה כ"מ הביא בקונטרסו ב' עובדות ממעשה רב אצל כ"ק רביה"ק מסאטמאר זי"ע, אשר הי' מיפשט פשיטא ליה שאין שום חשש ופקפוק בהם, א' בשם הרה"ג מפאיע שליט"א, שבשנת תשי"א בא ת"ח א' לפני כ"ק רביה"ק זי"ע ואתרוג מאראקא בידו, והראה לו שאין לו גרעינים, ובא בטענה שבפוסקים בסימנים בין מורכב לאינו מורכב, נזכר באיזה אופן הגרעינים מושכבים לאורך או לרוחב, הרי דש"מ דיש לו גרעינים, וענה לו רביה"ק זי"ע הלא לא כתבו אלא שמושכב סימן מורכב, אבל אינו מוזכר שבלא זה אינו אתרוג עכת"ד, ב' איש א' שאל את רביה"ק זי"ע היות שברצונו לסחור עם אתרוגים, על כן רוצה לידע באיזה מין אתרוגים יסחור, והשיב לו רביה"ק זלה"ה שיסחור עם אתרוגי מאראקא, א"כ חזי מאן גברא דאסהיד עלה שהמה מוחזקים ביותר בכשרות.

והנה מידי עיוני בזה, ראיתי בתשו' שבות יעקב (ח"א סי' ל"ו) בנדון הדסים חדשים שהמה בשינוי מההדסים הישנים, וכתב שם בזה"ל, ונתתי דעתי להבחין מה הפרש יש בין הדסים אשר נהגו בו אבותינו מימי עולם, ראיתי שאין הפרש רק זו דהדסים הישנים הענבים קטנים ועגולים דומים לגרעיני פלפלין, וכ"כ מהרי"ל בדרשותיו שכן דרכן של הדסים, משא"כ בהדסים החדשים הענבים משוכין באורך, וגם תוך הענבים החדשים נמצאים כמו גרעינים גדולים, משא"כ בישנים, ודאי דיש חשש שהם ממין אחר, ושהוא ממין המורכב עכ"ל, הרי שמחמת השתנות לאידך גיסא, שבחדשים יש גרעינים גדולים בתוך הענבים משא"כ

בישנים, כתב לחוש שהם ממין אחר וממין המורכב, כן י"ל בחסרון גרעינין באתרוג לחוש כמו כן שהן ממין אחר וממין המורכב, אכן גם השבות יעקב צירף זה רק לשאר שינוים שיש בין הדסים החדשים להישנים כנ"ל, משא"כ בנד"ד דאדרבה בשאר סימנים דומה ממש לאתרוגים המוחזקים בכשרות, אבל חוץ מזה גם אתרוגי מאראקא מוחזקים בעצמן בכשרותם מדור דור, והרבה העדיפו עוד בהם מחמת הידורם וכדלהלן, ועוד גם בנדון ההדסים שכתב השבות יעקב כנ"ל, חלק עליו בתשו' חכם צבי (קס"א) בתוקף, וז"ל ומ"ש עוד בס' הנ"ל שכיון שההדסים הבאים מאיטליא ענביהם קטנים ועגולים ואין בהם שום גרעינים, והנמצאים אצלינו ענביהם ארוכים וגדולים ובתוכם נמצאים כמה גרעינים גדולים יש לחוש להם שהם מורכבים, אינו כלום דאטו כל מיני ענבי הגפן שוים, הלא יש מהם ארוכים ויש מהם עגולים ושחורים ולבנים, וכן כל מין תאנים וכו', וכן בזתים וכו', ומה שאינו נמצא דבר תוך ענבי הדסי איטליא ונמצאים בתוך שלנו הוא ברור ליודעים שהדסי איטליא נתלשים באמצע הקיץ עודם עדיין בוסר וקטנים ועדיין אין זרעם בהם, ושלנו בשלהי קייטא וכבר נגמר פרוי זרעו בו למינהו וכו', ואני תמה מזה על החכם שבשביל שינוי מועט שבין אלו הדסים רצה לדונם כמורכבים וכו' עכ"ל, וכן מוכח מתשו' פמ"א (ח"א סי' ט') דמכשיר בהדסים הנ"ל.

הרי כהשערתינו באתרוגי מאראקא שמחמת שנתלשים עוד באיבם לא נראו בהם עוד הגרעינים כתב החכ"צ בטעם שאין גרעינים בהדסי איטליא, ובהדסים החדשים יש כנזכר, אמנם בת' שבות יעקב (ח"ב סי' כ"ח) כתב להצדיק דבריו, וכתב על החכ"צ הנ"ל, וז"ל ומ"ש עוד שם וז"ל דאטו כל מיני ענבי גפן שוים וכו', הלא מהרי"ל נותן לכך סימן זה בגרעינים כדי לפסול שאר הדסים שאינם בענין זה וכו' עכ"ל, אכן בתשו' דבר משה (מהדו"ק סי' י"ז) כתב להצדיק דברי החכ"צ, וז"ל והיטב אשר דיבר בזה החכ"צ וכו' וחיילים הגביר להוכיח מהגמ' דלא כשבו"י וכו', ואף כי ראה הבעל שבו"י השגת החכ"צ עליו ועשה סנוגוריא בח"ב להשב שבותו ומחזיק במעוזו בכ"ז המעיין ישפט בצדק שדברי החכ"צ מכוונים להלכה, ודכירנא כי שמעתי מאבא מרי הרה"ג שליט"א שסיפר מזקנינו וכו' קדוש יעקב זצ"ל האבד"ק ליסא (בעל החו"ד) כי בעת אשר מכוון שבתו בק' קאליש יצ"ו היה דרכו בקודש להשתדל בטורח רב והוצאה מרובה להשיג קודם החג לולב והדסים החדשים והי' זריז למען המצוה ונסע בעצמו וכו', הרי שגם הוא עשה מעשה רב כדעת זקנינו ראש בית אב משפחתינו החכ"צ זצ"ל שהורה לצאת באלו הדסים עכ"ל, וא"כ כמו כן י"ל באתרוגי מאראקא הנ"ל.

וכל הנ"ל אף אם לא הי' ידוע לנו שהמה מוחזקים בכשרות, אבל כבר יש בפוסקים שהמה מפורסמים ומוחזקים מדורות בכשרותן לצאת בהם י"ח שצותה תוה"ק בפרי עץ הדר כנ"ל, ה"ה:

בספר ערוך לנר (סוכה בתוספת בכורים סוס"י תרמ"ח) כתב, וז"ל ובשנה הזאת קבלתי אתרוג ממאראקא יפה ומהודר בכל מיני הכשר אשר עדיין לא ראיתי כמוהו, עוד ראיתי להזכיר שלענ"ד באתרוגים שאין גידולם שוים להמוחזקים בכשרות, מלבד חשש מורכב יש ג"כ חשש אחר אם הם ממין הכשרים, שזה ודאי שמה שאנו לוקחים אתרוג לא על הדרשות שמביא הגמ' בסוכה (דף ל"ה) שטעם עזו ופריו שוה, ושדר באילן משנה לשנה, ושדומה לדיר, ושגדל על כל מים, בלבד אנו סומכים לפרש פרי עץ הדר כן, שסימנים האלה נמצאו עוד גם בשאר פירות, אלא עיקר שהלכה למשה מסיני כמ"ש הרמב"ם ה' לולב (פ"ז ד'), ולכן כשאנו דומים להמוחזקים עד הנה בכשרות אינם בכלל הקבלה, והרי יש לנו כיוצא בזה שתלוי במסורת, כגון עופות שבמקום שמסורת בידם להכשירם כשרים, ובמקומות אחרים אסורים, וכן בפאנצין שיש מקומות שאוסרין

אותן באיסור כרת, ויש מתירין לגמרי, וכזה לענ"ד יש לדון בענין הכשר אתרוגים עכ"ל, הרי אף שהחמיר מאד לענין מסורת בזה, מ"מ פשיטא לי' דאתרוגי מאראקא כשרים, ויש ביניהם מהודרים מאד כנ"ל. אמנם מש"כ העל"נ הלכה למשה מסיני אינו מדויק, דברמב"ם שם איתא מפי השמועה ממש רבינו נתפרשו, והחילוק בזה עי' בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ עיין שם.

והנה כי כן הביא בספר ארבעת המינים השלם (דר"ו ע"ב) מספר שו"ת ישרי לב (להגאון רבי חיים דוד חזן, חכם באשי וראשון לציון, נדפס באיזמיר בשנת תר"ל, ערך אתרוג), שהביא שם עדותם של שלשה מחכמי המערב יושבי עיה"ק ירושלים משנת תרכ"ד על מסורת מאראקא מעיר קארונדה וכל ערי המערב, וז"ל מעולם לא שמענו מי שערער או פקפק על האתרוגים הנז' וכל ערי המערב וכו' מרוקו וע"ת פאס ומאקנאס וטיטואן ודכאט וסאלי ומוגאדור יע"א, כרך וכל הסמוך, לוקחים מהם למצות אתרוג מדי שנה בשנה כי הם מוחזקים בכשרות באין פוצה פה כלל עכ"ל, והוסיף המחבר שם, שכבר העיר בזה אחד מרבני שאלוניקי בספרו שו"ת הגיד מרדכי לר' מרדכי אשיאו סי' ה', על אתרוגי קארונדה וכל המערב הנז' שהם מוחזקים בכשרות וראוים לברך עליהם בלי שום פקפוק (כ"ז הועתק מספר ארבעת המינים). וכן בספר ערוך השלחן (או"ח סי' תרמ"ח סעי' כ"ח) חשב בין האתרוגים המקובלים לכשרים אתרוגי מאראקא עיין שם, ובודאי בכלל מה שכתב הרמב"ם בהקדמה לפיה"מ, דראינו בלי ספק מיהושע עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה וכו' נתכוון לכלול גם אתרוגי מאראקא, שהרמב"ם הי' גר בע"ת פס איזה זמן כדאיתא בתולדותיו.

כל הנ"ל כתבתי רק אחרי שעברתי רק בדרך העברה על קונטרסו, ובעברי עוד הפעם, ראיתי כי כבר מבואר בדבריו מדברינו הנ"ל, ועוד הרבה והרבה כיב"ז, ואין לי מה להוסיף שדבריו ברורים, והנני בזה רק עוד על פרט אחד, והוא דברי החת"ס (או"ח סי' ר"ז) שהובא בדבריו שכתב על דברי הכפ"ת (סוכה ל"ה ע"א) שהמה דברי א"ח, דהכפ"ת כתב שם ליישב, מה דאיתא שם דפרי עץ הדר הוא אתרוג שטעם עזו ופריו שוה, והקשה דלמא הוא לימו"ן או נרגנ"ה (אולי הכוונה למאראנץ דנרגנ"ה בכתיבה שלנו הוי כמ"ש נאראנטש) שהעץ שוה לפרי בטעם וחריפות, וכתב די"ל דעיקר פריו של הלימו"ן והנראנג"ה הוא החמוץ שבתוכו והוא מרובה על קליפתו, ונמצא דעיקר פריו הוא חמוץ, ואין עזו חמוץ, אלא טעמו כקליפת הפירי, אבל אתרוג חמוץ שבתוכו הוא מיעוטו לא נחשב לפירי, ועיקר פריו הוא קליפתו דהיא גסה ביותר ויש בה מרירות וחריפות וטעם עזו מטעם /כטעם/ פריו עכ"ד, והחת"ס שם קלסי' מאד כנ"ל.

ותמה אני מאד על מה שראיתי בשו"ת הסבא קדישא מהגאון מהרש"א אלפאנדרי זצ"ל (ח"ג סי' י"ב) שדחה את דברי הכפ"ת הנ"ל, וגם לרבות החת"ס שקלסי', ואומר דתי' הכפ"ת אינו מספיק כלל, משום דגם הקליפה מקרי פרי גבי ערלה, וגבי ברכה דלכ"פ מברכין בפה"ע =בורא פרי העץ=, כמבואר במג"א (סי' ר"ב), ואף להטו"ז (סי' ר"ד סקט"ז) דס"ל דיש לברך בפה"א =בורא פרי האדמה=, אבל הוי פירי לגבי ערלה, ושייך גם לדידי' שטעם עזו ופריו שוה, ועוד דקליפת הלימו"ן ראוי לאוכלו חי, גם הטו"ז מודה דמברכין בפה"ע, ועוד דדרשת חכז"ל עץ ופריו הוא כשהוא שלם, בודאי דשייך לומר כן פרי עץ הדר, הא חדא, ועוד דגם באתרוג מה שבפנים נקרא קליפה בש"ס (שבת ק"ח ע"ב), ובדברי הפוסקים עכת"ד.

וכ"ז תמוה בעיני, דהרי הכפ"ת דייק כ"פ בלשון עיקר פריו, דקליפת הפירי אף דנקרא גם פירי, אבל בודאי

לא עיקר פירי, אם לא בפירי דאין בו רק קליפה, או רובו קליפתו כמו האתרוג, דאז זה עיקר פרוי, ובזה לא מיבעיא להטו"ז שם, דאין ראי' מערלה דאיתרבי מאת פרוי הטפל לפרוי, משא"כ לענין ברכה, וכן לנד"ד, אלא אף להמג"א וההולכים בשיטתו הפמ"א (בסי' ס"ה) והחיי"א (ה' ברכות כלל נ"ג), דס"ל דדינם כפירי ממש, ובנ"א שם, הוכיח דאף לר"ע דפוטר בקפריסין ממעשר, אבל מודה דבשאר קליפת פירות חייבות במעשר, וקצת ראי' מהא דאיתא (בסוכה ל"ה) באתרוג של תרומה, מפני שמפסיד הקליפה עיין שם, אבל כ"ז רק לומר דגם הקליפה נקרא פירי, אבל לא להיפך שהקליפה יהיה נקרא עיקר פרוי, ולא הפירי גופי', דאם אומרים דפרי עץ הדר שיהי' עצו ופרוי שוים, בודאי לא אפשר לומר דקאי רק על הקליפה, ולא על עיקר פרוי, דעיקר פרוי אינו שוה לעץ, דהוי יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, ובזה עכ"ח לא מיירי רק באתרוג, דרובו הוי הקליפה, וזה העיקר פרוי, ושפיר י"ל עצו ופרוי שוים, משא"כ בלימון וכיב"ז דאינו שוה רק עם הקליפה ולא עם עיקר פרוי, ושפיר אמר החת"ס ע"ז דהוי דברי א"ח.

ובהיותי בזה אזכיר גם דברי החו"ד (יו"ד סי' ל"ו סעי' ו') דפשיטא לי' לאידך גיסא, ואף באתרוג דאין שם רק קליפה עבה, מ"מ מחלק בין הקליפה לבשר האתרוג, דקליפתו אינו כגופי', דכתב שם דאם נחסר כל בשר האתרוג בפנים ולא נשאר רק העור וחדרי הזרע דפסול, ולא מטעם דטריפה בריאה, רק מטעם כיון דבערלה מרבינן קליפת הפירי מאת פרוי, וברביעי דליכא רבוי פטור מטעם דלא נקרא פירי, ומה"ט לא מברכינן אקליפת הפירי בפה"ע, וכן בכמה דוכתי דבמקום דכתיב פירי ממעט קליפה, וא"כ הה"ד באתרוג דכתיב פרי עץ הדר הקליפה לא נקרא פירי ופסול עכ"ד, אבל גם דבריו פלואים, דכתב כן בפשיטות דאין מברכינן בפה"ע על הקליפה, והרי הדבר הזה תלוי באשלי רברבי כנ"ל וצ"ע, וביותר צ"ע דכתב כן גם באתרוג דעיקר פרוי הוי קליפה, ומחלק בין קליפה לקליפה, אמנם בהערה זו האחרונה, כבר העיר בס' חלקת יואב (או"ח סי' ל"ב ענף ג'), דכתב על החו"ד הנ"ל, דליתא דאדרבה באתרוג עיקר הפירי הוא הקליפה כנ"ל, ורצ"ל דכיון דהקליפה הוי עיקר הפירי אין לחלק בין קליפה לקליפה כנ"ל, אכן בספר כף החיים (כו"ח סי' ר"ב אות נ"ו), כתב לחלק בין קליפה העבה של האתרוג, ובין הקליפה דקה הירוקה דדינו כשאר קליפות עיין שם.

והנה בנוגע לענבים שאין להם חרצנים הביא כ"מ מתשו' מהרש"ם (ח"ו סוס"י ל"ח וח"ז סי' קכ"ה) שחקר שם אם להיין שעושים מהם דין יין לברך בפה"ג, דקרא כתיב מחרצנים ועד זג, וכתב שמצא בכת"י מהדע"ק שחקר בזה, והביא מהרד"ק (ישעי' ה') בפסוק ויטעהו שורק, שכתב שם שהוא גפן המוציא ענבים קטנים טובים שאין בהם גרעינים והם המשובחים שבענבים, ולכן פסק על היין היוצא מהם בפה"ג עכ"ד, והנה שם (בח"ז) הביא רק דברי הדע"ק, בלא להוסיף חו"ד שלו, אמנם שם (בח"ו), סיים על דברי הדע"ק וכדאי הוא לסמוך עליו, והנה אף שהתשובה בלא הסיום הנ"ל נדפס בח"ז, והתשו' עם הסיום הנ"ל בח"ו, אבל כאשר רואים זמן הכתיבה, שהתשובה בח"ז נכתב בשנת תרנ"ה, והתשובה בח"ו נכתב בשנת תרנ"ח, הרי התשובה עם הסיום הנ"ל נכתב אחרי זה והוא העיקר, אבל כ' העיר דבספר דע"ת (סי' ער"ב סעי' ו') הביא ג"כ את הדע"ק הנ"ל, וסיים בזה"ל ואולי שבחו רק ע"י הרכבתו במין אחר עכ"ל, והרי לפי"ז שדי בי' נרגא ונדחה מש"כ דכדאי הדע"ק לסמוך עליו כנ"ל, ועי' בכ"ז בשד"ח (פאת השדה מע' ברכות סי' כ"ג) באריכות, והרבה ס"ל דיש להם דין ענבים ממש, ויש שס"ל לחלק בין קטנים דהוי בוסר ובין גדולים עיין שם.

והנה מה שכתב במוסגר להעיר, על מה שחששו למורכב בענבים, דאיתא בזוה"ק בראשית, דישראל נמשלו

לגפן דאינו מקבל הרכבה, (ובזוה"ק נשא (דקכ"ה ע"ב) איתא ר' חזקי' פתח (תהלים קכ"ח) אשתך כגפן פורי' וגו' מה גפן לא מקבל עלי' אלא מדידי' כך אתתא דישראל וכו' עיין שם), מיהו באמת בירושלמי (פ"ק דכלאים ה"ז) משמע דרק זית אינו מקבל הרכבה, כדכתיב בניך כשתילי זיתים, ועי' פסחים מ"ט סוע"א ומהרש"א שם בח"א עכ"ד.

והנה אף אם נאמר דגפן אינו מקבל הרכבה כדברי זוה"ק הנ"ל, י"ל בזה כמ"ש בספר הסבא קדישא שם ליישב מה דאיתא במתני' (כלאים פ"א מ"ד) השזיפין והרימון אעפ"י שדומין זל"ז כלאים הם, ופי' הירושלמי דשזיפין היינו הרכיב זיתים ורימונים, ויש פוסקים שמגיהים בירושלמי וצ"ל זיתון ורימון, משום דזיתים אינם מקבלים הרכבה כנ"ל, ובספר הנ"ל כתב לדייק מלשון הרא"ש דכתב דנוטע זיתים ורימונים יחד, ובזה י"ל דבנטיעה כהאי שנוטע אותם יחד בכה"ג מקבלים זה מזה, וכן י"ל בגפן עיין שם.

והנה כאשר שאחרי כותבי תשובתי הנ"ל נדפס הקו"ק דלהלן ונתברר שהאתרוגים בלא גרעינים גדלים על ענף אחד עם האתרוגים שיש להם גרעינים, הנני להעתיק דבריהם.

בעזה"ש"ת, התאחדות הרבנים דארצות הברית וקאנאדא דעת תורה בדבר אתרוגי מאראקא .

בגלל הערעור על כשרותן של אתרוגי מאראקא, מטעם שבהרבה מהם לא נמצא גרעינים, שלחנו את חברינו הרה"ג מוה"ר יהודה ירחמיאל הלוי גרובער שליט"א מנהל התאחדותינו, וחברינו הרה"ג מוה"ר שמעי' גרינבוים שליט"א מח"ס סיעתא דשמיא, שיבקרו במקום גידולם של האתרוגים ההם, לראות טיבם, מהותם, ולהתוודע על המסורת שלהם.

אחרי שובם, נתוועדנו יחדיו באסיפה כללית של חברי התאחה"ר =התאחדות הרבנים=, שהתקיימה ביום ה' לס' תבוא - ח"י לחודש אלול דהאי שתא, לשמוע את אשר בפיהם. ואלו הדברים שמסרו לנו השלוחים הנז': א' הפרדסים המצויים עתה במחוז טארודאנט בין הכפרים אסאדס ודימדער שבמדינת מאראקא, הוא המקום היחידי, מקור מוצאם של אתרוגים אלו, מאז ומעולם. ודור דור ודורשיו דור דור ושופטיו קרוב לאלף שנה בירכו עליהם, כפי שמעידים רבנים מובהקים זקני וחכמי מאראקא הי"ו הדרים שמה. ועד עתה לא נתהווה שום שינוי בדרך גדילתם של האתרוגים. ב' בכל מקום בואם לקטו - מהרבה אילנות - כמה וכמה אתרוגים, שחתכו אותם במו ידיהם לחצאין, ונוכחו לדעת שבאותו אילן ובאותו ענף עצמו גדלים אתרוגים עם גרעינים ומבלי גרעינים. וכן שקליפתם עבה והמיץ הוא מעט. ג' אחרי דרישה אצל בני ברית ולהבדיל חקלאים שאינם בני ברית, ובדיקות שעשו (השלוחים) על האילנות ושרשיהם, אין שום מקום לחשוש ולפקפק שייעשה איזה הרכבה בכל הגליל ההוא. ד' בטעות נדפס לאחרונה באיזה קונטרסים, שיש שני סוגים, א' שגדל ביערות פראים, והשני שגדל בפרדסים. ורק זה שמקורו הוא מיערות הפראים יכולים לברך עליהם. כי המציאות הוכיחה שאין יסוד לדברים אלו, באשר מעולם גדלו האתרוגים בפרדסים.

לאור כל מה דכתוב ומפורש לעיל נתברר לנו בבירור שחזקת ומסורת אתרוגי מאראקא במקומה עומדת ולא איתרע כלל. ואנו מגלים דעתינו דעת תורה שהמה כשרים למצות ד' מינים לברך עליהן לכתחילה, למהדרין במצות, בלי שום היסוס.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ז עמוד א

מאי דעתיך מתוך שהותרה חבורה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, אלא מעתה, מותר לעשות מוגמר ביו"ט, דמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך! אמר ליה, עליך אמר קרא: אך אשר יאכל לכל נפש, דבר השוה לכל נפש. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: אלא מעתה, נזדמן לו צבי ביו"ט, הואיל ואינו שוה לכל נפש, ה"נ דאסור למשחטיה אמר ליה: אנא דבר הצורך לכל נפש קאמינא, צבי צריך לכל נפש הוא.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקיא סעיף ב

מותר להחם ביו"ט מים לרחוץ ידיו אבל לא כל גופו אפילו אינו רוחצו בבת אחת.

שו"ת באר משה (שטרן) ח"ח סימן קנט

הדרך פפ"י שו"ע שילך צו. ועיין צמג"א (סי' תקי"א סק"ב) על הא דכ' הרמ"א שמוחר לרחוץ תינוק צמים שהוחמו ע"י ישראל צו"ע מטעמא דהיינו רציחה ולכן לא גזרו וע"ז כ' המג"א דהאידנא דאף בחול לפעמים אין רוחצין אותו צ' או ג' ימים אף צו"ע אסור לרחוץ עיי"ש ואל תדייק מיניה וא"כ צומנינו אלו שכן דרכם לרחוץ בכל יום ויום יהי מותר, זה צודאי עעות והצל הוא צודאי אס אלו רואין עתה צומנינו שאין זה רציחה דתינוק אין לנו להקל כלל, אצל לנהוג מנהג חדש להקל שגם לגדולי יהי להם דין כעין תינוק צודאי ליתא ועוד דרק משום רציחה דתינוק התירו ולא גזרו אצל לא בן צודאי דלא שייך גזיה כלל ענין רציחה ופשוט מאוד נער יכתבם. ועיין בתוס' שבת (סי' שכ"ג סק"ז) מה שהקשה סתירת המג"א (מס' ש"א סק"ח על סי' תקי"א סק"ה הג"ל), שזו ראיתי צדע"ת שהעיר מה, ועיין עוד צמג"א (סי' תרע"ז סק"א) וצמח"א ולצו"ש (שם). והגם שהמג"א האידנא אוסר לרחוץ תינוק, הא"ר (הוצא דבריו צפרמ"ג א"א סק"ה) כ' דלעת לורך יש להקל גם צומנינו. ובענין אס רוחצין תינוק אס שרי לפרום "ווינדלין" תחת התינוק כנהוג בחול, צפרמ"ג (צמ"ש"ז סוס"י ש"צ) מתיר אס הווינדלין (הוא צגד שצו מלפפין התינוק) מכובס ונקי וגם אס אינם מוכבסים מחפש אחר היתר משום דין תינוק כחולה שאצ"ס ויעשה דרך שינוי, ולפני שנים הי' דרכי לפסוק צשעהד"ח אס מוכרחים לרחוץ התינוק (וביותר צו"ע צ' פעמים) שירחלו אותו באופן שיפרסו מפה ניילאן או גוממי תחת התינוק ואס אין התינוק סובל אותו אז אני מחיר ע"י ווינדלין נקי לגמרי כהפרמ"ג. ועתה הדרך ישכון אור והיותר טוב והישר צומנינו לרחלו צפריסת ווינדלין של נייר הכך מאוד שכל תינוק סובל כנ"ל וכן דרכי לפסוק, שיפרסו אף ורק ווינדלין מנייר.

סימן קנט

שאלה לענין רחיצת כל גופו במים חמים שהוחמו ביו"ט דאסור. ויש לחקור דהטעם שאסור הוא משום שאינו שוה לכל נפש, אבל היום שכל בית יש לו חדר אמבטיה ומקלחת בביתם (ולפעמים יש שני חדרים כזה) והרבה בנ"א מקפידים לקלח כל גופן בכל יום ויום קודם שהולכים לישן או לפחות כל שתי ימים וכיוצ"ב ואינו כרוך עם בישול מים לצורך זה כמו שהיה בימיהם שלא היה להם אמבטיה או מקלחת וכל הרחיצה מתחיל ונגמר בתוך חמש או עשר דקות, ולכן אפשר שהיום רחיצת כל גופו הוה שוה לכל נפש ויהיה מותר ביו"ט כמו כל דבר השוה לכל נפש, וכן ראיתי באיזה אחרונים שכתבו כעין דברים אלו, ומה דעת הרב בענין זה.

תשובה פסקי חז"ל לא ישתנו ואסור לחפש דרכים לקפון עליהם ואיני רואה אפילו להכריח אחר שום היתר צעולס ואס לאחד מוכרח הענין יפנה אל צעל הוראה מוצקה שיוכח לו

שמירת שבת כהלכתה (מהדו"ח) פי"ד אות קטן כא עמוד קפח

במ"ב ס"ק א. ויל"ע, כהיום שרוב בנ"א יש להם חדר אמבטיה בביתם, או לפחות מקלחת, למה נאסור רחיצת כל הגוף משום שאינו שווה לכל נפש, ומ"ש מזיעה בזמן הגמרא, דמעיקר הדין שרינן משום דהוה שווה לכל נפש, עיין שבת לט ב תוד"ה וב"ה, ועיין גם ערוה"ש סי' תקיא סע' ה ו-ו, וכן מ"ש מעישון סיגריות, לעיל פי"ג סע' ז, ועיין שו"ת כ"ס אר"ח סי' סו, ואפי' אלה שאין להם מקום להתרחץ בביתם, הלא הגמרא כתובות ז א אומרת, צבי צורך לכל נפש הוא, והה"נ הכא ומ"ש. ועוד, הלא בדרך כלל מוציא אדם את המים לצורך רחיצת גופו מתוך מיתקן חשמלי וכדו', והרי בו מתחממים המים גם בשביל רחיצת פיו"ר וגם בשביל רחיצת כל גופו, עיין להלן הערה ל, וא"כ לא שייך כאן איסור חימום המים, ועיין שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' קכז ס"ק א, וצ"ע. ועיין חזון יחזקאל לתוספתא ביצה פ"ב ה"ז, במה שהוא רוצה לתרץ, אלא שדבריו צ"ע, דמנליה דבעינן שווה לכל נפש כל יום, והרי גם מאכל משובח אין אדם אוכלו כל יום, וגם אין אדם מזיע כל יום ושרינן, סי' תקיא בשעה"צ ס"ק יד. ולטעם הרמב"ם, פ"א מה' יו"ט הט"ז, ודאי דיש להתיר את רחיצת כל הגוף. והא דאסור להחם מים ביו"ט לצורך רחיצת כל הגוף, לדעת הרמב"ם הנ"ל, והרי לא שייך ביה גזירת מרחצאות, עיין שבת מ א בחי' הרמב"ן ד"ה דתנן, דאי"ל דגזרו יו"ט אטו שבת, דאין ראוי לגזור יו"ט אטו שבת בדבר של אור"י, ע"ש, די"ל כיון דביו"ט נמי איכא בהו איסור... כגון סחיטה דאלונתית וכיו"ב, עשו יו"ט כשבת. - ועיין סי' תקיא במ"ב ס"ק יט, דלענין טבילת נשים הדין כבשבת, לעיל הערה ד, וע"ש במ"ב, דאסור להחם מים ביו"ט ע"י יהודי, וע"י נכרי יש להקל, וע"ש בשעה"צ ס"ק כה, בשם הבית מאיר ושו"ת נו"ב, דלהחם מים כדי להפיג צינה הוא דבר השווה לכל נפש, ועי' להלן הערה כה, ועיין לעיל פ"א סע' מט, ולפ"ז מותר אף בליל יו"ט לטבול במים שנתחממו ע"י שיעון שבת. (כב) סי' תקיא

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ב סימן לב

כבוד ידידי הגאון ציס"ע מהור"ר יוחנן סופר שליט"א, ברכה ושלוה רב

מכתבו קיבלתי וע"ד עישון ביו"ט, כבר גיליתי דעתי לפני כמה שנים דבזמנינו אין שום היתר לעשן ביו"ט.

שו"ת יביע אומר חלק ה - אורח חיים סימן לט

נשאלתי אודות עישון סיגריות ביום טוב, מהו לעשן סיגריות שמודפסות אותיות של התוצרת על הנייר של הסיגריה, כי לכאורה יש לאסור משום איסור מוחק, כי כשמעשן הסיגריה במקום האותיות, הן נשרפות ומתפוררות עם האפר, או דילמא משרא שרי.

(א) הנה עיקר דין עישון סיגריות ביום טוב, שנוי במחלוקת גדולי האחרונים, שיש אוסרים ע"פ מה שאמרו בכתובות (ז) דה"ט שאסור לעשות מוגמר ביום טוב, (דהיינו לתת בשמים על גחלי אש לגמר את הכלים והבגדים. רש"י), משום דאמר קרא, אך אשר יאכל לכל נפש, דבר השווה לכל נפש. (משא"כ מוגמר שאינו שווה לכל נפש אלא למפונקים. רש"י). וכן פסקו הטוש"ע (סי' תקיא ס"ד): אין עושין מוגמר ביום טוב, דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים, בין להריח ובין לגמר הבית או הכלים. ע"כ. א"כ גם עישון הסיגריות שאינו דבר השווה לכל נפש יש לאסור. ואף על גב דקי"ל כשמואל דאמר (בביצה כב:) שמותר לעשן פירות ביום טוב, וכמ"ש הטוש"ע שם: שאם עושה כדי ליתן ריח טוב בפירות למתקן לאכילה מותר, אפילו אם מפזר הבשמים ע"ג גחלת של עץ. התם ה"ט כפרש"י (ביצה כב:) משום דאוכל נפש הוא, וראוי אף לעניים, אלא שאינו מצוי להם, ודמי לנזדמן לו צבי ביום טוב כדאמרי' בכתובות (ז). אבל כאן מי שאינו מעשן אפילו יהיה מצוי אצלו לא יעשן, דאזוקי מזיק ליה. וכ"כ המג"א (סי' תקי"ד סק"ד) לאסור עישון סיגריות ביום טוב מטעם

איסור מוגמר. ע"ש. אולם הגאון פני יהושע בחי' לשבת (לט): כתב, שמתחלה חשב ג"כ לאסור העישון ביום טוב מטעם שאינו שוה לכל נפש, ושו"ר במג"א הנ"ל שאסר מטע"ז, אלא שממ"ש התוס' שם ד"ה וב"ה מתירין, בשם ריב"א, שרחיצת כל הגוף אינה אלא לתענוג ואסורה ביום טוב, כמו מוגמר שאסור ביום טוב, משום שאינו שוה לכל נפש, אבל זיעה שוה היא לכל נפש שאינה לתענוג אלא לבריאות. ע"כ. [וכ"כ המרדכי פ"ב דביצה ס' תרפ]. וא"כ גם עישון הסיגריות טוב לבריאות הגוף לעכל המזון ולתאוות המאכל, ואף שיש חושבין אותו לתענוג, אין לאסור משום כך, דאטו משום שהוא גם לתענוג מגרע גרע, ואם משום שיש בני אדם שאין רגילים בו, אפ"ה לא גרע מזיעה, שבודאי יש כמה וכמה בני"א שאין רגילים בכך, ואפ"ה משרא שרי מה"ת, ולא אסרו חכמים אלא משום גזרת הבלנין. וכן נוהגים רוב העולם לעשן הטובאק ביום טוב, וכמה חכמים גדולים ג"כ עושים כן. ע"כ. וכן העלה בשו"ת דרכי נועם (חאו"ח ס' ט) להתיר העישון ביום טוב, ושאיין לאסור מדין מוגמר, עפ"ד התוס' (שבת לט:), דזיעה שאינה לתענוג אלא לבריאות שוה לכל נפש היא, וכ"ש עישון סיגריות שהחייך הטועם המאכל נהנה ממנו, ויש בו הנאה לבריאות, וכמעט הוי אוכל נפש ממש, ורק מיעוטא דמיעוטא אין שותין אותו. ע"ש. וכ"כ הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (ס' תקיא), שאין לאסור עישון הטובאק ביום טוב מדין מוגמר שאינו שוה לכל נפש, דשאני מוגמר שהוא לתענוג בעלמא, משא"כ הכא דהוי לבריאות, שהוא מעכל המזון, ועוזר בתנועות הגוף החיוניות, וכמה בני"א מואסים באכילה אם לא ישתוהו מקודם כפי הרגלם, ויש צער בהעדרו, ואתי לאמנועי משמחת יום טוב. ותו דמאן לימא לן דחשיב אינו שוה לכל נפש, הא ודאי שיפה לכל אדם הבריא משום שמירת הבריאות ורפואה, ורק מי שלא הורגל בו קצה נפשו ממנו, ודמי לחמין לרגליו דשרי אף על גב דלא רגיל ביה וכו'. ושמעתי בילדותי מאבא מארי הגאון (החכם צבי) שסיפר לנו, שבימי חרפו היה נוהג בו איסור, וא"ל חסיד גדול ורב מובהק אחד שלא יפה הוא עושה בזה, כי מונע עצמו בחנם משמחת יום טוב, ומאחר שהיה רגיל בו, היה גורם לו צער ביום טוב עי"ז. וכן לא יעשה, ולכן חזר לנהוג בו היתר, והטעם פשוט כנ"ל. עכת"ד. והגאון ר' יהונתן אייבשיץ בס' בינה לעתים על הרמב"ם (פ"ד מה' יום טוב ה"ו, דף ל ע"ב) כתב, שאף שהמערורים על שתיית הטובאק ביום טוב משום שאינו שוה לכל נפש כדין מוגמר, וכמ"ש המג"א הנ"ל, נראה דלא ס"ל החילוק של התוס' פ' כירה (לט): דמה שהוא לבריאות ולא לתענוג בלבד נקרא שוה לכל נפש, מ"מ אכתי יש לסמוך על מ"ש הרמב"ם, שטעם איסור מוגמר מפני שהוא מכבה, וא"כ בשתיית טובאק הא ליכא כיבוי כלל רק הבערה, והחוש יעיד עי"ז, ומותר, והרי גם בנר של בטלה אמרינן לא תאסור ולא תשרי, כמ"ש התוס' (ביצה כג) בשם הירוש', וא"כ אין למחות ביד הנוהגים היתר. ופוק חזי מאי עמא דבר. ע"כ. והפמ"ג (ס' תקיא מש"ז סק"ב) הביא ד' הפני יהושע הנ"ל, וסיים: ואני רגיל לשתות הטוטון ביום טוב כמנהג העולם לרפואה, ובפרט כהיום דהוי ממש שוה לכל נפש. ע"כ. (וכ"כ באשל אברהם שם סק"ט) ולפי האמור יש להעיר גם על הטעם שהביא הכנה"ג (הגב"י ס' תרח) לאסור העישון ביום טוב משום מכבה, ושיש למחות במקילים. ע"ש. שאפילו אילו היה מכבה באמת הא קי"ל (בביצה כג ובטוש"ע ס"ס תקיא) שמותר לעשן הפירות למתקן לאכילה אפילו ע"ג גחלת של עץ, שהוא מכבה, מידי דהוה אבישרא דגומרא. וכ"ש לפמ"ש הגר"י אייבשיץ שהחוש יעיד דליכא כיבוי כלל. וכ"כ הגאון יעב"ץ במור וקציעה שם, כי מה שחשבו קצת לאסור העישון משום גרם כיבוי, וכמ"ש בהלק"ט, טעות הוא, חדא דגרם כיבוי הוא ומשרא שרי, ואפילו את"ל דהוי כיבוי ממש, מ"מ לית דחש להא, וה"ט מידי דהוה אבשרא אגומרי. ע"ש. וכ"כ בשו"ת דרכי נועם שם, שאין מקום לאיסור כיבוי בעישון

הסיגריות, דהבערה איכא כיבוי ליכא, ואם משום שכשהוא שואף מתוך קנה חלול צריך לפעמים להדקו באצבעו כדי שיהא ראוי לשתייה, ובאותו הידוק אפשר שיבא לידי כיבוי, הרי עכ"פ אינו מתכוין לכבות, ופסיק רישיה לא הוי, וקי"ל דבר שאינו מתכוין מותר. ואפילו היה מכבה ממש כל שיש בו הנאת נפש חשיב אוכל נפש ומותר. עכת"ד. והגאון מהר"י קצין בתשובה והיא לו נדפסה בשו"ת רועי ישראל (סי' יג) עמד וימודד ארש והאריך למעניתו על דברי הדרכי נועם הנ"ל, וסיים, דמחזורתא דמילתא דעישון הסיגריות ביום טוב מותר משום דחשיב אוכל נפש ממש, ועוד שאינו מתכוין לכיבוי וכו'. ע"ש. (ואם כוונת הכנה"ג וסיעתו דהו"ל מכבה, כשמסיר האפר שנשרף מהסיגריה, וניתזין ניצוצות אש עמו, וכמו שהעירו ע"ז ג"כ בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' סו), ובשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח ס"ס נח), הנה אין זה אלא חומרא בעלמא, כי גם בזה לא הוי פסיק רישיה ממש, כיון דזמנין שאין ניצוצות אש נופלים ע"י כך, ולא חשיב פסיק רישיה אלא כשנעשה הדבר בודאי גמור, ולא ע"פ הרוב בלבד, וכמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד (חאו"ח סי' לז אות ג). ע"ש. ובס' נתיבי עם ח"א (עמוד ריד) העיר עוד בזה, ממ"ש הטוש"ע (סי' תקיד ס"י) שמותר להסיר הפחם שבראש הנר כשהוא דולק, וה"נ אם לא יסיר האפר גורם כיבוי הסיגריה וי"ל) וכ"כ הגר"א מני בזכרונות אליהו (מע' יום טוב אות ז). ע"ש. וע' בס' פסח מעובין להכנה"ג (סי' שמח). ודו"ק.

(ב) אמנם ראיתי להקרבן נתנאל (ספ"ב דביצה) שכ', השותים הטובאק ביום טוב מזלזלים באיסור לאו דהבערה שלא לצורך יום טוב, שהעישון לא חשיב צורך כלל, ויש שאמרו שהוא מעכל המזון וגם משלשל, א"כ הם עושים רפואה ביום טוב. וי"א שהוא דבר הרגיל (ושוה לכל נפש), ובא וראה שאינו רגיל יותר ממוגמר, וכדתנן (ברכות מב:) והוא אומר על המוגמר וכו', ואפ"ה אסרו המוגמר משום שאינו שוה לכל נפש, אף כי שתיית הטובאק לאותם שאינם רגילים בו יסתכנו ויחוגו וינעו כשכור. ובשו"ת דרכי נועם האריך למצוא היתר, והעלה כדמסיק תעלא מבי כרבא. ולא על הע"ה תלונתי, אך על הלומדים ששותים הטוטון בפרהסיא, וע"ז אמרו: הגס לבו בהוראה וכו', אף שיש להם קצת היתר ע"פ ש"ס היצר הרע וכו'. עכת"ד. והנה מ"ש דהו"ל הבערה שלא לצורך, ולא חשיב אפילו צורך קצת, הוא תמוה, שבודאי שעכ"פ נקרא צורך קצת, כיון שמניעתו גורמת צער רב לרגילים בו, וידוע מ"ש היראים (סי' קיג), דלאו דוקא אוכל נפש הותר ביום טוב, אלא גם הנאה, דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש, וקי"ל (פסחים כא:) כ"מ שנא' לא יאכל בין איסור אכילה בין איסור הנאה. וכ"כ הרוקח (בסי' רצז). וכ"כ הרמב"ם בפ"ה המשניות (ביצה כא:). והרמב"ן והרשב"א והריטב"א בחי' לשבת (לט:). ובס' עבודת הקודש (שער ג סי' ה). ובארחות חיים (דפ"ה רע"ג). ועוד. וא"כ הרי בודאי דאיכא הנאה בהכי, ועדיף מצורך קצת. וע"ע בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' רצז) שכ', שיש להביא ראיה להתיר לשתות הטוטון ביום טוב, ממ"ש התוס' (ביצה יב) שמותר לשחוק בכדור ביום טוב, אף על פי שאינו אלא טיול בעלמא, שמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך, והו"ל צורך קצת, וכן פסק הרמ"א (בסי' תקיח ס"א), וה"נ י"ל כאן לגבי הבערה, מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך, ושתיית הטוטון לא גרעא מטיול שחיקה בכדור דחשיב צורך קצת. ע"כ. ואם כוונת הק"נ משום דשאני הכא שאינו שוה לכל נפש, וכמו שסיים אח"כ דלא עדיף ממוגמר, כבר תירצו הפני יהושע והפמ"ג והדרכי נועם והמור וקציעה עפ"ד התוס' (שבת לט:) שכל שנעשה לבריאות ולא לתענוג לבד חשיב שוה לכל נפש. וכ"כ הגאון ר' ברוך פרנקל בהגהותיו לאו"ח (סי' תקיד) לסמוך על האחרו' הנ"ל. ע"ש. וראיתי בס' אמרי בינה (דיני יום טוב סי' ב) שהביא מ"ש הפמ"ג הנ"ל דלרפואה חשיב שוה לכל נפש, ותמה עליו ממ"ש

היראים (סי' קיג), שאיסור מוגמר אינו שוה לכל נפש שאין גימור כלים צריך אלא לחולים. וכ"כ הרמב"ן בתה"א. הרי שדבר השוה לכל נפש היינו בין לבריא ובין לחולים. ולפע"ד לק"מ דמוגמר הוי רק לחולים, משא"כ כאן העישון שוה גם לבריא, ומ"ש הפמ"ג לרפואה לאו דוקא, אלא צורך עיכול קאמר, שאין כאן לא חולי ולא מיחוש. וע"פ האמור יש לדחות גם קושית הקרבן נתנאל הנ"ל שא"כ הם עושים רפואה ביום טוב, דכל כה"ג שהמעשנים בריאים ואין להם כל מיחוש לא שייכא בזה גזרת שחיקת סממנים. וכמ"ש מרן הב"י (סי' שכח), שכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים, וכדמוכח ממ"ש המרדכי (פ' שמנה שרצים) בשם ר' שמחה, שמותר לגמוע ביצה חיה להנעים הקול ואין בו משום רפואה כיון שאין לו מכה בגרונו. וכ"פ בש"ע (שם סל"ז), דהא דכל מאכל ומשקה שאינו מאכל בריאים אסור לאוכלו ולשתותו לרפואה, היינו דוקא למי שיש לו מיחוש ומתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו מיחוש מותר. (וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ד סי' יב אות טז). ועפ"ז כ' הגאון מהר"י פינטו בשו"ת נבחר מכסף (חאו"ח סי' ו) בענין שאיפת טבק הרחה בשבת וי"ט, שאין לאסור משום שחיקת סממנים, שאע"פ שהשואפים מתכוונים לבטל בזה הנזילות כיון שהם בריאים ודרכם לשאוף ממנו בבריאותם מותרים גם בשבת. ועוד שמכיון שאין להם שום מיחוש שפיר דמי וראיה מהב"י (הנ"ל). ע"ש. ותשובתו הובאה במילואה להלכה בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' קא). וכן פסק בשו"ת מים רבים (חאו"ח סי' כח). וע"ע בברכי יוסף (סי' שכח ס"ק יד). ובמחבר"ר (סי' רי סק"ז). ע"ש. וה"נ הכא אין כאן רפואה לצורך מיחוש או חולי, אלא להקדים רפואה למכה להמשכת והתמדת הבריאות לבל יסבלו מעצירות הקיבה וכדומה. וכד' הפנ"י והפמ"ג. איברא שיד הדוחה נטויה שאין זה אלא לענין אכילה ושתיה והרחה בלבד, אבל כאן שנעשה איסור הבערה בעישון אין להתיר לצורך רפואה, אף על פי שגם הבריא עושים כן, וכמ"ש הרמב"ן (שהובא באמרי בינה שם) דמכחל עינא משום מכשירין התיירוהו ביום טוב שני שהוא דבר השוה לכל נפש שאף הבריא כוחלין כו', אבל צרכי חולי שאינו שוה לכל נפש אסור דומיא דמוגמר, ואין עושין אלא על ידי עכו"ם. ע"כ. וכ"ה בשו"ת תמים דעים (סי' קכ אות ג). הרי דביו"ט ראשון לא התיירו לכחול העין, אף על פי שגם הבריא עושים כן. (וע"ע בנשמת אדם סי' צה סי' ב). (וכ"כ בס' נחל אשכול ח"ב (עמוד קמז), עמ"ש בתוספתא דמ"ק (פ"ב) שותין מי דקלים בחוש"מ, וכ' המג"א (סי' תקלב) דהיינו לרפואה, וסיים המג"א, ומשמע דביו"ט אסור. וכל ע"ז, דלא באה התוספתא להשמיענו שמותר לשתות, אלא לבשל ולעשות הרפואה, ולכן אסור ביום טוב, דלא שייך מתוך בדבר שאינו שוה לכל נפש. ע"ש. אלא דהתם אינו שוה לבריא כלל) ומ"מ אין לדחות בזה ד' הפנ"י והפמ"ג שישודתם בהררי קודש עפ"ד התוס' (שבת לט:). וכ"כ בשו"ת עבודת השם (חאו"ח סי' ד), שעפ"ד הפני יהושע והפמ"ג הנ"ל ניחא מה שענינו הרואות מעשים בכל יום שרופא ישראל מבשל סמים ורפואות ביום טוב ראשון לצורך חולה שאין בו סכנה, ולא מצאנו שום פוצה פה ומצפצף, וכן נעשה גם בפני הרבנים שקדמונו, אלמא דמידי דרפואה חשיב כשוה לכל נפש. וכמ"ש התוס' (שבת לט:). וכ"מ בחי' הרשב"א שם. וכל עוד שיש לחלק בין מלאכות שהותרו ביום טוב לצורך אוכל נפש כגון הבערה אפיה ובשול, דאמרי' מתוך שהותרו לצורך או"נ הותרו גם לצורך חולה שאב"ס, לבין האיסור לכחול העין שהוא משום כותב או צובע שלא הותרו מלאכות אלה ביום טוב כלל. ע"ש. (וע' בשו"ת מעט מים (סי' עב). ובשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' שצד ושצה). ובשו"ת חשב אפוד (סי' קמו). ואכמ"ל) ולפ"ז ברור שאין לחוש לאיסור הבערה בעישון הסיגריות ביום טוב. וכן ראיתי למרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקיא סק"ב), שכ', שדברי הקרבן נתנאל לאסור אינם מוכרחים, כי הטובאק

עונג יום טוב הוא, ושוה לכל נפש, משא"כ מוגמר. ולגזור משום ע"ה שיבאו לכבות, אינו מחוור, שאין לנו לגזור גזרות מדעתינו, כמ"ש הפר"ח בכ"מ, ובפרט עתה רבו השותים אותו ביום טוב בגלילותינו, אך יש להזהירם שלא יבאו לכבות. ע"כ. [ואף על פי שבברכי יוסף סי' תקסז סק"א כ', שאנו מחמירים שלא לשאוף העשן ביום טוב ע"פ חלום אשר חלם מר זקני בנו של הגאון מהר"א אזולאי. (וכן הובא ביתר ביאור במחזיק ברכה א"ח (סי' ס"ק יג), שהשותה ביום טוב, בשמים משמתין אותו, והשותה בט' באב מקללין אותו וכו') ושכן נהג הרב הגדול מהר"ר אליעזר בן ארחא להחמיר הוא וזרעו אחריו. ע"ש. אולם אכן בדין נקטינן שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. וכמש"כ באורך קצת בשו"ת יביע אומר ח"א (סי' לג אותיות יא - טו). ע"ש. ואכמ"ל]. ובמחזיק ברכה (סי' תקיא סק"א) כתב, שמצא בכתבי הגה"ח המלומד בנסים כמהר"ר כליפא בן מלכא זלה"ה שכ', שהיה נוהג היתר ביום טוב, רק שהיה נזהר להדליקו מנר דלוק ולא ע"י גחלת שיבא לידי כיבוי, ושכן נהג רבו ז"ל, חוץ מיו"ט של ר"ה שהיה מחמיר. וע"ע בס' ים יששכר על התוספתא דביצה דל"ו שהאריך בהיתר שתיית הטבק ביום טוב, וגם הוא כתב שאין להדליק מגחלת אלא משלהבת הנר. [וכ"כ בס' שרשי הים ח"א דף פ ע"ב. ובתשובה כתבנו בזה. ואכמ"ל]. עכת"ד. וכן בעקרי הד"ט (סי' כב אות לג) הביא בשם מצודת יששכר (בעל ים יששכר) שהעלה להקל. ע"ש. וכן פסק הגאון מהר"י נג'אר בס' חגי יהודה (דף ל ע"ג). ע"ש.

(ג) ועינא דשפיר חזי להגאון שואל ומשיב קמא (ח"ב סי' קנח) שהביא מחלוקת המג"א והפנ"י הנ"ל, וכתב, שעפ"ד הפנ"י ניחא מה ששמעתי שהגאון ההפלאה התיר רק ביום טוב שני, ובאמת אין חילוק בין יום טוב ראשון לשני אלא לענין חולה, כמ"ש בסי' תצו, ועפ"ד הפנ"י י"ל דהוי כחולי קצת ויש בזה רפואה. ומיהו רבים נוהגים להקל, ואין בידינו למחות, כיון שהפנ"י מתיר. ע"כ. ולכאורה אכתי לא איפרק מחולשא, דדוקא לגבי שבות דרבנן כגון לכחול העין יש חילוק בין יום טוב ראשון לשני, אבל אב מלאכה אסור אפילו ביום טוב שני, וכמ"ש הר"ן (ביצה כב) וכ"פ הרמ"א בהגה (סי' תצו ס"ב). ואפילו נימא שאיסור מוגמר שאינו שוה לכל נפש הוי רק מדרבנן, (וע' פמ"ג במש"ז סי' תקיא, ונשמת אדם סי' צה סי' ב). מ"מ בדין כיחול העין איכא תרתי, דהוי רק שבות, וגם מה שאינו שוה לכל נפש הוי רק מדרבנן, (כי גם הבריאים כוחלים העין לחזק הראות, וכמ"ש בתשו' תמים דעים סי' קכ, והרמב"ן בתה"א) וגבי עישון סיגריות דאיכא איסור הבערה ליכא אלא חד דרבנן. ויותר י"ל שההפלאה ג"כ סובר שמעיקר הדין מותר, ורק דרך חומרא החמיר ביום טוב דאורייתא, וביו"ט שני דרבנן לא החמיר בו כלל. ובפרט לפמ"ש מרן בש"ע (סי' תצז ס"ד) דספק מוכן מותר ביום טוב שני דהוי ספק ספיקא. וה"נ הו"ל ס"ס, דשמא הלכה כהמתירים, ושמא אינו יום טוב. ואף המחמירים שם יודו כאן להקל. וכ"כ החיד"א במחזיק ברכה (סי' רי ס"ק יד) וז"ל: הנזהר שלא לשתות הטובאק ביום טוב, היינו ביום טוב ראשון, אבל ביום טוב שני שותה. ושמעתי שכך היה נוהג הרב הגדול מהר"ר אפרים נבון בעל מחנה אפרים, וכן ראיתי שנהגו רבנן קדישי רבים בתורה, וכן אני נוהג. עכ"ל. וע"ע בשו"ת חקקי לב ח"א (חיו"ד סי' מג דס"ב ע"א). ע"ש. וכ"כ בשערי תשובה (סי' תקיא): ונהגתי שלא לעשן ביום טוב א' ובב' ימים של ר"ה, ומ"מ אני מפרש בפה ביום טוב שאיני עושה כן משום סרך של איסור, כדי שיהיה מותר בעת הצורך, מאחר שרבים וגדולים מתירים בכל ענין. ע"כ. וכ"כ בשו"ת מחנה חיים ח"ג (חאו"ח סי' מא אות ג) שנהג בעצמו שלא לעשן הטובאק ביום טוב א' ולא בב' ימים של ר"ה. ע"ש. וע"ע בשו"ת כנף רננה (חאו"ח סי' נד). ע"ש. ובשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' סו) האריך למעניתו, וכתב שרבו המתירים על האוסרים, ותמה

על הקרבן נתנאל הנ"ל, אלא שכל, ויש שנוהגים איסור ביום טוב א' והיתר ביום טוב ב', ולדעתי אין לך זלזול גדול ביום טוב ב' יותר מזה, וכחול משוו ליה בדבר הנראה לעין. אם לא שנאמר שמכיון שלא עישן ביום טוב א' שוב נעשה קשה עליו ביותר שלא לעשן גם ביום טוב ב', שהוא צער להמנע מעישון ב' ימים זאח"ז, וגם צריך לעכל המזון משני ימים וכו'. כנ"ל נכון. ע"כ. ולפי האמור אין צורך בזה, שכל שהוא דרך חומרא יכול לעשות כן, ולא חיישין לזלזול יום טוב שני בכה"ג. וכד' האחרונים הנ"ל. וע"ע בשו"ת תרשיש שהם (חאו"ח סי' כ), שהביא ד' האחרו', ובסו"ד כתב: ושו"ר בס' נתיבות השלום ח"ב בסוה"ס, שהעלה ג"כ להתיר העישון ביום טוב, וביאר ד' הפו' דס"ל דאף מוגמר אינו אלא מדרבנן, וא"כ שוב יש לסמוך עמ"ש הפנ"י והפמ"ג להתיר משום דהוי צורך בריאות הגוף, ושאר האחרונים שהחמירו בזה היינו בדורות שלפנינו, שבאמת עדיין לא הורגלו אז בזה כי אם מיעוטא, משא"כ עכשיו שכמעט כולם רגילים בעישון. וכמ"ש גם הפמ"ג דהאידינא כ"ע רגילים בו ומקרי שוה לכל נפש. ודכירנא שבהיותי בוויילנא העידו לפני רבים וכן שלמים שהגאון מהר"ר שאול ז"ל היה נוהג היתר בעצמו. וסיים, שהמורגל בזה ובהעדרו יש לו מניעת שמחת יום טוב אפשר שהמיקל לא הפסיד, ויש לו ע"מ שיסמוך. עכת"ד. וכ' ע"ז בתרשיש שהם, שבדאי אילו ראה בעל נתיבות השלום דברי כל האחרונים בזה היה מתיר בודאי, ולא היה כותב זאת בלשון אפשר. עכת"ד. וע"ע בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג (סי' סג), שהעיד שמר אביו הגאון בעל כתב סופר היה נוהג לעשן ביום טוב, זולת בר"ה שהיה נזהר מלעשן מפני אימת הדין, וכמ"ש כיו"ב המג"א ר"ס תקצז בשם מהרש"ל שלא אכל דגים בר"ה מטע"ז. ע"ש.

ואמנם ראיתי בשו"ת עמודי אור (סי' כט) שאחר שהאריך בפלפול לאסור איסור בזה, ונמשך אחר דברי הקרבן נתנאל הנ"ל, סיים בסו"ד: ומה גם שבכל ספרי הרפואה מזהירים שלא ירגיל אדם עצמו בעישון סיגריות. ויש לחוש לספק איסור תורה. ע"כ. ולכאורה היה מקום לחוש לטעם זה, ובפרט בזמנינו שנתפרסמה ברבים חוות - דעת רפואית מגדולי הרופאים והחוקרים שעישון הסיגריות מזיק מאד, ועלול להביא לידי חולי סרטן הריאות ח"ו, ובחנו זאת במחקר יסודי מעמיק. וא"כ אין העישון טוב לבריאות אלא להיפך, והרי מיסודי ההיתר מפני שהעישון טוב לבריאות, ובהגלות נגלות דברי חכמי הרפואה נתערערו יסודות ההיתר בזה. אולם י"ל שיש בעישון טוב ורע, שאמנם בריא הוא לעיכול וכיו"ב, אך בכל זאת מזיק לריאות, כיתר הסמים והרפואות שהם מעלים ארוכה לחולי זה, ומזיקים לחולי אחר. וכמ"ש בפסחים (מב:): כל מידי דמעלי להאי קשה להאי. ובפרש"י (שם ק"ג) כתב כן לענין הסמים. ע"ש. וכיו"ב כתב הרמב"ן בתורת האדם שבכל הרפואות אנו מוצאים שמה שמרפא לזה ממית לזה. והובא בב"י יו"ד (סי' רמא). ע"ש. ושו"ר בשו"ת לבושי מרדכי מהדו' בתרא (סי' קה) שכל ג"כ להתיר העישון ביום טוב, משום שאע"פ שהוא קשה ומזיק לריאה, מ"מ הוא בריא לגוף. ע"ש. ומצאתי ג"כ להגאון משאוול בשו"ת זכר יהוסף (סי' קצח) שדחה דברי העמודי אור שהאריך בפלפול לאסור, והביא דברי נתיבות השלום ועוד אחרונים להתיר. ע"ש. וכן בס' מאורי אור (חלק עוד למועד דל"א ע"א, ודף פ סע"א) פסק ג"כ להתיר. ע"ש. וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי חאו"ח מה"ק (סי' צו) ומה"ת (סי' לג). ובשו"ת ציץ הקודש ח"א (סי' לח). ובס' חינוח וחסדא ח"א (דק"ג ע"ד וע"ד). ע"ש. ובס' ישירי לב (דף ה' ע"ב) כתב, שרוב העולם נוהגים לעשן ביום טוב, שנחשב להם כאוכל נפש, וזוהי שמחתם ביום טוב. ע"ש. וכ"כ הגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' נח) וח"ד (סי' כב) שעכשיו המנהג פשוט לעשן הטבאק גם ביום טוב ראשון, כדעת המתירים, שטעמם ונימוקם עמם, ובפרט שבזה"ז רבו

השותים והוי שוה לכל נפש. אך יש חסידים שנזהרים מלשתותו ביום טוב א', ובב' ימים של ר"ה, אלא שותים אותו רק ביום טוב שני, ועכ"פ המקילים יש להם רבנים גדולים גאוני עולם לסמוך עליהם. ע"כ. וכ"פ בשו"ת פעולת צדיק ח"ב (סי' כד). ע"ש. ופוק חזי מאי עמא דבר, רבים שתו ורבים ישתו. [אלא שאם מכבדים בסיגריות ביום טוב למי שלא הורגל כ"כ לעשן, נכון להמנע מלקבל סיגריה לעשן ביום טוב, כי די להתיר לאלה שמניעת העישון גורמת להם צער, ויש בזה להם מניעת שמחת יום טוב. אבל למי שלא הורגל בזה, שב ואל תעשה עדיף].

(ד) ניהדר אנפין לנ"ד, הנה אף אם נניח שהשורף ניר שכתוב בו אותיות יש בזה משום איסור מחיקה, מפני שהאותיות נשרפות כליל עם הניר ומתפוררות לאפר, מ"מ הדבר ברור שאין כאן איסור תורה של מלאכת מוחק, מאחר שאינו מוחק על מנת לכתוב, וכמבואר ברמב"ם (פי"א מה' שבת ה"ט). והואיל ואין למעשן הסיגריה כל ענין בשריפת האותיות, ואינו מתכוין למחיקה, וכל מגמתו רק לעשן הטבק ותו לא, אין זה אלא בגדר פסיק רישיה דלא איכפת ליה באיסור דרבנן, שמבואר בתוס' שבת (קג סע"א) דאף לדידן דנקטינן דלא כסברת בעל הערוך דס"ל פסיק רישיה דלא ניח"ל אף באיסור תורה מותר לכתחלה, מ"מ בדרבנן מיהא כל דהוי פ"ר דלא ניח"ל משרא שרי, ולהכי שרי ללקט ענבי הדס ביום טוב לאכילה, היכא דאית ליה הושענא אחריתי, שאין איסור מיעוט ענביו אלא מדרבנן, דהו"ל כמתקן, ופ"ר דלא איכפת ליה בדרבנן שרי. וכ"כ התוס' (יומא לה). ולא שאני לן בין פ"ר דלא ניח"ל שהדבר רע בעיניו, להיכא דלא איכפת ליה, דכל אפייא שוין, שהואיל ואין לו הנאה מתוצאות המלאכה או האיסור, הוי בסוג דלא ניח"ל, כדאמרי' (בשבת קג) לא צריכא דעביד בארעא דחבריה, וכן בדאית ליה הושענא אחריתי. וכ"כ להדיא המשנה ברורה בביאור הלכה (ס"ס שכ) בד"ה דלא ניח"ל. והרש"ש בחי' לכתובות (ו). ע"ש. וכבר הבאתי בתשובה אחרת חבל נביאים מרבתינו האחרונים דס"ל להדיא דבכל פ"ר דלא ניח"ל בדרבנן משרא שרי. ומהם, הגאון מהר"י הכהן בשו"ת בתי כהונה (חלק בית דין ס"ס יח), והגאון שואל ומשיב קמא (ח"א סי' רי), ותליתאה (ח"ג סי' ג). והגאון ר' יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (חאו"ח סי' טו ענף ה, ובמילואים שבסוה"ס). והגאון הנצי"ב בס' מרומי שדה (ביצה לג). והגאון מהרש"ם בתשו' ח"ה (ס"ס מח). ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ב (חיו"ד סי' מב אות לא). ובס' בית מאיר (סי' שכא). ובשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ח סי' פ דס"ח ע"ג). ובס' תורת שבת (סי' סק"ג וסי' שכו ס"ק יד). וכ"כ הגאון מהר"י עייאש בס' בני יהודה (בדיני פסיק רישיה דף ד ע"ב). והגאון מהר"א הכהן יצחקי בס' שלחנו של אברהם (ס"ס שכ). וכ"כ בס' מתא דירושלם על הירושלמי (ריש מ"ק, דל"א ע"א מהספר). ע"ש. ודברי רבותינו בעלי התוס' (שבת קג ויומא לה) הנ"ל הוו תנאי דמסייעי להאחרונים הנ"ל. והן אמת כי מד' בעל התרומה והמרדכי שהובאו בטור וב"י (סי' שטז), שאסרו לנעול תיבה שיש בה זבובים משום צידה, מוכח דאף בפ"ר דלא ניח"ל בדרבנן יש להחמיר, ואף מרן הב"י שדחה ראיתם מדין דבורים, דשאני זבובים שאין במינן ניצוד, והו"ל רק מדרבנן, מ"מ סיים: ומ"מ כיון דנפיק מפומיה דבעה"ת והמרדכי להחמיר, ולא חזינן מאן דפליג עלייהו, מי יקל ראשו שלא לחוש לדבריהם. ע"כ. אולם בס' עולת שבת (סי' שטז סק"ה) כ', שמרן השמיט דין זה בש"ע. וה"ט משום דס"ל כד' התה"ד דפ"ר בדרבנן שרי, וכמו שפסק בש"ע (סי' שיד ס"א), הילכך כיון דזבובים אין במינן ניצוד, והוא אינו מתכוין לצידה, אף על גב דהוי פ"ר מותר. ע"כ. וכ"כ בשו"ת זכור ליצחק הררי (סי' פו דקכ"ח סע"א), דנראה דמרן הש"ע הדר הוא לכל חסידיו ממ"ש בב", ולכן השמיט ד"ז מהש"ע, דס"ל כהתה"ד דפ"ר בדרבנן מותר. ע"כ. ויותר היה להם

להעולת שבת ולהזכור יצחק לומר דהו"ל פ"ר דלא ניח"ל בדרבנן, (וכמ"ש כיו"ב בארחות חיים אות קנב דלסברת בעל הערוך דפ"ר דלא ניח"ל שרי א"צ להזהר בדינו של בעה"ת הנ"ל). ובפרט שי"ל שמרן הש"ע (אחרי כותבו בב"י כנ"ל, דלא חזינן מאן דפליג עלייהו), שוב ראתה עינו הבדולח דברי התוס' הנ"ל, והסכימה דעתו כחילוקו הקודם בין דבורים שבמינן ניצוד לזבובים שאין במינן ניצוד. ולכן קרא שמטה בש"ע לבלי הזכיר חומרא זו. וכמ"ש כיו"ב בשו"ת גנת ורדים חאה"ע (כלל ד סי' ל) שהרבה דינים פסק מרן בש"ע אף שלא נמצא להם זכר בב"י, לפי שאחר שחיבר את הב"י, ראה סברא אחרת בפוסקים, וכתבה בש"ע, ושכ"כ הגאון מהריק"ש. ע"ש. וע"ע בשו"ת יוסף אומץ (סי' ט), שענינו הרואות כמה דברים מתוקנים בש"ע, וכבר כתבנו כמה זימני שמרן הב"י חזר בו אח"כ בהיותו מחבר השלחן ערוך. ע"ש. וכ"כ החקרי לב ח"ב מיו"ד (סי' נג דק"ז רע"ב). ע"ש. וע"ע בשו"ת ויוסף אברהם (סי' כג דקל"ט ע"ב) שאם השמיט מרן הש"ע דין שחידשו איזה פוסקים והובא בב"י, ומצאנו שיש פוסקים החולקים ע"ז שלא הובאו ביתה יוסף, אמרינן שמרן הש"ע שוב ראה אח"כ לדברי הפוסקים החולקים ולכן חזר בו והשמיטו מהש"ע. ע"ש. [וע' בשו"ת גנת ורדים (חאו"ח כלל ד ס"ס ט). ובברכי יוסף א"ח (סי' שב סק"ד). ובשו"ת יוסף אומץ (סי' כט) ד"ה ואני. ובשו"ת נשמת כל חי (חאו"מ סי' טוב, ד"נ רע"א), ובשו"ת חיים ושולם ח"א (סי' ל דס"ב ע"א). ובשו"ת חקות החיים (סי' נא דס"ז ע"ב). ובשו"ת ישמח לב גאגין (חאה"ע סי' כ). ובשד"ח כללי הפוסקים (סי' יג אות ל). ע"ש. ואכמ"ל]. וא"כ ה"נ י"ל שמרן הש"ע כל יקר ראתה עינו דברי התוס' (שבת קג ויומא לה) הנ"ל, והסכימה דעתו דעת עליון להקל. ולכן דברי האחרונים הנ"ל שהתירו פ"ר בדרבנן היכא דלא ניח"ל, יש להם ע"מ שיסמוכו, סמוכין דקשוט. ודברי החזון איש שהחמיר בזה אינם מוכרחים להלכה. וכמ"ש באורך לעיל (סי' כז והלאה). ומה גם דבנ"ד חזי לאצטרופי מה שהמחיקה נעשית בפיו בעת שאיפתו מהסיגריה, והוי מוחק כלאחר יד, וגם אינו ע"מ לכתוב, נמצא דהוי תרתי דרבנן, ודמי למ"ש הדגול מרבבה (סי' שמ ס"ג) בשבירת עוגה שכתוב עליה אותיות, שאם שוברה בפיו דרך אכילתו, לא מבעיא להתה"ד דפ"ר בדרבנן מותר, וה"נ הוי מוחק שלא ע"מ לכתוב דאיסורו רק מדרבנן, והוא אינו מתכוין למחוק, אלא אף להמג"א וסיעתו שחולקים על התה"ד, מ"מ באופן שעושה כלאחר יד וגם מקלקל בלבד פשיטא דשרי והיתר גמור הוא. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

(ה) אמנם ראיתי להפרי מגדים (סי' תקיא מש"ז סק"ב) שכל, ואני רגיל לשתות הטוטון ביום טוב כמנהג העולם לרפואה, ובפרט כהיום שהוא שוה לכל נפש ממש, אך לקרוע הנייר צריך לעשות מעיו"ט, גם נייר שכתוב בו אותיות יש לאסור דהוי מוחק מדרבנן עכ"פ. ע"כ. והביאו להלכה המהר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' ק). ע"ש. גם בס' קיצור ש"ע (סי' צח סל"ב) כ', שצריך ליזהר שלא להדליק הסיגריה ביום טוב ע"י נייר, מפני שכשזרקו על הארץ נכבה, ואם כתוב על הנייר אותיות בכתב או בדפוס והוא שורפו איכא גם איסור מחיקה. ע"פמ"ג. ע"כ. ובס' מאורי אור (עוד למועד, דע"ט ע"ב) כ', ואני אוסר להבעיר בנייר כתוב דאף דהבערה הותרה, מוחק אינו מותר, דליכא מחיקה באוכל נפש, ואף על פי שאינו מתכוין הוי פ"ר, וגם אינו כלאחר יד, א"כ בהבערת נייר כזה הוי כמוחק בידיים. ע"כ. וכן בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' טו) ובשו"ת תרשיש שהם (סי' כ) הביאו לדינא ד' הפמ"ג הנ"ל. ומקום יש בראש לומר שכל האחרונים הללו שהחמירו, הן הן יודו דבנ"ד שכתובות האותיות על הסיגריה הבערת, והאותיות נמחקות כלאחר יד בפיו דרך שאיפתו, לית לן בה, ובפרט דלא סגי בלא"ה, (משא"כ לקחת נייר כתוב מבחוץ ולהבעיר על ידו, שאפשר בלא זה, ואין

צורך יום טוב בזה, לכן החמירו כאמור). ומצאתי להגאון מהרש"ם בארחות חיים (סי' תקיד סק"א) בד"ה ובדין, שנשאל בנ"ד, וכתב, והראני בני הרה"ג ר' יצחק נ"י, בס' משפט צדק על תהלים, בשם החיד"א, לאסור בזה, אבל העולם נוהגים להיתר, ויש להליץ בעדם, ע"פ מ"ש בשבת (קמו) שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות. ופרש"י, דה"ט לפי שאין שום איסור במקלקל בשבת, וכו' הר"ן שם, שאף דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור הכא משום צורך שבת מותר לכתחלה. והובא בב"י סי' שיד. ואף שהמג"א שם כ' דהר"ן גופיה לא ניח"ל בהכי, מ"מ בנ"ד דאיכא תרתי דרבנן, חדא דמוחק שלא ע"מ לכתוב הוא, ועוד שהוא מוחק בפיו כלאחר יד, ועוד דהוי דשא"מ, ולד' כמה פו' פ"ר בדרבנן מותר, ובתרתיה דרבנן י"ל דלכ"ע שרי, לכן בצירוף כ"ז יש למקילים ע"מ שיסמוכו. ע"כ. וכדבריו כ' בשו"ת קרן לדוד (חאו"ח סי' לח) שאפילו החולקים על התנה"ד ואוסרים פ"ר בדרבנן, מודים הם בפ"ר בתרי דרבנן דאזלין לקולא. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א (סי' נט). ע"ש. (וע"ע בישועות יעקב סי' שיד סק"א, שהביא קו' הר"ן על רש"י דהא במקלקל נמי פטור אבל אסור, וכו' לתרץ ע"פ הגמ' (כתובות ה:)) דדשא"מ במקלקל מותר, והיינו אף בפ"ר ע"ש. וה"נ בנ"ד. וע' בשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סי' ל. ודו"ק). ולפי המבואר בדברינו יש להוסיף דהוי פ"ר בתרתיה דרבנן דלא ניח"ל, שבודאי שיש להתיר. ואעיקרא יש להעיר ממ"ש הגאון אור שמח (פכ"ג מה' שבת ה"ב), שלא שמענו מעולם שהמבעיר כלי יתחייב משום סותר, כיון שמבערו לגמרי מן העולם, והוי כמבעיר ספר שכתוב בו אותיות, האם נאמר שיתחייב משום מוחק? ע"כ. נמצא שאין הדבר ברור שיתחייב בזה משום מחיקה. (אכן לא העיר הגאון ז"ל מד' הפמ"ג והאחרונים). ובספק פסיק רישיה דלא ניח"ל, בודאי דמשרא שרי, וכ"כ התפארת ישראל בכלכלת שבת (אות ד בדין מתכוין). וכ"ש בפ"ר דלא ניח"ל בתרי דרבנן, ויש ספק בגוף האיסור, דבודאי שאין להחמיר, ושוב מצאתי בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' מא) שנשאל אודות קינוח בשבת בנייר שכתוב בו אותיות, שיש מי שכל לאסור בזה משום מחיקת האותיות, והרב השואל דן להתיר עפ"ד הדגול מרבבה (סי' שמ) דבשאינו מתכוין אף דהוי פ"ר אם הוא ג"כ מקלקל וכלאחר יד יש להתיר, וה"נ הכא שייכי כל הטעמים הנ"ל. והגהמ"ח האריך להסביר שאין כאן דין מחיקה כלל, שכל עיקר כוונת מלאכת מחיקה הוא, שלא יתקן ויעשה מקום לכתובת ב' אותיות, וכל מחיקה שאינה על דרך זה, לא נכנסה תחת סוג מלאכת מחיקה כלל, וזהו שנרמז במשנה (שבת עג) המוחק ע"מ לכתוב ב' אותיות, משום שבאופן אחר אינה מלאכה כלל. וראיה לדבר שלא מצינו מעולם שאם ישפוך אדם דיו על אותיות שיתחייב משום מוחק, אפילו כשהוא מתקן עי"ז, כגון שיש תיבה מיותרת בסתו"מ. א"ו דליכא בהכי דין מחיקה כלל. וה"נ בנ"ד וכו'. ובזה יתיישב ג"כ מנהג העולם שמציתין אש בנייר שכתוב עליו אותיות ביום טוב להבעיר סיגריה, ובפמ"ג מבואר לאסור משום מוחק, שלא הותר אפי' לצורך אוכל נפש, ולפי הנ"ל א"ש דבכה"ג ליכא משום איסור מחיקה כלל. ואף שכמה אחרונים לא עמדו ע"ז, הנלע"ד כתבתי. עכת"ד. (וע"ע מש"כ לעיל סי' כט). ומצאנו חבר בסברא להגאון אור שמח הנ"ל. וגם הלום ראיתי אחרי רואי להגאון בעל כנף רננה בס' כמו השחר (מערכת יום טוב אות א), שנשאל ג"כ בנ"ד, והשיב להתיר, דדמי למ"ש המג"א (סי' תקא ס"ק יג), אהא דקי"ל מסיקין בכלים, דאע"ג דסתירה גמורה שייכא בכלים, מ"מ כמו שהותרה הבערה ביום טוב לאו"נ ה"נ הותרה סתירה. וה"נ י"ל בדין מחיקה. וע' בט"ז סי' שמ בהיתר אכילת עוגה שיש עליה אותיות דהוי כמו בורר אוכל לאלתר דשרי. וה"נ מוחק. ואפילו נחמיר שם, כאן שהמחיקה ע"י האכילה עצמה דהיינו העישון מותר לכ"ע. ומה גם שנייר הסיגריה נעשה אפר ואינו דרך מחיקה כלל. עכת"ד. וכן ראיתי עוד

להגאון מהר"מ מערלוי בשו"ת יד סופר (סי' לג), שנשאל על מה שנהגו העולם היתר ביום טוב בעישון סיגריות שיש על הנייר שלהן אותיות, והשיב בכחא דהיתרא משום דהו"ל פ"ר בדרבנן ולא ניח"ל, ומה גם דהוי כלאחר יד י"ל דלכ"ע שרי. ע"ש. וכן במנחת יום טוב (סי' צח אות קיח) הביא להלכה ד' המהרש"ם הנ"ל להתיר בזה. ע"ש. [וכן בשו"ת המהרש"ם חלק ז (סי' ז), שנדפס מחדש, העלה להתיר]. סוף דבר הכל נשמע שמנהג העולם להקל בזה יש לו סמוכין דאורייתא ע"פ הדין, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. והשי"ת יאיר עינינו בתוה"ק אמן.

חומ' פרק ב' - מלאכת עבודה ומלאכת או"נ **שני** מז

ועיי' לקמן [יז] צענין חימום מים לרחיצת כל גופו דחינו שוה לכל נפש, וע"ע לקמן [יח] צענין הבצרת מדורה להתחמם. וע"ע לקמן [יט] אס בהוצאה צענין שוה לכל נפש. **הא** דצענין שוה לכל נפש גבי מלאכות יום טוב, נראה שהוא צסוג הכרכים, וקצבו חז"ל גדריס מה נקרא שוה לכל נפש ומה נקרא חפנוק, ואף אס ישחנה המלאכות ורוב בני אדם יצטרכו לזה, אין זה אלא שיש יומר מפונקים, אמנס צציה"ל [כ] הזכיר לענין עישון סגריות דצמקומות שרגילין טוצא צזה י"ל דהוה שוה לכל נפש, והיה מקום לומר דמיירי צמקומות שיש איזה סיבה שהוה צאמת הוה לורך להם, וכמו שכתב הפני יהושע שיש צריכים זאת לעיכול.

והנה מוגמר מצוחר לעיל דחינו שוה לכל נפש אלא רק למפונקים, והיינו דחינו לורך לכל בני אדם, מ"מ שאני מוגמר מלהוציא ולשחוק צכדור צרשות הרצים [כה], והוה ע"פ החוס' [כו] דהוה טיול עיי"ש, שרק מיעוט בני אדם משחקים צכדור, מ"מ המשחק צכדור הוה ממייני הטיול שכל בני אדם נוקקים צומן מן הזמנים.

אמנם לא כל מענוגות בני אדם מיקרי שוה לכל נפש, ויש לדון על כל אחד מה מיקרי לורך בני אדם ומה נקרא חפנוק. ועכ"פ להוציא לעצועים לחינוקות ציום טוב ודאי מיקרי שוה לכל נפש, אף שאין רוב בני אדם חינוקות, מ"מ הלורך צטיול שוה לכל נפש וכנ"ל.

שולחן שלמה הלכות יו"ט ח"א עמ' קצח

ג. ולתלמוד אמר מרן זללה"ה, דנפסק להלכה שלהחם חמין עבור רחיצת כל גופו אסור כיון שאינו צורך או"נ אך לצורך פניו ידיו ורגליו מותר, ולענ"ד היום שכל אדם רגיל לרחוץ לפחות פעם בשבוע הרי זה נחשב כצורך או"נ, ובמיוחד למתירין לעשן ביו"ט מדין או"נ אע"פ שיש בני אדם שממש סובלים מזה, כודאי שיש להתיר רחיצת כל גופו שהיא הנאה לכל אדם, עכת"ד.

משנה ברורה סימן תקיא ס"ק כט

וע"י עכו"ם יש להקל

שער הציון סימן תקיא ס"ק כה

פרי מגדים מעיקר הדין, ורק במקום שנהגו לאסור לא רצה להקל, וכן דעת ר' עקיבא איגר בתשובה סימן י"ז, ואף די ש אחרונים שמחמירין גם בזה, מכל מקום נראה דאין להחמיר, דבלאו הכי להרמב"ם ועוד כמה

ראשונים עצם חימום ביום טוב לצורך רחיצת כל הגוף הוא רק דרבנן, ועל ידי עכו"ם ממילא הוי שבות דשבות והוא צורך מצוה, ועיין בבית מאיר ליוורה דעה סימן קצ"ז דדעתו, דלהחם מים כדי להפיג צינה הוא דבר השוה לכל נפש, וכעין זה מצדד גם בתשובת נודע ביהודה מהדורא תנינא סימן כ"ה, [וגם בפרי מגדים במשבצות זהב בסימן זה מסתפק בזה], ולפי זה גם להתוספות והרא"ש מותר, ועל כן על כל פנים על ידי עכו"ם בודאי אין להחמיר, ומה שהעתיקנו בשם תשובת ר' עקיבא איגר לאסור להחם ביום טוב א' לצורך ליל ב', משום דהא אפשר להחם בליל יום טוב ב' גופא דהוא חול לגבי יום טוב ראשון:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכו סעיף ח

אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת.

משנה ברורה סימן שכו ס"ק כד

אדם וכו' - ר"ל אף על גב דכלי אסור להטבילו ולטהרו מטומאתו בשבת ויו"ט מפני שנראה כמתקן הכלי עי"ז אדם שאני מפני שהוא נראה כמצנן עצמו במים ואפילו אם העת קר וגם המים סרוחים שאין דרך לרחוץ בהם מ"מ לפעמים כשאדם בא מן הדרך ומלוכלך בטיט וצואה הדרך לרחוץ אף באלו וע"כ מותר אפי' היה יכול לטבול קודם השבת. ונוהגות הנשים שאינן טובלות שלא בזמן שבת וכתבו הפוסקים דיפה נהגו משום דכיון דסוף סוף המנהג בזמננו לאסור בשבת לרחוץ כל הגוף אפילו בצונן וכנ"ל א"כ ניכר דהוא משום טבילה ומחזי כמתקן וכתבו האחרונים דמ"מ נראה דמותר לטבול לקריו כיון דנתבטל התקנה ומותר בתורה ובתפלה אפילו קודם טבילה וכנ"ל בסי' פ"ח א"כ לא מחזי כמתקן ע"י הטבילה ועיין במש"כ בביאור הלכה דיש מחמירין וסוברין דאין לחלק בין טבילת קרי לשאר טומאות ומי שנוהג להקל אין למחות בידו כי רוב האחרונים סותמין להקל בזה ועכ"פ בנטמא בשבת ויו"ט גופא נראה בודאי דאין להחמיר וכן נתפשט המנהג להתיר אך יזהר מאד שלא יבוא לידי סחיטה דהוא איסור גמור:

מגן אברהם סימן שכו ס"ק ח

מותר לטבול. כ' מהרי"ל סי' ק"נ יפה נוהגות הנשים שאין טובלות שלא בזמנן בשבת דמה"ט מנהג פשוט שלא לרחוץ בצונן וטעמא דשייך למיגזר משום סחיטה ומשום שנושא מים שעליו ד"א בכרמלית ומשום שיטת גופו וקסמים ע"כ וכ"כ בת"ה סי' רנ"ה אף על גב דאפי' המרדכי דמחמיר בצונן דוקא בכלי אבל בנהר או במקוה שרי מ"מ המנהג לאסור ולכן אפי' לטבול אסור דמיחזי כמתקן כדאתא בגמרא עכ"ל: וכן כתב ב"י בי"ד סימן קצ"ט דאסור לטבול בשבת משום סחיטת שער עכ"ל ומ"מ נראה דמותר לטבול לקריו כיון דמדרבנן הוא כמ"ש סימן שכ"ג ס"ז, ועמ"ש סימן תרי"ד סי"א ובאגור סימן תע"ו משמע דבנהר אסור גם בב"י בשם כלבו כתב לאסור משום סחיטת שער עיין שם ועבי"ד סימן רס"ח ס"ד, ונ"ל דמומר שרי לטבול כיון דאינו מדאורייתא כמ"ש שם סוף הסי' וכ"מ ביבמות דף מ"ז ע"ב דלר"י מטבילין גר בשבת:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד רחיצה אות ג

מנהג מדינותנו שלא לרחוץ בשבת אפי' בצונן, האם אין להתקלח בצוננן גם ביום שרב.

תשובה: בלא צער יש להחמיר אף שלא מצינו בספרי רבותינו מנהג זה. אבל כשמצטער מחום היום רשאי להקל.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עה

בענין להתקלח בשבת בצונן, ובדברי מהרי"ל ותה"ד בטבילה בשבת כשהיה אפשר לה לטבול בחול, ובענין נשיאת נשק לנשים, בישובים הסמוכים לערבים, להגן על עצמן בע"ה א' דהגבלה ג' סיון תש"מ. מע"כ נכדי אהובי וחביבי הרב הגאון מוהר"ר שבתאי אברהם הכהן רפפורט שליט"א שלום וברכה לעולם.

א' הנה מה שהשבתי בסימן דלעיל, רחיצה אות ג' שלא מצינו בספרי רבותינו מנהג לאסור להתקלח במים קרים בשבת הוא אמת, דהמנהג שאיתא בתה"ד סימן רנ"ה ורנ"ו שנוהגין איסור בנהרות ובמקואות הוא רק כשננס לתוכו אבל לא שנהגו לאסור גם ברחיצה דשפיכת מים על גופו כעובדא דלהתקלח שהוא עומד תחת המקלחת שבאים משם מים עליו דראשו וגופו. וכן מהרי"ל שהובא במג"א סימן שכ"ו סק"ח נמי הוא בנהרות, שהרי כתב משום שנושא מים שעליו ד"א = ד' אמות = בכרמלית ומשום שיטת גופו, ולכן גם מה שכתב משום סחיטה לא קאי על רחיצה באופן ששופך מכלי על גופו, ואף אם נימא שטעם סחיטה שייך גם ברחיצה כזו בביתו, מ"מ מה שלא נהגו ממש לא ילפינן אף שאיכא אותו הטעם ממש, וגם שאפשר שבשביל חשש סחיטה לחוד לא היו נוהגין איסור, דהא מדינא על הנגוב באלונטית לא גזרו לכו"ע בשביל חשש סחיטה אלא בהבאה בידיים מהנהר עד הבית פליגי שמא יסחוט כמפורש בשבת דף קמ"ז, אלא דוקא בשביל צרוף כל הטעמים נהגו, ולכן ברחיצה ובפרט בבית שליכא אלא טעם זה אין למילף. וא"כ לא מצינו כלל שאיכא גם מנהג כזה לאסור ליתן על גבי ראשו וגופו מים קרים להקר בשבת שהוא ענין להתקלח מהמקלחת (שאור) שאיכא בכל בית שבפה. אבל מ"מ ידוע שרובא דאינשי מעצמן בלא הוראה אין מתקלחין בשבת, ולא ידוע אם הוא מטעם שברוב השנה הא מתקלחין במים חמין מהמקלחת, שלבד איסור רחיצה בחמין אפילו מהוחמו מע"ש = מערב שבת = כל גופו כדאיתא בשבת דף ל"ט הרי מים החמין שבכל בתי ערים הגדולות שבמדינתנו אמעריקא / אמריקה / הם חמין שהוחמו בשבת שאסורין ברחיצה ובשתיה אף שהוחמו מעצמן כדתנן בסילון שעשו אנשי טבריא בדף ל"ח, וגם בהוצאת מים החמים הוא מכניס תחתיהן מים צוננין להתחמם שהוא מלאכה דאורייתא, ומצד זה נמנעו אף מלהתקלח בשבת בימות הקיץ החמים להקר אף שהוא רק במים צוננין, ואולי הוא מצד שהחשיבו זה לעובדא דחול שאם הוא מניעה מטעמים אלו יש להחשיב אולי זה למנהג. אבל אפשר שהוא גם מחסרון ידיעה לחלק שא"כ אינו בחשיבות מנהג כלל דהוא כמנהג בטעות.

ועיין בש"ע / או"ח / סימן שכ"ו סעי' ד' שאיתא דמותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם גופו אצל האש, שהוא איירי בכל גופו כברישא ולא הזכיר המ"ב שלמנהגנו שאסור לרחוץ בנהרות ובאמבטיאות אף שהוא בצונן אסור אף להשתטף כל גופו בכל אופן אף כשאינו מחומם מחמום אצל האש משמע דלא ידע המ"ב כלל ממנהג כזה, וכן לא נמצא בשאר ספרי חכמי דורות אחרונים הידועים לי, הרי לא היה במדינותינו ביוראפ / באירופה / כלל מנהג לאסור להשתטף בצונן, אבל במדינתנו כאן באמעריקא שאיכא המקלחות חזינן שאין מתקלחין בשבת אף בצונן, ולכן אף שלא מצינו בספרים שהיה מנהג כזה שא"כ אפשר שמה שאין מתקלחין

בשבת ע"י המקלחת להקר הוא בלא כוונת מנהג לאסור אלא מחסרון ידיעה מ"מ יש להחמיר בלא צער משום דאולי הוא בכוונת מנהג מטעמים דלעיל אבל כשמצטער יש להקל כדכתבתי.

שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן ס אות כח

הריגת יתוש ביום טוב

קבלתי היום את מכתבו, ולכאורה צריך להיות מותר משום מתוך כמו שכתב דמתוך שהותרה נטילת נשמה לצורך או"נ, ה"נ הותרה בזה, ושפיר יש בזה צורך קצת שהרי מפריעו ומצער, ואפי' לפי מ"ש בספרי מאורי אש דף ה' ע"ב לפרש כוונת הכסף משנה בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ח מהל' חמץ, שהצורך צריך להיות דוקא חיובי, כגוונא דאוכל נפש שצריך את המאכל, וכן את הספר ללמוד בו או הלולב למצוה, ולא כשהצורך הוא רק ביעור וכילוי. מ"מ אפשר דכל זה דוקא כעין שריפת קדשים וחמץ בפסח, שהעיקר הוא הכילוי, [ואף גם זה נגד פשיטות הגמ' בפסחים ו' ע"ב], משא"כ הכא שהצורך הוא כדי שיוכל לישון. מ"מ אפשר דאין לעשות כן לכתחילה, דאפשר שהוא גם הורג כאלה שאינם מפריעים כלל. עכ"פ גם לי אין זה ברור.

Rabbi Yitzchok Eizik Silver

רמ"א אורח חיים הלכות סוכה סימן תרלט סעיף ב

הגה: ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, י"א משום צנה, דיש צער לישן במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן); ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור; וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת.

רמ"א אורח חיים הלכות סוכה סימן תרמ ס"ד

הגה: ואם עשאה מתחלה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שא"א לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הויא כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו (מרדכי פרק הישן).

משנה ברורה סימן תרלט ס"ק יז

משום צינה - וא"כ מי שאין לו כרים וכסתות כראוי ויש צינה אין לו להחמיר לישן שם דנקרא הדיוט כמ"ש בס"ז בהג"ה [מ"א] ועיין לקמן סימן תר"מ ס"ד בהג"ה ובמה שכתבנו שם.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כח עמוד ב

תנו רבנן: כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה. אוכל ושותה ומטייל בסוכה. מנא הני מילי? דתנו רבנן: תשבו כעין תדורו. מכאן אמרו: כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשנן בסוכה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות סוכה סימן תרלז סעיף ג

סוכה גזולה כשרה. כיצד, אם תקף על חבירו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה יצא שאין הקרקע נגזלת. הגה: מיהו לכתחלה לא ישב אדם בסוכת חבירו שלא מדעתו, כ"ש אם דעתו לגזלה, וכן לא יעשה סוכה לכתחלה בקרקע של חבירו שלא מדעתו, וכן בקרקע שהיא של רבים (הגהות אשירי וא"ז); מיהו בדיעבד יצא.

משנה ברורה סימן תרלז ס"ק י

שהיא של רבים - כתב המ"א וצ"ע שנהגו קצת לעשות סוכה בר"ה ואת"ל דכל ישראל מוחלין מ"מ יש לעכו"ם חלק בהם והעלה דאסור מטעם זה לעשות סוכה בר"ה דעכו"ם בודאי לא מחלי ואף דבדיעבד כשרה מ"מ לא יברך עליה דהוי ברכה לבטלה ובא"ר כתב דברכה לבטלה לא הוי ע"ש שהאריך בזה וע"כ אם אין לו אחרת מותר לברך עליה וכן מצדד בספר מאמר מרדכי להקל ובתשובת שואל ומשיב סימן קכ"ח דרחוב שלפני הבית הם שלו ולא מקרי ר"ה [טז] ובפרט היכי שיש להם דעקאמענט משר העיר שיש להם רשות לעשות עירובין וסוכות אין לפקפק בזה [פ"ת] ועיין בבה"ל:

ביאור הלכה סימן תרלז סעיף ג

וכן בקרקע שהיא של רבים - עיין במ"ב מה שכתבנו בשם המ"א שהוא חושש לברכה לבטלה והנה כמה אחרונים השיגו עליו [עיין בא"ר והעתיקו הפמ"ג דאין ראייה מסימן תרמ"ט ובמור וקציעה ובבגדי ישע ובמאמר מרדכי] ועולה מדעת כולם דברכה לבטלה בודאי לא הוי וז"ל הבית מאיר הג"ה וכן בקרקע וכו'. בד"מ כתב ע"ז ולא ראיתי נזהרין בזה אלא שהמ"א כתב ואף דבדיעבד וכו' מ"מ נ"ל דאין לברך עליה כמ"ש ריש סי' תרמ"ט וא"כ הוי ברכה לבטלה ועיין סימן תנ"ד מה שכתבתי על גוף הדין דסי' תרמ"ט והכא ברור דיברך ואין זה ענין לסימן הנ"ל דשם קנה הגזילה וכו' וכ"ז בתוקף חבירו ומכיון לגזול משא"כ בנידון דידן שעושה סוכה בר"ה הא אינה אלא שאולה ממש שהרי אינו מכין כלל אלא לישראל המקום עד אחר החג ולהחזירה בעינה בלי שום חסרון ואפילו שואל שלא מדעת אינו שהרי הרבים ואפילו עכו"ם רואין ואינם מוחין והוי שואל מדעת ממש ופשיטא דיברך עי"ש עוד עכ"ל וכזה ממש כתב הבגדי ישע אבל מה נעשה במה דאיתא בד"מ בשם הירושלמי והעתיקו הגר"א בביאורו גמליאל זווגא עבד ליה מטללתא בשוקא עבר רשב"ל א"ל מאן שרי לך וביאר הא"ז דע"כ לא הכשירו רבנן במסכך בר"ה אלא בדיעבד אבל לא לכתחלה ואפשר לומר דדוקא בשוקא במקום שמצוי עוברים ושבים ומפסיק עליהם הדרך אבל לא במי שמסכך בצדי ר"ה סמוך לפתח ביתו. וכעין זה העתקתי בפנים מתשובת שואל ומשיב אח"כ מצאתי בבכורי יעקב שמיקל בזה לגמרי ומטעם אחר דהא כתב רמ"א בחו"מ סימן קס"ב ס"א דאם נתן המלך רשות להעמיד דלתות במבוי שלהן דינא דמלכותא דינא כי השוקים והרחובות שלהן ויכולים לעשות בהן מה שירצו ומעתה כיון שהכל תחת רשות המלך בין הרחובות שבתוך העיר בין אותן שחוץ לעיר וכיון שהמלכות יש לה רשות למחות ואינה מוחה מסתמא מוחלת ע"ז לעשות סוכה בר"ה ואין כאן איסור גזילה כלל וע"ש שדעתו דא"צ ליטול רשות בפירוש ע"ז משר העיר דמסתמא נתון לו מדלא מוחין בידו ולכן שפיר יכול לברך ע"ש. סוף דבר הנוהגים להקל בזה אין למחות בידן כי רבו המתירין. עוד נ"ל דאם באנו להחמיר שלא לעשות אפילו סמוך לפתח ביתו יצא קלקול גדול וכזה ראיתי בעיני שעושין הסוכה אחורי הבתים ובעיירות הקטנות שם אינו מצוי כ"כ שיהיה לכ"א בה"כ מיוחד והוא מקום מיוחד לקטנים לפנות שם ופעמים אף לגדולים ומצוי שאותו המקום אינו נקי שם ואפילו אם ירצו לנקות כעת א"י אם יועיל מדינא שהוא בכלל בה"כ ישן ועכ"פ צריך מדינא לבדוק הכתלים של הבית שם וכבר הארכתי לעיל בסימן פ"ג בבה"ל ד"ה ויראה עי"ש וטוב יותר לעשות סוכה בר"ה ממש מלעשות סוכה במקומות כאלו עיין ברכות כ"ד ע"ב:

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף ג עמוד ב

הכל חייבין בסוכה, כהנים לויים וישראלים. פשיטא, אי הני לא מחייבי, מאן מחייבי? כהנים איצטריכא ליה, סד"א: הואיל וכתוב בסוכות תשבו, ואמר מר: תשבו שבעת ימים - כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו, והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו לא ליחייבו, קא משמע לן: נהי דפטירי בשעת עבודה, בלא שעת עבודה חיובי מחייבי, מידי דהוה אהולכי דרכים, דאמר מר: הולכי דרכים ביום - פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה.

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סג עמוד ב

אמר רב ברונא אמר רב: כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין בה - עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. ואמר רב יוסף: אפילו באשתו נדה. רבא אמר: אם אשתו נדה היא - תבא עליו ברכה. - ולא היא, דעד האידנא מאן נטריה.

תוספות מסכת יבמות דף סב עמוד ב

חייב אדם לפקוד את אשתו - אומר ר"ת דפקידה זו אינו תשמיש אלא כשהוא רוצה לצאת בדרך אם הוא רחוק ממנה לא יצא לדרך אא"כ ישוב אליה ויפקדנה או בתשמיש או בשאר דברים וידבר על לבה ופריך מהתם נפקא ליה מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה כשיוצא לדרך ומסתמא כיון שמתאוה לו יש לו לפוקדה דהמכבד אשתו עליו הכתוב אומר אז תקרא וגו' ומשני אמר רב יוסף לא נצרכה אלא לאשתו נדה ה"ג בכל הספרים ישנים והכי פי' דחד קרא אתא דאפילו באשתו נדה יש לו לפוקדה וכמה עונה אף על פי שאסור לשמש מ"מ שמחה ותענוג הוא לה הואיל ורוצה לצאת בדרך והכי אמרי' בריש הדר (עירובין סג: ושם) הישן בקילעא שאיש ואשתו ישנים שם עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה ואמר רב יוסף התם ואפילו אשתו נדה.

שו"ת מהר"ם מלובלין סימן נג

ומעתה נ"ד נמי אף על גב דמנהג שאין החתן בועל בעילת מצוה בשבת מ"מ הואיל ועיקר מצות שמחת חתן וכלה כמעט תלוי בזה כשהכלה טהורה דהא אפי' בלא בעילה שמחת חתן עם כלה הוי מצוה דהא מטעם זה פטורין מן הסוכה כדאיתא פרק הישן דף כ"ה אמר רבי אבא בר זבדא חתן והשושבינות פטורין מן הסוכה כל שבעה משום דבעי למחדי בסוכה וכו' ופריך וליעבדו חופה בסוכה ומסיק רבא משום צער חתן ופירש"י צער חתן שהמקום צר ופתוח שאין לה אלא ג' דפנות ובא לשחק עם כלתו עכ"ל. וגם היכי שהכלה איננה טהורה בשעת חופתה ולא כלו ימי ספירתה עד אחר שעברו ימי שמחת הנשואין ונזדמנה טבילתה בליל שבת היה נראה להתיר לה לטבול בליל שבת אף על גב דאין בועל בעילת מצוה עד אחר השבת משום דאין הבעילה בלבד היא מצוה אלא כל מיני קריבות שאדם משמח בהם את אשתו הוי מצוה דהא כל מיני קריבות הויין לה שמחה דהא איתא פ' הבא על יבמתו דהיוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אפילו סמוך לוסתה מפרש ר"ת היינו בשאר מיני קריבות כמבואר שם בתוספות וביתר הפוסקים וכיון דשאר קריבות הויין לה נמי שמחה מצוה לשמחה בהן דהוי בכלל מה שאמר רבא בפ' אלו דברים חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה ואף על גב דכתב מהרי"ל אלמנה שנשאת ואירע לה זמן טבילתה בליל שבת אסורה לטבול אז עכ"ל. והטעם הוא משום דאסור לבא עליה ביאה ראשונה בשבת י"ל דגבי אלמנה הואיל ואסור לבא עליה בשבת מפרישין אותן לגמרי מכל מיני קריבות אפי' כשהיא טהורה כנהוג אם לא נתייחדו קודם החופה כדאיתא בירוש' הלין דכנסין ארמלין וכו' משום כדי שלא יבא עליה בשבת דהוי איסור אבל בתולה דאין המנהג להפריש אותן כשהיא טהורה דאפי' יבא עליה בשבת אין כאן איסור שהרי ק"ל מותר לבעול בעילת מצוה בשבת אלא שאין נוהגין כך ולכך אין המנהג להפריש אותן אלא מרבין לשמח אותן בכל מיני שמחה ע"כ שורת הדין נראה בעיני שמותר לטבול הכלה בליל שבת כמבואר למעלה אם לא במקום שנתפשט הדבר לאיסור. ואם יטעון הטוען

דאדרבא גם כלה בשעת חופתה דכיון דאפשר לה לטבול ביום קודם כניסת השבת אפי' אירע לה איזה ענין שלא טבלה קודם שבת אסורה לטבול בשבת דיש לדמותו להיכי שטובלת אחר הלידה שכתב בת"ה ולהיכי שלא טבלה קודם שבת משום שלא היה בעלה בעיר ובא בע"ש שכתב מהר"י ווי"ל והאגור דהיכי שהי' אפשר לטבול קודם השבת ונדחית זמן מצות טבילה אדחי ואינה טובלת בשבת. הא כבר דחה הב"י את דבריהם בטוב טעם ודעת בטור י"ד סי' קצ"ז ומטעם זה כתב מהררמ"א בהגהותיו דבמקום שאין מנהג אין להחמיר לכך אני אומר שגם במקום שנהגין להחמיר בטבילת יולדות וכיוצא. בטבילת כלה אין להחמיר משום מצות שמחת חתן וכלה. ומ"מ טוב להקדים טבילתן קודם כניסת שבת כאמור למעלה:

בעלי הנפש הקדמת הראב"ד

ועל כן ראוי האדם לאהוב את אשתו כנפשו ולכבדה ולרחם עליה ולשמרה כאשר ישמור אחד מאבריו.

תוספות מסכת גיטין דף ו עמוד ב ד"ה א"ר יצחק

ואור"ת דאין לשרטט תפילין על כל שיטה ושיטה כדאמר עלה בירושלמי בפ' במה מדליקין כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כח עמוד ב

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות - משתסרח המקפה. משלו משל: למה הדבר דומה - לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות סוכה סימן תרלט סעיף ז

מי שהוא ישן בסוכה וירדו גשמים, אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל, דבגשמים מועטים הוא צער לישן שם ויוכל לצאת (מהרי"ו); וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות (הגה"מ פ"ו); וכשיוצא מן הסוכה מכח הגשמים, אל יבעט ויצא, אלא יצא כנכנע כעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו. (מהרי"ל).

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א

אמרו לפניו: רבש"ע, תנה לנו מראש ונעשנה, אמר להן הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? אלא אף על פי כן, מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה. ומי מצית אמרת הכי? והא אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב: אשר אנכי מצוך היום? היום לעשותם - ולא למחר לעשותם, היום לעשותם - ולא היום ליטול שכר! אלא, שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו. ואמאי קרי ליה מצוה קלה? משום דלית ביה חסרון כיס. מיד כל אחד [ואחד] נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר: ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות סוכה סימן תרכט סעיף ז

יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו. הגה: לכן אין לסכך עליו; ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו, אסור; וה"ה בכל כלי המקבל טומאה, כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאת מדרס (מהרי"ל).

משנה ברורה סימן תרכט ס"ק כב

יש להסתפק אם מותר וכו' - יש מאחרונים שמפרשי דהספק הוא אם מותר לסכך בסולמות [ומיירי שהסולם הוא רחב ארבעה טפחים דסכך פסול אינו פוסל באמצע פחות מד"ט כדלקמן בסימן תרל"ב] ומקום הספק הוא מפני שהוא פשוטי כלי עץ שאינו מקבל טומאה אפילו מדרבנן ויש צד לאיסור כיון דיש נקבים ביריכי הסולם שהשליבות תקועות בהם דמי לבית קיבול ויש מאחרונים שמפרשי דמיירי בסולם שאינו רחב דאי הוה רחב בודאי יש לנו להחמיר דדמי לבית קיבול ואין לסכך בו אלא מקום הספק הוא דהלא עכ"פ בכלל מעמיד הוא ואפשר דיש לנו להחמיר שלא להעמיד בדבר המקבל טומאה שמא יבוא לסכך בו ואף על גב שמעמידין הסכך על כותל אבנים משום דלא שכיח שיסכך בהם וכן העתיקו כמה אחרונים לדינא דלכתחלה יש ליזהר שלא להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה אכן בדיעבד או שאין לו שאר דברים קי"ל דמותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה כדמוכח בסוף סי' תר"ל:

חזון איש אורח חיים סימן קמג ס"ק ב

3) סימן תרכ"ט ס"ה לחצר כלונסאות הסוכה כו', כתב המ"א דזה כשר אפי' לדעת רמב"ן ור"ן דמחמירין צמעמיד בדבר המקבל טומאה דהוי מעמיד דמעמיד וכ"כ הגר"א, וכ' דהתה"ד דהכשיר מטעם הרא"ש דאין אנו חוששין למעמיד לא ראה דברי הרשב"א [ר"ל דברי הריטב"א שנדפסו על שם הרשב"א צ"ו שיטות] שכתב דאם מעמידין קונדסין על המטה ומסככין על גבן כשר משום מעמיד דמעמיד, ודצריהם ז"ל תמוהים מאד, דלא כתבו הרמב"ן והר"ן והריטב"א להכשיר אלא צמעמיד הדפנות על המטה והמטה היא קרקעית הסוכה דהמטה מעשה קרקע צענמא קעביד [לשון הרמב"ן צמלחמות והר"ן] ואינו ענין למעמיד הכלונסאות דדבר המקבל טומאה, שהרי הכלונסאות הן הן ג"כ סכך ואין אנו מחלקין בסכך למחשב התחתון כמעמיד את העליון ולהכשיר את העליון ולא נאמר אלא צדופן הנסמך על המקבל טומאה, וצוה נמי דוקא כשהמקב"ע הוא קרקע כמצואר צלשון הרמב"ן והר"ן, ואילו היה דעתם גם צסכך גופה מעמיד דמעמיד כשר אין התחלה לדון צמעמיד הדפנות על המטה, ואף אם צשאלתם נקטו כאילו מעמיד דמעמיד נמי פסול, מ"מ צמסקנתם הוי להו לפרש דאפי' צסכך גופה מעמיד דמעמיד כשר, שהרי כן הוא מדת חכמים לפרש חידוש כזה ואשר אחר חידוש זה אין כלל מקום לדון לפסול דפנות הנסמכות על המטה, ולא עוד אלא צסכך עלמא לא שייך כלל מעמיד דמעמיד דסכך הנסמך על מקבל טומאה יש לומר דנעשה סכך פסול, וחצרו הנסמך עליו הוא צדין נסמך על דבר שפסול לסכך צו, אלא דאפי' דעת הראשונים ז"ל דכלונסאות הנסמכות על דבר הפסול לסכך

צו הרי זה צדין העמיד את הסכך על דצר המק"ט, חדע שהרי הרמז"ן פ"י סמך סוכתו על כרעי המטה היינו שהפך המטה וכרעיה למעלה, ואי אפשר לסמוך כל הסכך על הכרעים אלא א"כ יתן כלונס מכרע לכרע ועל הכלונסות הוא מסכך, והר"ן והריטב"א הביאו מדת חסידות שהיו נוהגין בזמן שהכתלים של אצנים להעמיד קונדסין אלל הדפנות לסמוך עליהן הסכך, וע"כ היו נוהגין כלונס מקונדס לקונדס ומסככין על הכלונס, ואם איתא דמסכך על הכלונס לא איכפת לן צמה שהכלונס הועמד דצר הפסול לסכך צו, למה להו כולי האי הלא אוחו הכלונס המניח על הקונדסין יניח על הכתלים.

ולכן לדידן שאנו נוהגין להחמיר צדין העמיד הסכך דצר המק"ט כדעת רמז"ן ור"ן אין לקבוע הכלונסות צמסמרים, ומיהו דוקא אם הכלונסות אינם נסמכים על הכותל אלא המסמר משלצו אל הכותל, אבל אם הכלונס נסמך על הכותל ומחזקו צמסמר שלא ישמע ממקומו צשעת עריכת הסכך עליו לית לן צה כיון שעומד צלא המסמר.

ולסמוך הסכך על כותל אצנים אנו נוהגין היתר כמש"כ הר"ן, ואפי' אם נוהן חוטי צרזל צתוך הכותל לית לן צה כיון שעיקר הכותל של אצנים ועפר ועיט, וגם הצרזל אינו נראה וגם הכותל עומד צעלמו ואין הצרזל רק לחזק שלא יפול ע"י הכאה ותנועה.

שלחן ערוך יו"ד סימן קלט סעיף יג

נרות ושעוה של אלילים אסורים לנר מצוה דשבת ודחנוכה ודבית הכנסת וכו'.

שלחן ערוך או"ח סי' קנד סעיף יא

נרות של שעוה שנתנם כותי לע"ז וכיבן שמשן וכו' אסור להדליקן בבית הכנסת.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מז עמוד א

והלכתא: מיתב יתבין, ברוכי לא מברכין.

רמב"ם הלכות סוכה פרק ו הלכה יג

בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים, יושבין בסוכה שמונה ימים, וביום השמיני שהוא יום טוב ראשון של שמיני עצרת יושבין בה ואין מברכין לישב בסוכה, וכן טומטום ואנדרוגינוס לעולם אין מברכין לישב בסוכה

מפני שהן חייבים מספק ואין מברכין מספק.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרסח סעיף א

ליל שמיני וכו' ובחוצה לארץ אוכלים בסוכה בלילה וביום מפני שהוא ספק שביעי, ואין מברכין על ישיבתה.

יום טוב שני כהלכתו פרק ג עמוד קנב-קנג

שמיני עצרת

ל. בן א"י השוהה בחו"ל בשמיני עצרת ומתארח אצל בני חו"ל, יושב עמהם בסוכה כפי שעושים בחו"ל, אבל יחשוב שאינו יושב משום מצות סוכה, וגם יטעם בצינעא קצת דברי מאכל חוץ לסוכה, ואם נמצא במקום שנוהגים לישן בסוכה בליל שמיני עצרת, יאמר שרוצה לישן בתוך הבית מפני הצינה וכד' (צ).

ויש מי שסובר שאם קיימים מנהגים שונים בעיר זו בישיבת סוכה בשמיני עצרת רשאי בן א"י הנמצא שם לאכול בתוך הבית (צא).

(צ) שערי תשובה סי' תרס"ח סק"ג בשם ברכי יוסף, וכתב, שצריך לעשות

בצנעא שלא ירגישו בו בני חו"ל ויבואו לזלזל ביו"ט שני. ומש"כ ויחשוב וכו' הוא כדי שלא יעבור על איסור בל תוסיף ע"ש.

(צא) שמעתי מהגרש"ז אויערבך (שליט"א) זצ"ל, דאע"ג שמבואר בברכי יוסף שם שצריך לשבת עמהם משום זילותא דיו"ט שני, מסתבר דהיינו היכא דאיכא רק מנהג אחד קבוע באותו מקום, אבל היכא דבמקום זה איכא מנהגים שונים (וכידוע שמנהגים רבים יש בזה, יש שרק מקדשים בסוכה, ויש שאוכלים שם רק בבוקר, ויש רק בערב) מסתבר דאינו נראה כמזלזל אם אינו אוכל בסוכה, דאיכא למיתלי שיש לו מנהג אחר. אבל היכא דאיכא מנהג קבוע באותו מקום (וקשה קצת לקבוע מה נקרא "מקום" לענין זה, ובפשטות היינו בכל אותו ציבור או אותו איזור), אפילו אם נמצא עם משפחתו בלבד צריך לאכול בסוכה כמותם, דמסתבר דיש לחשוש גם מאחרים שיכנסו ויבואו לזלזל ביו"ט שני, עכ"ד.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרסו

אף על פי שגמר מלאכול ביום השביעי שחרית, לא יסתור סוכתו אבל מוציא הוא את הכלים ממנה מן המנחה ולמעלה, ומתקן את הבית לכבוד יום טוב האחרון; ואם אין לו לפנות כליו ורוצה לאכול בה בשמיני,

צריך לפחות בה מקום ארבעה על ארבעה לעשות היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא ב נראה כמוסיף. הגה: ואם רוצה לאכול בסוכה אחר החג א"צ לפחות בה, דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני (מנהגים). ואם הוצרך לסעוד בשאר היום, צריך לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה; ובחוצה לארץ, שצריך לישב בה בשמיני, גמר מלאכול ביום השמיני מוריד כליו ומפנה אותם ממנה; ואם אין לו מקום להוריד את כליו ורוצה לאכול בה בתשיעי, אינו יכול לפחות בה מפני שהוא יום טוב, ומה יעשה להיכרא, אם היתה קטנה שאסור להניח בה הנר בשאר הימים, יניחנו בה; ואם היא גדולה, שמותר להניח בה הנר, מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם, כדי להכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה.

שו"ע אורח חיים - סימן תרנו

אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואח"כ מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש מלגיו בדמי הראשון, כדי להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו בדמי חבירו: הגה - ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, א"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ב); ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (הרשב"א וראב"ד) (ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה):

ביאור הגר"א אורח חיים סימן תרנו

ויש מי כו'. וכ"כ הר"י בס"ה וכ"מ בירושל' פ"ק דפאה רב הונא למצוה עד שליש כו' א"ר אבין אפי' למצוה אחת ר"ח בשם רבנן דתמן מהו שליש לדמים היאך עבידא לקח אדם מצוה מצא אחרת נאה הימנה עד כמה מטריחין עליו עד שליש תני ר"י זה אלי ואנוהו כו' אנוהו לפניו במצות אעשה לפניו לולב נאה כו':

משנה ברורה סימן תרנו ס"ק ה

שאם מוצא שני אתרוגים וכו' - ר"ל אפילו כל אחד גדול בשיעורו יותר מכביצה כיון שהשני נראה הדר ביופי יותר מחבירו צריך להוסיף. ואם כבר קנה אחד והוא בשיעורו גדול יותר מכביצה א"צ להוסיף להחליף בהדר לכו"ע [דלדיעה ראשונה כיון שגם הראשון לא היה בו שיעור מצומצם ולדיעה שניה לא החמירו ליקח ההדר כלל בשכבר קנה האחד] כ"כ המ"א בשם פוסקים אכן הגר"א הביא ירושלמי מפורש ומשמע דנקט לדינא כן דאפילו לקח כבר אתרוג ולולב [וה"ה לכל המצות] והיה בהם יותר מכשיעור ואח"כ מצא אחר נאה הימנו צריך להחליף ולהוסיף עד שליש:

ביאור הלכה סימן תרנו

אפילו מצוה עוברת - כצ"ל וכן הוא בדפוס ישן ור"ל דאף דהמבזבז לא איירי במצוה עוברת מ"מ דינא הוא דאף בעוברת א"צ לבזבז הון רב וכדאיתא ברא"ש ורי"ו. והנה על עצם הדין דמבואר כאן בשו"ע דאין צריך לפזר הון רב על מצוה ונובע זה מסוגיא דב"ק אלא מעתה אי אתרמי לי תלתא מצותא ליתבי לכולא ביתה וסמכו זה לדין צדקה דהמבזבז וכו' לכאורה צ"ע מסוגיא דקידושין דף כ"ט דמבואר שם גבי פדיון הבן דאף

אם אין לו רק ה' סלעים צריך לפדות עצמו וכן לענין לעלות לרגל ושם מיירי שאין לו נכסים כלל זולת אלו החמשה סלעים עי"ש ולכאורה לפי סוגיא דב"ק אשר ממנו נובע דין השו"ע דכאן אינו מחוייב לתת כל אשר יש לו בענין מצוה ואף רק שליש ביתו ג"כ אין מחוייב. וגם מעשה דר"ג לכאורה קשה לפ"ז דמאי רבותא שלקח אתרוג באלף זוז משום חבוב מצוה הלא אף מי שאין לו רק ה' סלעים מחוייב ליתן לכהן לפדות עצמו או לעלות לרגל וכ"ש ר"ג שהיה עשיר ושיעור זה בודאי היה רק חלק מהונו. ולמען ליישב הסוגיות שלא יהיו סותרות היה אפשר לכאורה לומר במעשה דר"ג דהרבנותא היתה שם שפיזר הון רב יותר על שויה דאינו שכר המצוה ורק מפני ששם בספינה לא היה אפשר להשיג אתרוג ונתן לאחד הון רב שיתרצה למכרה לו וזה אין אנו מחוייבין מן הדין דכיון דאינו מוצא אותה כפי שויה הרגיל אנוס הוא ואין מחוייב ורק משום חבוב המצוה עשה זה ואפשר לפרש גם הסוגיא דב"ק דמיירי בכגון זה דעלתה שכר המצוה הרבה יותר משויה וס"ד דהש"ס דעד שליש ביתו מחוייב וע"ז דחי דאינו מחוייב אבל כל מצוה שיכול להשיגה בשויה חייבה התורה לכל ישראל אם יש לו אף מעט וכההיא דקדושין הנ"ל ורק באין לו פטור וכההיא דירושלמי פ"א דפאה [וז"ל שם כבד את ד' מהונך ממה שחנך מפריש לקט שכחה ופיאה ומפריש תרומה וכו' ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית ומאכיל את העניים וכו' אם יש לך אתה חייב בכולן ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם בין שיש לך הון בין שאין לך כבד א"א ואת אמך ואפילו אתה מסבב על הפתחים] אכן זהו נגד סתימת כל הפוסקים דמשמע שתפסו בפשיטות מסוגיא דב"ק וממעשה דר"ג שאין מחוייב לפזר הון רב לשום מצוה בכל אופן ואף שיש לו עדיין הון ורק עד חומש לכל היותר כמו לענין צדקה. וצ"ל דהם מחלקין מסוגיא דקידושין להא דב"ק וסוכה באופן זה דלפזר בהון רב אמנם אין מחוייב ומשום הטעם דשמא יעני ויצטרך לבריות וכמש"כ הראב"ד וזה לא שייך במי שאין לו רק חמש סלעים וכיו"ב ומתפרנס ממלאכתו ולא יגרע פרנסתו במה שיוציא זה על המצוה וכן להיפך לא יתחזק מצבו במה שלא יוציא. ומדברי הנ"י והרמ"ה מוכח ג"כ הכי דאף במי שחייב נדחקין צריך להוציא אף בשביל הידור וכ"ש למצוה עצמה וזהו דלא כדעת רש"ל שחולק על הנ"י והרמ"ה בזה וכתב דאפשר דאף לגוף המצוה אינו מחוייב כיון שחייב בדוחק דאצלו הוא כהון רב אבל מסוגיא דקידושין הנ"ל לא משמע הכי וכן מירושלמי הנ"ל מוכח ג"כ [אפילו לפי מה שהעתיקו הע"ת והא"ר את דברי הירושלמי וכ"ש לפי מה שנבאר לקמיה] רק דאינו מחוייב לחזור על הפתחים בשביל מצות תפילין וציצית וכו' אבל אם יש לו כדי לקנות תפילין וציצית וכה"ג בודאי חייב ולא נחשב זה כהון רב (ואף דלמעלה צידדנו להלכה כהרש"ל היינו רק לענין הידור אבל לא לענין מצוה עצמה) ועיין בספרי אהבת חסד ח"ב פרק כ' אות ג'. ואגב אעורר פה במה שהיה קשה לי על מה שהעתיקו הע"ת והא"ר בסימן כ"ה ראייה מירושלמי שאין מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנות תפילין וכדומה שאר מצות והלא קי"ל דעל נר חנוכה וד' כוסות צריך לשאול על הפתחים כדי לקיימם אף שהם רק מצות דרבנן וכ"ש בענינינו ואפילו אם תאמר דמשום פרסומי ניסא תקנו רבנן כן מה יענה בהא דקיי"ל לעיל בסימן רס"ג ס"ב דלנר שבת שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק הנר שזה בכלל עונג שבת הוא והלא עונג שבת הוא רק מ"ע מדברי קבלה כמו שנאמר וקראת לשבת עונג ותפילין ושופר וכה"ג הוא הכל מ"ע של תורה וחפשי ומצאתי קושיא זו בספר מור וקציעה ע"ש שהאריך ונשאר בקושיא ומה שהביאו ראייה מירושלמי הנ"ל לכאורה לאו ראייה היא בשנדקדק על לשון הירושלמי דקאמר ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית מאי לשון ועושה דקאמר הי"ל לומר ויושב בסוכה ונוטל לולב ותוקע בשופר ולובש תפילין

וציצית וע"כ נלענ"ד דהירושלמי אזיל לשיטתו דאיתא שם בברכות פ"ט הלכה ג' העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציונו לעשות סוכה נכנס לישיב בה אומר ברוך אקב"ו לישיב בסוכה העושה לולב לעצמו אומר ברוך אקב"ו לעשות לולב כשהוא נוטלו אומר על נטילת לולב העושה תפילין לעצמו אומר ברוך אקב"ו לעשות תפילין כשהוא לובש אומר על מצות תפילין וכן חושב שם מזוזה וכמה מצות הרי דסובר הירושלמי דעשיית המצות הוא מצוה בפ"ע מדמברך עליה (ועיין במנחות דף מ"ב ע"ב בתוספות דהירושלמי חולק בזה על הגמרא שלנו) ואינו יכול לפטור עצמו במה שיקנה תפילין או סוכה מחבירו במעותיו ולזה קאמר הירושלמי דענין זה לא חייבתו התורה לעשות בעצמו הסוכה וכן ליקח קלף ולעשות מזוזה ובתים ופרשיות כ"א כשיש לו אבל אם אין לו לא חייבתו התורה בזה לחזור אחר עצים לסוכה וקלף לתפילין וכה"ג אלא קונה במעותיו תפילין ומזוזה שעשו אחרים וכן בסוכה וכל המצות דהעשייה אינה אלא הכשר אבל עצם המ"ע ללבוש תפילין וכן כה"ג בקיום שאר המצות מזה לא פטרתו התורה כלל שהוא חוב המוטל על גופו ולא גרע מנר של שבת ונר חנוכה וד' כוסות דמוכר כסותו כדי להשיגם. ואפילו את"ל דאין הדין שיצטרך לחזור על הפתחים להשיג מעות לקנות תפילין אבל עכ"פ מחוייב לחזור ולבקש מישראל שישאול לו תפילין לקיים המ"ע:

משנה ברורה סימן תרנו ס"ק ו

אם אין מייקרים אותו יותר משליש - דהדור מצוה הוא רק עד שליש ואפילו מי שאין חייו נדחקים א"צ לבזבז יותר משליש. אמרינן בגמרא עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא ופירש"י עד שליש משלו דהיינו אותו שליש שיוסיף בהידור מצוה משלו הוא שאינו נפרע לו בחייו כדאמרינן היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם אבל מה שיוסיף יותר על שליש יפרע לו הקדוש ברוך הוא בחייו עכ"ל והיינו אף דאינו מצווה ע"ז מ"מ אם יוסיף יפרע לו הקדוש ברוך הוא בעוה"ז וי"א דבאיש אמיד שנתן לו הקדוש ברוך הוא הון צריך להוסיף בשביל הידור אפילו יותר משליש.

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף טו עמוד ב

מאי כי חדות ה' היא מעזכם? אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע.

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף טז עמוד א

כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה. שאם פחת - פוחתין לו, ואם הוסיף - מוסיפין לו.

ספר מנחת חינוך - מצוה תכג - אות ד

ועיין בהלכות לולב ס' תרנ"ו דמבואר שם דאין צריך לבזבז על מצות עשה יותר מחומש, נראה אפשר דגבי מזוזה דבכל רגע עובר בעשה הוא חמור יותר כסברת הר"ן ביומא [ד' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וגרס"י] גבי

פיקוח נפש דלאו חמור מסקילה, והבאנו כמה פעמים בחבור זה, וגם לענין תשובה אפשר דחמור מטעם הזה, ואין להאריך:

תוספות מסכת מנחות דף לב עמוד ב ד"ה הא

ואמר רבינו תם דס"ת בעי שרטוט משום (שמות טו) זה אלי ואנוהו אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעו שרטוט דלא שייך בהו נוי

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא עמוד א

הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה, שנאמר: יזל מים מדליו, שמהן תצא תורה.

ברכי יוסף יורה דעה סימן רנא ס"ק ג

ג. הגהה. ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו וכו'. מי שחייב לבני אדם לא ירבה בצדקה. ספר חסידים סימן תנ"ד. ע"ש באורך.

Rabbi Moshe Heineman

To see Rabbi Heinemans' Teshuva on the "Yom Tov Ovens" [click here](#)

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לב סעיף יג

יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו עובר עליו, דהיינו שלא תהא האות נראית בו חלוקה לשתים. **ובמגן אברהם** שם ס"ק טו דהיינו שלא וכו'. ואז אפי' ניכר הנקב נגד השמש כשר [ב"ח] עסט"ו. **ובט"ז שם** ס"ק ז, חלוקה לשתים. לכאורה משמע דאם יש נקב בתוך גג האות או ירך שלו אף על פי שנראה חלל הנקב מכל מקום כשר כיון דהנקב באמצע ודיו מקיפו דאז אינו חלוק לשתים אבל באמת אינו כן שהרי כ' ב"י בשם הריא"ס פירוש נקב קטן כחוד' של מחט עד שאם מעביר עליו הקולמס בדיו נסתם שאין האות נחלק לשתים אינו נקרא נקב וכותבין ע"ג וכו' עכ"ל הרי שקורא נחלק האות לשתים עד שלא נכתב עדיין ותו דבעי דוקא נסתם אלא ע"כ דאף שהדיו מקיפו מכל מקום מקרי חלוק לשתים שם אותו מקום הנקב אלא בעי שיהיה שם נקב קטן כל כך שהדיו סותמו ואינו נראה כלל נגד השמש והיינו בשעת כתיבה אבל אם אחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר כמ"ש הטור וש"ע בסמוך לענין ניקב תוכו.

ובמשנה ברורה שם ס"ק לב שהוא קטן כל כך עד שכשמעביר עליו בקולמוס נסתם הנקב בדיו ואין הנקב נרגש בקולמוס כותבין עליו אף על פי שנפל מעט דיו במקום ההוא ונראה נקב דק כנגד השמש כשר, אבל אם ניקב כ"כ שאין הדיו עובר עליו פסול שהאות נראית חלוקה לשתים על ידו ואפילו אם הנקב באמצע עובי האות בגגו או בירכו ודיו מקיפה מכל צד פסול ואפילו אם עד מקום הנקב יש צורת אות. וכ"ז קודם כתיבה אבל אם לאחר כתיבה נחלק האות לשתים ע"י נקב רואין אם יש בו צורת האות עד מקום הנקב כשר וכמו שיתבאר בסמוך בסעיף ט"ז ועיין ביאור הלכה.

בינת אדם שער איסור והיתר סימן לד (מט-נ)

(מט) שאלה דין החומץ שכתב חוקר אחד בספרו ספר הברית שנתברר שאי אפשר להיותו חומץ עד שירום תולעים והמסתכל בזכוכית שקורין (מיקרישקאפיע) יראה כל החומץ מלא תולעים וכתב שלכך אסור לאכול חומץ שאפילו סינון לא מהני אפילו דרך בגד דק מאד ואין לו תקנה אלא שמתחילה יבשל החומץ ואחר זה מהני סינון בבגד דק:

תשובה מה שכתב לאסור חומץ הבל הוא שהרי התורה אמרה בנזיר חומץ יין וכו' מכלל דלאחריני שרי וכן כתוב ברות וטבלת פתך בחומץ וכי התורה תסתום באיסור לאו ולמה לא תפרש חומץ מבושל או לומר בעל פה למשה רבינו ע"ה הלכה למשה מסיני שהחומץ צריך בישול וגם אין לומר דכוונתו שהחומץ בכח יש בו תולעים דאם כן ביצים לא נאכל שהרי כתב גם כן שבזרע אדם נראה אדם ובקשר הביצה נראה תרנגולת אלא דבר הבל הוא

ולא אסרה תורה מה שבכח אלא מה שיצא לפועל:

אך כוונתו דיש חומץ שכשמסתכלין נגד השמש נראין בו תולעים וזה נראה דיש לו דין חומץ שיש בו תולעים שכתב הבית יוסף בבדק הבית בשם רבינו ירוחם וזה לשונו: חומץ שיש בו תולעים אם פירשו לאויר נקרא פירשו אבל מן החומץ לתבשיל לא הוי פירשו ומותרים עד כאן לשונו. וכתב הפרי חדש ס"ק ט' ומסתברא דאף בתבשיל צונן מיירי ואף אם פירש ממקום למקום במאכל עצמו היינו רביעא ושפיר דמי אבל אם פירש מן המאכל לחוץ אף בדופני הכלי מבפנים אסור דלאו היינו רביעא ולפי זה אין לאכול תבשיל זה אלא ביום דחזי ליה אבל בלילה לא עד כאן לשונו. והכרתי ופילתי העתיק דבריו בזה הלשון ס"ק ו' אבל אם אוכל בקדירה יש ליזהר בחומץ שיש בו תולעים כי אולי יפרשו מאוכל חוץ לאוכל עד כאן לשונו. ולעניות דעתי זה אינו דממה נפשך מאי שנא המאכל עצמו מדופני הקדירה אם נאמר דאם פירש על האוכל הוי רביעא וצריך לומר דאנו חושבין כל מה שבקדירה כאלו הוא גוף הכלי והרי בפירש בדופני הכלי אמרינן בהדיא היינו רביעא ואף שלא נתגדלו התולעים בתוכו אלא בכלי אחר כבר כתב הבית יוסף דאף המערה מכלי לכלי דין כלי שני כראשון ואם פירשו על דופני כלי שני מותר ומאי שנא מים או חומץ שהרי בהדיא כתב הרמב"ם בפרק ב' מהלכות מאכלות אסורות אחר שכתב דין שרץ המים שבבורות וכלים וזה לשונו: פירש לדופני החבית וחזר ונפל לתוך המים או לתוך השכר מותר ואחר כך כתב דין מסנן יין וחומץ וכו' אבל אם לא סינן שותה כמו שפירשנו הרי להדיא דאין חילוק בין מים לחומץ ושכר ואם כן אף אם פירשו על דופן הכלי מותר דהיינו רביעא ועוד לפי מה דקיימא לן דאסור לשאוב בכלי מן הבור והיינו על פי מה שכתב הרא"ש דבגמרא מוכח דהיכא דאם פירש אסור חיישינן שמא פירש ואם כן גם האוכל אסור שמא פירש על דופני הקדירה.

ונראה לי על כרחך דכוונת הפרי חדש דרצה לומר דבדאי אף אם פירש לדופני הכלי וחזר מותר לאכול האוכל אלא דכוונתו דאם פירש לדופן הכלי אסור לאכול התולע בפני עצמו וזה על פי דבריו שכתב בס"ק ו' וזה לשונו: ודע דהא דאמרינן בפירש לדופני הכלי מותר לאו למימרא שמותר ליקח התולעת בידו ולאכלו ואף ששוחה עליו ואוכלו אסור וכן תולעים שבמים שבכלים ובבורות לחודייהו לא משתרי אף ששוחה לאכלם אלא דוקא כשהם במים וכן מדוקדק לשון הרמב"ם שכתב פירש לדופני החבית וחזר ונפל לתוך המים מותר עד כאן וטעמא דחזר הא לאו הכי אסור והא דמרבינן לאיסורא יבחושינן שסיננן היינו אף כשחזרו לתוך השכר דאי לאו הכי מאי איריא סיננן אפילו לא סיננן נמי וכמו שכתב הרמב"ם וכן כתב בספר התרומה בהדיא עד כאן לשונו. ואם כן כוונתו הכי נמי דאם פירש מן האוכל אפילו לדופן הכלי אסור התולעת לאכלו בפני עצמו אבל ודאי עם האוכל והמשקה מותר זה נראה לי ברור ועוד שהרי הפרי חדש מתיר אפילו בקמח שפירש על גבי דופני הכלים אף דבריו דחיים עיין כרתי ופילתי והוא ברור מכל מקום מוכח דגם הפרי חדש דעתו אף שהתולע אסור אפילו לא פירש אבל כשחזר מותר המאכל:

ואמנם מילתא דפשיטא ליה לפרי חדש שהתולעת בפני עצמה אסור ומשמע מדבריו שאסור מדאורייתא מחמת שרץ מספקא לי טובא ולעניות דעתי ליתא לדבריו כלל הנה מה שכתב דכן הוא בספר התרומה בהדיא כוונתו

שכן כתב בספר התרומה שאם סינן היין ואחר כך חזרו ליין אסורין ואם כן אין מבואר מדבריו יותר ממה שכתב הרמב"ם וכן כתב בספר התרומה סימן ל"ו דבפירשו וחזרו אסורין ואמנם נראה לי דבודאי מותר אפילו לאכול התולעת בעין ובלבד שלא יטלנו בידו דאז הוי פירש ממש אבל אם שוחה לתוך הבור אין בו איסור דאורייתא כל זמן שלא פירש לחוץ שהרי אמרינן בחולין בימים ובנחלים הוא דכי אית ליה אכול דלית ליה לא תיכול הא בכלים אף על גב דלית ליה אכול ואם כן אין לו בכלים הם דומין ממש ליש לו בימים ואם כן כי היכי דיש לו בימים מותרים אפילו בפני עצמם בלא משקה הכי נמי אין לו בכלים ובבורות דלא נקרא שרץ כלל ואם כן מהיכי תיתי לאסור אלא דבבורות אי אפשר לאכול בפני עצמו כי אם בתוך הבור דכשיוציאנו מן הבור הרי כבר פירש דהא אפילו פירש חוץ לבור הרי הוא אסור מטעם שרץ הארץ כדאמרינן בהדיא שם תניא דמסייע לך כל השרץ השורץ על הארץ לרבות יבחושין שסינן ועוד שם דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לכסא ועובר משום שרץ השורץ על הארץ וכפירוש רש"י שם דכיון דרחשה והלכה קצת נעשה שרץ הארץ עד כאן.

אבל אלו שרצים הגדלים בבורות או בכלים לעולם אין בו משום שרץ המים דכל זמן שהוא בבור אפילו פירש מן המשקין לגמרי על דופן הבור והכלי מבפנים מותר לגמרי ואחר שפירש מיקרי שרץ הארץ ואף שהרמב"ם כתב המסנן היין וכו' לוקה משום שרץ המים או משום שרץ הארץ ומשום שרץ המים עיין שם מכל מקום לכולי עלמא כל זמן שהוא בדופן הבור לא נקרא שרץ כלל דומיא דיש לו סנפיר בימים (ודברי רמב"ם עיין בספר המצוות שלו בלאוין סימן קע"ט ובחינוך סימן קס"ג) וכן משמע מכלבו סימן ק"א שכתב וזה לשונו: פירשו לדופני הכלי או הבור אין נמנעין מהם משמע דאפילו הם עצמן מותרין וכן משמע מלשון הר"ן שכתב וזה לשונו: הילכך נקטינן דבורות וכו' שוחה ושותה כו' אבל פירשו ויוצאו לחוץ אסור משום שרץ הארץ עיין שם משמע אבל כל זמן שלא יצא לחוץ מותר אפילו התולע עצמו ולכן נראה לי באמת מן התורה גם התולע מותר אלא דמכל מקום מדרבנן אסור או משום מראית עין כמו שכתב הש"ך בשם תורת חטאת בתולעים של גבינה דודאי לא גרע מדם שעל הככר דגוררו או משום בל תשקצו וכמו שכתב החינוך בתולעים שלא פירשו דמן הדין מותרים אלא דאסורין משום בל תשקצו ובזה מפרש החינוך מה שאמרו שוחה ושותה ואינו נמנע רצה לומר דאפילו בל תשקצו אין כאן ובזה אתי שפיר דהר"ן וכלבו כתבי לדין תורה באמת התולע מותר והרמב"ם וספר התרומה והחינוך וכן כל הפוסקים שהזכירו שאם פירשו וחזרו מותר משמע אבל לא חזרו אסור התולע היינו מדרבנן ובזה כולי עלמא מודי ואין כאן מחלוקת כלל בין הפוסקים ואפשר דגם דעת הפרי חדש כן אלא מלשנו משמע דמדאורייתא שהרי כתב והא דמרבין יבחושין שסינן:

ונראה לי עוד ראייה גמורה לזה שהרי בתורת כהנים פרק ג' הלכה י' איתא את נבלתם תשקצו להביא יבחושים שסינן עד כאן ופסוק זה הוא מה שכתוב בפרשת שרץ המים ודגים ובפרשה י"ב הלכה ג' אל תשקצו וכו' בכל שרץ השורץ על הארץ להביא את שפירשו לארץ וחזרו הרי להדיא דפירשו וחזרו ילפינן מאל תשקצו וכבר כתב הרמב"ם בספר המצוות דלאו זה נאמר בין על שרץ המים ובין בשרץ הארץ וכן בכל השרצים ואם כן על כרחך הא דילפינן מנבלתם תשקצו ליבחושין שסינן מיירי בלא חזרו אלא לגופא איצטריך דאם סינן חייב ולכן לא הזכיר בתורת כהנים שסינן וחזרו כדאמר התם אלא על כרחך דלסינן אף על פי שלא חזרו איצטריך וצריך

לומר דהוה אמינא כיון שהתירה התורה אין לו בבורות וכלים דומים דיש לו בימים והוה אמינא דאפילו פירשו לגמרי מותרין כדגים טהורים קא משמע לן דאם פירשו חזרו לאיסור או משום שרץ המים או שרץ הארץ וממילא ידענו דהוא הדין בחזרו אפילו הכי אסורין והיינו מפסוק אל תשקצו שזה כולל כל מיני שרצים ועוד ראייה שהרי איבעיא בגמרא בפירש לאויר וקלטו אי מקרי פירש ולדברי הפרי חדש לעולם התולע אסור בפני עצמו ומאי איבעיא ליה שהרי כבר פירש על כל פנים מן הפרי ואם כן מאי בכך דלא מיקרי פירש אלא על כרחך אם לא מיקרי פירש אפילו התולע מותר ובזה יש ליישב גירסא שלנו בחולין שם דאמר ר' חסדא תניא דמסייע לך בכל השרץ השורץ וכו' לרבות יבחושין שסינן ובאמת בתורת כהנים ילפינן מאת נבלתם האמור בפרשת דגים וכן כתב רש"י בחומש ובאמת ברי"ף ורא"ש הגירסא דתניא ואת נבלתם וכו' ובזה שכתבתי יש ליישב דר' חסדא רצה להביא ראייה לכל דברי רב הונא דמפסוק ואת נבלתם לא ילפינן רק דאם סינן ואכלן בעין דחייב אבל אם חזרו לא משמע מיניה ורב הונא אמר דילמא נפל לכסא ולכן קיצר ר' חסדא בלשונו ואמר פסוק בכל השרץ דמיניה ילפינן גם אם חזרו ופירשו אלא דלא ידעינן אם גם בשרץ המים שייך פירש דשמא אפילו בפירש מותר ולכן אמר לרבות יבחושין שסינן ודומה לזה כתבו התוספות גבי ונתן הכסף וקם לו דדרך הש"ס לקצר הפסוקים:

ולפי זה שבארנו דמן התורה כל זמן שלא פירש לגמרי דהיינו חוץ לכלי מותר אלא מדרבנן אסור לאכלו בעין משום בל תשקצו וגם בררנו שבחומץ גם כן דין אחד להם ואם עירה מכלי לכלי דין כלי שני כראשון. ולפי זה אין חשש כלל בחומץ שיש בו תולעים לבשלו עם בשר ודגים או לערבו במיני ירקות ולפתן אפילו חי דלמאי נוחש לה שמא יפרוש לאוכל או לדופני הכלי לא מבעיא כל זמן שהמשקה טופח דודאי מותר אלא אפילו אם יתיבש לגמרי המאכל כיון דאין איסורו אלא משום בל תשקצו מדרבנן וזה לא שייך אלא כשרואה התולע באוכל אבל אלו תולעים שבחומץ שלא נראו כלל ואין כאן משום בל תשקצו כדאמר ליה רבינא לאימיה בסוף אלו טריפות בתולעים שבדגים אבלע לי ואנא איכול פירש רש"י שלא אראה אותה ואקוץ במ וכן מעולם לא שמענו פוצה פה ואפילו חסידים ואנשי מעשה אוכלים מאכלם בחומץ ואין חוששים כלל לבדוק החומץ אך צריך ליזהר שלא לסנונו דאם סינן הוי כפירש ואסור ומנהג ישראל תורה היא:

(ג) אך עדיין צריכין אנו לבאר אם מותר לשאוב בכלי מהחביות או דוקא על ידי עירו:

הנה הבית יוסף כתב דמה שכתב הרא"ש דלשאוב בכלי אסור היינו דוקא משום דמעיקרא היה בבור והשתא בכלי והוי כפירש אבל התולעים שנתגדלו בכלים אין חילוק בין כלי ראשון לשני ועל כרחך כוונת הבית יוסף דבכלים מותר אפילו לשאוב דאין לומר דכוונתו רק לערות מכלי לכלי דאם כן אין מקום לקושיתו מן הרא"ש שהרי בבורות לא שייך עירו אלא על כרחך דסבירא ליה להבית יוסף דאם גדילתן בבור אם כן אם שואב בכלי אפילו אם פירשו רק לדופני הכלי הוי פירש וחיישינן שמא פירשו וחזרו והוא הדין דביד נמי אסור לשאוב וכמו שכתב בהדיא הכלבו אבל מה שנתגדל בכלי דין כלי שני כראשון וכמו שכתב בדרכי משה ראייה לזה וכן הפרי חדש עיין שם וכן כתב רש"ל וב"ח ולבוש והש"ך ולחם משנה ופרי חדש אך הכרתי ופולתי שדי ביה נרגא דכתב

דבודאי אין חילוק בין בור לכלי אלא החילוק הוא בין שאיבה לעירו דדוקא במערה מותר דכל זמן שהוא עם המשקה אף אם יפרוש לדופני הכלי השני מותר דהיינו רביתא אבל לשאוב אפילו מכלי אסור דכיון דנדבק השרץ באחורי הכלי וכשמוציא הכלי לחוץ הרי השרץ על דופן הכלי מבחוץ בלא משקה וחיישין שמא ירחוש מחוץ לפנים שדרכו בכך לקרב אל המשקה וכל היכא דחיישין אסור ובאמת הוא סברא ישרה.

ואמנם נראה לי דחס ושלום לומר על כל הגדולים אשר מפיהם אנו חיים לא העלו סברא זו על לבם אלא על כרחך דסבירא להו דאטו צד פנימי וחיצון גורם איסור והיתר אלא שהתורה התירה כל שהוא דרך גדילת התולעת כדאמרינן היינו רביתא ודרך התולעת להתקרב אל המשקה ולא לרחק אך כל זמן שהיא בתוך אויר המשקה לא נקרא פירש כלל שכן דרכם שלא להיות דוקא תמיד במשקה אלא בתוך חלל הכלי והבור ששם המשקה אבל אין דרכם לצאת חוץ לאויר וחלל הכלי (דוגמא לדבר כל היכא דמדדה והדר חזי לקיניה) ולכן כשיצא חוץ לאויר החלל על שפת הבור והכלי אסור שכבר פירש ממקום חיותו ואמנם הא תינח בכלי שנתגדלו בו מה שאין כן בכלי ששואב בו והכניסו כולו למקום המשקה אם כן צד חיצון והפנימי כולן שוין שהרי אי אפשר שלא יהיה משקה טופח גם על צד החיצון מהכלי ששואב ואם כן כל המשקה שיש בפנים ובחוץ הוא הכל חיבור אחד ואם כן אף אי נימא שלאחר שנתיבש המשקה מבחוץ רוחש לפנים הכל הוא דרך גדילתו שהרי מעולם לא פירש ממקום חיותו אדרבה מתקרב למקום חיותו ולא נקרא פירש כלל ובזה מקויימים כל דברי הגדולים הנזכרים לעיל ויצאנו בהיתר:

וראיתי בשלטי גבורים שכתב וזה לשונו: ואם יכול לקחת בכלי מן המים שבכלים שהשרצים בהם ולשתותן בכלי אחר הרא"ש הביא שתי דעות וכו' עיין שם וזה דלא כמו שכתב הבית יוסף לחלק בין בורות לכלים אבל ברא"ש לא נזכר כלל ממים שבכלים אלא דקאי אבורות וכדברי כל הגדולים הנזכרים לעיל ורש"ל בים של שלמה כתב על דברי בית יוסף דיפה כתב דאפילו בבורות אינו אלא חומרא דבגמרא לא נזכר אלא פירש ממש או סינן והבו דלא להוסיף ובביאורי רש"ל על הסמ"ג בלאוין סוף סימן קי"א כתב רש"ל בשם ביאורי רא"ש שפעם אחת מצא תולעים בחומץ והוכיח עם הלומדים שאמרו שאינם רוצים לבדוק החומץ עיין שם וכפי הנראה שנעלם מהם דברי רבינו ירוחם שהביא הבית יוסף ואמנם אפילו נעלם מהם לא ידעתי מה עלה על דעתם לאסור תולעים שבחומץ יותר מבמים והרי בהדיא כתב הרמב"ם שדין אחד לכל המשקין עם המים וצריך עיון אם לא שנאמר שהתולעים לא גדלו בחומץ אלא שנפלו לתוכו:

ערוך השולחן יורה דעה סימן פד סעיף לו

יש מי שכתב בשם חכמי הטבע דהמסתכל בזכוכית המגדלת שקורין ספאקטיוו"א יראה בחומץ מלא תולעים והנה בחומץ אין חשש כמו שנתבאר דהתולעים המתהוים בתלוש התירה התורה אמנם שמעתי שבכל מיני מים וביחוד במי גשמים מלא ברואים דקים שאין העין יכולה לראותם ובילדותי שמעתי מפי אחד שהיה במרחקים וראה דרך זכוכית המגדלת עד מאד כרבבות פעמים במים כל המיני ברואים ולפ"ז איך אנו שותים מים שהרי

אלו הברואים נתהוו במקורם אמנם האמת הוא דלא אסרה תורה במה שאין העין שולטת בו דלא ניתנה תורה למלאכים דאל"כ הרי כמה מהחוקרים כתבו שגם כל האויר הוא מלא ברואים דקים מן הדקים וכשהאדם פותח פיו בולע כמה מהם אלא ודאי דהבל יפצה פיהם ואף אם כן הוא כיון שאין העין שולט בהם לאו כלום הוא אמנם כמה שהעין יכול לראות אפילו נגד השמש ואפילו דק מן הדק הוה שרץ גמור:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קמו

ומה שכתר"ה דן להקל באם הרופאים רואים תגובות בעלעקטריק ראדיאגרם לומר שאינו כלום ונחשב מת אם אך הפסיק לנשום, ודימה זה למה שמותרין לאכול כל דברים שנתחמצו אף שידוע שמתחמצים ע"י תולעים שרואים אותם במיקראסקאפ, מפני שהתורה לא אסרה אלא תולעים ושקצים ורמשים שנראו לעינים כדשמע מפי זקנו הגאון ר' שמחה זעליג זצ"ל אשר כן אמר הגאון ר' חיים הלוי מבריסק זצ"ל, ובעצם לא היה צריך להביא מדברים שנתחמצו דהא כל האויר מלא משקצים ורמשים כאלו, ובכל נשימה ונשימה בולע האדם כמה אלפים ואולי מיליונים מהם ובהכרח שאינם בכלל השקצים ורמשים שנאסרו בתורה, וכן דימה למה שזקנו הגרש"ז ז"ל אמר שאין להתחשב במראות דמים עם מיקראסקאפ, וכן לא ברבוע של תפילין ופגימת סכין לשחיטה וכדומה, שג"כ הוא דין ברור ופשוט שלא שייך להסתפק כלל, ואף אנחנו קטני קטנים ידענו זה לדבר פשוט שא"צ לפנים. כי לא הוזכר זה בגמ' וכל הדורות הכשרים הגאונים והצדיקים והחסידים לא השתמשו במיקראסקאפ, וברור שהם קיימו כל דיני התורה ולא נכשלו בשום דבר אף באונס, אבל לדמות לזה חשיבות מיתה לומר דהאדם לומר שאף שרואים הרופאים ע"י עלעקטריק ראדיאגרם שאיכא תגובות לב נחשב מת, נראה לע"ד שאינו כן. דהחת"ס בתשובה הובא בפ"ת יו"ד סימן שנ"ז סק"א כתב דהא דאיתא במסכת שמחות פ"ח ה"א פוקדין על המתים עד ג' ימים ומעשה שפקדו אחד וחי כ"ה שנים, הוא שאיכא מציאות רחוק מאד דלכן אין בזה משום דרכי האמורי, אבל הוא רחוק אפילו ממיעוטא דמיעוטא דלכן אין לחוש לזה ומותר לקוברו תיכף כשפסקה נשימתו דאף שהוא ענין פק"נ אין לנו לחוש לדבר רחוק כזה. וא"כ במי שרואין העלעקטריק ראדיאגרם שיש לו איזה חיות הרי על אופן זה ליכא שוב אפילו רוב לומר שהוא מת, ואולי גם מיעוט ליכא והוא החי ממש אף שאינו נושם, כאיש ההוא שנקבר בהכרך מחמת שפסקה נשימתו וחי אח"כ כ"ה שנה, מאחר דאיכא עכ"פ איזה מציאות, וזהו ג"כ היחידי דאיכא במציאות זה. ולכן יהיה אסור לקבוע לאיש כזה ואדרבה יהיו מחוייבים להשתדל ברפואות אם אפשר ומסתבר שגם בשבת.

(ואגב אכתוב אשר בענין מדידת רבוע של התפילין גם בלא זה לא שייך להצריך מיקראסקאפ, דהא הרבוע איתא /או"ח/ בסימן ל"ב סעיף ל"ט דהיינו שיהיה ריבוען מכון ארכו כרחבו כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמרו חז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא, וזהו דבר שליכא במציאות דהא אין החשבון דאמתא ותרי חומשי מכון כדכתב המג"א ס"ק נ"ט מתוס' סוכה דף ח' ד"ה כל אמתא וכן הוא בתוס' עירובין דף נ"ז, ובהכרח שהכוונה שכשר גם ריבוע כזה ונמצא שכשר גם לכתחלה תפילין שהן מרובעין ממש שאין האלכסון מכון עד הריבוע שאינו מכון שהוא באלכסון המכון בתרי חומשי יותר, (ודברי הט"ז /או"ח סי' ל"ב/ ס"ק ל"ג

לכאורה תמוהין שכתב פי' בריבוע גמור שארכו כרחבו ממש שיערו חכמים כל השיעור שיש לו יש לו באלכסון ב' חומשין נוסף, דהוא דלא כהאמת ואישתמיטתיה מיניה דברי התוס', ואולי כוונתו רק כדכתב הפמ"ג במשבצות דהוא למעט כל שארכו יותר על רחבו אף שיש בו לפי חשבון האורך והרוחב כמו שהיה החשבון בריבוע ממש), וא"כ כשיעשה ריבוע ע"י מיקראסקאפ הרי לא יהיה האלכסון תרי חומשי יותר בדיוק אלא טפי פורתא, ואף שג"כ כשר אבל ליכא שום מעלה. וגם אף בלא זה נמי הא איתא בבכורות דף י"ז שהקשה הגמ' למ"ד א"א לצמצם אף במעשה דבנ"א ממדת הכלים ומדת המזבח, ותורץ שאני התם דרחמנא אמר עביד ובכל היכי דמצית למעבד ניחא לו, ופרש"י ולעולם לא צמצמו יפה, ובא"א לצמצם הרי אפשר שהוא מעט יותר ואפשר שהוא מעט פחות ואפשר גם שהוא מצומצם, ובהכרח שכולן הכשיר רחמנא לכתחלה, וכן ודאי הוא גם בריבוע דתפילין שג"כ הא א"א לצמצם ואיך שנראה לעין הוא הריבוע הכשר לכתחלה אף שכלפי שמיא אינו מצומצם. ופלא על מש"כ כתר"ה שהגרי"ז הלוי זצ"ל היה סבור שיש מעלה כשימדדו ריבוע דתפילין במיקראסקאפ).

מה דהות קמן בענין התנורים שיכולים לסדרם שלא יבערו עד לאחר זמן וגם יש שם כפתורים להעמיד החום על איזה דרגא, אם מותר לעשות זה ביו"ט.

שנו חכמים בלשון המשנה בשבת פרק כל כתבי דף ק"כ ע"א מחלוקת רבנן ורבי יוסי אם עושין מחיצה בפני הדליקה בכלי חרס חדשים מלאים מים. בשו"ע או"ח סי' של"ד סעי' כ"ב פסק כחכמים דמותר, והוסיף המחבר שאע"פ שודאי יתבקעו כשיגיע להם הדליקה, דגרם כיבוי מותר. וכתב הביאור הלכה שם ד"ה שודאי יתבקעו, דמשמע מהגמי שם דף מ"ז ע"ב דאפילו אם מכיין לזה מותר כיון שהוא גרמא.

הרמ"א שם הוסיף דגרם כבוי מותר רק במקום פסידא כשיטת רבינו יואל המובא במרדכי פרק כל כתבי סי' שצ"ט דגרמא מותר רק במקום היזק אבל בסתם אסור. ומשמע מזה דלשיטת המחבר אע"פ דמכיון לכבות כיון שבשעת עשייתו אין כאן כבוי ורק אח"כ נעשה הכבוי מקרי גרמא ומותר. ולרבי יוסי דאוסר גרמא, הוא רק מדרבנן דמן התורה גרמא מותר לכו"ע כדאיתא בגמ' שבת ק"כ ע"ב דכתיב "לא תעשה כל מלאכה" עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי ורק משום גזירה אוסר רבי יוסי.

היוצא מזה דלשיטת הרמ"א דשלא במקום פסידא אסור לכבות הוא גם כן מדרבנן ובביאור הלכה סי' של"ד שם ד"ה דגרם כבוי מותר, כתב דלאו דוקא כבוי דה"ה בכל המלאכות גרם מותר להמחבר, דכל המלאכות אנו לומדים מהפסוק של לא תעשה כל מלאכה דגרמא שרי. ומינה דלהרמ"א גרמא בכל המלאכות מותרת במקום פסידא דוקא.

יסוד זה אמת גם כשרוצים לכבות ע"י מים בלי כלים אע"ג דהתוס' בשבת מ"ז ע"ב ד"ה מפני, כתבו דלפי גירסת ר"ת הר"ח והרי"ף גרם כבוי מותר רק ע"י כלים אבל ע"י מחיצה של מים כגון ע"י שלג או קרח אסור, וכתב בשער הציון ס"ק מ"ז דהיינו מדרבנן כיון שהוא גרמא וכן משמע בערוך השולחן שם ס"ק מ' וזהו הדעה הראשונה בסעיף כ"ד מ"מ הלכה כדעה שניה שם ע"פ הכרעת המחבר והאחרונים דגם אם נותן מים על קצה הטלית שהדליקה בה שיכבה כשיגיע לשם מותר.

יראה לענ"ד דכמו גבי נזיקין יש גרמא ויש גרמי וכתבו התוס' בב"ב דף כ"ב ע"ב ד"ה זאת אומרת, בתירוץ בתרא דבאמת מן התורה בין גרמא ובין גרמי פטורים אלא שחכמים קנסו במקום גרמי ה"ה כאן גבי שבת יש גרמא המותרת ויש גרמא האסורה מדרבנן כמש"כ התוס' סוף כירה אבל להלכה כולם מותרים להמחבר.

נגד דברי הרמ"א בהלכות שבת כתב הרמ"א בהלכת יו"ט סי' תקי"ד סעיף ג' שמותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט כדי שיכבה אבל אסור להעמיד שם אם כבר הרוח מנשב והקשה המג"א שם ס"ק י' מסי' רע"ז סעיף ב' דאסור בשבת גרם כבוי כזה ובשער הציון סי' תקי"ד ס"ק ל"א ביאר הקושיא דאע"ג דסו"ס הוא גרמא מ"מ הרמ"א אוסר גרמא במקום שאין פסידא והביא השער הציון תי' המאמר מרדכי בס"ק י' שביו"ט גם הרמ"א מודה דגרמא מותר אף שלא במקום פסידא ושכן הוא משמעות התוס' בביצה דף כב ע"א ד"ה והמסתפק, דאע"ג דגרם כיבוי אסור בשבת מ"מ ביו"ט שרי, והסכים השער הציון לזה בצירוף דברי ה"ט"ז תקי"ד סוסק"ו דכתב דלא מצינו חבר לרבנו יואל דגרמא מותר רק במקום פסידא.

עיין בערוך השולחן סי' תקי"ד סעיף י"א שהביא מרש"י דלא אמרינן גזירה אטו איסור דאורייתא אלא באיסור כרת אבל משום איסור לאו אין גוזרים ולפ"ז גרמא אסור בשבת שלא במקום פסידא אבל ביו"ט שהוא לאו ועשה, גרמא מותר. וכן בספר מבקשי תורה סי' א' ד"ה ועי"ז, הביא תשובה של הרב שלמה זלמן זצ"ל דלפי הטעם שהמסתפק משמן הנר במס' ביצה דף כ"ב ע"א חייב משום מכבה הוא משום דכשממעט את השמן הוא מרחיקו מפי השלהבת הדולק ומיד השלהבת כהה או מתמעט א"כ בנר של שמן עם פתיל הצף דאין מרחיקו מהשלהבת חשוב רק גרם כבוי דשרי ביו"ט.

מיהו בספר קיצור שו"ע סי' צ"ח סעיף כ"ה כתב דאפי' גרם כיבוי אסור ביו"ט וכמדומה שמקורו הוא משום קושית המג"א בסתירת דברי הרמ"א המוזכר לעיל ומסיק המג"א שגם ביו"ט גרמא אסור אבל לפענ"ד דבתר דעת רוב הפוסקים האחרונים המקובלים אצלינו אזלינן דהיינו המ"ב והערוך השולחן, ובפרט בגרמא דהוא מלתא דרבנן.

אשר על כן בנידן דידן כיון שיש הפסק זמן, יותר מתוך כדי דיבור, בין הזמן שלוחץ על הכפתורים ובין הזמן שהאור נדלק או נכבה אין כאן שום איסור הדלקה או כבוי ביו"ט כיון שהוא ע"י גרמא של איחור זמן.

נראה לענ"ד שיש לדון מצד אחר, דהא כשלוחץ על הכפתורים להעמיד התנור על חום הדרוש בודאי נעשה איזה רושם בהמחשב שיש בהתנור שיש לחוש בו לאיסור.

מיהו זהו דבר ידוע דכל איסורי תורה הם רק מה שבידינו להכיר ולעשות, דלא נתנה תורה למלאכי השרת ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ולכן מותר לאכול גבינה אע"ג שנעשה ע"י חידקים שאין בהם שום סימני כשרות משום שאינם נראים ע"י

העינים שנתן לנו הקב"ה אע"פ שיכולים לראותם ע"י זכוכית המגדלת ואנו יודעים בודאי שהם שם, מ"מ לא נאסרו. ובאגרות משה יו"ד ח"ד סי' ב' משמע שהגאון רמ"פ נוטה שאם יש תולעת קטנה אפי' עם יכולים לראותה אבל אין ניכר מחמת קטנותה שהיא תולעת ג"כ אין להחמיר בה, כנ"ל פי' דבריו ע"ש, והוא מהאי טעמא.

באם אותיות נראים דבוקים בס"ת ע"י ראות עינינו אבל ע"י זכוכית המגדלת נראה שיש הפסק דק ביניהם מ"מ הס"ת פסולה וה"ה אם נראים מופרדים וע"י זכוכית המגדלת נראים דבוקים הס"ת כשרה דהכל אזיל בתר ראות עיניו של אדם בינינו וגדולה מזה פסק הביאור הלכה בסי' ל"ב סעי' כ"ה ד"ה אות אחת, בסו"ד המתחיל ודע עוד, דאם ההפסק דק מאוד עד שאין נראה רק נגד השמש כשר ואין צריך שום תיקון עי"ש.

א"כ בנידן דידן כשלוחצים על הכפתורים אין שום דבר נראה בשעת מעשה, ואין שום דבר מורגש או נשמע, וזולתי בכלים מיוחדים א"א לידע כלל ששום דבר נשתנה שאין כאן שום ניצוץ או קול ואינו נקרא מלאכה א"כ יכולים להרגיש הדבר ע"י חושים שנתן לנו הקב"ה שיש כאן השתנות.

לכאורה עדיין יש לפקפק שע"י לחיצת הכפתורים הכין תנור שיכולים לאפות בו כראוי ואע"ג דעכשיו אין התנור פועל עדיין מ"מ לאחר זמן כשיתחיל התנור לאפות כראוי אגלאי מלתא למפרע שתיקנו לבישול ואולי זה מקרי ניכר ע"י חושים שלנו שהכינו ועובר על תיקון מנא או בנין.

טעם נוסף לאיסור הדלקת נר האלעקטרי איתא בחזו"א הלכות שבת ס"י נ' סק"ט ד"ה מן האמור וד"ה עוד יש בזה וד"ה ובפתיחת חשמל, שמלבד איסור מבעיר ואיסור מבשל אסור ג"כ מטעם בונה או תיקון מנא עיי"ש והקשה לו הגאון ר' שלמה זלמן זצ"ל דמה בין זה ובין כסוי כלים המוזכר במג"א ס"י שכ"ג ס"ק י"ב שאין בהם משום תיקון כלי וסותר כלי כיון כדרכו בכך וה"ה דברים הנפעלים ע"י חשמל נעשו רק להשתמש בהם כשרוצים בשימושם ואח"כ מפסיקים הזרם ואיזה בונה או תיקון מנא שייך בזה כיון שדרכו בכך ומה"ט דלת בכותל אין בו משום בנין כשסוגרים אותו וגם אין בו משום סתירה כשפותחים אותו כמש"כ באו"ח ס"י ש"יג סעיף ג' וכ"כ הרמ"א בסי' תרכ"ו סעיף ג' לענין גג הנפתח ע"י צירים.

יש לבקושיא זאת השיב לו החזו"א דלא דמי לדלת של בית שאין בפתיחתו משום סותר ובסגירתו משום בונה דכיון שמשתמשים בו כשהוא פתוח לכנס בהפתח ומשתמשים בו כשהוא סגור למנוע הכניסה כשאין הכניסה לרצון או למנוע היציאה וגם למנוע הקור והחום מלכנס וכדומה לכך מקרי רק השתמשות של הדלת אבל חפץ הפועל ע"י האלעקטרי אין ההשתמשות אלא כאשר זורם כח האלעקטרי וכאשר גמר מלהשתמש בו אין בו השתמשות ואע"ג שמכבים האלעקטרי, לא משום שמשתמשים בו בלי האלעקטרי, אלא משום שאין בו צורך וחס על איבוד האלעקטרי שבא בדמים, ולכך לא מקרי השתמשות אלא בונה.

משום זה כתב הגרש"ז בתרמוסטט במקרה שדרוש קור של איזה גובה של קרירות שהמקרר פועל ע"י האלעקטריק עד שהוא קר ואח"כ נפסק כח הקרירות עד שנתחמם מעט וחוזר ומקרר שהקרירות משמשים בו שיהא קר וההפסק משתמשים בו שלא יהא קר ביותר, מותר. ולכאורה ה"ה בתנור שצריך חום הדרוש ועושה חום ואח"כ מפסיק

ע"י התרמוסטט שלא יהא חס ביותר ואח"כ חוזר החום וחוזר חלילה, שהחום צריך לו וגם ההפסקה צריך לו מודה החזו"א שאין בו משום תיקון מנא או בונה.

אלו הדברים הובאו בספר החשמל בהלכה חלק ב' סוף פ"ב מספר קובץ מאמרים בעניני חשמל, וגם בקיצור בשו"ת מעשה חושב ח"ב סי' י"ז פרק י"ח, והגם שהרבה אחרונים לא נראה להו שיטת החזו"א בענין בונה לגבי חשמל מ"מ יכולים ללמוד מזה שאין חשש תיקון מנא או בונה בעריכת תרמוסטט שהוא כמו מטה או כסא המתקפלת שמותר לפותחה ולקפלה בשבת.

ראיתי כעין סברה זו גם בספר שמירת שבת כהלכתה פרק ט"ז סעיף י"ד שצעצועים המנענים ע"י קפיץ אין למחות בילדים המשחקים בהם, ובאות ל"ט בהגהות הביא ששמע זאת מהגרש"ז זצ"ל דלא דמי לשעון שאסור להכינו משום תיקון מנא דשם עיקר תפקידו להיותו תמיד נכון להראות את השעה לכן כשנפסק הילוכו מקרי כלי שבור וכל פעם שמכונן אותו מקרי תיקון מנא משא"כ בצעצוע כמו שצריכים לילך כך צריכים שיפסיק הילוכו לכך לא מקרי שבור כשפוסק הילוכו וכשמפעילו הוא כמו משתמש בכלי ע"י ש והוא כמו סברה הנ"ל.

חלקי מכל האמור, שבשבת שנוהגים כהרמ"א שגרמא מותר רק במקום פסידא אסור לכוון התרמוסטט משום שגורם הבערה וכבוי אבל ביו"ט שגרמא מותרת אפי' שלא במקום פסידא אין בו חששות אלו ונשאר רק מה שהוא מכונן את המחשב שמוליד אש להדליק את התנור או יכבה התנור לאחר זמן, ע"ז י"ל דאין ניכר שום דבר בשעת מעשה ואין בו שום איסור. ואע"ג שאח"כ ניכר למפרע שכנן את התנור למלאכה מ"מ כיון

שהדרך הוא לכונן התרמוסטט, ונעשה לכך לכוננו תמיד, לא מקרי תיקון מנא ולא בונה דהו"ל כמו כסא המתקפל.

זממתי שמשום זה אינו דומה לאחד שרוצה לעשות מקלטת בשבת וי"ט מאיזה יהודי המדבר בשבת וביו"ט ע"י שיכין הכל מע"ש ויו"ט כיון שניכר החפצא כשפועלת מקרי תיקון מנא, שאין מקלטת עומדת למחוק ולהשמיע בו דברים אחרים. אע"ג שיכולים למחוקו אבל אינו עומד לכך והרבה פעמים משאירים הדברים שרוצים בהם לזכרון לעולם, משא"כ תרמוסטט בתנור עומד לכך להעריכו בכל פעם שחום הבישול או האפיה צריך לשינוי חום.

קשור בזה ההסבר, גם אם רוצים ביו"ט לכתוב במחשב בלי לגלות האותיות על המוניטור רק שיהא שמור בתוך המחשב, אמאי אסור, הא אין ניכר שום דבר בשעת מעשה. י"ל גם כן כיון שיש חפצא שיכול להדפיס ממנו מקרי תיקון מנא שאין מה שטמון במחשב עומד למחוק וברוב פעמים נשאר במחשב כמו שהוא, לכן אמרתי שהתנורים שהם מוכנים מצד היצרן להשתמש בהם בשבת מותר להפעיל התרמוסטט ביו"ט בלי פקפוק.

Adjusting “Sabbath Mode” Ovens on Yom Tov

Especially in the Diaspora, where an extra day of Yom Tov is observed and where Yom Tov can frequently fall on Thursday and Friday or Sunday and Monday, resulting in the mislabeled phenomenon of the “three-day Yom Tov,” many people need to cook on Yom Tov. It is difficult to prepare all the meals for two or three days of Shabbos/Yom Tov in advance, and in homes with only one refrigerator and freezer, such a large quantity of food cannot be stored in any event. Moreover, freshly-prepared food is certainly recommended in the interest of *עונג שבת* and *שמחת יום טוב*.

Cooking, of course, is permitted on Yom Tov, but operating electrical appliances is not. In ancient times, ovens were heated with firewood, and thus the oven would be lit before Yom Tov, and, when necessary, firewood was added over the course of Yom Tov to maintain the fire. In modern times, when electrical appliances are used, this translates into leaving the oven and stove on throughout the two or three days of Yom Tov and Shabbos.

The problem with such an arrangement — beyond the financial expense of wasted electricity and gas — came to the fore in the spring of 2011, when thirteen people in Teaneck, NJ, were hospitalized on Shavuot due to carbon monoxide exposure, blamed on a faulty stove that had been left on for Yom Tov. It was reported that all the windows of the home were shut and sealed as the air conditioning was running, thus resulting in a high concentration of carbon monoxide in the home.¹ The report cited a Teaneck Fire Department official who remarked, “If you leave your stove on for two days, this is bound to happen.” The incident prompted Teaneck officials to issue a warning to Jewish residents several months later, before Rosh Hashanah, not to leave their stoves on over the holiday. Teaneck Fire Chief Anthony Verley said in a statement reported by *The Bergen Record*, “With leaving the stove on, we certainly know that it puts the community at a greater danger. We want them to understand there are some deadly implications to this.”²

The search for a solution to this problem actually began well over a decade earlier. In 1997, the Whirlpool Corporation approached the Baltimore-based

1. See media article above.
2. *The Bergen Record*, September 26, 2011.

Star-K kashrut agency to collaborate on a project to make ovens suitable for use on Shabbos and Yom Tov in a halachically permissible way. Just one year later, the company was awarded a patent for its “Sabbath mode,” a system that surmounts the halachic obstacles posed by most modern ovens — namely, opening and closing the door does not activate fans, lights, or electronic displays. Of interest to us, however, is a different feature of the “Sabbath mode” — a system which, according to the Star-K, permits adjusting the oven’s temperature on Yom Tov. When the oven runs in “Sabbath mode,” the temperature adjustment does not occur immediately after the user presses the button; rather, it takes place only after a brief delay.³ Based on a *psak* issued by Rav Moshe Heinemann, the Star-K authorized the use of this device on Yom Tov to raise or lower the oven’s temperature.

Distinguishing Between Shabbos and Yom Tov

Rav Heinemann penned a responsum explaining his position, which the Star-K published on its website.⁴ The ruling is based primarily on the fact that the delayed activation renders the situation one of גרמא — committing a halachic violation indirectly. One does not actually activate the oven’s mechanism, but rather performs an act that will then cause the activation to occur.

The Rama rules (O.C. 334:22), based on the position of Rabbeinu Yoel, that performing a מלאכה in a manner of גרמא is forbidden on Shabbos, except when this is necessary to prevent a significant financial loss. The classic example of permissible גרמא is placing utensils with water in the line of a spreading fire in order to extinguish it, which is permissible on Shabbos in order to prevent loss or damage to property. When it comes to Yom Tov, however, the Chafetz Chayim rules (*Sha’ar Ha-Tziyun* 514:31), based on the *Ma’amar Mordechai*, that indirect מלאכה is permissible under all circumstances, even when this is not necessary to prevent the loss of property.

Rav Heinemann noted that although the *Kitzur Shulchan Aruch* (98:25) rules in accordance with the stringent view of the *Magen Avraham* (514:5), who maintains that Yom Tov is no different from Shabbos in this regard, the *Aruch Ha-Shulchan* (514:11) follows the *Ma’amar Mordechai*’s view. Rav Heinemann

-
3. Mr. Jonah Ottensoser, the Star-K’s engineering consultant, wrote a detailed article explaining the “Sabbath mode” more fully, available at the organization’s website, at <http://www.star-k.org/articles/articles/kosher-appliances/483/the-sabbath-mode/>.
 4. <http://www.star-k.org/articles/wp-content/uploads/2015/11/oventeshuva.pdf> (retrieved November 15, 2015). The responsum was published with slight variations in *Yeshurun*, vol. 20, p. 503.

added that this also seems to have been the position of Rav Shlomo Zalman Auerbach (as implied in *Mevakshei Torah*, p. 18, ד”ה ועיי”ז).

It should be noted, however, that in addition to the *Kitzur Shulchan Aruch*, several other *poskim* also forbid גרמא on Yom Tov, including the *Chayei Adam* (95:5), the *Shulchan Aruch Ha-Rav* (514:10), the *Chelkas Yaakov* (O.C. 72), and the *Chazon Ish* (38:6). Moreover, it seems clear that Rav Shlomo Zalman Auerbach, whom Rav Heinemann listed among those *poskim* who follow the *Ma’amar Mordechai*’s lenient ruling, would not permit adjusting the temperature in the “Sabbath mode” oven on Yom Tov.⁵ In his *Minchas Shlomo* (2:22:2), Rav Shlomo Zalman writes as follows:

ידוע שיש כאלו שמרתיחים ביו”ט מים שלא לצורך שתיה, אלא כדי לכבות את הגז בלבד, משום הפסד ממון. אבל לדעתי אין להתיר לעשות כן בקביעות, דכיון שהודלק לכתחילה על דעת כן לא חשיב במקום הפסד, כי ההיתר של גרמא הוא רק על דרך מקרה, אבל לא לנהוג כן בקביעות לכתחילה, אבל אם קרה ושכח לכבות את הגז בערב יו”ט ויש בזה הפסד ניכר, בזה יש להקל לגרום לכיבוי הגז, אבל צריך שיהא החימום לצורך שתיה. אבל להדליק לכתחילה על דעת לכבות על ידי גרמא אינו בכלל ההיתר של מקום ההפסד, דרק באופן שיש כבר דליקה התירו חז”ל לעשות מחיצה בכלים מלאים מים.

As is well-known, there are those who on Yom Tov boil water not for the purpose of drinking, but rather to extinguish the [flame over the] gas [when the water overflows the pot], because of the financial loss [they would otherwise incur by leaving the stove on]. In my view, this should not be allowed on a regular basis, because since it was lit from the outset with this intention, this is not considered a situation of financial loss. גרמא is permitted only on an occasional basis, but not as a regular practice planned from the outset. Only if it happened that one forgot to extinguish the gas on Erev Yom Tov, and this would cause a significant loss, in such a case one is allowed to indirectly cause the gas to be extinguished, but the heating [of the water] must be done for the purpose of drinking. However, kindling [the stove] from the outset with the intention of extinguishing it through a גרמא — this is not included in the law allowing [גרמא] in a situation of loss. Only in a case in which there is already a fire did the Sages allow making an obstruction with utensils filled with water.

Rav Shlomo Zalman explains that since several *poskim* — as noted above — do not permit גרמא on Yom Tov unless there is a significant financial loss at stake,

5. This point was made by Rav Shlomo Miller in an article published in *Yeshurun*, vol. 20, p. 509.

one should abide by this ruling and avoid גרמא on Yom Tov except in situations of potential financial loss. Clearly, then, Rav Shlomo Zalman maintained that one should follow the stringent position, and he thus cannot be relied upon as a basis for permitting operating an oven through a גרמא on Yom Tov.

Rav Moshe and the Shabbos Clock

Another reason to disallow use of the “Sabbath mode” on Yom Tov is a famous responsum of Rav Moshe Feinstein (*Iggeros Moshe*, O.C. 4:60) concerning the use of timers on Shabbos. Rav Moshe forbade the use of “Shabbos clocks,” ruling that one may not set a timer before Shabbos to turn lights and appliances on and off during Shabbos. Although his ruling has not been accepted, and Shabbos clocks are indeed commonplace throughout the Jewish world, the rationale underlying his ruling is nevertheless very relevant to the issue of “Sabbath mode” ovens.

In his responsum, Rav Moshe presents two reasons for forbidding the use of Shabbos clocks. First, he writes that permitting Shabbos clocks for lights would result in permitting all *melachos* on Shabbos via automatic timers. Undoubtedly, Rav Moshe argues, if Shabbos clocks had been available in the time of *Chazal*, they would have forbidden using them for the same reason they forbade אמירה לנכרי, asking non-Jews to perform מלאכה on one’s behalf. Rav Moshe goes so far as to suggest that setting a timer may actually be included under the prohibition of אמירה לנכרי, which, he explains, “forbids מלאכה performed by a Jew’s word, not to mention by a Jew’s actions.” Second, Rav Moshe writes, using a timer is forbidden because of זילותא דשבת, belittling Shabbos and undermining the honor with which we are obligated to treat it.

Of course, as mentioned, the use of Shabbos clocks is widespread, despite Rav Moshe’s ruling. Nevertheless, it could be argued that his ruling was not accepted only because the timer is set before Shabbos. This is much like placing a pot of food on a fire before Shabbos, which is permissible even if the cooking process actually begins after Shabbos has begun. (Rav Moshe distinguishes between the situation of cooking and that of a Shabbos clock, but, as mentioned, this distinction has not been generally accepted.) Since the action is done before Shabbos in the case of the Shabbos clock, one might argue that it differs significantly from אמירה לנכרי and does not infringe upon the honor of Shabbos. It would appear, however, that Rav Moshe’s line of reasoning would apply to adjusting an oven’s temperature on Yom Tov, as one performs an action on Yom Tov that demonstrably causes a מלאכה effect.

There is another ruling of Rav Moshe concerning Shabbos clocks that appears relevant to the “Sabbath mode” ovens as well. Rav Moshe ruled that if

a timer was set before Shabbos, it is forbidden to adjust the timer so that the electric device will be activated or deactivated earlier or later than it would be on the current setting. He writes that aside for the prohibition of *muktzeh*, which forbids moving the pegs, delaying or advancing the effect might constitute a Torah violation, depending on the nature of the electrical device. If one changes the setting for turning on a light, for example, so that the light will turn on earlier or later than originally scheduled, this would constitute an outright מלאכה, just like directly turning on a light constitutes a מלאכה.⁶ Elsewhere (O.C. 4:91), Rav Moshe applies this ruling to Yom Tov as well. Clearly, Rav Moshe maintained that the act of moving the pegs of a timer on Shabbos constitutes an act of מלאכה despite the fact that the effect does not occur immediately. This seems comparable to adjusting the temperature of an oven on “Sabbath mode,” which would presumably be similarly forbidden despite the delayed effect.

Placing Wheat in a Water-Powered Mill

One might also challenge Rav Heinemann’s ruling on the basis of Rav Chaim Ozer Grodzinsky’s comments (*Achiezer* 3:60) regarding the case of one who places grain in a water-powered mill on Shabbos, indirectly causing them to be ground. The *Even Ha-Ozer*, as Rav Chaim Ozer cites, maintains that placing grain in a mill constitutes a Torah violation.⁷ Rav Chaim Ozer explains that even if one performs a מלאכה indirectly, he nevertheless transgresses the Torah violation if this is the normal manner of performing that מלאכה.

The classic example is the case of winnowing on Shabbos, described by the Gemara (*Bava Kama* 60a) as זורה והרוח מסייעתו — one separates the chaff from the grain by throwing the raw grain into the air, allowing the wind to separate the various particles. Although the effect is brought about by the wind, and the person merely places the grain in a situation in which the wind can then separate the particles, he transgresses a Torah prohibition because he has performed this מלאכה in its usual fashion.

By the same token, Rav Chaim Ozer explains, one transgresses the Torah prohibition of grinding on Shabbos by placing the grain in the mill, even though he does not actually grind the grain, since this is the conventional method of grinding. This is quite different from the situation of גרם כיבוי — indirect extinguishing — in which one places water in the path of a fire, as this is not the conventional

6. Extinguishing might not constitute a Torah violation, as according to *Tosfos*, extinguishing a fire is forbidden only מדרבנן unless it is done to produce a coal.

7. This is in contrast to the view of the *Magen Avraham* (252:20), who maintains that this is forbidden only מדרבנן.

manner of extinguishing, and it is therefore permissible on Shabbos (under certain circumstances). Rav Shlomo Zalman Auerbach (*Minchas Shlomo* 1:9) likewise asserts that an indirect מלאכה is considered no different from a direct מלאכה if it is performed in the conventional manner.⁸

Applying this to the case of the “Sabbath mode” oven, it would seem that adjusting the oven’s temperature by pressing a button is the normal way of controlling the appliance, irrespective of the oven’s delayed response. Therefore, this should seemingly be forbidden.⁹

Indiscernible מלאכה

In his *teshuva*, Rav Heinemann raises the possibility that use of “Sabbath mode” should be forbidden because of the electrical response that is triggered at the moment the button is pressed. Even if the actual effect is delayed, the user’s command is registered by the oven’s system immediately, and the system then “counts down” to the moment when the temperature is to be adjusted. Seemingly, this immediate response should suffice for us to forbid utilizing this mechanism on Yom Tov.

Rav Heinemann dismisses this argument, however, claiming that since the immediate response is not discernible by any of the five human senses, it does not violate Yom Tov. He explains:

מיהו זהו דבר ידוע דכל איסורי תורה הם רק מה שבידינו להכיר ולעשות, דלא נתנה תורה למלאכי השרת ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ולכן מותר לאכול גבינה אע"ג שנעשה ע"י חיידקים שאין בהם שום סימני כשרות משום שאינם נראים ע"י העיניים שנתן לנו הקב"ה אע"פ שיכולים לראותם ע"י זכוכית המגדלת ואנו יודעים בודאי שהם שם, מ"מ לא נאסרו... א"כ בנידון דידן, כשלוחצים על הכפתורים אין שום דבר נראה בשעת מעשה, ואין שום דבר מורגש או נשמע, וזולתי בכלים מיוחדים א"א לידע כלל ששום דבר נשתנה שאין כאן שום ניצוץ או קול, ואינו נקרא מלאכה אא"כ יכולים להרגיש הדבר ע"י חושים שנתן לנו הקב"ה שיש כאן השתנות.

However, it is well known that all of the Torah’s prohibitions apply only to that which we are capable of discerning and doing, for “the Torah was not given to the ministering angels” and “the Almighty does not deal

8. This notion is also cited in the name of Rav Yosef Shalom Elyashiv. See *Shevus Yitzchak*, *Hilchos Gerama*, ch. 15, and *Ashrei Ha-Ish* 19:18, 37, 50.

9. This argument is advanced by Rav Shlomo Miller in the responsum cited above (n. 5). Rav Miller further notes that the *Yeshuos Yaakov* (334), explaining the comments of the *Shiltei Ha-Gibborim*, writes that גרם כבוי is permitted only if the primary intention is not to extinguish the flame.

cruelly with His creatures.” Therefore, it is permissible to eat cheese, even though it is produced through bacteria which have no kosher properties, because they cannot be seen with the eyes that the Almighty gave us. Although they can be seen under a microscope, and we know for certain that they are present, nevertheless, they are not forbidden...

And so in our case, when one presses the buttons, nothing visible occurs at that moment, and nothing is felt or heard. Without special instruments, it is impossible to know that anything has changed, for there is no spark or sound, and it is not considered a מלאכה unless it can be detected with the senses that the Almighty has given us that a change has occurred.

Rav Heinemann contends that pressing the button in “Sabbath mode” is permissible on Yom Tov because this act triggers an effect that is only later discernible to the human senses. Since the immediate electrical effect is indiscernible, even though we know with certainty that it occurred, the act is permissible. Rav Heinemann compares this indiscernible effect to bacteria in cheese, which are permitted for consumption because they are not visible to the naked eye.

Rav Heinemann cites in this context a ruling by Rav Moshe Feinstein (*Iggeros Moshe*, Y.D. 4:2) that worms that are too small to see with the naked eye are not forbidden for consumption. Another example brought by Rav Heinemann is that of two adjacent letters in a *sefer Torah* that appear connected. Even if a small space between the letters can be discerned through a magnifying glass, the *sefer Torah* is nevertheless invalid, since to the naked eye the letters touch one another. Conversely, if the two letters appear separated but a magnifying glass reveals a thin drop of ink that connects them, the *sefer Torah* is valid.

We might, however, challenge this assertion, in light of a clear distinction that exists between the cases noted by Rav Heinemann and the situation of the “Sabbath mode” oven. When a person presses the button on the oven, he does so for the specific purpose of triggering the electrical effect of raising or lowering the oven’s temperature; his sole intention is to activate the oven. This is quite different from the situations of invisible bacteria or insects and the ink of the *sefer Torah*, regarding which we may invoke the rule of לא ניתנה תורה למלאכי השרת — that the Torah is meant to be observed by human beings with limited capabilities, and thus the *halacha* clearly depends on what can be seen with the naked eye. It does not seem plausible that pressing a button on an oven with the clear intention of triggering an electrical effect should be permitted only because the immediate effect is indiscernible.

Rav Heinemann proceeds to raise the question of why, according to his rationale, we would not permit typing on a computer on Yom Tov when the

screen is turned off. In this instance as well, one performs an act that produces a מלאכה that is currently indiscernible, but whose effects will be seen later. Seemingly, if adjusting the temperature on the “Shabbos oven” is permitted because the immediate מלאכה effect is indiscernible, then typing on a computer should likewise be allowed when the screen is deactivated. Rav Heinemann, however, distinguishes between the two cases, noting that typing on a computer produces text that will later be visible, and thus violates the prohibition of תיקון מנא — creating or repairing something on Shabbos or Yom Tov — whereas the electrical effect of pressing the buttons on an oven does not constitute מנא תיקון.

This distinction, however, seems very difficult to understand. Once we accept the premise that *halacha* does not forbid an act that produces an indiscernible מלאכה effect, it should not make any difference whether the מלאכה effect involves מנא תיקון or any other Shabbos prohibition. Even if we can somehow formulate a fine distinction between the two, it seems hardly reasonable to issue a lenient ruling on this basis when a potential Torah violation is at stake.

Opening a Refrigerator

Rav Shlomo Zalman Auerbach, in a well-known ruling (*Minchas Shlomo* 1:10:6), permitted opening a refrigerator door on Shabbos, even when the motor is not running, despite the possibility that opening the door will cause a rise in the temperature in the refrigerator and could thus activate the motor. Rav Shlomo Zalman contended that this is permissible for two reasons. First, the main concern that arises when activating electricity on Shabbos is the *Chazon Ish*'s famous claim that activating electricity constitutes בונה, the Torah prohibition against building and creating. In the case of a refrigerator, Rav Shlomo Zalman argued, the structure is already fully built and functioning. The way a refrigerator operates is by turning itself on or off in response to temperature changes, and therefore by opening the refrigerator door, one does not “build” or “dismantle” anything; he is simply allowing the appliance to operate in its usual way.

Second, Rav Shlomo Zalman argued, it seems reasonable to assume that גרמא is forbidden on Shabbos only when one intends to produce the מלאכה effect. Rav Shlomo Zalman draws a comparison to the ruling of many *poskim* allowing one to tell a non-Jew on Shabbos to perform an act that unintentionally involves a מלאכה, such as opening a car door, which will have the effect of turning on the light. Although it is forbidden for a Jew to perform such an act on Shabbos if the מלאכה result is inevitable (פסיק רישא), one may ask a non-Jew to perform such an act. It appears that when it comes to אמירה לנכרי — the prohibition against asking non-Jews to perform מלאכה on one's behalf on Shabbos — the prohibition is limited to intentional מלאכה; it does not include actions that incidentally

involve מלאכה. Rav Shlomo Zalman reasons that if this distinction applies to the prohibition of אמירה לנכרי, which is forbidden even when it is necessary to prevent a financial loss, then it should certainly apply to the more lenient prohibition of גרמא, which we allow for the sake of preventing a loss. Therefore, since one does not intend to activate the refrigerator’s motor when he opens the door, this is permissible on Shabbos, as the מלאכה result is produced indirectly and is not intentional.

Neither of these arguments can be applied to the “Sabbath mode” oven. First, adjusting the oven’s thermostat indeed results in a מלאכה, as the oven’s mechanism works to raise or lower its temperature. This differs from the case of a refrigerator, regarding which, Rav Shlomo Zalman claimed, no actual מלאכה is involved. As for the second argument, one quite obviously presses the button with the clear intention of causing the temperature to change, and thus the מלאכה effect is not unintentional. Seemingly, therefore, the use of this mechanism is forbidden on Yom Tov, despite the delayed effect on the oven’s temperature.

INTERVIEW

Rav Moshe Heinemann *shlit”a* on *Headlines with Dovid Lichtenstein**

On Yom Tov, there is an added feature [in the “Sabbath mode” oven] which I added into it, which works with גרמא based on the *Mishna Berura*, [who rules] that גרמא is permissible on Yom Tov. The reason why this is not considered as though you are doing something right away is because really you’re sending a message to the computer, and the computer determines that whatever should happen, will happen after ten seconds or whenever it’s going to happen. Since it’s not possible for a person to recognize that anything has happened with his five senses, he is not considered to be doing anything right away. [By contrast,] typing on a computer with the screen turned off might be considered תיקון מנא, as if you’ve made something now which could be used at a later date.

Let me tell you about something very similar. In Baltimore, they put in new water meters which they do not need to send people to read. There is a digital display, and it sends a signal to the central system’s computer. When they want to send you a bill, it is produced right away... This is a problem for Shabbos. We were able to reach an agreement with the city. We said that they should make a cover over the display, so they can check the display if there’s a problem, but

normally it cannot be seen. But there was still a problem with the message being sent to the computer. I went to Rav Chaim Kanievsky and asked him what he thought about it. I thought it was not a problem because you cannot see, feel, hear, taste, or smell anything — there is nothing we can notice with our five senses. He said he does not see any problem with it, because you're just sending a message.

* Broadcast aired 20 Tishrei, 5776 (October 3, 2015).

ה י כ ל

הבנעט"ט

מאסף למשנת החסידות, תולדותיה וגנזיה

שנה יד • גליון לט

חורף תש"פ

יוצא לאור ע"י

מכון הבעש"ט

מוסד להפצת תורת הבעש"ט

הרב נחום גרינוואלד

לייקוואוד

עורך

חברי המערכת:

הרב דוד אולידורט

ברוקלין

הרב ברוך אבערלאנדער

בודאפעסט

הרב מנחם מענדל קסטל

בני ברק

מחיר לגיליון \$10

ISSN 1545-8423

Copyright © 2019

לשליחת מאמרים ותגובות:

Machon Habesht

37 Maplewood Terrace

Lakewood, NJ 08701

MachonHabesht@gmail.com

עיצוב ועימוד: לוי רבינוביץ

lyr5754@gmail.com

הגהה: מנחם מענדל אקסלרוד

Menachem3434@gmail.com

משולחן המערכת

נכנסים אנו בשער ההיכל השלושים ותשעה. ההיכל שהורחב מלא וגדוש על שוליו מכל טוב מכמני החסידות, והוא שופע מאמרים בכל התחומים ובכל המדורים. דורשי וצמאי דעת ימצאו שעות של קורת רוח בצל ההיכל.

נציין כאן דוגמאות מהמאמרים המקוריים: במדור 'גנוזות' אנו מדיפסים חלק מהגהותיו בקבלה של הגה"ק בעל 'אמרי יוסף מספינקא', מתוך גיליונותיו לספה"ק 'עץ חיים'. במדור 'אור החסידות' הבאנו מאמר נאה מאת הרב י. דנדרוביץ, בו מתחקה אחר עקבותיו של פתגם חסידי שנאמר בגרמניה וזכה להתייחסותם של גדולי צדיקי פולין.

במדור 'אגרות הצדיקים' מביאים אנו, בפרסום ראשון, אגרת מאת ה'מנחת אלעזר', ובצידה את מכתבו של נמען האגרת, שהיה חותנו של הגאון בעל 'שבט הלוי', בו הוא מבקש את ברכת ה'מנחת אלעזר' לשידוך בתו עם הגאון. התכתבות זו פותחת לפנינו חלון חדש לתולדות גדולי ישראל בדור האחרון.

במדור 'אלה תולדות' הבאנו מאמר מאלף מאד אודות אחת הדמויות החסידיות מבית קוצק וגור, מהאיריות שבחבורה, רבי בן ציון מאוסטרוב. המאמר פורס בפנינו יריעה עוצרת נשימה על דמותו המיוחדת, שפרטים רבים מתולדות קוצק וגור שזורים בה. מאמר נוסף במדור זה הוא אודות אחד מגאוני חסידי חב"ד, רבי אריה ליב זיוואוו, אב"ד הומיל ותלמידו של ה'צמח צדק', מתוך עובנו של החוקר הבלתי נשכח הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה.

במדור 'דרכי החסידות' הבאנו מאמר יסודי, ובו מבאר הרה"ג ר' חיים רפפורט את מנהג החסידיים לאכול בסוכה בשעת גשם.

הפעם נגענו כאן רק בקצה המטה, שכן קצר המצע מלהזכיר את כל המאמרים, שכל אחד מהם מהווה בנין שלם ויצירה מקיפה. ובנוסף לכל זה, גם המדורים 'ספרים', 'מכתבים למערכת' ו'זוזות' עמוסים בפירות יצירתם של מיטב כותבי מחקרי החסידות ותולדותיה.

אנו תקוה שגיליון זה, כקודמיו, ימצא חן בעיני הקוראים, וירם את קרן החסידות.

קוראים נכבדים!

הרוצים להשתתף בגיליון הבא לשלוח מאמרים, הערות והארות מתבקשים להקליד על דיסק, או לכתוב בכתב-יד ברור על צד אחד של הגליון, ובשורות מרווחות כדי להקל עלינו בסידורם הנכון, ותודה למפרע.

המערכת משאירה לעצמה את הזכות לבחור ולהחליט איזה מאמר ראוי לדפוס, לשנותו או לשפרו.

המאמרים נכתבו על דעת הכותבים בלבד

כל הזכויות שמורות למערכת, ואין להדפיס או לפרסם מאמרים ומכתבים המובאים בקובצינו בלי קבלת רשות בכתב מהמערכת.

הקובץ הבעל"ט יופיע א"ה בחודש ניסן תש"פ

תאריך אחרון לשלוח חומר לא יאוחר מט"ו טבת תש"פ

בתוכן:

ט	הגהות וגליונות לספר 'עץ חיים' לרח"ו	מגנזי ההיכל ה'אמרי יוסף' מספינקא
טז	הרוע שבקנאות במשנת אדמו"ר הזקן בעל ה'תניא'	אור בהיכל הרב נחום גרינוואלד
לא	מטבע של אש – עקבותיו של פתגם חסידי שנאמר בגרמניה	הרב ישראל דנדרוביץ
נד	שירי נכר והעלאתם אל הקדושה במשנת הבעש"ט ותלמידיו הקדושים	הרב יג. דוב גרינוואלד
עה	מכתבים ושיחות מהרה"ק מקאפוסט	אגרות הצדיקים ה'מגן אבות' מקאפוסט
פז	התכתבות עם ר' מרדכי געלבער מפרעשבורג אודות השתדלות לטובת ת"ח אחד ואודות גמר שידוך בתו עם הגאון בעל 'שבט הלוי' זצ"ל	ה'מנחת אלעזר' ממונקאטש
צה	ספר 'שם טוב קטן' והשפעתו על מנהגי תנועת ה'בעל שם טוב'	דרכי החסידים הרב נחמ' טייכמן
קז	ישיבה בסוכה וברכתה בעת הגשמים	הרב חיים רפופרט
קלג	ההקפדה על אתרוגי קלבריה בכתבי אדמו"ר הרש"ב ובתולדותיו	הרב ברוך אבערלאנדער
קנה	לפשר פרשה סוערת של פדיון שבויים בידי כ"ק אדמו"ר הזקן	אלה תולדות הרב מנחם מענדל שטראקס
קעה	זיו אריה – הגאון רבי אריה ליב זיוואוו זצ"ל	הרב יהושע מונדשיין ע"ה
קצו	מגדולי הרבנים תלמידי אדמו"ר בעל ה'צמח צדק'	הרב מנחם מענדל קסטל
רכא	פרקים נוספים במסכת חיייו של הגאון רא"ל זיוואוו זצ"ל	הרב ישראל אלטר גרובייס
רסז	תולדות רבי בן ציון רבינוביץ מאוסטרובה מגדולי חסידי קוצק וגור	משלחן הספרים הרב אליהו מטוסוב
רצג	על המהדורה השנייה של שו"ע אדה"ז וזיוף הסכמת אדמו"ר האמצעי	הרב מנחם גלרנטר
שח	אמת ובדיה בפגישת אדמו"ר ה'צמח צדק' וה'ערוך השלחן'	זוטות הרב יג. דוב גרינוואלד
שיז	צורת כתב התפילין של המגיד הגדול ממעזריטש – הוספות ותיקונים	תגובות מכתבים שנתקבלו במערכת

הרב חיים רפפורט
לונדון, אנגליה

ישיבה בסוכה וברכתה בעת הגשמים

בירור הנהגת צדיקי החסידות וההולכים בדרכיהם לשבת בסוכה
ולברך עליה גם בעת הצער מחמת ירידת גשמים או שאר דברים
המצערים

א.

מנהג הצדיקים והחסידים לישב ולברך בסוכה גם בעת הגשמים

מפורסם הדבר לכל באי שערי החסידות מבית מדרשו של הבעש"ט, שבחג הסוכות ישבו צדיקים וחסידים בסוכה בכל מצב שהוא, גם בגשם וגם בקור¹. נוהג זה לכאורה אינו עולה בקנה אחד עם ההלכה הפשוטה שהמצטער פטור מן הסוכה, ושבעת הגשם פטורים מסוכה. במאמר שלפנינו ננסה לבאר נוהג זה, ומתוך כך יתברר שבעצם כך נהגו הרבה מבקשי ה' מכל החוגים, ושכל השנים נהגו באירופה לשבת בסוכה בעת הקור והכפור. נתחיל בציטוטים ממקורות חסידיים שבהם מפורש נוהג זה, ומשם ואילך נברר את הנושא מכל צדדיו בעז"ה.

מהמקורות הראשונים בכתובים, מצינו שזכר הדבר בספר 'עצי עדן' על המשניות להגה"ק מקורנא זצ"ל (סוכה פ"ב מ"ט) שמציין: "כן נהגו הצדיקים והחסידים, אשרי להם ואשרי חלקם".

בשו"ת 'מנחת אלעזר' להגה"ק ממונקאטש זצ"ל (ח"ד סי' לא) העיד: "מנהגנו מאבותינו ורבותינו הקדושים, דור אחר דור מתלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע, לישב בסוכה בשבעת ימי החג גם אם ירדו גשמים ח"ו"².

וכך נהג הלכה למעשה, כפי שהובא בספר 'דרכי חיים ושלוש' (אות תשעב): "גם אם ירדו גשמים המתין (הגאון בעל 'מנחת אלעזר') ולא הלך לסעודה עד שיפסיקו הגשמים, ואם הלכו בלי הפסק הלך לסעודה אף בירידת הגשמים, אפילו הגשמים היו ברעש לא הפסיקו הסעודה".

1. אם כי היו יוצאים מן הכלל, ובספר 'מדרש פנחס' (אות ח) מסופר ע"ד הרה"ק ר' פנחס מקוריץ זצ"ל ש"פעם אחת ירדו גשמים לביל ראשון דסוכות ועשה הרב קידוש בסוכה ואכלו כזית המוציא בסוכה, ואח"כ אכלו בבית כדין השו"ע". וכן נהגו אחריו כמה צדיקים.

2. וכ"כ בספרו 'אות חיים ושלוש' (סי' לח סק"א): "אנן חזינו כן לרבותינו, ואבותינו ספרו לנו עוד מהקדושים אשר בארץ המה לפנינו ז"ל מפורסמים ומוחזקים בחסידות, אה"נ שישבו בסוכות גם בעת הגשמים".

גם בשו"ת 'ארץ צבי' להגה"ק מקוז'גלוב הי"ד (ח"א סי' צח) כתב: "מנהג צדיקים ששמעתי וראיתי, דבשעת הגשמים באמצע סעודה, אפילו בריבוי גשמים, אין יוצאין מן הסוכה".

אף בשו"ת 'קנין תורה' להגרא"ד הורוויץ זצ"ל (ח"ה סי' סג) העיד: "שכן נהגו רבותינו הצדיקים נ"ע. . . וכן שמעתי ממו"ז שכן נהג רבינו הקדוש מצאנו [בעל 'דברי חיים'] ז"ע, אפילו בגשמים שוטפים אכל בהסוכה".

רבה של טבריה, ה"ה הגה"צ ר' אשר זאב וורנר זצ"ל, בספרו 'טעם זקנים' (טבריה תשט"ו) ב'רעיונות לסוכות' (עמ' קצח), כללא כ"ל לן: "הצדיקים לא רצו לצאת מהסוכה אפילו אם היו מצטערים מאד". ומביא עדות על "הגה"ק בעל דברי חיים זצ"ל שהיה בסוכה מעוטף עם מעיל החורף שלו וירד עליו גשם רב ולא יצא מהסוכה".

וכן העידו על הרה"ק ר' אהרן מבעלזא זצ"ל ש"לא יצא מרן ז"ע מן הסוכה אפילו כשהיה גשם שוטף עד שנשפך אל הצלחת, עם כל זה לא יצא מרן מן הסוכה"; "למרות שהסכך היה מעובה מ"מ מרוב הגשמים שיררו נרטב השטריימל של רבינו, ובכל זאת נותר לשבת בה"³.

גם חסידי חב"ד נהגו כן כבר מקדמת דנא, וכמ"ש בספר 'רשימות דברים' להרה"ח ר' יהודה חיטריק ז"ל⁴ (ח"ב עמ' קמו): "פעם ירד גשם שוטף ושלח כ"ק אדמו"ר מהורש"ב [מליובאוויטש] נבג"מ שליח שיראה אם התלמידים אוכלים בסוכה או בבית התבשיל. השליח בא לכ"ק וסיפר שהבחורים התלמידים אוכלים בסוכה, וכדי שלא ירד הגשם להתבשיל הם מכוסים בבגד העליון מעל ראשם ומכסים גם על האוכל. כ"ק נהנה מאד ואמר: בזה ניכרת פעולת לימוד דא"ח, שאף שפטורים מסוכה, מ"מ מהדרים לאכול בסוכה בגשם שוטף!"

ואכן בספר 'לקוטי שיחות' (חכ"ט עמ' 211) מביא כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע שחותנו, כ"ק אדמו"ר מהורי"צ ז"ע, "נמנע מלאכול חוץ לסוכה בעת הגשמים" (ולהלן נביא שאף בירך על ישיבה בסוכה בעת הגשם!).

וכך נהגו גם צדיקי ויזניץ, ככתוב בספר 'קדוש ישראל' (תולדות האדמו"ר בעל אהבת ישראל מוויזניץ זצ"ל)⁵, ש"פעם בשבת אדמו"ר הקדוש בעל הצמח צדיק ז"ע בסוכה ניתן גשם עז ארצה, אך הוא לא יצא משם וישב על מקומו, והוסיף – גם אבי הקדוש כאשר ירד גשם לא התפעל כלום ונשאר לשבת כמקודם".

3. 'ביתו נאוה קודש' (הנהגות הרה"ק ר' אהרן מבעלזא זצ"ל) ח"ב (להרב אהרן פאללאק, פתח תקוה תשס"ו) עמ' תתקלא-ב.

4. למד בבישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש, משנת תרע"ג עד שנת תרע"ח.

5. להרב נתן אליהו רוט, ח"א (בני ברק תשמ"ה), פי"ד (עמ' קעח).

וככה מצינו אצל אחד מגדולי ראשוני צדיקי פולין המפורסמים. בספר 'בית יעקב' (הובא לקמן ס"ד) מביא: "בשם אדמו"ר הרב הצדיק מו' פישל מסטריקאב שירד עליו גשם רב בהסוכה, ואמר הדיוט אקרא ולא אצא מהסוכה".

גם לענין הברכה, מצינו שבכמה מקומות ברכו לישב בסוכה בשעת הגשם, וכמ"ש בשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' לה), וכ"כ הגה"ק מקלויזנבורג בעל שו"ת 'דברי יציב' זצ"ל, ש"מנהג כל הצדיקים תלמידי הבעש"ט לאכול בסוכה ולברך אף כשירדו גשמים"⁶.

וכן הורה פעם כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש נ"ע, וכמ"ש כ"ק אדמו"ר מוהרמ"מ מליובאוויטש נ"ע, בתורת מנחם 'רשימות היומן' (עמ' רסב): "סוכות [תרצ"ג] בליל ב' וכן [ב] יום ב', היה גשם שוטף, גם יותר משיעור דשו"ע, ואמר 'לישב בסוכה' צריך לברך, וכן עשה".

ולא רק בין החסידים שמענו שנהגו כך, אלא מצינו כמה גדולי עולם שלא מעדת חסידים, שלא יכלו להיפרד מחיבת מצות סוכה, שמים רבים לא יכבוה ולא ישטפוה, וישבו בה בעת הגשם.

וכך כתוב בספר 'זכרון יהודה', ממנהגי הגה"ק מהר"ם א"ש זצ"ל (אות רכה), ש"גם בעת אשר הגשמים יורדים לא היה אוכל ושותה חוץ לסוכה".

עוד זאת מצינו מיוחס לאחד מגדולי האחרונים, ה"ה הג"ר אהרן שמואל קאיידנבר, בעל שו"ת 'אמונת שמואל' זצ"ל, ש"ישב בסוכה והגשם ירד עליו עד אשר העבירו מעליו בגדיו ונתנו עליו בגדים אחרים, וכן עשו כמה פעמים והוא לא יצא מן הסוכה, והוא היה מפורסם לגאון עולם"⁷.

כיוצא בזה מסופר על אחד מאנשי ירושלים, הרה"צ ר' יצחק מילר זצ"ל "שבמשך ימי החג לא עזב את הסוכה גם בעתות סערה וסופה . . מטרות זעף ירושלמיים שוטפים את הרחובות ורבי יצחק לבדו מתבצר בסוכתו הרעועה וטוב לו, אינו יוצא, לא שלג ולא ברד לא כפור ולא שינים נוקשות הכריחוהו לצאת מהסוכה, מתמוגג מקדושתה ומתלהב בשרעפיו"⁸.

ועד"ז מובא בתולדות הגאון האדר"ת זצ"ל מה שרשם בעצמו "מצות סוכה היתה חביבה

6. 'הליכות חיים' על חודשי אלול תשרי חשון (קרית צאנו נתנ"ל תשס"ג), עמ' רז, בשוה"ג הערה לא.

7. כ"כ בספר 'מנוחת אשר' (להג"ר אשר אנשיל יונגרייז, סיגעט תרל"ו) ב'דברי חכמה ומוסר' שבראש הספר (לבן המחבר הג"ר שמואל זאב יונגרייז): "ושמעתי שהגאון מוהר"ש קאיידנבר ז"ל כו".

8. עלון 'עלי נור', גליון אלול ה'תשס"ז.

עלי עד מאוד, כל קור וכל רוח לא הרפוני ולא גרשוני מן הסוכה אשר היתה לי עונג רב לא יתואר, בשבת י בה תמיד לילה ויום בלי הרף. וכמסמר נטוע הייתי בה"⁹.

אך כבר ראו רבים ותמהו, דלברכה מה זו עושה, מאחר ו"הוא מצטער מחמת הגשם, וכל המצטער פטור מן הסוכה"¹⁰?

אף מבלעדי הברכה קשה, דמה הרווחנו בישיבתנו בסוכה מאחר שאין בה משום מצוה ושכר מצוה, ואדרבה, כפי שיובא להלן יש בזה סרך איסור, והעושה כן נקרא הדיוט?

ויעויין בשו"ת 'שבות יעקב' (ח"ג סי' מה) בנידון חג הסוכות שנת ה'תפ"ג בק"ק מיץ יצ"ו, ש"שני ימים קודם החג התחילו לירד גשמים עד שנתמלא הסכך במים, וירדו הגשמים טיף להדי טיף"¹¹, וגם בלילה עדיין ירדו קצת גשמים דהיינו נהילא בתר מיטרא¹² כו' ויש שרצו לדחוק עצמם לאכול בסוכה אף שירדו טיפין הרבה, מ"מ רצו לעשות כובע ישועה בראשם להציל עצמם מן הגשמים". והשיב השבו"י: "על הכת הנ"ל שרוצים לדחוק את עצמן ולאכול בסוכה אף שיורדין טיפין הרבה, בודאי לא שפיר עבדי, כדאיתא בירושלמי [ד]נקרא הדיוט . ואיכא ביטול שמחת יום טוב¹³ כו'. ועוד, כיון דבש"ס (סוכה כט, א) מדמה דין זה לעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו¹⁴, ואם יחזור למזוג בעל כרחו בודאי יכעיס עליו יותר כיון שמסרב ועושה נגד רצונו, בודאי נקרא חסיד שוטה¹⁵ והדיוט"¹⁶.

9. 'נפש דוד', תל אביב-יפו תשמ"ב, עמ' מו (אות י). ושם ממשיך: עד כי כל פעם עלה במחשבה לפני אולי גם כן אינו על פי הדין, דהא תשבו כעין תדורו כתיב וחלילה לדירת כל השנה שתהיה כל כך בהכרח שלא לזוז ממנה כלל".

10. לשון רבינו הזקן בשולחן ערוך הרב סי' תרלט סי"ז.

11. ע"פ לשון הגמרא פסחים לט, ב.

12. ע"פ לשון הגמרא תענית ט, ב.

13. וציין שם למ"ש בספרו 'חק יעקב' (סי' תעב ס"ק יו"ד), "ודלא כתשובת באר שבע שהניח בצ"ע".

14. ב'ביכורי יעקב' (סו"ס תרלט) הביא מה'משנת חסידים' שלא המשילוהו לעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו, אלא כשלא ירדו גשמים לפני החג "ופתע פתאום נתקשרו שמים בעבים בהתקדש החג וירדו גשמים", משא"כ אם כבר ירדו גשמים "בטרם התקדש החג, ונמשכו עד החג, אין כל מאומה בזה, וגשמי רצון ברכה ונדבה הוו". [וראה ע"ז ב'מעשה רוקח' עה"ת (להר"ר אלעזר רוקח, אב"ד בראד ואמשטרדם, לבוב תר"י), ס"פ אמור (לה, ב): "דבאמת היכא שמתחילין הגשמים לירד מיד אחר יוהכ"פ אף אם יורדין גם בחג אין כאן סימן, אבל אם אנו רואין שלא ירדו גשמים עד החג זה הוי כישופך קיתון על פניו", ע"ש טעמו ונימוקו]. אבל מדברי השבו"י דמייירי בכה"ג ש"שני ימים קודם החג התחילו לירד גשמים" מבואר לכאורה שחולק ע"ז.

15. לשון חז"ל סוטה כ, א (במשנה). שם כא, ב. ועוד.

16. ולהעיר מהמסופר על הרה"ק בעל 'אמרי חיים' מוויניץ זצ"ל: "בשנת תש"ט, בהיותו באנטוורפן בחג

ואם תימצוי לומר שאכן פטורים היו מעיקר הדין אלא שהחמירו על עצמם, עדיין קשה, איך החמירו עליהם ועל זרעם לישוב בסוכה בתנאים הקשים הנ"ל, על פי פסק הרמ"א (או"ח סי' תרט"ז), ומקורו מהגהות מיימוניות (הל' סוכה פ"ו ה"ג¹⁷), ש"כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר, ואינו אלא הדיוטות"¹⁸, ומבואר בשו"ע רבינו הרב (או"ח סי' לב ס"ח) שלא אמרו כן אלא "במקום שלא שייך הידור, כגון היושב בסוכה בשעת הגשמים"¹⁹ וכי"ב²⁰, וכן הוא לכאורה בכל המצטער בישיבתו בסוכה, ש"אין בזה תועלת כלל, דאין זה מיקרי ישיבת סוכה כלל, דבעי תשבו כעין תדורו"²¹, ואם כן צ"ב מה הועילו בחומרם, מאחר שלכאורה לא היה בישיבתם לא מצוה ולא שכרה.

הסובות, בליל החג, בשבתו בסוכה החל לרדת גשם זלעפות. באכלו את המרק נטפו הטיפות מהשטריימל לתוך הצלחת. רבנו ישב בשמחה עצומה, כשפניו קורנות באור יקרות, ומלמל ללא הרף גלויבט השי"ת!... משהתבהרו השמים והירח האיר בטהרו החלו החסידים להתכנס לסובה. נענה מרן ואמר: איתא בגמרא כי גשם בסוכות הוא בבחינת משל לעבד שבא למוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו. ברם בסוכות אנו בבחינת בנים למקום, בן סכל כשאביו כועס עליו - עוזבו ויוצא ומתרחק ממנו, אבל ילד פקח נשאר עומד במקום לפייסו, שישלח לו. כן אנחנו - אף אם הקב"ה אולי כועס ח"ו עלינו ושופך כוס מים בפנינו, אין אנו עוברים את ביתו, אלא שמחים לחסות בצלו. וסיים - ב"ה ב"ה הקב"ה התפייס עמנו!" ('מאיר החיים', להרב נתן אליהו רוט, ח"ב, בני ברק תשנ"ב, עמ' רפג).

17. אות ג [הו"ד בב"ח או"ח סי' תרמ]: "כתב רבינו שמחה סבורני כל [י"ג: המצטער] שפטור מן הסוכה ואינו יוצא אינו מקבל שכר אלא הדיוט הוא כדאיתא בירושלמי [שבת פ"א ה"א] שכל שפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, ע"כ".

18. וב'לקט יושר' (הל' סוכה אות ה) ש"פ"א ירדו גשמים בשאר ימי הסכות והיה אחד גומר אכילתו, אע"פ שירדו גשמים ולקח מהר' שלום זצ"ל חתיכת דג ושלח לו, [ואמר לשליח תאמר לו], קבל הדיוט החתיכת דג". ובספר 'יוסף אומץ' סי' תתכ"ז: "כל היכא דשרי לאכול חוץ לסוכה הוא בעיני חסידות של שטות אם ירצה להחמיר על עצמו לאכול בה".

19. משא"כ "אם יש בה איזה הידור לאיזה מצוה, וכן אם הוא נוהג בה לסייג וגדר שלא יבוא לידי איסור, אינו נקרא הדיוט. וזהו טעם כל החומרות שהחמירו האחרונים, שהם אחד משנים, או לסייג וגדר שלא יבאו לעבור על איזה ל"ת, אפילו איסור קל של ד"ס, כשראו שצריך לכך, או משום הידור לאיזו מ"ע אפילו של ד"ס" (שו"ע רבינו או"ח שם). ומקורו במ"ש המג"א (שם סק"ח): "ולא אמרו בירושלמי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אלא כשעושה אותו בדרך חומרא, אבל הכא שאינו מכוין לכך, שהרי אינו דבר איסור דשייך ב' חומרא, ואינו משרטט אלא כדי לכתוב ביושר יותר, אינו הדיוט (ב"י) . . ובאמת צריך להתיישב בדן זה, דמצינו הרבה חומרות שמחמירין על עצמינו ולא אמרינן דנקרא הדיוט, וגם בספר ב"ש תמה ע"ז".

20. ראה לשון המג"א סי' תעב סק"ו (בענין כל הפטור מן הדבר ועושהו): "באמת כתב הבאר שבע דצריך להתיישב בדבר, שהרי כמ"פ מצינו שמחמירין בדבר שאנו פטורים בו".

21. 'שבילי דוד' (להג"ר דוד יהודה ליב זילברשטיין, מונקאטש תרל"ג) או"ח סי' לח אות ג (יב, ג). וראה 'שנות אליהו' להג"א (ברכות פ"א מ"ג) ד"ל שהוא מצוה בעצם אלא שלא הצריכוהו חכמים, אם עושה נותנין לו שכר שעשה מצוה מן המובחר כו', וכן אמרו בסוכה (כו, ב) שהיו מחמירין על עצמן לשנות מים בסוכה, ובמי

ואדרבה, מדברי הפוסקים הנ"ל מבואר שהיושב בסוכה בשעה שמצטער הרי לא זו בלבד שאינו בא על שכרו, אלא דעוד נקרא הדיוט, שהוא תואר לגריעותא, וכמ"ש האחרונים ד"כיון דתורה פטרתו שלא יצטער גופו, כי דרכי דרכי נועם (משלי ג, יז), על כן אסור לו להחמיר ולצער גופו²², וכל שכן ביום טוב²³ (חק יעקב' סי' תעב סק"י), ד"מצטער שהוא פטור מן הסוכה, ואם אפילו הכי יושב בה מתבטל מעונג יו"ט בזה נקרא הדיוט, דמצד הסוכה אינו מקיים שום מצוה, ומצד היר"ט איכא חילול" (שו"ת 'עולת שמואל' סי' צח), ובלשון המשנ"ב בבה"ל (סי' תרלט ס"ז ד"ה כל הפטור) שיש בדבר "צד איסור . . דהוי חילול יום טוב, ואפילו בחול המועד חייב לכבדו²⁴". ואם כן הוא, קשה ביותר, איך ישבו המון העם בסוכה כאשר נצטערו בישיבתם, דבכה"ג אין כאן חומרא, אלא להיפך כנ"ל, שיש צד או סרך איסור בהנהגה זו, מחמת ביטול עונג ושמחת יום טוב.

על שם התואר 'הדיוט' מצינו במקורות ישוב 'חסידי': בשו"ת 'מנחת אלעזר' (הנ"ל) כתב ש"ישראל קדושים מחמירים ע"ע ואינן יוצאים מן הסוכה, ומקבלים עליהם לקרוא 'הדיוט'²⁵

שהיה בדרך ולא רצה לשתות עד שבה לסוכה . . וכן הוא כאן (ברכות יא, א), פליגי בזה: עשה כדברי ב"ש עשה, פירוש עשה מצוה מן המובחר, אף שב"ה סברי אין צריך להטות, מ"מ עשה מצוה מן המובחר כמו בכל מקום שהוא, ור"י אמר שלא עשה ולא כלום, פי' אין בזה תועלת כלל, כי ב"ה סברי שאין מצוה כלל להטות, ואין בזה תועלת כלל".

22. ראה 'אשל אברהם' תנינא: "אולי י"ל שכיון דהוא בגדר מצטער שייך בכך מה שאמרו חז"ל (ב"ק צא, ב) שציער את עצמו מהיין נקרא חוטא ח"ו".

23. ב'חק יעקב' שם כתב שהדבר מפורש בתורתן של ראשונים - בשו"ת 'מהר"י ווייל' (סי' קצא), וכוונתו למ"ש שם "מצטער פטור כו', ואם יאכל בה נקרא הדיוט דכתיב (משלי ג, יז) דרכי דרכי נועם וגו'". וראה גם 'יוסף אומץ' (הנ"ל הערה 18) שכתב "ואפשר דאיכא בזה ביטול מניעת שמחת יו"ט". ולהעיר גם משו"ת 'דברי מלכיאל' (ח"ד סי' כו בא"ד) "נראה שגדר החומרא בזה הוא רק כשאין בזה מניעת מצוה משא"כ כשיש מניעת שמחת יו"ט, ע"י סי' תרל"ט".

24. בשו"ע רבינו הרב או"ח סי' תקכט ס"ה כתב: "שתי מצות אלו שהן כבוד ועונג הן כו' אינן נוהגות בחולו של מועד שהרי לא נאמר בהן מקרא קדש", ובמשנ"ב שם סקט"ז הביא דברי רבינו. ומ"ש ש"אפילו בחוה"מ חייב לכבדו", כוונתו למ"ש במכילתא עה"כ (שמות יב, טז): "ארעם במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, אין לי אלא יו"ט כו', חולו של מועד מנין, ת"ל (ויקרא כג, לז) אלה מועדי ה' גו'" וב'שער הציון' סי' תקל סק"ד ביאר כוונת המכילתא שחייב "לכבדו יותר מימות החול בכל זה" ["ואפשר דגם הגר"ז מודה לזה"], "אבל אינו מחויב לדמותו לגמרי בזה ליו"ט", ע"ש.

25. ולהעיר גם מ"ש בספר 'אבן ספיר' (לר' יעקב ספיר הלוי, ליק תרכ"ו) שסיפר ממסעותיו באדמת בני חם (יא, א): "ישנתי בסוכת הגביר כו' אשר על שולחנו אכלתי כו' ולו סוכה נאה באחת החדרים בביתו מיוחדת לסוכת החג, קמתי בבוקר וכל בשרי מעשי מחט חדודין חדודין מזובובי מצרים, ובין לילה הייתי הדיוט, אבל גם כל הימים שישבתי במצרים הייתי הדיוט בזה".

בשביל מצות ה' החשובה וחביבה עליהם²⁶, ואי משום שאינם מקבלים שכר עליו, אז זהו בודאי מעלת עבדות ה'".

ולא זכיתי להבין דבריו, דבשלמא אם היושב בסוכה היה מקיים "מצות ה' החשובה", רק שמשום איזו סיבה נעלמה היה צריך לקבל עליו להקרא בשם הדיוט, אכן יש לומר דקדוש יאמר לו, אבל הלא לכאורה נתבאר מדברי הפוסקים (הנ"ל ס"א) שהיושב בסוכה בשעת הגשמים אינו מקיים שום מצוה, והכינוי בשם התואר 'הדיוט' מילתא בטעמא הוא, ובא להורות על זה שיש הפסד במעשיהם, ואיך נאמר שהמתקשים לשבת בסוכה למצוה רבה תחשב להם²⁷.

גם מה שכתוב דמה שאינו מקבל שכר על זה מורה שהגיע למעלת 'עבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס', אינו מובן, דהא תינח אם היו מקיימים מצוה לשמה, אבל בנדו"ד הלא משמע מדברי הפוסקים דזה שאינו מקבל שכר מורה שאינו מקיים מצוה בישיבתו, דאם באמת מצוה היתה, הלא קיי"ל שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ועכצ"ל שאין כאן מצוה, ואין הקב"ה חפץ בשימושו, ולכן אינו מקבל פרס, וממילא מצוה מעיקרא ליתא?

26. ראה גם דברי ה'בית יעקב' הנ"ל בפנים. וראה גם 'אור ישרים' (להרמ"ח קליינמאן, ירושלים תשי"ח), ה, א ואילך (אות כז): פעם אחת היה בסוכות גשם גדול שוטף, וירדו גשמים הרבה לתוך הסוכה, והרה"ק מהר"ם [מלעכויוטש] היה יושב בסוכה ולא קם ולא זע משם, ושאלו לו הלא השו"ע כתב שזה נקרא הדיוט, והשיב הלואי נהי' הדיוט".

ובספר 'הלולא דרבי' (להגה"ק ר"מ היבנר זצ"ל, קאלאמעא תר"נ) יג, ג: "ואבותינו סיפרו לנו מצדיק אחד שדחק ונכנס לתוך הסוכה בזמן הגשם, ואמר אם דאמרו ז"ל דהפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, עכ"ז הרי אמרו [ראה עדויות פ"ה מ"ו] מוטב שיהיה שוטה כל ימיו ולא יהיה רשע שעה אחת לפני המקום, והם מקיימים 'באהבתה תשגה תמיד' [משלי ה, יט], ודוחקים ונכנסים שלא ברשות ועלתה בידם, וכבר אמרו ז"ל [סנהדרין קה, א] חוצפה אפילו כלפי שמיא מהני", ע"ש בארוכה.

וראה מ"ש בנדו"ד בשו"ת 'משנה שכיר' (להגה"ק ר' יששכר שלמה טייכטל הי"ד) ח"א (סי' קיט) דמ"ש חז"ל דנקרא הדיוט, לא לגריעותא אמרו . . . אלא אדרבא **למעליותא**, והוא עדמ"ש הרמב"ם (סוף הל' לולב) בענין ה"שחמה שישמח אדם בעשיית המצוה", ש"כל המשפיל עצמו ומיקל גופו כו' הוא הגדול המכובד העובד מאהבה", והוא עדמ"ש דהע"ה (שמואל-ב, ו, כג) ונקלותי עוד מוזאת והייתי שפל בעיני", ע"ש בארוכה.

27. ראה גם 'אלף למטה' על 'מטה אפרים' (או"ח סי' תרכה ס"ק קז), שכתב: וכמה נואלו אטומי לב שיושבים בסוכה אף שהגשם גדול ובפיהם ירצו 'אני רוצה להיות הדיוט לעשות רצון קוני', ולו חכמו ישכילו שאינם עושים רצונו אלא עוברי רצונו", ע"ש בארוכה.

ב.

איך קיימו וברכו על מצות סוכה במדינות הקרות?

לאמיתו של דבר מצינו שנוהג זה, לשבת בסוכה אע"פ שלכאורה פטורים ממנה, נפוץ היה אצל החרדים לדבר ה' בקיום מצות סוכה בעת הקור. כידוע, במקומות רבים (במדינות הצפוניות כמו רוסיא) בחג הסוכות כבר קר מאד, ובכל זאת ישבו בסוכה בחדות וחרדת קודש.

ב'ביאור הלכה' להמשנ"ב (סי' תרמ"ד ד"ה מפני הרוח) מזכיר נוהג זה כדבר המובן מאליו, ורק מעיר, "דיש ליזהר בזמן הקור שיהא לבוש בגדים חמים כשסועד בסוכה, כדי שלא יהיה מצטער מחמת הקור ויהיה חשש ברכה לבטלה"²⁸.

אכן מעולם תמהתי, איך באמת קיימו וקבלו עליהם מצות סוכה במדינות הקרות מאד בחודש השביעי²⁹, ובפרט בשנים קדמוניות במדינות כמו רוסיא ליטא ופולין, שלא היו להם סוכות בנויות כבתי ערי חומה, ומ"מ ישבו ואכלו בסוכה כשהיו רועדים מחמת הקור, וכמפורסם לכל היודע פרק מדברי הימים ההם, ולכאורה יש לתמוה גם בזה, הכיצד קיימו מצוה זו בקור, הלא קיי"ל (סוכה נו, א) המצטער פטור מן הסוכה [דתשבו – כעין תדורו – כתיב (ויקרא כג, מב) ו"אין אדם דר במקום שמצטער" (תוד"ה הולכי סוכה שם)]³⁰, והרי לא לכולם היו "בגדים חמים" למחסה ולמסתור³¹, וגם אלו שהיו מרובי בגדים לא יצאו מכלל מצטער, מחמת הצינה העצומה והרוחות החזקות והקרות הנושבות בתקופה זו באותן המדינות.

וביותר קשה לפי זה, איך ברכו במדינות הללו ברכת לישב בסוכה, דלכאורה כיון שהיו פטורים מן הסוכה, היתה ברכתם [עכ"פ ספק] לבטלה ח"ו, ולא יעלה על הדעת לפקפק על רבבות יהודים יראים ושלמים שמסרו נפשם לקיים מצות סוכה, ולומר שמצותיהם וברכותיהם היו לבטלה ח"ו. ויעויין בשו"ת 'אגרות משה' (יו"ד ח"ד סי' ב) שמצדד בכחא דהיתרא בענין

28. לכאורה מ"ש המשנ"ב "ויהיה חשש ברכה לבטלה" (ולא "ברכה לבטלה" בוודאי), הוא משום דמיירי במצב שאינו ברור שצערו חזק כ"כ כדי לפוטרו מן הסוכה, אבל במצב שברור שהוא מצטער ופטור היה המשנ"ב מורה ובא שברכתו ודאי לבטלה היא, וע"ד מ"ש הט"ז (או"ח סי' תרלט ס"ק יט הו"ד במשנ"ב שם ס"ק מה) ד"מי שרוצה להחמיר כשירדין גשמים כו' לברך המוציא ולישב בסוכה ואח"כ לאכול בבית, דהוה ברכה לבטלה, וזה פשוט".

29. ראה ב"ח או"ח סי' תרמ"ד שם: "בארץ רוסיא רגילות הוא להיות קור וצינה בחג הסוכות".

30. וראה 'חלקת יואב', דיני אונס (סי' ז), שכן מוכח מדברי המשנה (סוכה כט, א) "מאימתי מותר לפנות

כו".

31. ראה ב"ח (הנ"ל הערה 29): "ואצ"ל העניים, שאין להם מלבושים להגן עליהן מפני הצינה, שפטורין

כשינצלו מן הצינה בצאתם מן הסוכה".

"התולעים הקטנים שנמצאים בהרבה ממיני הירקות", ונימוקו עמו "שבכלל יש חשיבות גדולה בהלכה למנהג העולם ולהיכא עמא דבר, ואסור להוציא לעז על דורות הקדמונים שלא הקפידו בדברים אלה", ועד"ז אפשר לומר בנדו"ד.

[ויש להוסיף, דגם אלו שלא נצטערו בישיבתם בסוכה אלא שנצטערו בהליכתם לסוכה, שהלכו מרחק רב או הוליכו כליהם בטירחא מרובה כדי לישב בסוכה ציבורית וכיו"ב – כנהוג בהרבה מקומות, דבכה"ג היו פטורים מדין מצטער (ראה רמ"א א"ח סי' תרמ ס"ד ומג"א ריש סי' תרלט), נחלקו האחרונים בדבר, שה'מחצית השקל' (סי' תרל"ט שם) ס"ל (בדעת המג"א שם) שלא קיים מצוה בישיבתו וע"כ אינו רשאי לברך, אבל בשו"ת רבי עקיבא איגר (סי' סח בהג"ה מבן המחבר), וכ"מ ממה שכתב ה'בכורי יעקב' (סי' תרל"ט ס"ק לח) הובאו דבריו ב'ביאור הלכה' להמשנ"ב (שם ס"ז ד"ה הדיוטות), ס"ל דבכי האי גוונא שטרך ונכנס לסוכה, אף שלא היה מחוייב לעשות כן, מ"מ לאחר שעשה כן, הכניס עצמו לחיוב ומקיים מצוה בישיבתו בסוכה שעלה לו בטירחא ושפיר מברך על ישיבתו³², ונמצא שגם באופן כזה לא יצאנו מידי עיקולי ופשווי לענין הברכה עכ"פ.]

והלום ראיתי, ש"העיד הגאון ר' ברוך רוזנברג צ"ל [מגדולי ראשי ישיבת סלבודקה], דבבריסק בליטא, שם היה קר מאוד, הרבה מהמדקדים בהלכה לא בירכו אף פעם לישב בסוכה, בגלל החשש שאולי הם נקראים מצטערים³³.

אבל הנהגה זו לא ללמד על הכלל יצאה, וכפי הנראה מפי סופרים וספרים, אכן ברכו בשם ומלכות על מצות הישיבה בסוכה, גם כאשר ישבו בה במאמץ רב, ולפעמים, עד כדי מסירות נפש.

32. ובהסברת פלוגתתם נראה, דהמחצהש"ק ס"ל דכאשר נפטר מחיוב סוכה מחמת הטירחא הדרושה כדי להגיע אליו, ה"ה פטור ממצות סוכה, דהתורה לא חייבתו במצוה זו אלא כעין תדורו, וגם אם ציער א"ע עדיין בפיטורו עומד, ולא שייך לומר שבדיעבד שדחק ונכנס נתחייב במצות סוכה, דכל שהישיבה בסוכה מגיעה לו ע"י צער איננה כעין תדורו, ואיננה בכלל מצות בסוכות תשבו, ואין בישיבתו בסוכה שום קיום מצוה. אבל הרע"א ס"ל שבדין תשבו כעין תדורו נכללו שני דברים: חדא, היכא דעצם הישיבה בסוכה מצערתו (וכגון בירדו גשמים, זבובין כו' וכיו"ב), אז פטור הוא ממצות סוכה, דאין הישיבה בסוכה בצער מעשה של מצוה בכלל. ועוד, דהיכא דההכשר מצוה, דהיינו המאמצים הדרושים להגיע אליה, עולים לו בטירחא וצער פטרתו תורה מהכנות אלו (וכגון עובר בנהר, הולך לסוכת חבירו, הפסק סעודתו ושינתו כדי לעלות לסוכה וכו'). אבל אין הפטור מעצם מצות ישיבה סוכה אלא מההכנה והטירחא להגיע אליו. ולכן כאשר הטריח א"ע כדי להגיע לסוכה, אע"פ שלא היה מחוייב לעשות כן, דלא הוה כעין תדורו, מ"מ שוב אין סיבה לפטרו מהישיבה בסוכה, דמעצם הישיבה בסוכה לא נפטר, דהוה שפיר כעין תדורו. ודו"ק. וראה שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' לט אות ב.

33. ספר 'שמחת המועדים' להרב שמחה הולנדר (מודיעין עילית, תשע"ד), עמ' קכו.

ג.

ביאור בעל ה'חסד לאברהם': גילה דעתו שאינו מצטער

בהגהות הגאון המקובל ר' אברהם אזולאי בעל 'חסד לאברהם' על הלבוש (או"ח סי' תרמ אות ג, הובאו דבריו ב'ברכי יוסף' לנכדו החיד"א, או"ח סי' תרלט אות ח), כתב: "כתב בספר בית מועד יש שנסתפק אם רצו להחמיר על עצמם אותם שהן פטורין מן הסוכה לאכול ולישן בה אם מברכין עלי'. ונראה, הואיל וקבעה עליו חובה, גילה דעתו שאינו מצטער, ומברך".

וכתב החיד"א (שם) על דברי זקיננו: "ונ"ל שאין לסמוך על סברא זו, דידע איניש בנפשיה כמו הצער עלה, ואעיקרא דין אתר הדיוט, ואין ראוי לישב בסוכה אם הוא פטור, ולא מקרי חומרה. ואם לא ישמע זה בקול מורים ורוצה להחמיר במקום דלא שייך חומרה מהיכא תיתי שיברך, ואם בירך הוי ברכה לבטלה".

וראיתי לאחד מחכמי ליטא, ה"ה הגר"י הוטנר בעל 'פחד יצחק' זצ"ל³⁴, שהביא מקור לשיטת ה'חסד לאברהם' מהא דאיתא בגמרא (סוכה כה, ב): "אבל חייב בסוכה. פשיטא, מהו דתימא הואיל ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב מצטער פטור מן הסוכה האי נמי מצטער הוא [בישיבת הסוכה יותר מבישיבת הבית, דאבל חפץ הוא להיות מתבודד ויושב במקום צער ואפילה כדי להיות טרוד בצערו] (רא"ש שם פ"ב סי' 35) קמ"ל, הני מילי צערא דממילא, אבל הכא איהו הוא דקא מצטער נפשיה, איבעי ליה ליתובי דעתיה", וכתב ה'פחד יצחק' שמדברי הגמרא אנו למדים "דבכל אופן דמיתב דעתיה, אפילו בצערא דממילא, נמי יש לו לישב ולברך", ע"ש.

ונראה כוונתו, שדברי הר"א אזולאי לא נאמרו רק ליחידי סגולה שקרבת אלקים יחפצו וצער הגשמים כמאן דליתיה דמי גבייהו [שבכה"ג שפיר תעלה טענת החיד"א דידע איניש בנפשיה שאינו כן], אלא דר"ל דמבואר בגמרא שבמצבים מסויימים יכול כל אדם להפקיע עצמו מידי הצער, אפילו צער כזה שהוא טבעי אצל רוב בני אדם; ועוד, דכל היכא שאכן הצליח ליישב דעתו ולהפקיע עצמו מידי הצער, שוב ה"ה מחוייב בדבר. וזוהי כוונת הבית מועד והחסד לאברהם שהביא את דבריו, "דהואיל וקבעה עליו חובה", דהיינו שנכנס לישב בסוכה למרות סיבת הצער, "גילה דעתו שאינו מצטער", דהיינו שהתגבר על צערו ונתיישבה דעתו, ועל כן שוב הדר דינא שהוא חייב בסוכה, ועל כן שפיר מברך לישב בסוכה.

אכן לפי ביאור זה עדיין צ"ע, מה יעשה מי שיושב בסוכה בעת צערו, ויודע שלבו בל עמו, ולא הצליח ליתובי דעתיה, ועדיין מצטער הוא?

34. בספר 'רשימות לב - דברי תורה הערות והארות מחשבות ורעיונות בעניניא של חג הסוכות'.

35. בא ליישב בזה מה שהקשה בשו"ת מהרי"ק שורש קעח - ראה ב"ח סי' תרמ מג"א שם סק"י. אבל

ראה ט"ז שם סק"ח.

ד.

ביאור ה'בית יעקב', ה'עצי עדן', ה'התעוררות תשובה' ומהרש"ג

בכמה ספרים תירצו בדומה לדברי בעל ה'חסד לאברהם' הנ"ל, אך הוסיפו, שהיושבים בסוכה בעת הצער, לא בלבד שאינם נחשבים למצטערים, אלא יתר על כן, כאשר יצאו מן הסוכה לא יקל להם, שכן יצטערו מאד משהייתם מחוץ לסוכה ומאכילתם ושתייתם שם, וכיון שכן, הרי ישיבתם בסוכה ה"ה תענוג להם. וכיון שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, ויש בזה מה שאין בזה, אמרתי להעתיק מכמה ספרים שביארו כן, כדי שיבחר הקורא או יצרף דבריהם זל"ז.

בספר 'בית יעקב' להגה"ח ר' יעקב אהרן מאלכסנדר זצ"ל (פיטרקוב תר"ס), בדרושים לסוכות (צא, א): "טעם נכון בזה, דהנה הא דפטור מן הסוכה מבואר דהוא מטעם מצטער פטור מן הסוכה, והנה ודאי זה שייך באדם אשר מצטער בירידת גשמים לישיב בסוכה, וכשהולך לביתו ניצול מהצער הזה ואוכל סעודתו בשמחה, אז בודאי פטור מהסוכה, אבל הצדיקים ואנשי מעשה אוהבי מצות ה', מייחלים ומצפים כל השנה לאמר 'מתי תבא מצוה זו לידי ואקיימנה דבר בעתו ובזמנו', וכאשר יגיע מצוה לידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם, וגשם דולף לא יטרידנם! מעשיית המצוה, ואינם מרגישים בנפשם שום צער בעת עשיית המצוה לצד כלות נפשם וחשקם להמצוה, ואדרבה, אם יצאו מהסוכה יהיה להם צער גדול וכל אוכל תתעב נפשם"³⁶ בעת אוכל בביתם, ודאי מדינא הם מחויבים לישיב בסוכה".

בדומה לזה כתב בקיצור הגה"ק מקומרנא בספר 'עצי עדן' (הנ"ל ס"א): "דמותר לישיב אף שגשמים יורדין ואין בזה הדיוט, אלא אדרבה אם הוא מרוב שמחת מצוה אינו מרגיש בגשמים מחוייב לישיב בה, דגם בבית אם היה לו שמחה בביתו לא היה הולך למקום אחר"³⁷.

כך כתב גם הג"ר שמואל יונגרייז בספר 'מנוחת אשר'³⁸, ליישב הנהגת הג"ר אהרן שמואל קאיינדנבר זצ"ל [הנ"ל ס"א], ש"התרעמו עליו למה עשה נגד דין מפורש דהעושה כן נקרא הדיוט":

"ואני הצדקתי אותו, כי דוד המלך ע"ה אמר (תהלים יט, יא) 'הנחמדים מזהב ומפז רב

36. לשון הכתוב תהלים קז, יח.

37. וראה גם 'משמרת שלום' (להרה"צ ר' שלום מקאידינאוו זצ"ל, ווארשא תרס"א) ס' מג ס"א [כלפי מה שנקרא הדיוט]: "דנקרא הדיוט משום מניעה משמחת יו"ט, ואצל אנשים כאמור ז"ל וחבריו, אדרבה, שמחה היא לו, ואדרבה, כשיצא מהסוכה יצטער הרבה ושכרו כפול מן השמים".

38. הנ"ל הערה 7.

ומתוקים מדבש ונופת צופים', וידועים דברי הרמב"ם ז"ל [הל' דעות פ"ב ה"א] כי חולת הנפש היא כמו חולת הגוף, וכמו איש אשר חלה את חליו, 'כל אוכל תתעב נפשו' והיה בעיניו לזרא, ולא יחמוד כל דבר גם ממעדני מלך או זהב ופז, כמו כן חולה הנפש לא תרגיש נפשו בנועם המצוה ודבשה ומתקה, וכל מה שיעשה מן המצוה הוא עליו לטורח ונלאה לעשותו, אמנם מי שנפשו זכה בלי חטא והיא בריאה בלי מחלה, תרגיש בטוב ונועם כל המצוה ולימוד תורה, ועליהם אמר דוד המלך ע"ה 'הנחמדים מזהב ומתוקים מדבש'. והנה אם ירד הגשם והשלג מן השמים לרוב, מהר ימהר כל איש ללכת לביתו לבל יכנו 'המטר הנתך ארצה'. אמנם, אם ירדו עם המטר החזק גם אבנים יקרות כשוהם וישפה, אז בלי ספק לא ירוצו לביתם, כי לא יעצרום הגשם מללקוט את אבנים יקרות שירדו מן השמים וישים בשקו ובילקוטו, ולא ירגיש שום צער מן הגשם היורד על ראשו מלמעלה עד כף רגלו³⁹. ומעתה נאמר, כי הגאון מוהרש"ק הנ"ל היה צדיק מפורסם, ונשמתו היה זכה ונקיה בלי שום חלאה ומחלה, והוא ידע נועם כל מצוה ומצוה וטעמה, על כן לא הרגיש בישיבתו בסוכה שום צער מן הגשם שירד עליו ועל בגדיו, כי בכל רגע נהנה מנועם צוף המצוה של ישיבת סוכה, ולכן לא היה מצטער שיפטור מן הסוכה⁴⁰.

בשו"ת 'התעוררות תשובה' להג"ר שמעון סופר הי"ד (ח"ג סי' תכט) כתב: "ונראה לי דהמתקדשים והמטהרים והשמחים במצות השי"ת בכל לבבם, וחביבה להם ישיבה בסוכה יותר מכל תענוגי העוה"ז, ושאים אירע להם איזה צער שפטורים מן הסוכה – צער להם זאת שאינם יכולים לשבת בסוכה, ואדרבה, זה צערם, שאינם יושבים בסוכה, אם כן, כמו שאנו רואים שהרבה אנשים שיושבין בטרטיראות ובבתים וכדומה בלילות ארוכים בחורף, אשר שם האויר מעופש ע"י רוב האנשים וקטורי העשנים, ומ"מ אינם יוצאים משם כי נוח להם בדיבוק חברים והאוהבים, ולאכול שם ולשחוק עמהם בכמה מיני שחוק, ואינם חוששין על ענינים אלה של עשן וקטור וכדומה לו, ואינם חוששין למיחושים הקלים משום רוב הנאתם, דלפי זה גם אותם שישבת סוכה שמחה להם, דאין צריכין לצאת מהסוכה כמו שהם אינם יוצאים מביתם בשביל זה"⁴¹.

כיוצא בזה כתב בשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' לה): "וני"ל לומר טעם על מה שהרבה אנשים

39. ראה גם 'טעם זקנים' (הנ"ל ס"א) בשם ה'דברי חיים' זצ"ל: "מי שמצטער בודאי צריך לצאת [מן הסוכה], אולם אני לא מצטער, ונדמה לי כאילו אני יושב ומלקט פנינים יקרים, שאם אפסיק רגע יהיה נאבד ממני מרגלית יקרה, האם אתחשב עם הגשם והקור ואפסיק אפילו רגע מללקט פנינים".

40. וראה מה שהאריך בזה מאד לפי דרכו בספר 'עלים לתרופה' להרה"ק ר' אהרן מנחם מענדיל מראדזימין על מסכת ביצה (כא, ב).

41. ראה גם 'נפש דוד' (הנ"ל הערה 9): "כל פעם עלה במחשבה לפני אולי גם כן אינו על פי הדין, דהא תשבו כעין תדורו כתיב וחלילה לדירת כל השנה שתהיה כל כך בהכרח שלא לזוז ממנה כלל".

יראים ואנשי מעשה מחמירין בחג הסוכות אפילו באם הוא מצטער, היינו טעמא משום דמצטער אינו פטור מן הסוכה אלא באופן שבאם יאכל חוץ לסוכה יהיה נפטר מן הצער⁴², אבל מי שהוא בגדר הזה שלא נפטר מן הצער באכילתו בבית חוץ לסוכה, משום דשקול אצלו הצער של האכילה חוץ לסוכה כמו הצער שהוא מצטער באכילתו בסוכה בגשמים או בהקוה, א"כ הרי בין כך ובין כך הוא מצטער ולא יפטור מן הצער בבית, הוי כמ"ש הרמ"א סי' תרס"ד דבמקום שלא יפטור מן הצער ע"י יציאתו מן הסוכה, בכה"ג לא אמרינן דמצטער פטור מן הסוכה. ובסברא זו יש ליישב מנהג כמה אנשי מעשה דאוכלים בסוכה אף בזמן שיוורדים גשמים, שעל פי עיקר הדין פטורים אז מן הסוכה, דהגיע לכלל שיעור 'משתסרח המקפה'⁴³, ולכאורה נהי דאין עליהם איסור אם רוצים להחמיר, אך מ"מ קשה עליהם האיך יכולים לברך [ברכת לישב בסוכה], הא כיון דמעיקר הדין הם פטורים הרי הוי הברכה ברכה לבטלה. ועל פי סברא הנ"ל ניחא⁴⁴, דאנשי מעשה הללו יש להם צער גדול באוכלם בבית בימי חגה"ס, ושקול הוא אצלם הכצער של אכילה בסוכה בעת כזאת, וכיון דלא יופטרו מהצער על ידי שיצאו מהסוכה לאכול בבית, ממילא לא נפטרו מן הסוכה ע"י ירידת גשמים, דהוא ג"כ רק מחמת דמצטער פטור מן הסוכה, וכיון דבין כך ובין כך יהיה להם צער לא נפטרו כלל, ושפיר יכולים לברך כיון דחייבים מן הדין⁴⁵.

בסגנון אחר ובקיצור: אוקי צער לבהדי צער, ואוקי גברא בחזקת מצווה ועושה⁴⁶.

42. ראה רמ"א או"ח סי' תרמ"ד: "ואין המצטער פטור אלא אם ינצל עצמו מן הצער, אבל בלא"ה חייב לישב בסוכה אע"ג דמצטער".

43. סוכה כט, א. רמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"י. טושו"ע או"ח סי' תרלט ס"ה.

44. וראה גם שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' לט אות ב): "כתבתי במק"א ללמד זכות גם על המברכין בכה"ג [שיוורדים גשמים והגיעו כ"כ עד שתהיה בהם כדי שתסרח המקפה]... וכיון שאינן פטורים מן הסוכה, שוב בשיבתם בה מותר להם לברך ג"כ. אך צריך שיהיו הדברים אמיתיים, שבאמת יהיה להם צער בשיבתם בבית כמו בהצער של הגשמים או הצנינה בהסוכה, ואם קמ' שמיא גליא שהאמת כן הוא, אזי י"ל דאף אם מברכים לישב בסוכה לא הוי ברכה לבטלה".

45. ראה גם 'קדוש ישראל' (הנ"ל ס"א) בשוה"ג (שם מו) שה'צמח צדיק' מוויזניץ אמר ש"למי שיש אהבה לבורא כל העולמים אינו מצטער מן הגשם, כי ממה יצטער שהגשמים מתקררת? כשיש כיסופים להקב"ה אין מרגישים את צער הגשמים, 'המצטער' - זה שמרגיש צער מהגשמים ואין לו חיות מהש"ת 'פטור מן הסוכה' - הוא יכול לצאת ממנה, אין בו צורך".

46. ועד"ז ראיתי בספר 'שיח התורה' (בני ברק תשע"א) חלק שני (עמ' רמו) אות תתפח, שהקשו על דברי המשנ"ב (הנ"ל ס"א) "דיש לזיהר בזמן הקור שיהא לבוש בגדים חמים" מצד "חשש ברכה לבטלה", דלכאורה "עדיפא הול"ל, שלא יהיה כאוכל ללא קיום מצות סוכה, כיון דהוא מצטער", ותירץ הגרי"ח ש"קנייבסקי שליט"א ש"אם רוצה [לאכול בסוכה] מחמת המצוה ושמת, אולי אין זה מצטער".

אמנם, גם בשו"ת מהרש"ג שם סיים דבריו: "אך צריכים להזהר שלא יהיה דובר שקר, דהיינו שיהיה באמת שקול אצלם הצער של אכילה בבית בעת הגשמים כמו הצער של אכילה בסוכה בעת ההיא, דאל"כ יש לחוש באמת על ברכה לבטלה". ולפ"ז הדרא קושיא לדוכתה, איך ברכו המון העם על מצות סוכה גם כאשר ישבו בה בצער וגם משתסרח המקפה.

ה.

למה לא החמיר על עצמו רב אחא ברדלא?

טרם נחזור לעיקר הנידון, עלינו להבהיר ענין כללי בכל זה. לפי ההסבר שהבאנו מכל הספרים הנ"ל, שהצדיק אינו מרגיש צער בישיבתו בסוכה בגשם, צ"ע קצת בהא דאיתא בגמרא (סוכה כו, א): "רב שרא לרב אחא ברדלא למגנא בכילתא בסוכה משום בקי, רבא שרא ליה לרבי אחא בר אדא למגנא בר ממטלתא משום סרחא דגרגישתא". ולכאורה, אם כדברי הצדיקים והגאונים הנ"ל, הלא בודאי היו אותם אמוראים מצטערים יותר לישיב בבית ולהימנע מלקיים מצות סוכה, ממה שהיו מצטערים בישיבתם בסוכה מחמת הזבובים או מחמת הסרחון, ומדוע נפטרו מן הסוכה? [ויעויין בפי' רבינו חננאל (סוכה שם) שממעשה רב זה אנו למדים ש"אפילו אינו מצטער אלא משום בקי או משום סירחא וכיו"ב פטור, וכל שכן אם מצטער בדבר שלמעלה מאלו".]

ואולי י"ל בהקדים הא דאיתא בגמרא (סוכה מז, א) "דרב הונא בר ביזנא וכל גדולי הדור איקלעו בסוכה בשמיני ספק שביעי, מיתב הוו יתבי ברוכי לא בריכי . . דמאפר קאתו" – "שבהמותיהן רועות שם, ולא ישבו בסוכה כל ימי החג" (רש"י שם).

והקשה בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ד סי' קנג) "מדוע לא עשו סוכות, הלא בקל היא לעשות, ואף אם לא היה להם עצים למחיצות, הלא היו יכולים להעמיד שלשה בני"א זה אצל זה, וכן בצד השני וכן בצד השלישי, ולהניח עליהן איזה ענפי אילן והיא סוכה כשירה, ומברכין עליה", ואף אם לא היו מחוייבים בדבר (ע"ש), למה לא החמירו על עצמן לעשות לפני משוה"ד⁴⁷.

47. וראה שו"ת 'נשמת חיים' (סי' קצח) שתמה: "היאומן כי יסופר דר"ה בר ביזנא וכל גדולי הדור יהיו כל ימות החג הקדוש בשדה, במקום שהבהמות רועות, ולא יקיימו מצות סוכה כל ימי החג, והלא . . היה להם לסדר עיני שמירת הבהמות שלהן ע"י אחרים, רועי בקר וצאן, באופן שיוכלו לקיים מצוה החביבה בשעתה בבתיהם, ביחד עם ת"ח הנלוים להם, לשמוח ביחד בשמחת הרגל, בשמחה של מצוה, ולא להיות ביחד עם בהמותיהם ולבטל מ"ע דאורייתא מכל וכל". וע"ש שו"ל שט"ס היא בגמרא וצ"ל "גמירי דמאיפרא [הורמז] אתו" – "שהיה להם דבר אצל איפרא הורמזי אימא דשבור מלכא, ענין הנוגע לכלל ישראל, שהיה כדאי לבטל על ידו כל ענין

ותירץ ה'התעוררות תשובה', ע"פ מה ש"מצינו כמ"פ בש"ס שהחכמים לא היו מחמירין באיזה דבר כדי להראות לתלמידים הלכה למעשה, ואם היו עושים סוכות היו התלמידים סוברים שמחוייבין לעשות".

ועל דרך זה יש לבאר לענייננו, שבכדי לקבוע את ההלכה למעשה נהגו חז"ל בכל מעשיהם כפי הדין ונמנעו מלנהוג לפני משורת הדין, מלבד במקרים יוצאים מן הכלל, כאשר הגדירו את מנהגם שלפנים משוה"ד כ'מדת חסידות', וכינו את הנוהגים כך "חסידים".

1.

ביאור ה'ארץ צבי' מקוזה'גלוב והקושי ע"פ דברי

ידוע שנחלקו הראשונים לענין לילה הראשון, באם יש לאכול בסוכה גם בגשם וצעה. הרא"ש (ברכות פ"ז סי' כג, הו"ד בב"י באו"ח סי' תרלט) פסק דאף ש"מצטער מפני ירידת גשמים . אינו חייב לאכול בסוכה", היינו "דוקא מלילה ראשונה ואילך כו', אבל בלילה ראשונה בכל ענין חובה, ואפי' יורדין גשמים חייב לאכול כזית בסוכה, דילפינן מחג המצות". וכן פסקו הטור והרמ"א (או"ח שם ס"ה). אבל בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' עח) הו"ד בב"י (או"ח שם) כתב, "שאין המצטער ואשר ירדו עליו גשמים עד שתסרח המקפה חייב לאכול בסוכה אפילו בלילה הראשון, דתשבו כעין תדורו אמרינן, ולעולם לא חייבה התורה לאכול בסוכה אלא כדרך שאדם עושה בביתו", ע"ש. וכך משמע מסתימת לשון הרמב"ם (הל' סוכה פ"ו ה"י) והמחבר (או"ח שם).

על יסוד שיטת הרא"ש (והטור והרמ"א), הציע בשו"ת 'ארץ צבי' (סי' צח) ביאור חדש למנהג הצדיקים הנ"ל, ובהקדים סוגיית הש"ס (סוכה כז, א) בענין הסעודות שחייב אדם לאכול בסוכה, דתנן "ר"א אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה. וחכמים אומרים אין לדבר קצבה, חוץ מלילי יו"ט ראשון של חג בלבד", ובגמרא שם: "מ"ט דרבי אליעזר, תשבו כעין תדורו, מה דירה אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה. ורבנן, כדירה, מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי

שמחת החג וכל המצות הנוהגות בו, ולא היה הענין ההוא יכול להתקיים ע"י אחרים זולתם, ורק ע"י ר"ה בר ביזנא ועמו כל גדולי הדור. והיה הדבר בסוד כמוס כו' ומאד יצדק ע"ז לשון 'גמירי' שפירושו ידוע לנו בקבלה", ע"ש. וראה 'אור שמח' על הרמב"ם (הל' סוכה פ"ו הי"ג) פירוש חדש בדברי הגמרא ומ"ש ע"ז הרה"ק בעל 'פני מנחם' זצ"ל בספר 'שולי הגליון' (ח"א) על הרמב"ם (שם). [אבל ראה שו"ת 'משנה הלכות' (ח"ו סי' קטו) ש"ח"ו לנו לבדות פירושים מלבנו בדברי רז"ל" אלו, וע"ש מ"ש בזה].

וראה שו"ת 'אגרות משה' (או"ח ח"ו סי' מג) מ"ש ע"פ דברי הגמרא אלו. ואכ"מ.

בעי לא אכיל. אי הכי אפילו לילי יו"ט ראשון נמי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, נאמר כאן חמשה עשר ונאמר חמשה עשר בחג המצות, מה להלן לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות, אף כאן לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות, והתם מנלן, אמר קרא (שמות יב, יח) בערב תאכלו מצת, הכתוב קבעו חובה". ע"כ סוגיית הגמרא.

והנה ב'מעשה רב' להגר"א (הל' פסח סי' קפה) כתב: "שבעת ימים תאכל מצות כל שבעה מצוה ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה ראשונה שהיא חובה, ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה, אעפ"כ מצוה מדאורייתא הוא"⁴⁸. וכבר הראו שמצינו כן בתורתן של ראשונים, בחזקוני ובפי' הריב"א עה"ת (ע"ה"כ שמות יב, יח), הובאו ונתבארו בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' קצא), ובעוד ראשונים [אם כי בראשונים ופוסקים אחרים מפורש להדיא שאין שום מצוה באכילת מצה אלא בליל התקדש חג בלבד⁴⁹, וכן כתב במגן אברהם (סי' תרלט סק"ז) ד"מה שאין מברכין על מצה כל שבעה היינו משום שאין מצוה באכילתו, ע"ש].

וכתב ה'ארץ צבי', דלאחרי שלמדנו מגז"ש דט"ו ט"ו שהכתוב קבע חובה לאכול בסוכה בליל יו"ט הראשון, הוא הדין שנלמד מגז"ש זו שישנה מצוה של רשות לאכול בסוכה כל שבעה, וכשם שהחובה בלילה הראשונה נוהגת אפילו במצטער מחמת הגשם, הוא הדין שהרשות שבשאר ימי החג נוהגת אפילו במצטער מחמת הגשם.

והא דקיי"ל שהמצטער פטור מן הסוכה "זה שייך דוקא בלא שעת אכילה, דאז בעינן תשבו כעין תדור", ועל כן "אם יושב בשעת גשמים ליכא מצוה כלל, משא"כ בשעת אכילה, דאיכא מצוה של רשות. . לא בעינן תשבו כעין תדור" ו"מצוה קעביד".

אבל עדיין צע"ג, דנוסף לזה דלא אישתמיט בשום מקום לומר שדיני אכילה בסוכה נלמדים מדיני אכילת מצה כי אם לענין לילה הראשון בלבד, הלא ממקום שבא – אכילת מצה כל שבעה – יש להוכיח להיפך מהנהוג לברך על הסוכה בשעת הגשמים, שהרי אף אלו שנקטו שיש מצוה של רשות באכילת מצוה כל שבעה נמנו וגמרו ש"אין אנו מברכין עלי" (ריז"ה סוף פסחים)⁵⁰, ולכן אף אם ננקוט כשיטת הגר"א ודעימיה שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה, ואף

48. ובמשנ"ב סי' תעה ס"ק מה כתב: "בשם הגר"א כתבו דעכ"פ מצוה איכא לאכול מצה כל שבעה אלא שאינו חיוב".

49. ראה כלבו סי' עא בשם הר"ש שקילי.

50. ראה גם שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפז. ועוד. וראה גם 'שדי חמד' אסיפת דינים מערכת אכילה סי' ז ומערכת חמץ ומצה סי' יד וש"נ, ושו"ת 'מהרש"ם' ח"א סי' רט על מה שנהגו "כמה אנשים ע"פ הנהגת אחד המכונה בשם צדיק כו' לברך כל שבעת ימי פסח על אכילת מצה" - "אותו צדיק וחסידיו אין רוח חכמים נוחה מהם ויש לבטל המנהג". וראה גם שו"ת 'דברי מלכיאל' ח"ה סי' קד. ואכ"מ.

אם נקבל את דברי ה'ארץ צבי' שבנוסף למצות ישיבת סוכה יש גם מצוה של רשות בפני עצמה לאכול בסוכה כל שבעה (מצוה שנוהגת אפילו בשעת הגשמים), לכאורה אין לברך על מצוה זו. ועצ"ע.

ז.

ביאור ע"פ שיטת רבינו פרץ

והנה לכאורה היה אפשר להציע הסבר נוסף, על פי שיטת רבינו פרץ (בהגהותיו לסמ"ק מצוה צג) שכתב: "ומהו מצטער כגון מחמת סרחון וכיו"ב, דוקא לישן אבל לאכול לא, מדאמר רבא שרא לי לרב אדא למיגני חוץ לסוכה משום סרחא דגרגושתא, ולא קאמר למיכל", והוסיף הטעם: "שמא משום דאכילה אינה רק לפי שעה"⁵¹. שיטת הר"פ, מקורה וטעמה הובאה ב'ארחות חיים' (הל' סוכה ס"ב – ה"ד בב"י או"ח סי' תרמ) ובכלבו (סי' עא), ע"ש, וכ"כ הרא"ש (סוכה פ"ב סי' יב): "כתב בספר המצות דוקא למיגני אבל למיכל אסור". ואף שכתבו הא"ח והכלבו שרוב הפוסקים נקטו שמצטער פטור בין מאכילה ובין משתי, מ"מ היה אפשר לומר שסברו ונקטו הגאונים והצדיקים הנ"ל שכדאי הוא רבינו פרץ לסמוך עליו בשעת הדחק.

אבל באמת דברי רבינו פרץ לפי פשוטם צע"ג, שהרי משנה מפורשת שנינו: "מאימתי מותר לפנות מפני הגשמים משתסרח המקפה", ולכאורה מוכח דהמצטער פטור גם מאכור"ש בסוכה.

ויעויין בספר 'צביון העמודים' על הסמ"ק שכתב דגירסת הכת"י היא [לא] "ומהו מצטער" אלא] "ומיהו מצטער" [או "ומיהו מצטער"⁵²], ושכוונת ר"פ היא לומר "דיש סוג של מצטער שיש בו חילוק בין אכילה לשינה, והכי קאמר: 'ומיהו מצטער מחמת סרחון וכיו"ב, שהוא פטור מן הסוכה, נראה דיש בו חילוק בין אכילה לשינה', דסוג מסויים של מצטער, כגון מחמת סרחון, אינו פטור לגמרי, דלאכילה לכה"פ הוא חייב"⁵³.

51. ויעויין 'לשון לימודים' להג"ר ברזילי יעבץ (איזמיר תקט"ו), שהקשה על שיטת רבינו פרץ מסוגיא דע"ז (ג, א): "אמר להן הקב"ה כו' מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה... מיד כאו"א נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכאו"א מבעט בסוכתו ויוצא וכו', והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, נהי דפטור, בעוטי מי מבעטי", ולפי שיטת ר"פ שמצטער חייב לאכול בסוכה, דברי הגמרא אינם מובנים, ד"נהי דפטירי משינה מאכילה מי פטירי, ואמאי הוצרך לשנויי נהי דפטירי בעוטי מי מבעט".

52. או שהגירסא הנכונה היא כפי שנדפס לפנינו, וקריאתו צ"ל "ומיהו" אלא שנכתב חסר יו"ד.

53. וע"ש שכ"ה בהגהות מיימוניות דפוס קושטא בשם ר"פ: "נראה דמצטער מחמת סרחון וכהאי גוונא פטור רק מלישן בה אבל לא מלאכול בה".

וביאור החילוק הוא, דסרחון וכיו"ב אפשר לסבול לשעה קלה בקלות לפי ערך, וכיון ש"אכילה אינה רק לפי שעה" יש לומר שאינו בגדר מצטער הפטור מן הסוכה, משא"כ בשאר אופני צער, כגון מחמת החום או מחמת הצינה, י"ל שהוא בגדר המצטער שפטרו חז"ל גם מאכו"ש ולכל הדעות.

ואמנם בדברי הרא"ש (ה"ד בב"י) הנ"ל, "דוקא למיגני אבל למיכל אסור", אין רמז לחילוק זה, אבל על כרחינו צריכים אנו לחלק בין מצטער מחמת גשמים למצטער מחמת דברים אחרים, משום דעכצ"ל שגם רבינו פרץ יודה לדבר משנה שקצבו חכמים ד"משתסרח המקפה" מחמת הגשמים מצטער כל אדם אפילו באכילה ושתיה ואפילו "לפי שעה", וכמשנ"ת, ואם כן לא מצינו בדברי רבינו פרץ ישוב למנהג הצדיקים והחסידיים הנ"ל לאכול ולברך בסוכה בשעה שהגשמים יורדים, והדרא קושיין לדוכתה.

ח.

ביאור חדש על פי שיטת רבינו ירוחם'

לאור כל האמור נראה איפוא לבאר הענין בדרך אחרת, והוא ע"פ דברי רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב כב ח"ב) שכתב: "חתן והשושבינין וכל בני החופה כל שבעה פטורים מן הסוכה"⁵⁴, פי' משום דצריכין לשמוח עם החתן, ואם לא ישמחו יצטערו כו"⁵⁵. והפטור מן הסוכה, אם אכל שם, יש אומרים שמברך על הסוכה אע"פ שהוא פטור, ומחלוקת הפוסקים בזה בנתיב שלישי ח"א בדין סומא [ולשיטת ר"ת מברכים]⁵⁶.

כוונת רבינו ירוחם היא לשיטת רבינו תם הידועה בתוס' (קידושין לא, א. ועד"ז ברא"ש שם פ"א סי' מט) "דנשים מברכות על מ"ע שה"ז אע"ג דפטורות לגמרי, דאפילו מדרבנן לא מיחייבי כו', ואין כאן משום לא תשא את שמו לשוא [ו]משום מברכות ברכה שאינה צריכה", וראייתו מהא דאמר רב יוסף (קידושין שם) "מריש הוה אמינא דהוה אמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא

54. סוכה כה, ב. רמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"ג. טוש"ע או"ח סי' תרמ"ט.

55. מקורו בדברי רבו הרא"ש (סוכה פ"ב סוף סי' ח): "והא דפטירי מסוכה משום דאי לא חדו בהדי חתן מצטערין היי", ובקרבן נתנאל (על הרא"ש שם אות ח) "ומצטער פטור מן הסוכה, וזהו נמי כוונת תוס' דפטירי מסוכה משום מצטער. . דאי לא חדו בהדי חתן מצטערין" - והוא דלא כמ"ש בשו"ת דברי מלכיא"ל (ח"ג סי' לב) ד"כוונת הרא"ש דבסוכה הם מצטערים מצד שאין יכולים לשמוח כראוי והו"ל עוסק במצוה".

56. ראה תא"ו נתיב יג ח"א בדין סומא: "ורבינו תם כתב שמברך על המצות שפטור, ויש חולקין עליו, ומחלקתם כתבתי נתיב כ"ז ח"א בענין נשים כי דינם שוה".

פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקידנא והא עבידנא", ואם לא היה יכול לברך על המצות "היכי שמח רב יוסף, והלא מפסיד כל הברכות כולן".

במקום אחר (תא"ו נתיב כז ח"א) אף פסק רבינו ירוחם כשיטת רבינו תם: "נשים יכולות לברך על כל מצות שהזמן גרמא, כגון שופר וסוכה ולולב וכיו"ב כאשר אכתוב, אע"פ שפטורות אפילו מדרבנן, כך כתב רבינו תם ורבינו יצחק ברבי יהודה והביא ראיות על זה מכמה דוכתי". וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' יז. ובכ"מ) וכל הפוסקים הנמשכים אחריו.

מבואר איפוא מדברי רבינו ירוחם, דכשם שנשים יכולות לברך על מ"ע שהז"ג אע"פ שפטורות מהן (לשיטת ר"ת דקיי"ל כוותי), הוא הדין שיכול "הפטור מן הסוכה" לברך "אם אכל שם".

והנה, לולי דברי רבינו ירוחם היה נ"ל שהמצטער אינו רק פטור ממצות ישיבה בסוכה, אלא (עוד זאת ש)הוא מופקע מקיום מצוה זו, וה"ה "עושה דבר שאינו מצוה מה"ת כלל" (כלשון הרמב"ן), כי מצות הישיבה סוכה אינה מתקיימת אלא במי שיושב בה בנחת ולא בצער.

אמנם מדברי רבינו ירוחם נראה מבואר דסבירא ליה שמצטער היושב בסוכה אכן מקיים מצות סוכה, והרי הוא כאשה המקיימת מ"ע שהז"ג, דאף שהתורה פטרתה מן המצוה לא הפקיעתה מקיום המצוה, וביכולתה לקיים את המצוה ולקבל שכר עלי' בתורת אינה מצווה ועושה. ועד"ז בנדו"ד, דאף שהתורה פטרה את המצטער ממצות הישיבה בסוכה בתורת חיוב, לא נפקעה ממנו היכולת לקיים המצוה, ואם יעשה את המצוה בצער אכן יקיים את המצוה בתורת אינו מצווה ועושה.

וכך משמע מלשון רבינו יהונתן מלוניל (על הרי"ף סוכה י, ב), ועד"ז בספר 'המנוחה' לרבינו מנוח (הל' סוכה פ"ו ה"ב): "דהאי דאזלינן במצות סוכה לקולא מבשאר מצות מדכתיב תשבו ודרשינן תשבו [כעין] תדורו, שאותו האיש שרגיל לאכול בביתו הוא מחוייב לאכול בסוכה, וחולה שאין בו סכנה לא מטרחינן ל' לאכול אם מזיק לו המאכל, או אם מצטער הוא ורוצה לאכול תחת האויר, ה"נ לא מטרחינן ל' לאכול בסכה, אבל מצטער בשאר מצות לא פטרינן ל'".

ועל פי דבריהם צריך לבאר, דאין ללמוד ממ"ש (סוכה כח, א במשנה) "משלו משל למה הדבר דומה, לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו", ובברייתא (שם, ב) "שפך לו רבו קיתון על פניו, ואמר לו אי אפשי בשמושך", שאי אפשר לקיים המצוה כלל בשעת ירידת

גשמים, אלא דאי אפשר לקיים מצות חובה, והגשמים שהפקיעו ממנו האפשריות לקיים המצוה בתורת חובה מסמנים שאין נח"ר משימושו⁵⁷.

ועוד י"ל ע"פ מ"ש בפ' המיוחס לרש"י (ריש מס' תענית) שהגשמים נחשבים לסימן קללה בחג כיון ש"כשהגשמים יורדין לסוכה הכל יוצאין, ונראה שאין הקב"ה חפץ שנשתמש לפניו", שעיקר הסימן הוא מכך שלמעשה נוהגים לוותר ולצאת מן הסוכה מפני הגשם, אבל אין מכאן הוכחה שאי אפשר לקיים המצוה בתורת רשות.

ויעויין במג"א (סי' תרמ סק"ד) שכתב: "מי ששותה משקה המשלשל, אע"פ שמצטער הרבה, מ"מ חייב בסוכה, דהוה ליה לעשותו קודם החג או אחריו, ולכן לא יעשנה במועד, אבל בדיעבד נ"ל דפטור מסוכה, דהא סכנה הוא לו לישיב בסוכה". ולכאורה קשה, למה לי טעמא משום סכנה, תיפוק לי' דסוכ"ס מצטער הוא ואינו יכול לקיים מצות סוכה, "שהתורה אמרה דירה של הנאה לא דירה של צער"⁵⁸. [ואכן בשולחנו של רבינו הרב (שם ס"ח) כתב "אין לשתות סם המשלשל בתוך החג כל שאפשר לו להקדים או לאחר, ואם עבר ושתה פטור מן הסוכה כיון שהקרירות קשה לו", ד"ל שכוונתו לפטור מדין מצטער]. וע"פ הנ"ל אולי י"ל, שהמג"א נקט כאן כשיטת רבינו ירוחם, שמצטער אינו אלא דין פטור, ולא הפקעה מן המצוה, ובכה"ג לא פטרוהו.

אך מה שפסקו הרמ"א ורבינו בשולחנו ושאר הפוסקים ש"כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר, ואינו אלא הדיוטות", הוא מפני שנקטו שהפטור מן הסוכה מופקע הוא מקיום מצוה זו וכמשנ"ת, ועל כן אין מקום לדחוק ולהכנס לסוכה, והרי זו בגדר ביאה ריקנית שאין בה לא מצוה ולא שכרה. משא"כ לפי שיטת רבינו ירוחם אכן יקבל שכר על מצוותו כמי שאינו מצווה ועושה, וכמ"ש הרמב"ן בחידושו (קידושין לא, א)⁵⁹ דמ"ש בירושלמי

57. ועד"ז מצינו בפיה"מ להרמב"ם (סוכה פ"א מ"א) ש"ירידת הגשמים בתחלת הסוכות מורה שאין פעולתם רצוי לפני ה'" [וכ"כ המאירי (ריש תענית) ש"לדעת קצת גאונים" לא נאמר על הגשמים שהם סימן קללה בחג "אלא לילה ראשונה". ובחי' הריטב"א (תענית ב, ב) הביא בשם רבינו אפרים ד"על לילה הראשון בלבד" נאמר שהגשמים סימן קללה הם. גם בספר 'ארחות חיים' (הל' סוכה ס' לח) מביא שיטה זו, ומוסיף: "וטעמא דמסתבר הוא שהוא עיקר המצוה אבל מלילה ראשון ואילך כבר רצה עבודתו". וכתבו האחרונים שדעת הרמב"ם היא שרק כשידרו גשמים בלילה ראשונה של חגה"ס ה"ה מורים שאין פעולתם רצויה, משום שבליה הראשונה חובה לאכול בסוכה, וסובר הרמב"ם (כשיטת הרשב"א הנ"ל ס"ו) דגם בלילה הראשון המצטער פטור מן הסוכה, וע"כ הגשמים מהווים סימן בלתי רצוי, כיון שהם מונעים אותו מלקיים את חובתו, משא"כ בשאר ימות החג דאי בעי לא אכיל בסוכה.

58. לשון שו"ת 'אבני נזר' או"ח סי' תסז סק"ו.

59. הו"ד ב'ברכי יוסף' להחיד"א יו"ד סי' שלג סק"א.

"כל העושה דבר שאינו מצווה בו נקרא הדיוט" אינו אלא במי "שעושה דבר שאינו מצווה מה"ת כלל, שהוא כמוסיף על התורה, אבל מי שעושה מצוות התורה כתקן, אע"פ שלא נצטווה הוא בהם כגון נשים וגוים מקבלים עליהם שכר"⁶⁰.

ויעויין בספר 'נזירות שמשון' (א"ח סי' תרלט) שהקשה על דברי הרמ"א שהפטור מן הסוכה ואינו יוצא "אינו אלא הדיוטות", מאי שנא ממ"ש המחבר (שם ס"ב) ד"מי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח" – אף שפטור, וסיים ד"אע"פ שיש לדחוק ולחלק, אין נראה לי"⁶¹. הרי מבואר שנקט מדנפשיה כשיטת רבינו ירוחם דגם מי שהוא פטור מן הסוכה מחמת צער וגשם, ומ"מ אוכל בסוכה ה"ה מקיים מצות סוכה, והרי זה משובח"⁶².

על פי האמור נראה לומר, שעל שיטה זו (שיטת רבינו ירוחם ודעימיה) סמכו רוב מנין ורוב בנין של בני ישראל במנהגם לקיים מצות סוכה במדינות הצפוניות הקרות ולברך עליה ברכת אקב"ו לישב בסוכה. וכן יש לבאר ביסוד מנהג החסידים שהידרו לקיים מצות סוכה גם בעת שירדו גשמים והיו פטורים מדין מצטער, שסמכו על שיטת רבינו ירוחם בענין זה.

60. וכ"כ בחי' הריטב"א (קידושין שם) לענין אינו מצווה ועושה, ש"אף הוא ראוי לקבל שכר, שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצות השי"ת, ודוקא במצוות שצוה השי"ת לאחרים שיש לו בהן רצון, אבל העושה מאליו מצוות שלא צותה בהם תורה כלל, זו היא שאמרו כל שאינו מצווה בדבר ועושהו נקרא הדיוט".

61. בסוף דבריו כתב ה'נזירות שמשון': "וכ"ה בגמרא [סוכה כה, ב] ברבי זירא שהיה חתן והיה פטור [ראה גם רמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"ג. טוש"ע סי' תר"מ ס"ו] ואכל בסוכה". ודבריו צ"ע, דשאני ר"ז שאמר "אנא אכלי בסוכה וחדוי בחופה וכל שכן דחדי ליבאי דקא עבידנא תרת".

62. גם ב'חכמת שלמה' להגרש"ק העלה סברא זו, שמתחלה כתב די"ל דדוקא "היכי דהגברא בר חיובא עכ"פ, כגון ר"צ שהוא היה חייב בסוכה. . . כיון דעכ"פ גברא בר חיובא הוא מותר להחמיר על עצמו", אבל כשירדו גשמים ו"הוא עצמו פטור, לכך אין ראוי להחמיר על עצמו". אך שוב הקשה ע"ז, דא"כ "היאך נשים מברכות על מ"ע שהז"ג, ואם הוי מעשה הדיוט היאך יברכו והוי ברכה לבטלה, ובע"כ דמותר להחמיר", וע"כ נדחק לחלק ולומר "דרק בירוד גשמים כיון דהוי כשפך קיתון על פניו והראו לו מן השמים שאין רוצים בשימוש, בזה אין להחמיר על עצמו אם אין רוצים בו, אבל בעלמא מותר וראוי להחמיר", וסיים: "זה ברור לדעתי".

אבל כיון שכל יסודו של הגרש"ק לחלק בין גשמים לשאר מצטער הוא בגלל משל העבד, י"ל דלפי שיטת הרמב"ם ודעימיה (הנ"ל הערה 57), ועד"ז לפמ"ש בספר 'משמרת שלום' (הנ"ל הערה 37) "האמת" ד"עיקר הסימן הוא בא"י ששם אין רגילות לירד גשמים בזה"ז" משא"כ במדינותינו [ולסברא זו הסכים הגה"ק בעל 'שפת אמת' מגור זצ"ל ('שיח שרפי קודש' (בני ברק תשמ"ט) ח"א עמ' ר, אות כד) וכ"כ בספר 'בשורות טובות' (בילגוריית תרפ"ז) בחלק 'שיחות וסיפורים' בשם הגה"ק ה'דברי חיים' שאדרבה, במדינותינו ה"ה "סימן סימן טוב הוא וגשמי ברכה הם"] שוב י"ל שגם בשעת הגשמים ה"ה מקיים מצוה דרשות מלבד בלילה הראשונה או באה"ק - למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

ויעוין בספר בית יעקב (הנ"ל ס"ד) שכתב: "וגם מצאתי אח"כ בספר זכור לאברהם בשם כמה תשובות, שגם אם יושב בהסוכה בשעת ירידת גשמים מקבל שכה, רק שאינו מקבל שכר כמצוה ועושה אלא כאינו מצוה ועושה, וראי' מהא דאיתא בגמרא 'גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה', ש"מ דשאינו מצווה ועושה נמי מקבל שכה, רק שהמצווה ועושה הוא גדול ממנו, וגם מצינו בנשים שפטורות ממ"ע שהז"ג ואפילו הכי מברכין עליהן". ונראה שהן הן הדברים שנתבארו על פי שיטת רבינו ירוחם⁶³.

ט.

יסוד לביאור זה מדברי ה'לבוש' וה'אליה רבה'

והנה כד מעיינת שפיר נראה שניתן לדייק כן בדברי פוסקים מפורסמים. ב'לבוש' (או"ח ס' תרלט ס"ד) כתב: "ונ"ל מה שנוהגין אפילו בשאר ימי החג כשירדו גשמים שהולכים לסוכה, ועושין בה ברכת המוציא ואוכלין בה פת המוציא **כדי לברך בה לישב בסוכה**, דבר מותר הוא, ואדרבה נ"ל שטוב הוא שלא לעשות כן, שהרי כיון שפטורים מן הסוכה, ברכת לישב בסוכה ברכה שאינה צריכה היא, ואפשר לחוש לה לברכה לבטלה"⁶⁴.

וב'אליה רבה' (שם ס"ק כו) כתב על דברי הלבוש: "והט"ז כתב בפשיטות דהוי ברכה לבטלה. ורבינו ירוחם כתב הפטור מן הסוכה אם אכל שם יש אומרים שמברך, ומחלוקת הפוסקים בזה **בדין סומא**". הרי מבואר שלפי דעת ה'אליה רבה' דברי רבינו ירוחם הנ"ל לא נאמרו רק לענין מצטער מדברים אחרים, כי אם גם לענין מצטער מחמת הגשמים, ושעל פי דברי רבינו ירוחם יש לברך גם על אכילה בסוכה בשעת הגשמים.

אם כן הרי מצינו שיטה בראשונים וגם באחרונים שמצטער אינו אלא דין פטור מהמצוה, ולא הפקעה מכלל המצוה, ועל כן מותר לברך לישב בסוכה גם בשעת הגשמים על מצוה של רשות.

ונראה שהדבר מרומז גם בדברי הלבוש עצמו, שכתב על המנהג לברך לישב בסוכה בשעת

63. וב'בית יעקב' שם: "ונראה שבוה מדויק לשון הרמ"א 'אינו מקבל עליו שכר', ולא כתב 'אינו מקבל שכר', אלא הכונה שאינו מקבל עליו שכר כמצוה ועושה. וגם הלשון 'ואינו אלא הדיוט', דהוה ל' למימר "הוא הדיוט", אלא גם כן הכונה ואינו כמצוה ועושה אלא הדיוט, פירוש כאינו מצוה".

64. וראה גם 'יוסף אומץ' (הנ"ל הערה 18): "ואפשר דברכת סוכה הוי לבטלה, דלא שייך למימר וצונו מאחר דפטור ממנה" בשעת הגשמים.

הגשמים ד"אפשר לחוש לה לברכה לבטלה", דלכאורה עדיפא הו"ל למימר דספק ברכות להקל ואסור לברך, ומהו זה שכתב "אפשר לחוש", כאילו אין כאן איסור אלא דלמיחש מיבעי⁶⁵.

עוד זאת צלה"ב מהו זה שכתב ה'לבוש' ש"דבר מותר הוא", "שטוב הוא שלא לעשות כן"⁶⁶ משום שהיא "ברכה שאינה צריכה", דלכאורה, כיון "שפטורים מן הסוכה" ואין מצוה בישיבתם, ברכה לבטלה היא, והוא איסור חמור, ואילו מלשון ה'לבוש' משמע דס"ל שעם היות שעדיף שלא לברך, אין זה אלא כדי להיות עצהיו"ט, ומהיות טוב אל תקרי כו'. ובוודאי שלשון ה'לבוש' מדויק ומזוקק שבעתים, וכמ"ש הפרמ"ג להמליץ עליו בכ"מ [ע"פ דניאל ז, ט] 'לבושיה כתלג חיור'.

ונראה שה'אליה רבה' נתכוין לתרץ כל זה, ועל כן הביא מדברי רבינו ירוחם, שעל פי שיטתו יתבאר דברי ה'לבוש', דאין ולא ורפיא בידו, ולא החליט לבטל המנהג שהזכיר שהרי יש הם על מי שיסמוכו.

ואם כנים הדברים, נמצינו למדים, שפעין המנהג שנהגו בו הצדיקים והחסידים (כנ"ל ס"ב) הובא כבר בדברי ה'לבוש', שאכן היו בימיו כאלו שאכלו בסוכה בשעת הגשמים וגם ברכו בה ברכת לישב בסוכה [אם כי נראה מדבריו שלא אכלו שם כל הסעודה], וטעמם ונימוקם מבואר ב'אליה רבה', שהוא בכדי לקיים מצות סוכה בתורת רשות, וסברו כשיטת רבינו ירוחם שיש בזה משום מצוה ושכר אינו מצווה ומ"מ עושה כנשים במ"ע שהז"ג וכיו"ב.

י

במקום מנהג אין אומרים ספק ברכות להקל

והנה אף דלאחרי ככלות הכל, לא יצאנו מידי ספק ברכה, הנה כבר נמנו וגמרו שלא אמרו ספק ברכות להקל כי אם במקום שלא נהגו לברך, אבל במקום שנהגו לברך לית לן בה.

ואבוהון דכולהו מ"ש בשו"ת 'תרומת הדשן' (סי' לד) ש"בפלוגתא דרבוותא בברכות לא מברכים מספק כלל, אא"כ ידענא דנהוג עלמא לברך". וע"ד מה שמצינו (או"ח סי' מו ס"ו) שכתב

65. וראה בשו"ת 'בית אב' קמא (להג"ר אברהם אהרן יודעלאוויץ, סאטמאר תרפ"ט) סי' צה בסופו, שהביא דברי ה'לבוש', וכתב שה'לבוש' "מסתפק לענין הברכה, אבל בלא ברכה ליכא חשש מידי, וכן שמעתי מכמה גאונים וצדיקים שהיו נוהגים כן".

66. והוא ע"ד לשון ה'בית יוסף' או"ח סי' תקפט לענין ברכת נשים על מ"ע שהז"ג "ומיהו טוב שלא לברך כיון דפלוגתא הוא ספק ברכות להקל". ובפרמ"ג יו"ד סי' כח מש"ז סקט"ז "יראה לי בספק ברכה לבטלה אפילו איכא ספק ספיקא לברך אפי' הכי טוב שלא לברך".

המחבר "יש נוהגין לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין", והג' הרמ"א: "אך המנהג פשוט בבני האשכנזים לאומרה", וכתב הט"ז (שם סק"ז) ד"אין אחר המנהג כלום". וב'תבואות שור' (סי' כח סוסק"ד) כתב "אמרינן בירושלמי (פאה פ"ז ה"ה) כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, וכ"כ מהרי"ק שורש ט' דמנהג עוקר חשש ברכה לבטלה". וכ"כ ב'אשל אברהם' מבוטשאטש (סי' תרעב ס"א) "שבעניני ברכות, כל מה שהונהג באותו מקום, לא שייך בו חשש ברכה לבטלה".

ובנדו"ד יש להוסיף גם מ"ש בשו"ת הרדב"ז (ה"א סי' רכט), ד"כל מחלוקת שהוא בברכות עצמן יש לנו להקל, כי שמא יוציא שם שמים לבטלה, אבל מחלוקת בעשיית המצוה צריך לברך, שהרי לדעת אותו פוסק שפיר מקיים המצוה כו', ושמוד עיקר זה, שאם לא תאמר כן ברוב המצות לא נברך כיון דשכיח בהו פלוגתא דרבוותא. אלא עיקרון של דברים לפי דעתו שכל שנהגו ישראל כאחד מהפוסקים או דהוי אתרי' דמור, העושה מצוה לדעת אותו מנהג חייב לברך, שחזר הדבר כאילו הוא תורה, ומי שירצה לעשות כנגד זה לפי שרוצה להחמיר אין לו לברך, דכיון שנהגו כאותו פוסק או כאתריה דמר חוזר הדבר אצלם כאילו אין בו מחלוקת כלל כו', אבל היכא דאין מנהג ולא אתרי' דמר הוא, ומקצתם עושים כדעת המיקל ומקצתם כדעת המחמיה, בזה וכיוצא בו . . יש לו לברך ואינה ברכה לבטלה".

יא.

חשש איסור בל תוסיף ואיסור הנאה מעצי הסוכה

בשו"ת 'עונג יום טוב' (סי' מט) העיר עוד הערה מפורסמת: "כיון דקיי"ל דעצי סוכה וכ"ש סכך גופא אסור בהנאה כל שבעה"⁶⁷ אסור מן התורה לישב בסוכה "בעידן דליכא מצוה שפטור מחמת הגשמים". אלא שהוקשה לו מלשון המשנה "ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה" – "ומדקתני 'מותר לפנות' משמע דאיסורא ליכא, ואי בעי אכיל וגומר סעודתו" בסוכה. וראה מ"ש בזה בשו"ת 'אבני נזר' (או"ח סי' תא אות ב)⁶⁸, ע"ש.

אך הנה כבר כתב הט"ז (או"ח סי' תרלח סק"ג), הו"ד במשנ"ב (שם סק"ד), ד"נראה פשוט שמ"ש (בשו"ע שם) אין נאותין מהם לדבר אחר, היינו דרך ליטול משום שבזה תבטל קדושתה, אבל בעוד שהיא קיימת אין איסור הנאה ממנה, כדי לסמוך עלי' או להניח עלי' שום דבר כיון שעדיין קדושתה עלי".

67. ראה סוכה ט, א. רמב"ם הל' סוכה פ"ו הט"ו. טוש"ע או"ח סי' תרלח ס"א.

68. ושם: "לא כמו ששמעתי בשם גדול אחד שפקפק בדבר משום דאסור ליהנות מעצי הסוכה מהקישא דחגיגה". וראה שם עוד טעמים להתיר בסוכה.

[וב'פרי מגדים' (או"ח שם מש"ז סק"ג) כתב דכן משמע מהא דאיתא בגמרא (סוכה י, ב): "מנימין עבדי' דרב אשי איטמישא לי' כתונתא במיא, ואשתטחא אמטלתא. אמר לי' רב אשי דלייה דלא לימרו קא מסככי בדבר המקבל טומאה". ומכך שלא הקפיד רב אשי על הנהגת מנימין עבדו אלא כדי שלא יאמרו מסככים בדבר המקבל טומאה, ואילו משום עצם ההנאה מעצי הסוכה לא הקפיד, עכצ"ל ד"מה שעושה בדירה עושה בסוכה"⁶⁹].

וכן פסק רבינו הרב בשולחנו הזהב (או"ח שם ס"ה), ש"אפילו עצי הסכך והדפנות עצמן אינן אסורים אלא להסתפק מהן, דהיינו שלא יטול מהן שום דבר אפילו קיסם לחצוץ בו שיניו, שהרי כשמפריד הקיסם מהסוכה מפקיע הוא מעליו קדושת הסוכה⁷⁰, אבל מותר ליהנות מהן הנאה להשתמש בהם כל תשמיש כל שאינו מפקיע מעליהם קדושת הסוכה, כגון להניח עליהם חפציו ולהריח בהם אם הם עצי בשמים, וכל כיו"ב".

עוד הקשו האחרונים בענין "היושב בסוכה כשהגשמים יורדין" מדוע אינו עובר בישיבתו על 'בל תוסיף' כמו היושב בסוכה בשמיני לשם מצוה (עירובין צו, א; ר"ה כח, ב) או המניח תפילין לשם מצוה בשבתות ויו"ט, וכמ"ש בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' סא) הו"ד במג"א (סי' לא סק"א)⁷¹.

ויעויין בשו"ת 'אגרות משה' (או"ח ח"ג סי' צו), שהוכיח מדברי הפוסקים (הנ"ל ס"א) שב"ישיבה בסוכה כשיורדין גשמים לא שייך בל תוסיף", שהרי כתב הרמ"א ש"כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר, ואינו אלא הדיוטות", ואם היה בזה משום איסור בל תוסיף "היה עובר בלאו והיה גם נענש על זה", ומדלא כתבו אלא ש"אינו מקבל עליו שכר" וכיו"ב, "אלמא דליכא בל תוסיף".

ובשו"ת 'אבני נזר' (או"ח סי' תסז סק"ו) כתב דמי שיושב בסוכה כשהגשמים יורדים אינו עובר על בל תוסיף כי "בל תוסיף אינו אלא באותו מעשה עצמו בתוספות", וכגון "הישן בשמיני בסוכה" (ר"ה כח, ב), ש"אין חילוק במעשה השינה רק מוסיף יום", משא"כ מי שיושב בסוכה בשעת הגשמים אין בישיבתו מעשה מצווה של ישיבה בסוכה כלל, "שהתורה אמרה דירה של הנאה לא דירה של צער", ובכה"ג אינו עושה מעשה מצווה כלל⁷². וכן כתב ב'קובץ

69. אבל ראה 'עמק סוכות' על מסכת סוכה שם מ"ש בזה. וראה שו"ת 'מגדנות אליהו' להג"ר אלטר אליהו רובינשטיין זצ"ל (ח"ד סי' פב אות ג). ואכ"מ.

70. ראה מ"ש בבבאור דברי רבינו בשו"ת 'להורות נתן' ח"ז סי' מח אות ח.

71. ראה שו"ת 'מצפה אריה' מהדורא תנינא סי' ה, ושם: "באחת אני מתקשה ודרכי החכמה נעלמו ממני".

72. וע"ש שהוא עדמ"ש התוס' (סוכה לא, ב ד"ה הואיל) דלרבנן דס"ל לולב אי"צ אגד "כשיאגדו שלא במינו אין לו ליחשב כמוסיף, משום דאין זה כדרך גדילתו, ומינים שבלולב בעינן כעין גדילתו", ע"ש. וראה גם 'כלי חמדה' עה"ת פ' ואתחנן (יט, ד) ואילך מה שהאריך בזה. וראה גם 'קובץ שעורים' להגר"א וואסערמאן הי"ד

שיעורים' להגר"א וואסערמאן הי"ד (ב"ב י, ב; אות נד), דכיון ד"ישיבת מצטער אינה כעין תדורו, אין זו מעשה מצוה כלל ולא שייך בל תוסיף אלא היכא שעושה מעשה המצוה כהלכתה רק שאינו מצווה".

אמנם לפי שיטת רבינו ירוחם וה'אליה רבה', דגם כאשר מצטער מחמת הגשמים וכיו"ב ה"ה מקיים מצות סוכה בשבתו בה, בתורת אינו מצווה ועושה, וה"ה כאשר המקיימת מ"ע שהז"ג ומברכת עלי', פשוט שאין מקום לפקפק על הישיבה בסוכה ככה"ג לא משום בל תוסיף ולא משום איסור הנאה מעצי הסוכה.

(בבא בתרא אות נד): "דכיון דמצות סוכה תשבו כעין תדורו, וישיבת מצטער אינה כעין תדורו, אין זו מעשה מצוה כלל, ולא שייך בל תוסיף אלא היכא שעושה מעשה המצוה כהלכתה רק שאינו מצווה". ואולי לזה כיוון במ"ש בשו"ת 'אגרות משה' שם ד"לא שייך כלל להא דבל תוסיף".

גם אותם יהודים אשר אין להם שום צלם אלקים וצורת ישראל 'סובלת סבלך' ולכן 'הושענא'

הסמיכות 'מרוטת לחי' 'נתונה למכים', י"ל בדרך צחות והאמת: כן הוא בימינו אלה מהנשמע באשכנז ע"י הנוכל היטלער וכת דילי' שר"י, אשר מכים ורודפים שם את כל היהודים, הגם כי רובם עוברים על דת תוה"ק, מחללי שבתות ומגולחי זקן לא ע"י סם כי אם בחומר האיסור ע"י מספרים ותער, וכבר יצאו מכלל ישראל לגמרי, אבל יען שהם עוד בשם ישראל מכוונים בשרשם לכן רודפים אותם, מוכים ונמרטים באופן מבהיל. וזהו מ"ש ראה נא רבש"ע עד היכן עמך ישראל בזויים ושפלים עד כי 'מרוטת לחי', גם אותן שהם מגולחי ומרוטי לחי וזקן ואין להם שום צלם אלקים וצורת ישראל הם 'נתונה למכים', מלקים ורודפים אותם, וכל זה 'סובלת סבלך', מפני שהמה מכוונים בשם ישראל אשר בחרת, בשבילך, וכביכול סובלים רק בשבילך ונוגע לכבוד שמך, לכן הושענא.

(הגה"ק ממונקאטש, 'שער יששכר', מאמרי חודש תשרי, מאמר ישע רב אות פה)

הרב חיים רפפורט

רב בק"ק כנסת ישראל

לונדון אנגליה

מנהג חסידים בענין שינה בסוכה (א)

השפעת הקבלה על ההלכה

מבוא

כבר בתקופת הראשונים אנו מוצאים שהמון בני ישראל וכמה מגדוליהם נהגו שלא ישנו בסוכה. התנהגות זו מובאת בשלחן ערוך ובפוסקים המיישבים אותה לפי גדרי ההלכה. בנוסף לזה, ידוע שבכמה חצירות של גדולי החסידות נמנעו הצדיקים והחסידים מלישון בסוכה מפני טעמים שונים, וכל הליכותיהם קודש הם. אך דא עקא, קמו כמה שבאו בתואנה כאילו יש כאן סטייה מדרכי התורה ח"ו¹. במאמר זה נבאר מנהג זה סיבתו, טעמו ומשמעותו לפי דברי הפוסקים והצדיקים זי"ע.

א. מנהג חסידים לגבי שינה בסוכה

כמה קדושים שהלכו לאורו של הבעש"ט ותלמידיו זי"ע נהגו שלא לישון בסוכה. כך נהגו בבית דזיקוב, וכמ"ש בספר "נזר הקודש" - מנהגי בית ראפשיץ² ש"בדזיקוב ושענדישוב לא היו ישנים [בסוכה]". וכך אכן שמעתי מחסיד אחד שמוצאו מבית דזיקוב שפעם קרה שאחד מחסידי האדמו"ר מדזיקוב נטה להתנמנם בתוך הסוכה, וטפחו הרב על ראשו באמרו "שלאפן טוט מען אין בעט נישט אין סוכה" [= יושנים ישנים במטה ולא בסוכה].

לפי עדויות רבות כך נהגו גם בבעלזא. הג"ר ר' יהושע כ"ץ זצ"ל רב בק"ק מאקאווע ובסערדיהל [שהי' זהיר טפי במצוות סוכה] העיד³ ש"בבחרותו בעת נסע להסתופף על

1. ראה בספר "תורת מנחם - התוועדויות, שנת תש"נ" חלק רביעי (עמוד 325 ואילך) דברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע: "שאלה זו מעוררים אלה שמחפשים לחרחר ריב, לעורר מחלוקת ושנאת חנם בין בני ישראל ולכן אין להתייחס אליהם, ובודאי לא לענות ולהסביר בפלפול של הלכה, כאילו יש כאן שאלה בענין של הלכה, בה בשעה שאין כאן אלא נסיון לעורר מחלוקת ושנאת חנם. ההנהגה של ליובאוויטש (שזוהי אגב גם ההנהגה של בעלז) בענין שינה בסוכה ידועה ומפורסמת לכל יותר ממאה שנה - עוד בזמנו של אדמו"ר האמצעי, שנוסף לכך שהי' בעצמו למדן גדול, התנהג כך מפני שכך התנהג אביו, אדמו"ר הזקן, בעל התניא והשלחן ערוך! ואין לך חוצפה גדולה מזו כלפי אדמו"ר הזקן - לבא כיום, לאחרי מאה שנה, ולעורר שאלות בענין שינה בסוכה! חוצפא זו גובלת גם עם שקר - בה בשעה שידוע ומפורסם לכל שכך נהגו מאה שנה לפני זה".

2. להרה"ח ר' אהרן האלבערשטאם שליט"א (ברוקלין תש"ס), עמוד קצה הערה קטז.

3. דבריו הובאו בהקדמת בניו לספרו "ויאמר יהושע" על חג הסוכות (ברוקלין, תשמ"ה) עמוד ז-ח.

הימים הנוראים בצל רבו כ"ק אדמו"ר מרן מורנו הרב ר' אהרן זי"ע בעיר בעלז", "החסידיים והתושבים דשם לא נהגו לישון בסוכה". ועוד עדויות כיוצ"ב.⁴

וכן מצאתי שבלוח "דבר יום ביומו" ("לארץ ישראל ולחוץ לארץ") שנדפס באה"ק מטעם חסידי בעלז, (משנת תשמ"ב ואילך), נאמר במנהגי חג הסוכות: נוהגים להקל בשינה ובפרט במקומות הקרים וכו'. הרי שגם במקומות שאינם קרים נהגו כן.⁵

כידוע וכמפורסם כך נהגו גם חסידי חב"ד. בשיחת ליל ראשון דחג הסוכות ה'תרצ"ט⁶ דיבר כ"ק אדמו"ר ר' יוסף יצחק שניאורסאהן מליובאוויטש זי"ע בענין השינה בסוכה. באותו מעמד סיפר רבינו הרי"צ ממסורת עתיקת יומין מ"בית הרב" בעל התניא ע"ד ההקפדה שלא לישון בסוכה. אז סיפר מוהרי"צ איך שעוד בחיי רבינו הגדול בעל התניא ושו"ע הרב זקוקללה"ה, הוכיח בנו וממלא מקומו הרב דובער, אדמו"ר האמצעי זצ"ל את האברכים שישנו בסוכה. כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל סיפר כמ"פ בשיחותיו הקדושות⁷ איך שנשיאי חב"ד לדורותיהם לא הי' ישנים בסוכה, "לא שינת עראי ולא שינת קבע" אפילו כשהדבר לא הי' כרוך ב"צער" (גשמי) כלשהו.

הרי לנו כמה עדויות ומסורות על דבר המנהג שלא לישון בסוכה כל עיקר אפילו בקרב חסידיים שנזהרו ביותר בכל עניני תורה ומצותי', ודקדקו על עצמם לקיים מצוות סוכה בכל הידוריה. ואין הדבר אומר אלא דרשני: מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם?

ב. מדין הפוסקים: השולחן ערוך והרמ"א

לכל לראש, ניתי ספר ונחזי מה שכתוב בדברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים.

4. בני הרב כ"ץ בהקדמתם הנ"ל משערים שזה הי' רק מפני הקור אבל ע"פ המבואר בהמשך דברינו נראה ברור שהשינה בסוכה לא היתה נהוגה אצלם כלל ועיקר.

וראה דברי הגה"ק ממונקאטש זצ"ל בספרו "נימוקי אורח חיים" שם קובל על המתחסדים שנהגו שלא לישון בסוכה אף שלא היו מצטערים מחמת הקור, וז"ל: "ומכאן תוכחת מגולה לאותן המקילים... יהיו מי שיהיו... צדיקים אשר יקראו בשמותן... שאינם ישנים כלל בסוכה אם כי יש להם סוכות ותנורים בתוכם, ובפרט בתים גדולים ובנינים מרווחים... וגם סוכות כנ"ל ולהשתמש בהם בכל השנה בתים קבועים חדרים נאים, אבל אין ישנים בהם לעולם אם כי יש להם תנורים שם וגם כרים וכסתות לרוב ולאין מספר וכו' ופשוט שאין להשיג במעשיות... שלהם כי זקנו או זקנתו צותה לאביו או זקנו וכו' שלא לישון בסוכה כלל כי... אין דנין מזמן לזמן ומגברא לגברא, כי הרי אנו רואין אותם בריאים וחזקים באבריהם... בכל מעשיהם".

סתם ה"מנחת אלעזר" ולא פירש כנגד איזה צדיקים וחסידיים יצא בסופה ובסערה בהתלוננו על מנהגם שלא לישון כלל בסוכה. אכן הדברים ידועים שכיוון לצדיקי וחסידי בעלז. [ראה גם לדוגמא: נימוקיו לסימן רפ"ד ס"א ד"ה וזהו וספרו "דברי תורה" מהדורא א' אות ח"י. ובמיוחד - בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג' סימן ע"ו, סוף ד"ה ומ"ש בענין המותרים - במהדורות בלתי מצונזרות].

5. אמנם ראה זה חדש - בלוח "דבר יום ביומו" הנ"ל משנת ה'תשנ"א ואילך. וצ"ע.

6. נדפס ב"ספר השיחות ה'תרצ"ו - חורף ה'ש"ת" (קה"ת ה'תשמ"ט), עמוד 295.

7. ראה לקוטי שיחות חלק כ"ט עמוד 211 ואילך.

בשולחן ערוך אורח חיים סימן תרל"ט סעיף א' פסק המחבר, וז"ל: כיצד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה [וישן ומטייל⁸] ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע. כיצד: כלים הנאים ומצעות הנאות, בסוכה. וכלי שתיה, כגון אשישות וכוסות, בסוכה. אבל כלי אכילה, כגון קדירות וקערות, חוץ לסוכה. עכ"ל. וברמ"א שם: ואל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו. ⁹ עכ"ל.

ובשולחן ערוך שם ס"ב: אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה, בין ביום בין בלילה, ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת עראי. אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה כו' ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. עכ"ל.

וברמ"א שם: ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישון במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן¹⁰). ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור. וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל הרמ"א.¹¹

8. הוספת הגהת הרמ"א ע"פ לשון הטור שם. וראה לקוטי שיחות שבהערה הקודמת.

9. מקורו בארחות חיים הל' סוכה סימן לד - הו"ד בב"י או"ח שם.

10. מרדכי על מסכת סוכה סימן תשמ"א, וז"ל: "וגם מסקינן בשמעתין שאסור לישון חוץ לסוכה, אכן סומכין העולם על דבר זה שיראים מן הצינה והוי כחולה שאין בו סכנה דפטור מן הסוכה, או כמי שמצטער דפטור מן הסוכה".

11. וכ"ה במטה משה ח"ה סתתקט"ו [הו"ד (בקיזור) בשל"ה (במסכת סוכה שלו - קרוב לתחלתו)]: "עיקר המצוה לישון עם אשתו בסוכה, מדאמרינן בריש ערכין [כצ"ל] הכל חייבים בסוכה אפילו כהנים ופירש רש"י ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה כו' קמ"ל. ומטעם זה מקילין עכשיו בשינה משום שאין יכול לישון עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת ולכן פטור". [וע"ש במטה משה שהביא גם את דברי המרדכי הנ"ל].

ובלבוש או"ח שם סעי' ב: "ויש אומרים משום דמצות סוכה היא איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה בביתו ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שדר כל השנה עם אשתו אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת". וראה גם שו"ת חכם צבי סוף סימן צד: "עיקר מצות שינה לסוכה היא איש ואשתו", עיי"ש. (אבל ראה שו"ת שער אפרים, סי' לד, ועוד. ואכמ"ל).

והנה לשון הרמ"א במפת השולחן מורה דלאו משום דינא דמצטער קא אתי עלה אלא משום דכל עיקר חיוב השינה בסוכה אינו אלא כשישן בסוכה עם אשתו, "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו". וכן מבואר מלשון המטה משה והלבוש הנ"ל. אמנם בדברי הרמ"א בחיבורו הארוך דרכי משה (או"ח שם סק"ב), שם כתב את הדברים בביאור יותר, אין הדברים ברורים כל כך: "המרדכי בפרק הישן כתב אבל העולם סמכו על דבר זה שיראים מן הצינה והוה כחולה שאין בו סכנה או כמצטער דפטורים מן הסוכה, עכ"ל [המרדכי]. ואפשר מזה נתפשט המנהג שרבים מקילין בשינת הסוכה, ואע"ג דהטעם אינו מספיק שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות והיו יכולין לישון שם בכרים וכסתות. ולי נראה שנהגו להקל כי מצות סוכה לישון

שלשה דברים מפורשים בדברי הרמ"א: (א) "נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצוות"; (ב) מנהג זה כבר נתפשט בדורות הראשונים, ואחד מגדולי הראשונים - המרדכי - [לא קרא תגר על המנהג, ואדרבה] הציע טעם ליישב ולהצדיק המנהג שנהגו.¹² (ג) הרמ"א עצמו [לא הורה למחות כנגד הנוהגים כן, ואדרבה] מצדיק המנהג על יסוד זה שקבע שכשאין אשתו ישינה בסוכה. ומדבריו מבואר שאין חיוב לעשות סוכה מיוחדת כדי שתוכל אשתו לישן בה, [ומדברי נו"כ מבואר עוד שאפילו אם יש לו סוכה מיוחדת, אין לאשה שום חיוב לישן בסוכה אם אינה רוצה, אפילו כשאין לה צער מיוחד מזה¹³], אף הוא פטור מלישון בה. כי כשאין האשה ישינה בסוכה שוב לא

בה כמו שישן בביתו איש עם אשתו, וכמו שדרשו רז"ל תשבו כעין תדורו, וכמ"ש במהרי"ל שהי' ישן עם אשתו בסוכה ובזמן הזה שאין לכל אחד סוכה מיוחדת אלא רבים אוכלים ושותים בסוכה אחת אי אפשר להם לישון עם נשותיהן בסוכה כאחת, ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה לפעמים הוה מצטער, ולא מקרי כעין תדורו. וכבר אמרו (עירובין סג ע"ב עה"כ מיכה ב, ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה, זה הישן בחדר שאיש ואשתו ישנים שם ואפילו אשתו נדה, ואף יבטל על ידי זה מצות עונה לפעמים, או יבטל מה שנאמר ושמחת אתה וביתך, כי לפעמים אשתו מצטערת על זה, ומזה נשתרבב המנהג להקל בדבר. אך החרד אל דבר ה' ישתדל [למצוא] לו מקום שיוכל לישון שם בלא צער וזיישן שם ויעבוד את ה' בשמחה. וכן נוהגין המדקדקין. וכן אמרינן בריש פרק קמא דערכין בהדיא דבמקום שלא יוכל להיות עם אשתו לא מקרי כעין תדורו ופטור מן הסוכה, ואף שיש לדחות מכל זה נשתרבב המנהג וסברא גדולה היא". עכ"ל הדרכי משה.

הרי שהתחיל וסיים את דבריו בהנימוק של "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו", ומשמע דאפילו אינו מצטער כשישן בסוכה לבד, אין זה בכלל "תשבו כעין תדורו", אבל באמצע דבריו כתב "ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה לפעמים הוה מצטער, ולא מקרי כעין תדורו" ומזה משמע דאינו פטור אלא מחמת לתא דמצטער. [ואף שגם פטור מצטער יסודתו בדין "תשבו כעין תדורו", מ"מ לכאורה נפק"מ לענין מי שאינו מצטער].

ואולי יש לומר דר"ל דכיון דבכה"ג "לפעמים הוה מצטער", תו לא הוה "כדרך דירתו" גם כשאינו מצטער, ושוב פטור מן הסוכה בכל אופן. או שמא יש לומר דלא הביא בדרכי משה מה ש"לפעמים הוה מצטער" אלא לתוספת נופך, וע"ד מ"ש בהמשך דבריו טעם נוסף לפטור משינה בסוכה משום שמחת יום טוב. אמנם איך שיהי' הביאור בדרכי משה, הרי מדברי הרמ"א בהגה"ה מפורש יוצא שטעם הרמ"א להקל בענין השינה בסוכה אינו תלוי בדין מצטער, אלא דהוא דין בפ"ע דאין דרך דירה לישון בסוכה לבד, וכ"כ גם במטה משה וכו"ל. ועדיין צ"ע בזה.

12. במג"א שם סק"ז כתב (דאפילו לפ"ד הרמ"א שחולק על טעם המרדכי, מ"מ) "מי שאין לו כרים וכסתות כראוי ויש צינה אין לו לישון שם כמ"ש ס"ז בהג"ה [ברמ"א שם: וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות]".

13. ויעויין אשל אברהם (מהדורא תנינא) להגה"ק מבוטשאטש, אורח חיים שם, שכתב וז"ל: "מה שכתוב בשולחן ערוך הקדוש לימוד זכות על שאינם לנים בהסוכות שייך גם בהסוכות שבהם תנורים של בית החורף ומסיקים בהם כי מכל מקום אין מוטל על הנשים ללון שם כי מכל מקום הדירה משונה מכפי דרך דירות בני אדם בכל השנה... יש תמיד חשש שמא יהי' גשם באמצע השינה וגם כשיש שם גג שיכולים לכסות בו מפני הגשם, עד ההילוך לכסות ועד שניעור ההולך לכסות יש גשם ע"ג הגוף ומטלטלין ויש על ידי זה צער ופחד צער זאין מוטל עלי' לישון".

מתקיימת בשינת הבעל התנאי של "תשבו כעין תדורו"¹⁴ ועל כן, גם הוא אינו מחוייב לישון בסוכה.¹⁵

ג. ביאור שיטת הרמ"א

והנה במה שהעיד לנו הרמ"א ש"נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה שאין ישנים בסוכה", יש לציין שבנוסף לדברי המרדכי שציין הרמ"א, כתבו כן עוד ראשונים וטעמיהם וגימוקיהם

14. ויעויין בדרכי משה (הנ"ל הערה 11) בסוף דבריו, ובמגן אברהם שם סק"ח, דמקורו [של הרמ"א] הוא בסוגיית הגמרא ריש מסכת ערכין (ג, ע"א), דאיתא בברייתא שם "הכל חייבין בסוכה כהנים ליום וישראלים". ומקשה הגמרא "פשיטא, אי הני לא מחייבי מאן מחייבי". והגמרא מתרצת: "כהנים איצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב בסוכות תשבו ואמר מר תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהנים הואיל ובני עבודה ניהו [פירש רש"י: ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה שאין נזקקין לנשותיהן דרמיא עליהו עבודת הרגל אימא] לא ליחייבו, קא משמע לן נהי דפטירי בשעת עבודה [פירש רש"י: דאע"ג דלא אפשר להו כעין תדורו, כי היכי דאפשר להו מחייבי ובעידן עבודה פטירין] בלא שעת עבודה חיובי מחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים דאמר מר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה".

אמנם הקשה המג"א מהא דתניא במסכת סוכה (כת, א) "האזרח, להוציא את הנשים", ובגמרא שם קאמר אביי דאף שסוכה היא מצות עשה שהזמן גרמא וכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות מהן, מכל מקום לגבי מצות סוכה "סלקא דעתך אמינא תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו, קמשמע לן" האזרח - להוציא את הנשים. ע"כ. ומשמע מגמרא זו דלא בעינן "איש ואשתו" למצות סוכה. ותירץ המגן אברהם, וז"ל: ויש לומר, דמכל מקום הבעל אינו חייב בסוכה אלא במקום שיכול לדור שם עם אשתו ואם לאו הוה לי מצטער ופטור לישון שם, וכן כתב של"ה ע"ש, עכ"ל המגן אברהם.

וכוונת המג"א בתירוצו נראה כך: דמ"האזרח" לא ממעטינן נשים אלא שלא יהיו חייבים בסוכה מחמת עצמם [ונפק"מ לנשים פנויות, או נשואות שאין בעליהם בעיר וכל כיו"ב], ואפילו כשבעליהן עמהם אינם מחייבים לישב ולישון בסוכה עמהם, אבל מ"מ כיון דבעינן "תשבו כעין תדורו" אין הבעל יכול לקיים חיובו אא"כ דר בסוכתו כדרך שהוא דר בביתו, "איש ואשתו", דאלה"כ הוה מצטער, [ויעויין באשל אברהם (שבהערה הקודמת) ד"גם תלמידי חכמים שעונתם רק בשבת קודש מכל מקום יש לומר שאין מוטל עליהם משורת הדין ללון בהסוכה כיון כשיש פת בסלו בטוח יותר... כל מה שביותר הברירה בידו בנקל ביותר עדיף... וגם כשאשתו נדה הוה לי בצד מה פת בסלו על ידי לינתו בהבית כי מכל מקום שייך קירוב הדעת ע"ז והעיקר מצד דהוה לי השקטת המחשבות ביותר היטב"].

והנה המורם מדברי המג"א הוא דס"ל דיסוד הפטור הוא מדין מצטער (וכ"כ במחצית השקל שם), אמנם אין זה פושט את האיבעיא (הנ"ל הערה 11) בכוונת דברי הרמ"א, שהרי במחצית השקל כתב דהמג"א נותן "טעם אחר דלא כמו שכתב רמ"א". וע"ש שדוחק גדול הוא להעמיס טעם המג"א (לפטור מדין מצטער) בדברי הרמ"א, ואין לשון הרמ"א סובלתו. ויעויין גם בשו"ת דברי יציב (הו"ד לקמן בפנים ס"ו) שנקט דלהרמ"א אין מצוה כלל (גם כשאינו מצטער) בשינה בסוכה כשאין לו סוכה מיוחדת לישון שם עם אשתו.

15. במגן אברהם שם הקשה על זה: חדא, "דהא אם עשה הסוכה במקום שאינו יכול לישון לא יצא כמ"ש סימן תר"מ ס"ד בהג"ה וא"כ אם אין לו סוכה מיוחדת לא יצא כלל". ועוד, "דבגמרא (סוכה כז, ע"ב) אמרינן שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת". ותירץ המג"א ד"מכל מקום כיון שיכול לישון שם לבדו, הסוכה כשרה דהוי דירה ומ"מ הוא פטור דמקרי מצטער".

עמהם¹⁶. בספר "בית הבחירה" לרבינו מנחם המאירי (עמ"ס סוכה כו, א) כתב: "אף אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם מפני סכנת הצנה שהיא מצויה בלילות במחוזות הללו, וכן שהם עלולים בגשמים הרבה באותו זמן, והרי אנו כמורשים מעיקרא. אלא שאבותינו ורבותינו היו נוהגים בלילות הראשונים ובימים הראשונים, שישנים שם קימעא בבגדיהם, דרך חבוב מצוה". גם בספר המנוחה לרבינו מנוח מנרבונה העיד על בני דורו ש"עכשיו הקילו בשינת הסוכה" ונתן שני טעמים לדבר: (א) "משום דפירצה קוראה לגנב". ו(ב) "דנפל חולשא בעלמא ורוח קימעא עוכרם"¹⁷.

הרי לפנינו שלשה מגדולי הראשונים, מהם שלא דרו במקומות הקרים כרוסיא ופולין וכיו"ב אלא במקומות שהאקלים שם היא בדומה להאקלים בארץ ישראל וכיו"ב, וכולם מעידים ואומרים שכבר בימיהם ובמקומותיהם, כמעט ולא נהגו לישון בסוכה. גם במנהגי ק"ק וורמיישא כתוב לאמר: "ועתה אינם ישנים [בסוכה] כי אם אנשי מעשה ויחידי סגולה ונתפשט כן בכל הגולה".

והנה בראשונים הנ"ל מבואר דטעם המנהג הוא משום הצינה והקור, הרוחות והגנבים. ולפי דבריהם אתי שפיר מה שאין ישנים בסוכה כי אם יחידי סגולה, כיון שיש לומר שרק יחידים אלו אינם מצטערים ע"י השינה בסוכה. [ומדברי המאירי מבואר שאפילו היחידי סגולה פטורים היו מן הדין אלא שנהגו לישון קצת בסוכה "דרך חיבוב מצוה"]. אבל הרמ"א כתב¹⁸ על טעם הראשונים דאינו "מספיק שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות", והמציא טעם חדש לשבח המנהג שנשתרבב, והוא דההיתר שלא לישון הוא משום דינא דתשבו כעין תדורו, "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו" [וטעם זה שייך בכל המקומות ובכל הזמנים], ולא ידך העיד שעכ"ז נהגו המדקדקין במצוות לישון בסוכה. ומסתימת דבריו מבואר דמנהג המדקדקין הוא שישנים תמיד בסוכה ולא רק "קימעא דרך חיבוב מצוה".

ודברי הרמ"א דורשים ביאור בשנים: (א) אם אין חיוב לישון בסוכה אא"כ אשתו ישנה עמו, מהו טעם המדקדקין במצוות שישנים בסוכה, והלא הרמ"א בעצמו פסק (או"ח שם ס"ז) ד"כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות"¹⁹?

16. ראשונים אלו עשו "כמו שעשו כל הגאונים הראשונים והאחרונים, כשראו המנהג סותר לתלמוד, חקרו ופשפשו עד מקום שידם מגעת לתת טעם למנהג שמתנהג על פי גדולים, וכל שכן במנהג הזה שהגדולים בעצמם לא היו נזהרים" (לשון הב"ח בתשובות החדשות - סימן מב - בקשר לאכילת תבואה חדשה של גוים).

17. רבינו מנוח על הרמב"ם הלכות סוכה פ"ז ה"ז. [ומסיים: "מיהו ביום דליכא למיחש לגניבה אסור לישון חוץ לסוכה"].

18. בדרכי משה - נעתק לעיל בהערה 11.

19. ראה שו"ת בית ישראל או"ח סימן עט שהקשה לפי טעם המדקדק שהביא הרמ"א: "אם כן מעתה ראוי להבין טעם המדקדקים, דאם יש מקום לומר דעל פי דין פטורים משינה מכח צינה מה ראו להחמיר, הרי שם

(ב) הרמ"א פתח את דבריו וקבע "נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה שאין ישנים בסוכה", ומסתימת דבריו משמע שכך נהגו ונוהגים הכל [חוץ מן המדקדקין], וסיים בנימוק שלכאורה אינו מצדיק את הנהוג אלא לאנשים נשואים שנשותיהם עמהם בעיר. בשלמא לפי טעם המרדכי שאין ישנים בסוכה מחמת יראת הקור, שפיר נהגו גם הרווקים שלא לישון בסוכה שהרי הכל מצטערים אצל צינה, אבל לפי הרמ"א לכאורה אין היתר אלא לנשואים, וגם בהם, הרי נתת דבריך לשיעורין, שאם אין אשתו עמו בעיר או שהוא מהולכי דרכים - למה יפטר משינה בסוכה?²⁰

והנה לגבי הקושיא הראשונה יש לומר בשני אופנים: (א) שהמדקדקין חוששים שאולי יש חיוב לישון בסוכה גם כשאין אשתו ישן בה, דגם בכה"ג שפיר מיקרי "תשבו כעין תדורו". (ב) לדעת הרמ"א באמת אין ענין גם למדקדקין לישון בסוכה א"כ גם אשתו ישינה שם, וכמו שסיים "וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת". וחומר זה הוא אכן מנהג המדקדקין שעושים סוכה מיוחדת ונשותיהם ישנים עמהם בסוכה. וכן משמע ממ"ש הרמ"א בדרכי משה.²¹ [וכ"כ בשו"ת דברי יציב להגה"ק מצאנז-קלויזענבערג זצ"ל (או"ח סרע"ד): ד"חזינן שם מפורש דמ"ש הרמ"א דטוב להחמיר וכו', היינו דוקא אם אפשר לו בסוכה מיוחדת, הא לאו הכי לא".]

אבל קושיא השני' לכאורה מתמי' טובא. ובספר אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש זצ"ל כתב שבאמת הרמ"א פוטר את כל העולם כולו מדין שינה בסוכה. הוא תני לה והוא מפרש לה: הרמ"א סובר שרווקים נמשכים אחרי בעל הבית או רובא דעלמא. במצות "תשבו כעין תדורו" דיבר הכתוב בהווה. כיון שבמצב הרגיל ביותר אין השינה בסוכה "כעין

[סתרלט"ס"ז] פסק הרמ"א דכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא ממנה נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר, א"כ מה רבותייהו דהמדקדקים דמחמירין? [וע"ש שתירץ (על יסוד מ"ש באיוב ג, כד ובמס' ברכות ס, ע"א עה"כ) דהמדקדקים... אינם יראים מן הצינה, כי מאחר דמקיימי המצוה כראוי, באהבה, א"כ ממילא הם שומרי מצוה ולא ידעו דבר רע (קהלת ת, ה) ולא יזיק להם הצינה. משא"כ המוני עם הם חוששין ופוחדין מצינה, א"כ יוכל לפגוע בהם ומשום הכי פטורים".] אמנם כל דבריו לא נאמרו אלא לפי שיטת המרדכי שכתב דטעם המנהג הוא משום שיראים מן הצינה. אמנם עדיין צ"ב לפי שיטת הרמ"א דס"ל דהפטור הוא משום תשבו כעין תדורו - מה דירה איש ואשתו.

20. ועד"ז הקשה בספר "יסוד ושורש העבודה" שער יא פי"ב: "בודאי ביום אין שייך טעם זה ואף בלילה כשישן בביתו יחידי גם כן אין שייך טעם זה". [אלא דמ"ש שם "כמ"ש הרמ"א בד"מ", לא זכיתי להבין]. ואין לומר דלהרווקים סגי בטעם המרדכי, דהא הרמ"א בדרכי משה (הנ"ל הערה 11) כתב דטעם המרדכי "אינו מספיק, שהרי בזבז המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות והיו יכולין לישון שם בכרים וכסתות". וראה גם יסוד ושורש העבודה שם.

21. נעתק לעיל הערה 11. [וכן משמע ממ"ש רבינו הזקן לדעת הט"ז (הו"ד לקמן ס"ג), "טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישון שם עם אשתו ויקיים שתי המצות".]

תדורו", שוב אין חיוב על אף אחד - אפילו רווקים וכיו"ב - לישון בסוכה.²² והנה יהא הביאור אשר יהא, אבל בזאת בוודאי צדק הגה"ק בעל אשל אברהם, שלשון הרמ"א וסיגנונו מורה ובא שהמנהג שלא לישון בסוכה הוא מנהג השווה בכל החייבים במצות סוכה ולא רק לאנשים נשואים.²³ וכבר נודע בשערים שאצלינו דברי הרמ"א הרי הם כדבר משנה,²⁴ וקבלנו ש"בני ישראל יוצאים ביד רמ"א"²⁵, והוא לא הורה לעקור את המנהג "שנשתרבב", אלא זירז את המדקדקים לבנות סוכות המיוחדות לאיש ואשתו ולקיים מש"נ תשבו כעין תדורו.

ד. שיטת הט"ז

בטורי זהב או"ח שם (סק"ט) הקשה על טעם הרמ"א בישוב המנהג "שאין ישנים בסוכה", והציע טעם מדילי, וז"ל: ונראה לעניות דעתי לתת טעם לקולת השינה דאיתא בגמרא (סוכה כה, א-ב) שלוחי מצוה פטורים [מן הסוכה]... והכי נמי למי שנשוי אשה שחייב לשמח את אשתו ברגל כדלעיל סימן תקכ"ט (ס"ב), ונשים פטורות מן הסוכה, אם כן אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה, ועל כן פטור מן הסוכה בלילה בשינה. ואפילו אם אשתו איננה טהורה, מכל מקום שייך שמחה כשבעלה עמה בחדר כדאיתא

22. זה לשון האשל אברהם (מהדורא קמא) אורח חיים שם: "ולפום ריהטא לא שייך טעם זה בגדולים שאין להם נשים או בגדולים שאין עמהם נשותיהם. ואולי יש לומר, כיון דלגבי רובא דעלמא... יש קולא מצד כעין תדורו שייך כן על כולם. והסמוכים על שולחן אחרים הם אולי כטפלים בסיגנון הדירה להבעל הבית ששייך בה [!] קולא הנ"ל". וע"פ דבריו נ"ל דיש לתרץ גם קושיית היסוד ושורש העבודה הנ"ל הערה 20 דאיך יועיל טעם הרמ"א לענין השינה ביום. ודו"ק.

23. ובשו"ע הרב (הו"ד לקמן בפנים) כתב בא"ד: "נהגו העולם להקל בשינה שאין ישנים בסוכה... ויש שלמדו עליהם זכות למי שנשוי אשה" [וממשיך להעתיק טעמו של הט"ז להצדיק המנהג בזה]. ומשמע מדבריו דהמנהג להקל שווה הוא בכל [אלא דה"ל לימוד זכות" של הט"ז אינו אלא למי שנשוי אשה].

24. ראה שו"ת חוות יאיר סימן קסה - הו"ד בנתיבות המשפט חו"מ סכ"ח: "בכל מה דסתם הבית יוסף בשולחן ערוך ובמקום הג"ה רמ"א דעת חולקים והסכים עמהם ג"כ ה"ל כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותי". ויודעים דברי התומים (חו"מ שם סימן כה בקיצור תקפו כהן אות קכד, הובא גם בשו"ע רבינו הלכות תלמוד-תורה פ"ב, ס"א): "ח"ו לומר קים לי נגד הכרעת מרן הש"ע והרמ"א, כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם, ורוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם הזהב מכוון להלכה אף בלי כוונת הכותב, רוח ה' דבר במ ומלתו על לשונם, וחפץ ה' בידם הצליח".

25. ראה שו"ת חתם סופר חאו"ח סימן קג: "וצדקו דברי רמ"א, וכיון שכן אין להרהר אחר מנהגנו... ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ובתשובותיו לאבן העזר ח"א סוף סימן צח: "בהא סלקינן, כל ישראל יוצאים ביד רמ"א". וראה גם שם סימן קל ד"ה וזולת זה. ובשו"ת מהרש"ם חלק א סימן קע ד"ה וע"ד הגט: "והנה הגם שהאריכו האחרונים לפקפק בדינו של הרמ"א כו' מכל מקום כבר נודע שקיימו וקבלו עליהם מנהגים שהובאו ברמ"א וכל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ושם חלק ז סימן סח: "זעיינן תשובות מהרש"ם... מ"ש בגוף דינו של הרמ"א אבל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ובשו"ת אחיעזר חלק א, אה"ע סימן יג אות ד': "כל זה כתבתי לצדד... אבל לענין הלכה, כל ישראל יוצאים ביד רמ"א על פי הכרעתו". וראה גם שו"ת מנחת אלעזר ח"א סכ"ט (קרוב לסופו): "לדידן האשכנזים היוצאים ביד רמ"א".

בגמרא (עירובין סג, ע"ב) שאסור לישון בחדר שאיש ואשתו לנין בו, ואמר רב יוסף אפילו באשתו נדה שנאמר (מיכה ב, ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. כן נראה לי טעם הקולא בזה למי שמיקל בו. עכ"ל הט"ז.²⁶

והנה לענין מ"ש הט"ז בתחלת דבריו "דאם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה" [וע"כ פטור מן הסוכה] הקשה החיי אדם (כלל קמ"ז סעיף א) דהלא קיי"ל (יו"ד סקפ"ד ס"י) דגם כשהולך בדרך, שאז יש חיוב לשמח את אשתו, אם לדבר מצוה הולך הוא פטור מלשמח את אשתו. וא"כ איך שייך לומר דכאשר הבעל רוצה לשמח את אשתו הרי הוא פטור ממצות סוכה?²⁷

ותירץ החתם סופר (בהגהותיו שנדפסו על גליון השו"ע), וזה לשונו: "דלא קשה מידי, דהכא כעין תדורו בעינן, ואילו בדירתו כשהי' צריך לשמח אשתו לדבר מצוה הי' מחוייב לצאת מבית לחדר לפוקדה, אם כן אין כאן מצות סוכה כלל. ומזה הטעם מצטער פטור מן הסוכה, אע"ג שחייב בכל המצוות. ומשום הכי לא הוה כעין דירה, דהמצטער יוצא ממנה וממילא אין כאן מצות סוכה". [וכ"כ בשו"ת דברי יציב (הנ"ל ס"ג) שם].

ועל יסוד דברי החתם סופר נראה לפרש גם המשך דברי הט"ז, דגם כשאין אשתו טהורה המצוה לשמח אשתו ברגל 'דוחה' מצות ישיבה בסוכה, דכוונתו לומר דבכה"ג שרוצה לשמח את אשתו ע"י שינה עמה בחדר, כיון שאילו היה בבית היה יוצא מבית לחדר לקיים מצוה זו, אם כן גם בסוכה אינו מחוייב לדור בה בכה"ג, דתשבו כעין תדורו בעינן.

ובשולחן ערוך רבינו הרב (או"ח שם ס"ט) ביאר דברי הט"ז באופן אחר, וז"ל: עכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישינים בסוכה רק המדקדקים במצות. ויש שלמדו עליהם זכות²⁸ למי שנשוי אשה, שחייב לשמח את אשתו ברגל, ונשים פטורות מן הסוכה, אם כן, אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה, וכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת כמו שיתבאר בסימן תר"מ [סי"ח], ועל כן הוא פטור משינה בסוכה בלילה. ואפילו אם אשתו איננה טהורה, מכל מקום שייך שמחה כשבעלה מתייחד עמה בחדר אחד כמו שיתבאר.²⁹ ומכל מקום, טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישון שם עם אשתו ויקיים שתי המצות. עכ"ל רבינו.

26. וצע"ק שלא הביא הט"ז דברי הדרכי משה (הנ"ל הערה 11) שהביא ג"כ הטעם משום שמחת יו"ט. ואולי י"ל דמזה סמוכין להסברא שלא הי' הדרכי משה לפני הט"ז. ואכמ"ל.

27. אם לדין יש תשובה - דמהיכי תיתי דגדרי מצות שמחת יו"ט שווים לגדרי מצות עונה. ואכמ"ל.

28. ולא זכיתי להבין למה השמיט רבינו הזקן את טעם הרמ"א והמגן אברהם בביאור המנהג שלא לישון בסוכה.

29. סתור"ט שם סעיף יו"ד.

עכ"פ מדברי שלשתם [הט"ז, החת"ס ושו"ע הרב] נמצינו למדין דמי שהוא נשוי ורוצה לישון בחדר אחד עם אשתו, כיון דיש בזה קיום מסויים במצות שמחת אשתו, הרי הוא פטור מחיוב שינה בסוכה, יהי מאיזה טעם שיהי'.

ה. סיכום הדברים לאור הפוסקים

הרמ"א קבע "שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצוות", וכן כתב בשולחן ערוך הרב. מדברי הרמ"א עצמו משמע דמנהג זה שווה הוא בכל, נשואים ובחורים רווקים, והגה"ק מבוטשאטש סובר שגם טעמו של הרמ"א שייך (בעקיפין) גם לגבי רווקים. טעם הרמ"א אינו ענין לקור וצינה שלא כל המקומות שוות בזה, אלא יסודו הוא בדין "תשבו כעין תדורו" הנאמר במצות סוכה וכמו שנתבאר.

בנוסף לכך ישנם שלשה טעמים נוספים שנאמרו להצדיק המנהג בתנאים מסויימים: (א) מפני הצינה: כשהקור או המזג אוויר בסוכה מפריע לו, דבכה"ג הרי הוא מצטער (טעם המרדכי והמאירי ורבינו מנוח). (ב) מפני ליסטים: "כל שיש בישיבתם בסוכה חשש גנבים או לסטים" והפירצה בבית קוראה לגנב. (המאירי ורבינו מנוח). (ג) מפני מצות שמחת יום טוב: וזה שייך רק בנשוי דקיי"ל אשה בעלה משמחה.

עוד יש טעם נוסף להקל בענין השינה בסוכה, והוא כמבואר בלבוש (או"ח סימן תר"מ ס"ד), וז"ל: כל מצטער פטור מן הסוכה בין מלאכול בה בין מלישון בה, ומצטער דפטור אסמכוה אקרא ג"כ דכתיב הכא (אמור כג, מב) כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, וכתוב (תהלים לז, לה) ומתערה כאזרח רענן, ודרשו בה³⁰ איזהו אזרח שחייב לישיב בסוכה, מי שהוא שליו ושקט ורענן בתוך סוכתו שיוכל לישיב בה בשמחת לבו אבל לא המצטער מחמת ישיבתו בה... מה שנהגו רובא דעלמא לישון חוץ לסוכה כבר אמרנו למעלה (סתרל"ט ס"ב) שסומכים על דבר זה שיראים מפני הצינה והוי כחולה שאין בו סכנה או כמצטער שפטור מן הסוכה שאין לכל אדם כרים וכסתות שיוכל להביאם תוך הסוכה. ואפילו יש לו, אין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם שם ולמחר לפנותם - אין לך מצטער גדול מזה.³¹ עכ"ל הלבוש.³²

30. ראה עד"ז במנורת המאור להר"י אלנקוה ח"ב עמוד תטו. וצ"ל שדרשה זו נמצאת היא במדרש שהי' לפנייהם ולא הגיע לידינו. ועיי' בפירוש הרמב"ן על הכתוב ויקרא שם (בסופו).

31. נימוק זה לפטור משינה בסוכה הובא גם בשולחן ערוך רבינו הרב או"ח שם סעיף ח, (אבל לא - כמ"ש בלבוש - בתור ביאור למנהג העולם) וז"ל: במקומות הקרים שיש צער לישון בסוכה מחמת הקור ואין לו כרים וכסתות כראוי אין צריך לישון בסוכה. ואפילו יש לו כרים אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג, בענין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת האכילה ולחזור ולהכניסן בעת השינה, והיא טרחא יתירה ומצטער בטרחא זו בענין שאם היה לו טרחא כזו לישון בביתו לא היה ישן בביתו, אינו צריך לישון בסוכה, שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור מישיבתה, עכ"ל. וראה גם ס"ד שם לענין לימוד בתוך הסוכה, וז"ל: הכל לפי הענין שאם יש לו מנוחה בסוכה צריך ללמוד בסוכה ואם צריך ללמוד מתוך ספרים הרבה אם

נימוקים דומים נוספים נמצאים בכמה ספרים, לא עת האספס פה. רק נציין שגם בארצות החמות כמו בארץ ישראל, בארץ מצרים, מרוקו³³ וכיו"ב, העידו כמה פוסקים שנהגו להקל מאד בענין השינה בסוכה³⁴ וכמה מהם אף עשו סמוכין לאלו שנהגים שלא לישון בסוכה כלל.³⁵

אפשר לו להכין להם מקום בסוכתו בענין שלא יצטרך לפנותם מסוכתו בעת האכילה והשינה ולחזור ולהכניסן בעת הלימוד צריך ללמוד בתוך הסוכה אבל אם אי אפשר לו להכין להם מקום בקל בלא טורח רב ויש לו טורח רב לפנותם ולחזור ולהכניסם יכול ללמוד חוץ לסוכה לפי שכל טרחא יתירה שאין האדם מצטער ומונע את עצמו מטרחא זו כדי לישב בביתו בקביעות אין מחויב לטרוח כדי לישב בסוכתו בקביעות, עכ"ל.

32. והנה באלו שאינם מצטערים מחמת עצם הישיבה, אלא מחמת הטרחא להכין מושבם בתוך הסוכה, יש לעיין מהו הדין אם החמירו ע"ע והטריחו א"ע לעלות ולהכנס לסוכה, האם קיימו בזה מצות סוכה, שהרי סוכ"ס לא נצטערו בשעת ישיבתם בתוכה, או דנימא דכיון שע"י צער בא להם הישיבה לא הוה בגדר "תשבו כעין תדורו".

ונראה דבאנו בזה לידי מחלוקת האחרונים, דהמחצהש"ק (ר"ס תרל"ט) ס"ל (בדעת המג"א שם) דלא קיים מצוה בישיבתו, ואסור לו לברך על ישיבה זו דלאו מצוה קא עביד. וכן נקט החיי אדם בכלל קמז ס"ס ט. אבל בשו"ת הגרעק"א סימן ס"ח בהג"ה מבן המחבר [וכ"מ ממ"ש הבכורי יעקב סתרל"ט סקל"ח - הו"ד בבה"ל להמשנ"ב שם ס"ז ד"ה הדיוטות] ס"ל דבכה"ג שטרח ונכנס לסוכה, הרי אף שלא הי' מחוייב לעשות כן, מ"מ כשעשה כן הכניס עצמו לחיוב ומקיים מצוה בישיבתו בסוכה שעלתה לו בטרחא.

ובהסברת פלוגתתם נראה, דהמחצהש"ק והחיי"א ס"ל דהיכא דפטור מן הסוכה מחמת טירחא וצער הדרוש כדי להגיע אלי', אז הוא פטור ממצות סוכה, דהתורה לא חייבתו במצוה זו אלא כעין תדורו (בכל השנה). וע"כ בכה"ג שצריך להטריח א"ע או להצטער כדי להגיע אל הסוכה, אזי גם אם ציער א"ע עדיין בפיטורו עומד, ולא שייך לומר ד"בדיעבד" [שדחק א"ע] נתחייב במצות סוכה, דכל שהישיבה בסוכה מגיע לו ע"י צער איננה כעין תדורו ואיננה בכלל מצות בסוכות תשבו, וע"כ אין בישיבתו בסוכה שום קיום מצוה. אבל הגרעק"א ס"ל דבהך דינא דתשבו כעין תדורו נכללו שני דברים: חדא, דהיכא דעצם הישיבה בסוכה מצערתו (וכגון בירדו גשמים, זבובין ויתושין כו' קור וחום וכל כיו"ב), אז פטור הוא ממצות סוכה, דאין הישיבה בסוכה בצער מעשה של מצוה בכלל (ולכן כשמחמיר א"ע נק' הדיוט). ועוד, דהיכא דההכשר מצוה, דהיינו המאמצים הדרושים להגיע אלי' עולים לו בטרחא וצער פטרתו תורה מהכנות אלו (וכגון עובר בנהר, הולך לסוכת חבירו, סלטול כרים וכסתות, הפסק סעודתו ושינתו כדי לעלות ולהכנס לסוכה, אבל אין הפטור מעצם מצות ישיבה סוכה אלא מההכנה והטירחא להגיע אלי'. אלא דממילא הוא דפטור מהישיבה בסוכה, דכיון דפטור הוא מההכנה, ממילא הוא דפטור גם מהישיבה. ולכן כאשר הטריח א"ע כדי להגיע לסוכה אע"פ שלא הי' מחוייב לעשות כן דלא הוה כעין תדורו, מ"מ שוב אין סיבה לפטרו מהישיבה בסוכה, דמעצם הישיבה בסוכה לא נפטור דהוה שפיר כעין תדורו. ודו"ק.

33. ראה שו"ת "ישמח לבב" (לר' ישועה שמעון חיים עובדי' - ג'רבה, ה'תשי"ב) או"ח סוף סי"ח (אות יד): "תוכחת מגולה לרוב בני אדם העוזבים ארמות יושר ואינם יושנים בסוכה".

34. וראה "עובדות והנהגות לבית בריסק" (להרב שמעון יוסף שי' מלר) חלק ב' (ירושלים ה'תשנ"ט) סוף עמוד צו "שמרן הגאון ר' יצחק זאב [הלוי סאלאוויטשיק מברייסק - ירושלים] לא הי' ישן בסוכה, שכן לא הי' הדבר טוב עבורו, והי' בבחינת 'מצטער פטור מן הסוכה'. אולם כל יום בשעות הצהריים הי' נח וישן קצת בסוכה, כדי לקיים את ה'תשבו כעין תדורו".

35. ראה "נהר מצרים" (להרב רפאל אהרן בן שמעון - נדפס מחדש ע"י מכון "טוב מצרים", ירושלים תשנ"ח) הלכות סוכה ולולב ס"ג, ומה שכתב ב"שער המפקד" הלכות סוכה ס"ח וב"נהר פקוד" שם, עיין שם.

וכבר כתב ב"ערוך השולחן" (או"ח שם סי"ג) ש[מלבד בעיית הקור בסוכה] "לפי הסוכות שלנו, ברובא דרובא בהכרח להצטער בשינה בסוכה³⁶ כמו שאנו רואין זה בחוש, ומיעוטא דמיעוטא שלא יצטער בשינה בהסוכה, ולכן נהגו להקל בזה".

והנה אם כי בוודאי אמת נכון הדבר שכמה פוסקים ובראשם הגר"א, שכדרכם הסתמכו רק על הגמרא ולא הסבירו פנים למנהג שנתפשט, לא קיבלו עליהם דברי הרמ"א בנדו"ד³⁷, וגם יש שבאו לדון מסברא על תוקפם של כל נימוקים אלו שנאמרו ליישב למה "אין ישנים בסוכה" ונפגשו בעקולי ופשורי - תקצר היריעה מהכילים³⁸ - מכל מקום דומה אני שכל אדם ישר הולך יודה על האמת, דמי שנוהג כמנהג שהובא ברמ"א, בט"ז, במגן אברהם ובשו"ע הרב, אין מזניחין אותו³⁹, ופשיטא שאין לבא אליו בטענת פושע.⁴⁰ ואכן, הרבה

36. ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סו"ס לא: "ומדינא יכולין לפטור מן הסוכה בגשמים נוטפין וכו'... וכן כיוצא בדבר קל יכולין לפטור א"ע מדינא, אלא שישראל קדושים מחמירים על עצמם ואינם יוצאים מן הסוכה".

37. אמנם נפלאות הדבר בעיני מה שבזה"ז אין המדקדקין הישנים בסוכה עושים (ע"ד הרוב) סוכות מיוחדות כהוראת הרמ"א וכמעט לא שמענו על נשים הישנים בסוכה, ואפילו באה"ק, זולת אחת בעיר וכו', והרי לדעת הרמ"א אולי יצא שכרם בהפסדם, שהרי בכה"ג שהשינה בסוכה לבד גורם צער הרי אין מקיימים מצות סוכה, וגם לפעמים מבטלים מצות שמחת יום טוב. וצ"ע. ואכ"מ.

38. ראה של"ה הנ"ל הערה 11: "אבל כל זה שינויי דחיקי והמקיים המצוה כתיקונה זוכה ורואה פני שינה". [אבל יעין שם בשל"ה שאח"כ הביא טעם מחודש בשם מורו מהר"ש להקל בענין השינה בסוכה. ואכמ"ל]. ובספר יוסף אומץ אות תרכ"ג כתב בא"ד, וז"ל: וכן בענין השינה אע"פ שכתבו האחרונים טעם למקילים הלא הוצרכו לזה כדי ללמד סניגוריא על המנהג אשר נתפשט להקל בה מאד אבל באמת המעיין יראה כי סברת המקילין המה גרועות וחלשות מעוטות מאד, לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו שלא לבטל מצוה רבה, עכ"ל. וראה גם יסוד ושורש העבודה הנ"ל הערה 20.

39. ועל דרך מ"ש בשו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא - או"ח סימן כד (בענין חוזר וניעור בתמץ אתר חגה"פ): "ידע נאמנה שבכל מדינות פולין ובכל מדינות הללו נוהגין להקל, גם הדבר פשוט להקל כיון שזהו מסקנת רמ"א, כדאי הוא לסמוך עליו". וע"ד מ"ש בשו"ת שאילת יעבץ ח"א סימן קסח (לענין מנהג שהוא "קבוע נמשך ובא דור אחר דור ועברו כמה דורות שהיו בהם גדולי ישראל... ולא ביטלוהו"): "... ויונח ששגגה היתה, ראוי לומר שגגת מנהיגים כזאת היא רצון הבורא (דוגמת מ"ש שילהי מכות [כג, ע"ב] שלשה דברים (הסכימו) עשו בית דין שלמטה והסכימו בית דין שלמעלה [על ידם]) ע"כ ח"ו לעשות שקר בנפשי לצייר אפי' איזה ספק לחומרא, דפשיטא כיון דנהוג נהוג, נהרא נהרא ופשטיה (על מנהג כזה ודאי נאמר מנהג עוקר הלכה, וזענין שמצינו ג"כ בהלכה שעוקרת מקרא פ"ב דסוטה)".

40. מעין דוגמא: באו"ח סס"א סכ"ד (בנוגע למצות קריאת שמע), סתם המחבר ופסק: "צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה". וברמ"א שם כתב: "אבל לא נהגו כן במדינות אלו, ומ"מ המדקדקים מחמירים בכך". היעלה על הדעת לבא בטענת פושע לאלו שאינם מדקדקים וקוראים ק"ש פעמיים בכל יום בלי טעמי הנגינה!?

ועוד הגע בעצמך: כו"כ פעמים כתב הרמ"א ע"ד הלשון שכתב בנידון השינה בסוכה - ולדוגמא ראה: רמ"א או"ח סשכ"ג ס"ד ["כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל, וכסברא הנזכרת"]. שם סתרמ"ו ס"ג - לענין מצוה דאורייתא ["איכא מאן דאמר בגמרא דכשר וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחלה לצאת באלו ההדסים המובאים ואין ג' עלין בגבעול אחד, ויש מי שכתב דהדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים

יהודים שומרי תומ"צ, בפרט בחוץ לארץ, ואפילו כאלו שיש להם סוכות גדולות וחמות "בתוך הבית" אינם ישנים בסוכה, מטעמים הנ"ל.

ו. הסברים על פי פרד"ס למנהג שאין ישנים בסוכה

כעת נשוב לדון במנהג חסידים. והנה מצינו כמה מנהגים שנתפשטו בזמנים ומקומות מסויימים, אשר על פי המבואר בתורת הנגלה הוצרכו הפוסקים ליכנס בפרצות דחוקות כדי ליישבם, ואלו הצדיקים הבאים בסוד ה' גילו לנו דאפילו כאשר לפי ההשקפה השטחית נראה שמנהגים אלו לא נתקבלו בקרב קהילות ישראל ויראים ושלמים אלא מפני הלחץ והדחק וכיו"ב מתנאי הזמן והמקום, מ"מ באמת יסודותם בהררי קודש, ושורשם גבוה מעל גבוה מאד נעלה [וכפי שיתבאר לקמן]. וכ"ה בנידון דידן:

א. הרב הגאון ר' יחיאל מיכל היבנר זצ"ל, תלמיד מובהק של הגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל ומגדולי רבני גאליצי⁴¹, דרש בשבח המנהג שלא לישון בסוכה - לאלו שנוהגים כן - וכך הוא כותב בספרו "הדרת קודש"⁴², וז"ל: "והנה הרמ"א סימן תרל"ט כתב בשם המרדכי דלא נהגו לישון בסוכה משום צינה. וצבי והוסיף מדילי' דאי אפשר לקיים תשבו כעין תדורו. ולפי זה אינו מובן דעל כל פנים יותר טוב מלישון בביתו.⁴³ אך כוונתו על דרך שאמרו ביומא (יו"ד ע"ב) דלשכה של כהן גדול חייבת במזוזה דלא יאמרו כהן [גדול] חבוש בבית האסורים כו' דגם בסוכה הוא כן, דהוי גנאי בדבר והוא ביזוי מצוה, ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל לחובשם בבית האסורים, עיין שם דנ"ט סע"ב.⁴⁴ ורק להמדקדקין במצות התירו לפרושין דהם ששים ושמחים במצוה ואין מחסור ליראיו ולא

ואינן כהדס שוטה המוזכר בגמרא, ולכן נהגו להקל". רמ"א יו"ד: סל"ט סי"ג [ויש מתירין למשמש בסוכות ולמעך בהם כו' ואף ע"פ שהוא קולא גדולה, כבר נהגו כל בני מדינות אלו ואין למחות בידם מאחר שיש להם על מה שיסמוכו]. סקי"ד ס"א [ויש מתירין בשכר של דבש ותבואה... וכן נוהגין להקל במדינות אלו]. יו"ד סקנ"א ס"א (לענין מכירת דברים לעובדי כוכבים): "ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו". שם: סק"ס סי"ח [וכן נוהגין להקל, אע"ג דיש מחמירין]. סקס"ב ס"א [וכן נוהגין להקל ואין למחות בידם, כי יש להם על מי שיסמוכו]. סקצ"ה סי"ד [וכן נוהגין להקל בזה, ויש להחמיר]. סר"א סע"ה - לענין הטלת מים חמין במקוה וכיו"ב [ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן]. וכי יעיז אדם לומר שאלו הנוהגים כאחד מהקולות הנזכרות בדברי הרמ"א הנ"ל ה"ה עוקרים הלכות ומצוות ח"ו!?! ישתקע הדבר ולא יאמר!

41. ישב על כסא הרבנות בעיר ניוזנוב שבגליציה והי' מקושר בחבלי עבותות אהבה והוקרה לכמה מהצדיקים הגדולים מאורי התורה והחסידות. חיבר ספרים רבים וחסובים.

42. מונקאטש תר"ס ח, ע"ב.

43. לכאורה כוונתו להקשות לפי טעם הרמ"א, [וס"ל דהתנאי של "איש ואשתו" אינו לעיכובא לפ"ד הרמ"א], דאילו לפי טעם המרדכי לק"מ דהרי המצטער צריך לצאת מן הסוכה וכמ"ש המג"א שם סק"ז - עפמ"ש הרמ"א שם ס"ו.

44. צ"ע כוונתו בציון זה. ואולי הוא טה"ד.

כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול. ויש לומר על דרך הצחות⁴⁵: הישן תחת המטה בסוכה - כשראשו חושב על מטה שבביתו - לא יצא ידי חובתו". עוד כתב שם דלא רק שפטורין אנו מלישון בסוכה [ע"פ נימוקי המרדכי והרמ"א והאשל אברהם] אלא: "... אדרבא, הישנים תמיד בסוכה על פי רוב מקויים המשל כעבד [ש]מני[לא כוס לרבו (סוכה כח, ע"א במשנה) וסביביו נשערה מאד⁴⁶ ויתר העם שרק אוכלין בסוכה מקיימין מצותן בלי מונע,⁴⁷ וכל העם על מקומו יבא בשלום כעם ככהן⁴⁸ ולכל אחד ואחד נותנין חופה לפי כבודו⁴⁹ בחסדו יתברך".

הרי שה"הדרת קודש": (א) נתן חיזוק למנהג הקיים, ופסק ד'לא כל הרוצה ליטול שם מדקדק במצוות יבא ויטול'. (ב) ביסס את המנהג שלא לישון בסוכה (גם) על פי חשבונות ושיקולים המיוסדים על מאמרי חז"ל שאינם מהוויות דאביי ורבא. לדבריו מי שאינו ראוי לאיצטלא של 'פרוש' ואעפ"כ 'מהדר' לישון בסוכה, גורם לעלבון שמים [הוי גנאי בדבר והוא ביזוי מצוה. ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל לחובשם בבית האסורים"]. גם יש לו לחוש מנזיפת אדון העולם באם יצטרך לצאת מן הסוכה מחמת הגשמים וכיו"ב. ה"הדרת קודש" קבע אומר, על יסוד סברות המיוסדות על אגדות חז"ל (ויש משום מקום לבע"ד לחלוק עליהם) שמי שאינו ישן בסוכה: "על מקומו יבא בשלום". הוי אומר, שלדבריו אין כאן "פירצה דחוקה" והנהגה המתאימה רק לשעת הדחק שכבדיעבד דמי, אלא אדרבה: אלו ואלו, הישנים ושאינם ישנים בסוכה, עושים רצונו של מקום.

45. בביאור לשון המשנה רפ"ב דסוכה.

46. לשון הכתוב תהלים נ, ג. ורומז הוא למ"ש חז"ל (יבמות קכא, ע"ב. בבא קמא נ, ע"א. ועוד): "וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו (אפילו) כחוט השערה". ולכאורה בנידון דידן כוונת הדרת קודש ב"סביביו" הוא לאלו הישנים תוך הסוכה - בצילא דמהימנותא.

47. לכאורה סברת ה"הדרת קודש" הוא כסברא שהביא בשו"ת שבות יעקב חלק ב סימן י "דהיכא שישב בסוכה והתחיל במצוה לשמש לפניו במצוה זו וירדו גשמים נראה שאינו חפץ בשימושינו משא"כ כשלא התחיל במצוה כלל". וע"ש בשבות יעקב ש"ש לכאורה קצת ראייה לחילוק זה מדקיימא לן כדעת רוב הפוסקים דבלילה ראשונה צריך לאכול כזית אף אם ירדו גשמים ואי אמרינן הגשמים הם הסימן קללה שהקב"ה אינו חפץ בשימושינו אמאי יאכל בסוכה לילה ראשונה הא הוי כמצוה הבאה בעבירה לעשות נגד רצון וחפץ הבורא יתברך ח"ו אלא ודאי כיון דירדו גשמים קודם שהתחיל במצוה אין זו סימן קללה כלל מה שאינו כן אם כבר התחיל במצוה". [אבל שוב דחה השבות יעקב דברים אלו, איבעית אימא מדבר משנה ואיבעית אימא מסברא: (א) "דהא סתמא אמרינן בריש תענית שהגשמים סימן קללה בחג משמע אפילו בלילה ראשונה שלא נכנס עדיין בסוכה ג"כ הוי סימן קללה"; (ב) "הוא נגד הסברא לחלק כן, דאדרבה יותר טוב שעשה מקצת המצוה ונאנס מלא עשה כלל".]

48. לשון הכתוב - ישעי' כד, ב. הושע ד, ט. [ובדרשת חז"ל עה"כ (ראה שבת קיט, ע"ב): "שהושוו קטן וגדול"].

49. ראה בבא בתרא עה, ע"א.

ב. הובא לעיל מה שדיבר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זי"ע בשיחת ליל ראשון דחג הסוכות ה'תרצ"ט, בענין השינה בסוכה. אז סיפר אדמו"ר מוהריי"צ שכאשר שמע האדמו"ר האמצעי זי"ע איך שהאברכים ישנים בסוכה, הוכיחם במישור, ואמר להם בזה"ל: "איך אתם יכולים לישון במקיפים דבינה" [פירוש: בסוכה אשר בה שורה קדושה נעלית ביותר]. הוסיף הרבי הריי"צ וביאר שהוכחת אדמו"ר האמצעי מיוסדת על כך שאי אפשר לאנשים כערכנו להיות בטוחים שבשעת השינה לא נפגע בקדושת הסוכה, כי בשעה שהאדם ישן נשאר בו רק קיסטא דחיותא⁵⁰ ואז אין לו שליטה על מחשבותיו וחושיו, ולאידך 'אדם מועד לעולם בין ער ובין ישן'⁵¹ והרי הוא אחראי על מעשיו וכו' בשעת שינתו,⁵² ע"ש.⁵³

נמצינו למדים עוד טעם על העדר השינה בסוכה שהוא מחמת גודל קדושת המקום, וכפי שביאר רבינו כ"ק אדמו"ר זצוקל"ה: "שבסוכה מאיר אור אלקי גדול ביותר שהוא נעלה מכדי שיוכל לירד ולבא בהתלבשות בהאדם (בפנימיותו), אלא האור מקיפו בבחינת מקיף⁵⁴... ומאחר ששם מאיר אור אלקי נעלה כזה - איך אפשר לישון שם! על דרך לשון הכתוב (ויצא כח, טז): "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", (שם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה - פירוש רש"י).

רבינו זי"ע אף הקדים תירוץ לקושיא שרבים מקשים בענין זה, וז"ל: ואין להקשות מדוע לא מצינו הנהגה כזו בדורות שלפנ"ז, גם לא אצל הגדולים כו' שידעו מתורת הקבלה ובודאי שהרגישו אור המקיף דסוכה - כי אצל יחידי סגולה אלה, גם שינתם היתה (לא רק) תוצאה מצד טבע הגוף, כי אם) מדריגה גבוה ביותר בעבודת ה' (השייכת ל"מקיפים דבינה". עכ"ל ק.

[ומענין לענין באותו ענין - ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה מצאתי בשו"ת דברי יציב להגה"ק ר' יקותיאל יהודה מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל (או"ח סימן עדר): הפוסקים כתבו

50. ראה זהר ח"א פג, ע"א. תורה אור לך לך יב, ג. לקוטי תורה אמור לא, ב. שם, עקב יד, א.

51. לשון המשנה - בבא קמא כו, ע"א.

52. להעיר מרש"י נזיר סו, ע"א ד"ה אורחיה וכו'. ומובן וגם פשוט שטעם זה שייך גם ברוקים. וראה סוכה כו, ע"ב ובפרש"י שם ד"ה הילדים וד"ה שרגילין. וד"ל.

53. "פעם אחד סיפרו לאדמו"ר האמצעי שאברכים ישנים בסוכה, האט ער - אדמו"ר האמצעי זיי געגעבען דעם אמת'ן חלק, ואמר: שלאפן אין מקיף, מילא לערנען אין מקיף הרי זה דחק ונכנס, אבער שלאפן אין מקיף? ! אדם מועד לעולם (נסתפקו השומעים אם זהו גם כן מדברי אדמו"ר האמצעי או הוספת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ), והסביר: בעת שהאדם הוא בחיותו דהיינו שהוא ער, אז הוא שליט על עצמו, אבל בעת השינה שאז הוא רק קיסטא דחיותא איז ער קיין בעל-הבית ניט אויף זיך".

54. בלקוטי שיחות שם: "כמו שהסוכה כפשוטה, מקיפה - 'מחבת' את האדם, ולא רק את האדם בלבד (עכ"פ ראשו ורובו) אלא גם את שולחנו - באופן שכל עניניו צריכים להיעשות בהמקיף של הסוכה - תשבו כעין תדורו".

שמותר לקיים מצות עונה בסוכה.⁵⁵ ואדרבה, כיון שזהו ממעשה דירתו הי' צ"ל בסוכה.⁵⁶ אבל בפירוש הש"ך עה"ת פרשת אמור כתב "שתשמיש המטה אסור בסוכה" מפני קדושת המקום.⁵⁷ וכתב בדברי יציב דיש לומר "דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דבדורות הקדמונים שזיווגם היה בקדושה וטהרה, יש לומר דאדרבא, קדושת סוכה מסייעת להקדושה, אבל אחר ירידת וחולשת הדורות, יש להמנע מזה מחמת קדושת הסוכה וכמ"ש הש"ך עה"ת ודו"ק". עכ"ל.

עוד איתא בשו"ת דברי יציב שם, דאף שלפי דעת הרמ"א עיקר מצות סוכה היא לדור בסוכה עם אשתו כדרך שאדם דר בבית כל ימות השנה, [ולא נזכר בשום פוסק או מקובל, ראשון או אחרון, שתמנע אשה מלשבת בסוכה]⁵⁸, מ"מ קבלה בידו מזקנו הגה"ק בעל דברי חיים זצ"ל שעדיף שלא תכנס אשה לסוכה כלל וכלל (כדי שלא לפגוע בקדושת הסוכה וכיוצ"ב).⁵⁹ ועפ"ז כתב עוד בדברי יציב, דאף שלפי דעת הרמ"א (הג"ל ס"ב) אין יוצאים ידי חובת שינה בסוכה אלא אם כן גם אשתו תישן בסוכה, וכמשנ"ת,⁶⁰ עדיף (לההולכים בעקבות הדברי חיים) לוותר על קיום המצוה כפי שיטת הרמ"א, כדי שלא לפגוע בקדושת הסוכה ע"י כניסת אשה לשם.⁶¹ וכך הורה בדברי יציב להלכה ולמעשה.

העולה מדבריו: (א) שע"פ הלכה בוודאי עדיף שנשים יכנסו לסוכה וגם יישנו בתוכה, ועי"ז יקיימו הן מצות סוכה בתורת רשות, ובעליהן חובת הישיבה בסוכה לכל הדיעות. וכן נהגו בדורות ראשונים. (ב) בתקופה מסויימת גילו מקצת חכמי הקבלה האחרונים שיש להמנע מקיום מצות עונה בסוכה, כיון שמצד ירידת הדורות עלול הדבר לפגוע

55. ראה ט"ז אר"ח סתרל"ט סק"ד. וראה גם ברכי יוסף שם סק"ג.

[אתר החכמה](#)

56. ראה דרכי משה - נעתק לעיל הערה 11.

57. וראה תשובות המיוחסות לר' יוסף גיקאטילה (נדפסו בספר "אמת ליעקב" - "ספר יובל - פריימאנן" י"ל בברלין בשנת תרצ"ז) שאלה ז' (שם עמד 169), וז"ל: שאלה: יודיענו מורנו על ענין תשמיש המטה בסוכה אם הוא אסור או מותר כי יש אומרים שהוא אסור ואנחנו בקשנו הכרעות מפוסקים ולא מצאנו לו שום זכירה אם אסור או מותר? תשובה: דעו לכם שזה הדבר באמת לא נמצא שום פוסק שזכר איסורו כמו שאמרתם ואם נמצא ולא ראינוהו אם קבלה נקבל. אבל שמענו מפי מגידי אמת שאומרים בספר הזהר מאסר אותו, ואם הזהר אוסר מי יוכל להתירו. וטעמא דמסתבר הוא שהסוכה רומז לדברים עליונים, ואע"פ שיש לנו כמה טענות [להשיב] בזה, מי יוכל להביא עצמו בין ההרים הגבוהים אלא קבלה נקבל. עכ"ל. וראה גם בית דוד (שאלוניקי תק"י) אר"ח סתמ"ד - הו"ד בספר עיקרי הד"ט אר"ח סימן לב אות יב.

58. ואדרבה, בדברי הפוסקים מבואר שאשה שמקיימת מצות סוכה מקבלת שכר כמי שאינה מצווה ועושה, והרבה נשים נוהגות כן עד היום הזה.

59. וע"ש דכשאשתו נדה יש טעם נוסף שלא תכנס לסוכה.

60. כך הבין הדברי יציב בדעת הרמ"א. כנ"ל בפנים ס"ג.

61. בדברי יציב שם כתב - שלא יקיים מצות עונה בסוכה, נכלל ג"כ בכוונת בעל הדברי חיים זי"ע שאמר: "אשה שלא תשב בסוכה הנני מבטיח לה בניים הגונים" "שלא תחשוב שקדושת הסוכה יסייע לה להמשיך בניים קדושים. דאדרבא קדושת סוכה נשגבה מאד דיש להמנע מזה, ואז תזכה לבנים הגונים".

בקדושת הסוכה. (ג) בתקופה מאוחרת יותר גילה הדברי חיים שלדעתו, 'עכשיו', עדיף שלא יכנסו נשים לתוך הסוכה כלל, כיון שמצד ירידה נוספת בדורות האחרונים, עלול הדבר לפגוע בקדושת הסוכה, ועל כן (ד) מנהג צאנז הוא להעדיף שיהיו הענינים על צד היותר טוב לפי המבואר בפנימיות התורה שנתגלתה בדורות האחרונים, אע"פ שיחסר המזג ע"פ המבואר בהלכות התורה הנגלות לנו ולבנינו].

ז. הסברת כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש - סוד אור מקיף והלכות מצטער⁶²

אחרי עלותו על כס נשיאות חסידות חב"ד, שנים רבות טרם דיבר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה על כך בהתוועדות רבתי עם, פנו שני שואלים (שלא נימנו על עדת החסידים) להרבי בבקשה שיבאר להם את המנהג ה'יוצא דופן' של חסידי חב"ד שאין ישנים בסוכה.

מתוך המסמכים שיש בידינו נראה ברור שהם שמעו על מנהג זה מאת חסידים וותיקים שנהגו כך ע"פ מסורתם,⁶³ והללו שאלו איך מתאימה הנהגת החסידים עם המפורש בשולחן ערוך. ברבות הימים דיבר רבינו באריכות על דבר ענין זה בהתוועדויות חג הסוכות, שמחת תורה ושבת בראשית ה'תש"ל ולקראת חג הסוכות ה'תשמ"ז נדפסו הדברים בספרו הגדול לקוטי שיחות.⁶⁴

והנה כ"ק אדמו"ר זי"ע ביאר גם כן דיסוד ההיתר ע"פ הלכה שלא לישון בסוכה הוא מדין מצטער. אלא שלפי ביאור המרדכי, הרמ"א, והט"ז והפוסקים הנמשכים אחריהם, הרי הצער [או החסרון ב"תשבו כעין תדורו"] בא מחמת הקור או הפירוד בין איש לאשתו, ואילו בלקוטי שיחות ובאגרות קודש הוסיף עוד ביאור ומחדש דיש חסידים כאלה שאצלם הצער בא כתוצאה מהטעם הפנימי שמחמתו יש מקום להמנע משינה בסוכה. זה גופא שבסוכה מאיר אור נעלה ביותר (מקיפים דבינה) גורם - במישרין או בעקיפין - למצב של מצטער, שהשינה בסוכה מפריע לו, ושוב הדר דינא דהמצטער פטור מן הסוכה. אלא

62. הבהרה: שמעתי מהרה"ג הרה"ח ר' אהרן שפירא שליט"א, רב דשכונת "פרדס כץ" בעיר בני ברק, שקיבל מרבינו, שכל ההסברים הבאים לקמן בענין המצטער מחמת קדושת הסוכה שפטור מן הסוכה, לא באו אלא כיהודה ועוד לקרא, להסברים שנאמרו בפוסקים, ראשונים ואחרונים, להצדיק את מנהג אלו שאין ישנים בסוכה. אם באנו לדון מפאת שורת הדין והחיוב בלבד, הרי יש לנו על מי לסמוך וכמשנ"ת.

הרבי הדגיש כמ"פ שלא בא אלא לבאר את זה שאפילו נשיאי ישראל [ועד"ז חסידים וותיקים המהדרים במצוות עד קצה האחרון] שקיימו כל המצוות בכלל ומצות סוכה בפרט על צד היותר טוב, סמכו בענין השינה בסוכה אכחא דהיתרא, וכמבואר בלשון רבינו בלקוטי שיחות שם (ס"א וס"ח) עיי"ש.

63. במכתב מיום ז' מרחשון תשט"ו - נדפס ב"מכתבים מאת האדמו"ר מליובאוויטש" [באנגלית] ח"א [קה"ת תשל"ט] עמודים 153-154 כותב הרבי לשואל אלמוני: "הרב... מסר לי שאלותיך על דבר מנהג חב"ד שלא לייפות את הסוכה בנוי סוכה, וע"ד מנהגם שלא לישון בסוכה".

64. לקוטי שיחות חכ"ט עמוד 211 ואילך.

שהסבר הדבר, איך ובמה מפריעים האורות להשינה, ביאר רבינו באופנים שונים קצת זמ"ז.⁶⁵

במכתב מיום כ"ד אלול, ה'תשט"ו⁶⁶ כתב רבינו לשואל: במענה על מכתבו מי"ז אלול, בו כותב אודות הענין דשינה בסוכה ומעורר ע"ד מנהג איזה מאנ"ש במקומות מיוחדים בזה. הנה עליו להודיע אצלם אודות היסוד של מנהגם זה, כי בלי ספק ידועים הם מאז לשומרי תורה ומצוות ומדקדקים בהם. וזאת למודעי, אשר בענין השינה בסוכה הרבה יש להאריך [ומהנקודות בזה: שלילת דבר בזוי בסוכה. ומצטער], ואכ"מ.

ובמכתב נוסף שכתב רבינו באותה שנה מיום ז' מרחשון (באנגלית) כתב, וז"ל [בתרגום מאנגלית ללה"ק]: הרב [פלונין] מסר לי את שאלתך: מדוע חסידי חב"ד אינם נוהגים... לישון בסוכה? שאלתך טעונה תשובה ארוכה יותר מאשר מכתבי זה יאפשר, אבל תקותי שהנקודות דלהלן תספקנה. [...] כדי לשמור על קדושת הסוכה, וכדי לעורר ולהגביר יחס של קדושה לסוכה, השינה בסוכה אינה נהוגה אצלנו. היסוד לזה הוא בשניים: (א) קיים כלל שהמצטער פטור מן הסוכה. (ב) בשעת השינה אין אדם שולט בעצמו. יתירה מזו, עצם לבישת ופשיטת הבגדים וכיו"ב יוצר בהכרח יחס של חולין למקום שמשמש כחדר שינה. הפחתה ברמת היחס לסוכה (כזו שנעשה ע"י השינה בתוכה כנ"ל) מכפי שהי' צריך להיות היחס ההולם את מצוותיו של הקב"ה, שבהן הוא קידש כל יהודי, בודאי תורגש ע"י חסיד חב"ד עד עומק נפשו כתוצאה מידיעותיו בתורת החסידות וחינוכו החסידי, ותגרום לו צער רוחני עמוק. שני השקולים האלה ביחד הביאו למנהג שלא לישון בסוכה. אמנם, אם יהודי מרגיש בבטחון גמור שהשינה בסוכה לא תפגע במאומה ביחסו לקדושת הסוכה, ושעל כן הוא פנוי מכל צער נפשי שהי' יכול להגרם על ידי זה, הרי הוא מחוייב לישון בסוכה, כפי שמחייב הכלל של 'תשבו כעין תדורו' - לדור בסוכתו במלוא מובן המלה. תקותי שהנ"ל יספק תשובה מספקת לשאלתך. אם תרצה הבהרה נוספת, אל תהסס לכתוב אלי".

נ"ל דאפשר לסכם היוצא משתי אגרות אלו כך: (א) ההלכה קובעת שמי שאינו מרגיש בנוח כאשר הוא ישן בתוך הסוכה [במדה כזאת שאילו הי' בתוך ביתו הי' עוזב את חדר

65. הטעם לכך נראה לומר, דבלאה"כ הרי הנימוק הפנימי להמנהג שאין ישנים בסוכה אין לו כל קשר ושייכות להטעם המבואר בפוסקים, [דאילו הטעם ע"פ נגלה הוא החסרון ב"תשבו כעין תדורו" (איש וביתו, מצטער וכו')] צער גופני וגשמי, והטעם ע"פ חסידות הוא משום עוצם קדושת הסוכה], ורבינו רצה לתת הסבר כזה שהנגלה והפנימיות יחדיו יהיו תואמים, וכפשי"ת לקמן בגליון הבא שזהו יסוד מוסד בתורת רבינו, וע"כ ביאר שבאיש הנעלה הרי החסרון בתשבו כעין תדורו שמחמתו פטור מלישון בסוכה ע"פ הלכה ה"ה יוצא ונמשך מהטעם הפנימי וכפי שיתבאר.

66. אג"ק חט"ו (קה"ת ה' תשמ"ט) עמוד תיד.

משכבו להנצל מאי נוחיותו⁶⁷, הרי הוא בגדר מצטער שפטור מן הסוכה. (ג) קיי"ל שאסור לעשות שום תשמיש בזוי בהסוכה כדי שלא יהיו המצוות בזויות עליו. הרי שגם ע"פ הלכה קדושת הסוכה חמורה היא [ויש אומרים שקדושתה גדולה מקדושת בית הכנסת⁶⁸, ויש אומרים דמי שעושה בסוכה דבר שיש בו משום ביזוי מצוה עובר בזה על מצות עשה דאורייתא.⁶⁹] ועאכו"כ, שע"פ המבואר בתורת הסוד שבסוכה מאירים אורות נעלים ביותר, הרי קדושת הסוכה נעלה ביותר, [וכמ"ש בספר ש"ך עה"ת שם ד"על כן צריך לשבת בה באימה ויראה בבושה וענוה ואל ימשך אחר אכילה ושתי' שלא יבא לידי נבלה כו', וכמה בני אדם חושבין שיושבים בצל סוכה והם חוץ ממנה שמי שהוא... מכווין לישיב בצילא דמהימנותא סוכה קולטתו, ואם לאו סוכה פולטתו כו"י], אשר על כן (ג) מי שלומד, יודע ומבין (ער דערהערט און ער לעבט מיט דעם ענין פון) עוצם קדושת הסוכה וחומר הענין ד"ביזוי סוכה" ר"ל, אינו מרגיש בנוח לעשות דברים בתוך הסוכה שלפעמים לא יהיו בהתאם לקדושת הסוכה. ועל כן, חסידים הראויים לשמם, אף שאינם בעלי מדריגות נעלות אשר מרגישים את האורות וכו' מכל מקום כיון שהם הוגים ומתעסקים ומתעמקים בתורת החסידות אשר בה מבואר ומודגש עוצם קדושת הסוכה⁷⁰, חוששים הם שמא על

67. זה לשון שו"ע רבינו אור"ח סתר"מ ס"ה: לא חייבה תורה לישיב בסוכה אלא כדרך שאדם דר בביתו כל השנה לפיכך מי שהוא מצטער בישיבת הסוכה וכשיצא ממנה ינצל מן הצער פטור מן הסוכה שאף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער, עכ"ל. ושם סתר"מ ט"ס"ד: כללו של דבר לעולם ידמה עליו סוכתו כאלו היא ביתו וכל דבר שלא היה עושה חוץ לביתו לא יעשה חוץ לסוכתו... כל טרחא יתירה שאין האדם מצטער ומונע את עצמו מטרחא זו כדי לישיב בביתו בקביעות אין מחויב לטרוח כדי לישיב בסוכתו בקביעות, עכ"ל.

68. ב"פסיקות ועיונים בעניני ד' מינים וסוכה" להרה"ג ר' הרב יצחק זילברשטיין שליט"א, (נדפסו בקובץ מורי' שנה שמונה עשרה, גליון א-ב - רה - רו) - תשרי ה'תשנ"ב) אות יא (עמוד קו - ע"ד "קדושת סוכה") הזהיר דכשעושים ברית מילה בתוך הסוכה יש להזהר מחמת קדושת הסוכה לא להחליף חיתולים לפני הברית בסוכה. ושם סיפר: ה"קהלות יעקב" הי' סנדק בסוכות, והמוהל עמד להחליף את חיתול התינוק שהי' מלוכלך בצואה. צוה ה"קהלות יעקב" זצ"ל להוציאו מן הסוכה ושם להחליפו. כך שמעתי מהרב נתן הרציג שליט"א. והוסיף הגר"י זילברשטיין, וז"ל: "וצ"ע אם הי' נוהג כך גם בבית הכנסת, דיתכן שקדושת הסוכה היא גדולה יותר משום שהיא חפצא של מצוה בעצמותה, משא"כ בבית כנסת דמתפללים בו אך איננה חפצא של מצוה בעצמותה. ועוד, דבסוכה אסור להחזיק כלי שתי' משא"כ בביכ"ס, והוא משום דסוכה היא תשבו כעין תדורו, ואין אדם מחזיק בחדרו המפואר (טיטול) [חיתול] של תינוק ואף שאין לו דין צואה לא גרע מכלים מלוכלכים משא"כ בתי כנסת שאין בהם הלכה זו".

69. ראה שו"ת תשורת שי מהדורא תנינא סימן קכ"ב שםסיק דמי שמשתיין בסוכה עובר בזה על איסור דאורייתא. אבל ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סימן ע"ג [הו"ד בקיצור בדרכי חיים ושלוש סימן תשעד] דמותר להשתין בכלי בהסוכה, "וכן נהגו צדיקים וגדולי עולם שישנו בסוכה גם אם הצטרכו לפעמים להשתין בלילה בעביט".

70. יש להעיר ממ"ש באגה"ק שבסו"ס נועם אלימלך, וז"ל: ושאלתי אדוני אבי מורי ורבי נ"י שיאמר לי מפני מה משנים הנוסחאות שבתפלה והשיב לי כך הלא הבית יוסף ז"ל שהוא ראש הפוסקים, הוא ז"ל מביא אלו הנוסחאות, ואח"כ בא הרמ"א ז"ל שהוא ג"כ ראש לכל הפוסקים איזן וחקיקר כל התיקונים על מכונם בפני כללות ישראל, וראה בנוסחא זו שהוא אור גדול ואין העולם כדאי להשתמש בו והעמיד לנו נוסחא אשכנזית

ידי השינה בסוכה יקל קדושת הסוכה בעיניהם⁷¹ ואולי אף יבואו לידי "ביזוי מצוה" בתוך שינתם או מסביב לשינתם ו"יהיו מצות בזויות" ח"ו⁷² וזה גורם להם שלא ירגישו בנוח ולא יערב עליהם שינתם בסוכה, והרי קיי"ל דהמצטער פטור מן הסוכה.

בשיחותיו ביאר רבינו את הקשר בין ה"אור מקיף" והצער בענין אחר. רבותינו נשיאנו שהיו צדיקים גדולים, קדושי עליון, הרגישו את עוצם הקדושה בהסוכה, בבחינת "מה נורא המקום הזה", ולא היו יכולים לישון (במנוחה) בתוך הסוכה. "ופשיטא אז דאס איז על פי הלכה ובפשטות: ער לייגט זיך שלאפן בסוכה און ער קען ניט איינשלאפן ווערן בשום אופן, איז ע"פ שו"ע בפשטות אז ער גייט שלאפן בביתו. און אויב בא עם איז זיכער

שהוא דבר השווה לכל נפש כערכנו. אבל הצדיקים אלו אשר רחצו מצואתם ומדקדקים על עצמם כחוט השערה וודאי לא הי' כוונתו ז"ל עליהם לבטל אותם מלהתפלל נוסחא זו שכתב הבית יוסף, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. ואם תקשה לך הלא יש כמה אנשים שאינם במדריגה זו כאשר כתבתי ואעפ"כ מתפללים נוסחא זו ומתחברים לחסידים עליונים וגם הם נקראים בשם חסידים הנני אומר לך, הגה מצינו בשירת הים שכתוב (בשלח יד, לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ומה לנו מזה שישראל האמינו במשה, הגם שהשם יתברך הגטיח למשה (יתרו יט, יט) וגם בך יאמינו לעולם, מה לו למשה רבינו מזה וכי רצונו הי' שיאמינו ישראל בו הלא לא הי' חפץ רק שיאמינו בה'. אמנם התורה הקדושה השמיענו בזה דבר גדול והוכרתו על כרחם להאמין במשה, דהנה כוונת המקום הי' בהוציאנו ממצרים שנקבל התורה והוכרחו לצרוף הכסף מצוקק שבעתיים ולכן היו כל אלו המאורעות קריעת ים סוף ושאר כל הניסים ומשה רבינו עליו השלום הי' מקדש עצמו עד שבא למדריגת הנבואה ועלה למרום והוריד תורה לישראל. והנה כל ישראל לא היו יכולים בוודאי שיהיו כולם במדריגה זו של משה ושיקבלו התורה על פי מדריגת הנבואה אך מחמת שהאמינו במשה והתקשרו בו הי' משפיע עליהם רוח קדושה והי' כאלו הם גם כן במדריגה זו ועל ידי זה יכלו לקבל התורה על ידי אחדות והתקשרות למשה והנמשל מובן מאליו, עכ"ל.

71. ויעויין "ראשית חכמה" שער הקדושה פי"ד (סל"ד וסל"ה - הו"ד בקיצור בשל"ה הקדוש במסכת סוכה שלו קרוב לתחלתו) בהמשך למ"ש בענין קדושת בית הכנסת: וכן הי' מנהג מורי ע"ה שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה כי מצות סוכה קדושה גדולה והעד שעצי סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה כמו שאמרו רבותינו ז"ל וכן מצינו שפירש רשב"י ע"ה... הרי שאדם בתוך הסוכה מוקף מאויר קדושה וכמה קדושות יש בה כמבואר, ולכן ראוי להתרחק משיחה והיתול אלא יקיים וגילו ברעדה".

72. ויש להעיר שבקובץ "אור תורה" גליון שכ"א (תשרי תשנ"ה) סימן ד' ענף ה' העלה הרב ישראל פיינהנדלר שליט"א שאסור מדינא [!] להפיח בסוכה [אם לא כשישן ואנוס הוא בדבר]: (א) ע"פ פס"ד הרמ"א הנ"ל שאסור לעשות שום תשמיש בזוי בהסוכה. (ב) מק"ו: "ומה תפילין שמותר להשתין כשהם עליו (או"ח סמ"ג ס"א) ובכל זאת אסור להפיח בהם, סוכה שאסור אפילו להשתין בה (משנ"ב סתרל"ט סק"ט - וראה הערה 69) לא כל שכן שאסור להפיח בה". [וע"ש עוד קל וחומר מהא דקיימא לן בהלכות יום הכיפורים סימן תרי"ט שמי שישן בבית הכנסת בליל יום הכיפורים יישן רחוק מן הארון שמא יבא לידי הפחה, "הרי שאפילו בקרבת מקום קדוש אסור להפיח, וכל שכן בתוך הסוכה שהוא בתוך הסוכה עצמו"]. והנה אע"פ שיש מקום גדול לחלוק על כל ראיותיו [ואכמ"ל בזה], וגם הוא בעצמו הביא בסוף דבריו בשם מורו הגאון ר' יוסף שלום אלישיב שליט"א דס"ל שעל פי שורת הדין "מותר להפיח בסוכה כיון שדרכו של האדם בכך לא הוי ביזוי מצוה", מכל מקום העתקתי דבריו להורות איך שכל מי אשר נגע יראת ה' בלבבו, יבין וידע (גם ע"פ המבואר בנגלה דתורה) עד כמה יש להזהר בקדושת הסוכה ולחשוש שלא יבא לידי ביזוי מצוה ח"ו.

בוודאות [נדאי ע"פ שו"ע, (כמובן ע"י שהשתדל בזה בעבר או גם בהווה. וכיו"ב השערה ע"פ שו"ע] אז ער וועט ניט קענען איינשלאפן ווערן בסוכה - דארף ער מלכתחילה ניט פראווען עס. דאס איז אויך בפשטות דער טעם פארוואס כ"ק מו"ח אדמו"ר איז ניט געשלאפן אין סוכה: זיצנדיק אין סוכה האט ביי אים מאיר געווען בגלוי דער אור מקיף פון סוכה און דאס האט אים ניט דערלאזט איינשלאפן צו ווערן אין סוכה... במצב וועגן וועלכן עס רעדט כ"ק אדמו"ר האמצעי אדער (הנהגת) כ"ק מו"ח אדמו"ר אז דער גודל הגילוי שבהסוכה איז א מניעה ועיכוב צו שינה, איז מען דערפאר גופא פטור פון שינה בסוכה וויבאלד אז אויך בבית וואלט מען ביי אזא מצב ניט געקענט שלאפן".

הוסיף רבינו ואמר: ישנם גם חסידים שאינם מרגישים את קדושת המקום, כך שבוודאי יוכלו "למצוא תנומה לעפעפיהם" בסוכה, מכל מקום, גם להם יש זיקה לטענת פטור 'מצטער מחמת האור מקיף',⁷³ וזאת בהתחשב עם-כמה אפשרויות, אשר היסוד והצד השווה בכולם הוא 'סוד התקשרות' החסידים עם הרבי ותורתו,⁷⁴ וז"ל רבינו: "דער ניט

73. ולא רק בגלל הטעמים המובאים בפוסקים הנ"ל.

74. כל זה אמר רבינו כתוספת לטעם העיקרי והפשוט: "מ'זעט דאך אבער אין דער הנהגה פון כמה וכמה, אז אויך אזעלכע וואס זיינען נאך ניט אין דער דרגא פון (קענען) מרגיש זיין דעם "אור מקיף" שבסוכה, זיינען זיך ניט נוהג צו מהדר זיין צו שלאפן אין סוכה (כאטש אז באכר"ש זיינען זיי מהדר אפילו במקום שאין חיוב), איז די הסברה אין דעם בפשטות: חסידים, זייענדיק מקושר צו רבותינו נשיאנו, לערנען תורתם (ע"מ לעשות) און גייען בדרכיהם - איז מנהג רבותיהם בדיהם" (לקו"ש ש"ס ס"ח). פירוש: אם לא הי' מנהג בית הרב וענין מיוחד שלא לישון בסוכה, אז הי' ראוי להמהדרים להחמיר בענין השינה בסוכה [וכמו שפסק הרמ"א ורבינו הזקן ש"טוב להחמיר" בזה] אבל מכיון שיש באי השינה בסוכה: (א) מנהג שנהגו בו רבותינו, מנהג המיוסד על (ב) תורת רבותינו, וכפשי"ת לקמן שהוא "כדי לשמור על קדושת הסוכה, וכדי לעורר ולהגביר יחס של קדושה לסוכה", על כן אין אנו נוהגים להחמיר בענין זה.

[וגדולה מזה מצינו בעל חידושי הרי"מ זצ"ל ובנו בעל השפת אמת זצ"ל ונכדו בעל האמרי אמת זצ"ל נהגו לבטא את ה"דלית" בקריאת שם ה' [ובשם אדנ"י] בניקוד שוא ולא - כמו שצריך להיות לכתחילה - בחולם, כך שע"פ הלכה לא יצאו יד"ח בקריאתם וכו' אלא בדיעבד. הרה"ק בעל "אמרי אמת" זצ"ל כתב דיש בענין זה דברים עמוקים בגו ["מה שלא ניתן לכתוב"], דברים שיסודתם בכתבי האריז"ל וכיו"ב: כששאלוהו למה אינו מקפיד לומר את השם כהלכתו ענה ואמר: "הטבת לשאול, וכבר היא טענה ישנה, ואם כה בדיעבד הכי קיימא לן קרא ולא דקדק באותיותיה יצא, קל וחומר בנקודותיה, ואשר אני עושה כה וכה - מצד מנהג אבותי". - ראה מכתבי תורה ל"מרן רבי אברהם מרדכי זצוללה"ה מגור בעל אמרי אמת" (תל אביב תשמ"ז), סימן כ"ה (עמוד מ') ושם סימן כ"ז (עמוד מב)].

רבינו זי"ע הי' רגיל להראות מקור לענין גודל החשיבות וחיבת הקודש למנהגי רבותינו זי"ע אפילו כאלו שיש בהם צד קולא מהא דאיתא במסכת סוכה (לב, ע"ב): תנא, עץ עבות, כשר. ושאינו עבות, פסול. היכי דמי עבות, אמר רב יהודה, והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא (פירש"י: שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד). רב כהנא אמר: אפילו תרי וחד (פירש"י: שני עלין בעוקץ אחד, ועלה אחד מלמטה, ועולה ורוכב על השנים). רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד (פירש"י: אף על גב דתלתא בחד קינא כל שכן דכשר), הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא. אמר ליה מר בר אממר לרב אשי, אבא, להווא הדס שוטה קרי ליה. [וראה גם פסחים קיד, סע"ב]. ובנדו"ד ראה שיחה הנ"ל (הערה 64) סעיף ח.

פירן זיך בפועל כהנהגת רבותיהם בכל מה שאפשר - מאכט ביי זיי א צער וואס המצטער איז פטור מן הסוכה. ויתירה מזו בנידון דידן וואס דער מיטעלער רבי האט דעם ענין געמאנט פון חסידים (ווי כ"ק מו"ח אדמו"ר האט דערציילט אין דער שיחה) - קען ער, השייך לרבותינו נשיאנו, ניט שלאפן רואיקערהייט אין סוכה. ווייל כאטש דער אור הסוכה איז ניט מבלבל זיין שינה - איז ער דאך אבער מצטער דערפון גופא, פארוואס האלט ער ניט ביי דער מדריגה אז דער אור הסוכה זאל ביי אים לייכטן כ"כ בגלוי ביז ער זאל ניט קענען שלאפן אין סוכה; און אפילו איינער וואס אים ארט ניט פארוואס ער איז ניט מרגיש דעם אור שבסוכה - איז ער אבער זיך מצטער פארוואס דער ווארט פון מיטעלער רבי'ן דערנעמט אים ניט; און מצד דעם איז דער שלאפן אין סוכה גורם ביי אים א צער⁷⁵ - היתכן ער קען שלאפן בלי צער אין סוכה - און המצטער פטור מן הסוכה.⁷⁶

וראה גם אג"ק כרך יז אגרת ו'שעא [בתמהון קראתי בסיום מכתבו אשר אומר הוא ושמרו וגו' שהוא היפך ממנהג אנ"ש מדורי דורות... ולאחרי בקשת שליחתו מוכרחני לאמר שגם ע"פ נגלה מבהילה ההנהגה ע"פ הוראת חז"ל בהנהגת תלמיד לרב (סוכה ל"ב ע"ב, רב אחא ברי' דרבא מהדר כו' הואיל ונפיק מפומי כו')]. שם אגרת ו'שפב [במש"כ ע"ד חלזון ותכלת בהנוגע לפועל עתה בציצית... גם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לא הסכים על החידוש בשו"א. ואין עתה תח"י מכתבו בזה. אבל זכורני שמביא שע"פ קבלה יהי' ענין התכלת רק לעת"ל. ואנו אין לנו אלא דברי כ"ק אדנ"ע. ועיין ג"כ סוכה לב, סע"ב: ר"א הוה מהדר כו' הואיל ונפיק מפומי דר"כ"]. כרך יח אגרת ו'תתקלז [במש"ש אודות הלינה בהאטעל - ראינו מנשיאנו הק' שהיו נוהגים בהאמור בלי כל חשש אף שהי' הדבר ידוע ומפורסם, כיון שרבו המבקרים אותם - בהאטעל, ועיין סוכה ל"ב סוף עמוד ב': מהדר וכו' הואיל ונפיק מפומי דרב כהנא כו']. כרך יט אגרת ז'זנ [למנהג כמה מאנ"ש שבחורים היורדים לפני התיבה מסרבים לעטוף טלית ועד"ז בעלי' לתורה הגבהה וכיו"ב. מיוסד האמור על הוראת כ"ק רבותינו נשיאנו... וע"פ סיפור תורתנו [שגם סיפור התורה הוראה היא] (סוכה לב, ב): רב אחא ברי' דרבא מהדר וכו' הואיל ונפיק מפומי דרב וכו'...]. כרך כ אגרת ז'תנה ["... ההנהגה שכותב, ז.א. שלא לנגוע כלל בפאות הראש, לא ראיתי בתוכי חב"ד, ואדרבא. ואפשר לומר בזה כמה טעמים... ובכל אופן הרי מפורש שהאריז"ל הי' חותכן ומקצרן במספרים (שעהמ"צ וטעמ"צ פ' קדושים). וע"פ האמור הרי חלה על זה הוראת חז"ל הוראה ברורה, במסכת דמינה אזלינן (סוכה לב, ב): רב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי ותד הואיל ונפיק מפומי דרב כהנא. עיי"ש ברש"י. ואת"ל הרי כ"ש וק"ו בנדון דידן, שבזה לא רק דבור הרב אלא מעשה הרב"]. שם אגרת ז'תרנא [לירד לפני בתיבה בש"ק שלפני יאצ"ט (במוסף וכיו"ב) - אין מנהגנו בזה. והרוצה בזה דוקא - מהיכא תיתי (ויש להעירו מסוכה לב, סע"ב: הואיל ונפיק כו'). אבל לעורר מחלוקת ע"ז וכיו"ב - הוא לא מנהג כ"א איסור מה"ת, ות"ח מרבים שלום"].

75. בלקוטי שיחות שם הערה 62* מוסיף הסבר: "היינו דנוסף על צערו בכלל ממצבו הירוד [שאינו מרגיש האור מקיף שבסוכה (או מזה שפתגמו של אדמו"ר האמצעי אינו פועל עליו כו')] - שמצער זה לא ינצל גם על ידי כניסתו לבית... הרי מעשה השינה בסוכה גורם לו צער (נוסף), היתכן שיכול לישון בסוכה בלי צער".

76. הסברת מנהגי חסידים על יסוד הנחה קדומה שהחסיד ראוי לשמו, מצינו בכ"מ בתורת הגאונים והצדיקים הקבועים בהיכל הבעש"ט. לדוגמא בעלמא: (א) תנן (ביצה פ"ה מ"ב) "ואלו הן משום שבות... ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין". וכך פסק המחבר באו"ח סל"ט ס"ג: אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, גזירה שמא יתקן כלי שיר. [וע"ש בב"י]. אבל ברמ"א שם כתב, וז"ל: "והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקו כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה

בסיגנון אחר: אם חסיד הוא, הרי בוודאי שיודע היטב, שלפי תורת החסידות, מן הראוי הי' שהשינה של אנשים כערכנו לא יערב לנו בתוך הסוכה. ידיעה זו גורמת, במישרין או בעקיפין, להרגש של אי נוחיות בשינה בתוך הסוכה. מטיבו של החסיד השוקד על תורת החסידות ודרכיה, לנהוג כפי העולה מתורת רבותיו ולשאוף לכך שחיייו היום-יומיים יהיו בהתאם להשלכותיה. הידיעה על דבר קדושת הסוכה או על תביעת רבו שתוקף קדושת הסוכה יוקלט במוחו ובלבו פנימה עד כדי כך שירגיש שלא בנוח מחמתה, גורם לכך שלא יוכל לישון בסוכה "כאזרח רענן" מבלי להצטער.⁷⁷

וכאן הבן שואל: ומה אם אין החסיד מצטער כלל, לא מזה ולא מזה [ולא משום סיבה אחרת]? הרי כבר פסק הרבי בסכינא חריפא: 'באם לבו בטוח בוודאות ששינתו בסוכה לא יביא כלל לידי פחיתות הכבוד מצידו כלפי קדושת הסוכה, ועל כן פנוי הוא מכל 'צער

נהגו להקל בכל". והקשה מאן דהו על מנהג "חסידים ואנשי מעשה שמספקין ומרקדין בשמחות ורננים לה' בשבתות וימים טובים... שנהגו רבותינו הקדושים הגאונים אשר בזכותם אנו חיים והחסידים התלמידים הבאים אחריהם" דאיך לא חששו מאיסור שבות?

וביאר בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סכ"ט עפמ"ש בשו"ת מהרי"ק (שורש ט' ענף ב - הו"ד בב"י או"ח שם) בשם רבינו האי שביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים דתורה דנהגו בו היתר משום כבוד התורה, ע"ש. וכתב במנחת אלעזר די"ל דהוא הדין "גם בכל שמחת יו"ט ריקודין וסיפוקין בלא כלי מותר. ומה דלא חשיב לה במתניתין ביצה הנז' אף לסוך מצוה, יש לומר כיון שאינו מצוה לכל אדם רק למי שלבו בוער כרשפי אש שלהבת ה' שמחת יו"ט אשר הנחילנו, אבל לא לכל אדם... ואינו שמחה של מצוה אם אין חושק לה... אבל זה אינו רק ליחידי סגולה וחכמי ישראל כמ"ש הרמב"ם בלשונו בסוף הל' לולב... ומי לב הנלבב רואה קדושת לשונו בדברים האלו ויבין היטב דרך רבותינו הקדושים והבאים אחריהם לפזז ולכרכר ולרקד לשמוח באהבת ה' בשבתות ויו"ט ואין להרהר אחריהם ח"ו".

(ב) בחצירו של האדמו"ר ר' חיים מצאנז' זצ"ל האריכו בתפלות ב' ימי ראש השנה עד כי נטו צללי ערב ולא הי' שהות לעם לקדש ולאכול סעודת יו"ט. הסביר נכדו הגה"ק ר' יקותיאל יהודה האלבערשטאם [מצאנז-קלויזענבערג] זצ"ל, שאם כי בטור ושולחן ערוך נפסק (או"ח סתקצ"ז ס"א) שבר"ה "אוכלים ושותים ושמחים" מ"מ נהגו להתיר התענית [כשיטת הגאונים המובא בב"י שם וברמ"א שם ס"ג] משום דס"ל שאפילו אנשים פשוטים "כל אשר בשם ישראל יכונה" מתרוממים בראש השנה לדרגא כזו שאין להם ענין באכילה ושת' "כיון שכמו חלב ודשן תשביע נפשו בתפלות ופיוטים שהם לו לתענוג הכי גדול". ופירש בזה הכתוב (תהלים פ"א, ד) "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב": "האי חוק לישנא דמוזני היא (ראה ביצה טז, ע"א), ורצונו לומר שהם ניזונים ביום זה עם משפט לאלקי יעקב, היינו במה שעומדים לפני השם ועוסקים במשפט לאלקי יעקב הוא להם התענוג הכי גדול ויוצאים בכך מצות עונג ושמחת יום טוב". לאחר הנחה קדומה זו (שבר"ה כל יהודי שש ושמח ומתענג בתפלותיו) שעל פיה מפרש כמה פסוקים ומאמרי חז"ל נמצא עולם הפוך: ה"תענית ציבור" בראש השנה לא פגם בשלימות שמחת יום טוב. אדרבה נהפוך הוא: ע"י התענית והתפלות קיימו מצות שמחת יום טוב על צד היותר טוב! [ראה במאמר הגה"ק מקלויזענבערג "תקעו בחודש שופר", נדפס במכ"ע המודיע לראש השנה ה'תש"ס, עמוד ב].

77. אולי ניתן לנסח כך: החסיד ישא לכל הפחות קל וחומר בעצמו, אם רבו שמשכמו ומעלה גבוה הוא אינו יכול להרדם בסוכה מחמת קדושתה איך אבא אני הקטן ואעלה את משכבי לתוך הסוכה, שבוודאי אינה הולמת את קדושת המקום, ואישן בתוכה.

הרוח' שיוכל להגרם על ידי זה, הרי הוא מחוייב ועומד לישון בתוך הסוכה, כפי שמחייבת ההגדרה של "תשבו כעין תדורו" במלוא מובנה!⁷⁸

מכל האמור עד כה מובן שאלו שאין ישינים בסוכה עומדים הם על קרקע המוצקה של ההלכה ולא בדו ח"ו תורה חדשה. אדרבה, אלו שמתעלמים מדברי הרמ"א ושאר הפוסקים הם העושים חדשות ומלחמות. אולם לגופו של ענין, עדיין צריך ביאור: איפה מצינו גישה כזאת, להתבסס על תורת הנסתר בעניני הלכה? ועוד, שעל ידי זה נמצא "עולם הפוך": מה שמצד ההלכה 'בטהרתה' הרי הוא הנהגה של "בדיעבד" ושעת הדחק, נהפך - ע"י טעמים הידועים ליודעי ח"ן - להנהגה הראוי' לכתחילה?! דבר זה נבאר בפרק הבא אי"ה עם דוגמאות לכך ממה שכתבו גאונים וצדיקים מכל החוגים.

78. עוד נחוץ להבהיר, ולשלול בתכלית השלילה דעת הטועים והמטעים את העם אחרי ההבל באמרם שרבותינו נשיאי חסידות חב"ד התנגדו למנהג חסידים ואנשי מעשה משאר קהילות קדושות בישראל שמהדרים לישון בסוכה. ישתקע הדבר ולא יאמר. לאחר שרבינו זי"ע דיבר ע"ד מנהג זה בהתוועדויות יום שני דחג הסוכות ויום שמחת תורה ה'תש"ל נודע לו שיש שפירסמו משמו שכאילו הורה לאלו הישנים בסוכה לבטל מנהגם ח"ו ולישון בתוך הבית דוקא. ועל כן חזר לדבר על ענין זה בהתוועדות דש"פ בראשית ה'תש"ל, ואמר: "איך האב געהערט א גירסא בשמי אז איך האב געזאגט אז מען טאר נישט שלאפן אין סוכה - איז דאס בפירוש ניט אמת, ואדרבה: דער וואס וויל, זאל שלאפן געזונטערהייט. ושכבת וערבה שנתך... און קיינער זאל אים נישט שטערן. דאס וואס איך האב גערעדט, איז געווען אויף פארענטפערן מנהג רבותינו וכו', ומנהג חב"ד, אויף ניט שלאפן... דער עיקר איז אבער, אז ניט איך האב געזאגט אז מען טאר נישט שלאפן און אויב אימיצער שלאפט זאל מען אים אויפוועקן - זאל מען עס ניט טאן, ועאכו"כ ניט בשמי, נאר אדרבה: ושכבת וערבה שנתך. דאס וואס מען איז געקומען איז אויף מבאר זיין מנהג גדולים וטובים וואס מען האט געזען אז די רביים זיינען ניט געשלאפן אין סוכה ניט קיין שינת עראי און ניט קיין שינת קבע, ועד"ז כ"ק מו"ח אדמו"ר".

וכך הי' רגיל רבינו לומר בנוגע למנהגי חב"ד בכלל "שאינן זה שולל ח"ו המנהגים בחוגים אחרים שמתנהגים באופן אחר מהנ"ל, כי נהרא נהרא ופשטי', וכל אחד במסילתו יעלה" (ספר השיחות ה'תשמ"ט ח"א עמוד 185). ועד"ז אמר רבינו בנידון דידן: "ביי יעדערן איז פאראן זיין ענין אין וואס ער קאכט זיך; דער מיטעלער רבי האט זיך געקאכט אין סוכה בענין הבינה, משא"כ די אנדערע תלמידי המגיד וכו', זיי האבן זיך געקאכט אין אן אנדער ענין אין סוכה וכו'".

וכבר כתב המאירי בהקדמתו לספרו מגן אבות: "אין לערער ולומר אם המנהג הזה נעשה כראוי האיך הנהיגו האחרים במקצת מקומות היפך זה, שלא כל הדיעות שוות בחכמות, ואלו ואלו דברי אלקים חיים". [ויובן בעומק יותר עפמ"ש ב"הקדמת המלקט" לספר התניא בענין "הלכות איסור והיתר הנגלות לנו ולבנינו ש]מצאנו ראינו מחלוקת תנאים ואמוראים מן הקצה אל הקצה ממש ואלו דברי אלקים חיים לשון רבים על שם מקור החיים לנשמות ישראל הנחלקות דרך כלל לשלשה קוין ימין ושמאל ואמצע שהם חסד וגבורה וכו' ונשמות ששרשן ממדת חסד הנהגתן ג"כ להטות כלפי חסד להקל וכו'"].

ועד"ז בנדון דידן, אלו המהדרים אחר המצוות וישנים בסוכה בוודאי מקיימים בזה מצוה גדולה וחיביבה, ולפום צערא אגרא. ואלו שמנהג רבותיהם בידיהם ומהדרים לעשות מה "דנפיק מפומי דרב" ועל כן נוהגים שלא לישון בסוכה, מגלים הם בהנהגתם את חביבות התורה והמסורה שקבלו מרבותיהם, ובלשון ההדרת קודש הנ"ל: "לכל אחד ואחד נותנין חופה לפי כבודו בחסדו יתברך".

הרב חיים רפפורט

רב בק"ק כנסת ישראל

לונדון אנגליה

מנהג חסידים בענין שינה בסוכה (ב)

השפעת הקבלה על ההלכה

מבוא

בגליון הקודם ביארנו מה שכמה חסידים נקטו המנהג להקל בענין השינה בסוכה, ואע"פ שע"פ הלכה בוודאי ראוי להמדיקדים במצוות להחמיר ולישן בסוכה, מ"מ יש שנמנעים מלהדר ולישון בסוכה. והבאנו מדברי כ"ק אדמו"ר האמצעי מליובאוויטש זי"ע שיש טעם ע"פ המבואר בתורת הסוד להסתייג מלישון בסוכה מחמת עוצמת הקדושה אשר בה. הוסיף ע"ז רבינו כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע שי"ל שרבותינו הגדולים, צדיקים קדושי עליון, אכן הרגישו את קדושת הסוכה שבאה "ממקיפים דבינה" וקדושה זו הפריעה להם כל כך שלא יכלו לישון בסוכה (בנוחיות), והרי המצטער פטור מן הסוכה. עוד הוסיף ע"ז רבינו זי"ע שעפ"ז י"ל ד[נוסף על הטעמים המבוארים בפוסקים להצדיק את הנהוג שלא לישון בסוכה], אפשר להציע טעם נוסף להצדיק את אי השינה בסוכה גם עבור החסידים שמנהג רבותיהם בידיהם, והוא, דהחשש שמא יבא לפגוע בקדושת הסוכה ולהכשל אפילו ב'אביזרייהו' דביזוי מצוה וכיו"ב בשעת השינה או סמוך לה, גורם צער לנפש החסיד השואף להתנהג כתורת רבותיו ומחמת זה פטור הוא מלישון בסוכה, דכל המצטער פטור מן הסוכה. בסגנון אחר: מכיון שחסידים הראויים לשמם תלויים ומקושרים בכל נימות נפשותיהם לרבותיהם, הרי אע"פ שהחסידים אינם מרגישים מאומה ממה שרבותיהם מרגישים, מ"מ עצם הידיעה שאינו מרגיש ומתנהג כפי שהי' מן הראוי ע"פ תורת ותביעת רבותיו, גורמת צער בדרגא מספקת לפטור משינה בסוכה. כעת חל עלינו חובת הביאור ליישב מה שרבים מקשים: (א) איך יתכן שהמבואר בתורת הסוד במעלת קדושת הסוכה יסתור - ולו יהא רק בדורות האחרונים - לקיום מצות סוכה בשלימותה ע"פ ההלכה? (ב) איפה מצינו גישה כזאת, ליישב מנהגים תמוהים ע"פ הנגלות לנו ולבנינו על ידי זיקה לתורת הסוד.

א. נגלה דתורה ופנימיות התורה - תורה אחת

יסוד מוסד הוא בתורת רבינו כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע וציר שעליו סובבים הרבה מתורותיו הוא האמור בזהר הקדוש (ח"ג קנב, ע"א) שהיחס בין נגלה (גופא דאורייתא) לתורה לפנימיות התורה (נשמתא דאורייתא) ה"ה כהיחס בין גוף לנשמה - כפשוטם. כמו

שבעולם הגשמי, הרי הגוף והנשמה 'עובדים ביחד'; הנשמה נותנת חיות להגוף והגוף ה"ה כלי להתגלות כחות הנפש, ה"ה בעולם התורה, שחלק הסוד שבתורה מאיר את מה שכתוב בנגלה דתורה, ולאידך כל הענינים שבפנימיות התורה משתקפים ("שפיגלן זיך אפ") בחלק הנגלה שבתורה.

אמנם דוקא על פי יסוד זה מתחזקת הקושיא והתמיהה בנידון דידן: איך יכול להיות שענינה של מצות סוכה כפי שהיא מבוארת בפנימיות התורה יפריע לקיום חיובי מצות סוכה שנקבעו בנגלה דתורה. הרי השינה בסוכה היא חלק ממצות סוכה ע"פ הלכה, ואיך יתכן שע"פ המבואר בפנימיות התורה יתהוו מניעות ועיכובים לקיום חלק מן המצוה? אמת נכון הדבר שאין כאן עבירה [אפילו באונס], שהרי המצטער פטור מן הסוכה, אבל סוכ"ס - כמאן דעביד מצות שינה בסוכה לא אמרינן.

[קושיא זו מתעוררת דוקא לפי הסבר רבינו מליובאוויטש זי"ע דהאור הוא הגורם את הצער. דאילו מחמת טעמי הפוסקים קא אתינן עלה, הלא אין הצער (ה"אונס") מתהווה אלא מחמת הגבלות העולם - מלשון העלם והסתר, קור וחום, קיץ וחורף וכו' וכו', אבל לפי הסבר רבינו שעוצם קדושת הסוכה מפריע להשינה בסוכה נמצא שקדושת הסוכה האמורה בתורה מבטלת בהכרח קיום חלק עיקרי ממצות ישיבה בסוכה, ודבר זה קשה להולמו: מני' ובי' אבא לישדא בי' נרגא? בתמיהה!]

ולזה תירץ רבינו, דבאמת אין כאן ביטול חלק ממצות סוכה כלל. הסבר הדבר: אילו היתה מצות סוכה מורכבת מחיובים שונים, נפרדים זה מזה - אכילה בסוכה, שתי' בסוכה, שינה בסוכה לימוד בסוכה וטיול בסוכה, הי' נכון לומר שמי שמאיזה סיבה שתהי' לא עשה אחד מדברים אלו בסוכה, הרי חיסר בזה חלק ממצות סוכה. ולפי זה, אילו יצויר מציאות של אדם שלא הי' ישן כלל כל שבעת ימי החג, לא הי' מקיים מצות סוכה בשלימותה שהרי לא ישן בתוכה כלל. ועד"ז: אילו יצויר אדם שלא למד או לא טייל כלל בסוכה כיון שהי' מצטער בעשיית דברים אלו בסוכה, וע"כ לא הי' עליו שום חיוב לעשות דברים אלו בסוכה, לא הי' מקיים מצות סוכה כתיקונה שהרי לא למד ולא טייל בתוכה. אבל באמת אינו כן, אלא דבמצות סוכה לא נאמר אלא חיוב אחד, והוא הישיבה, דהיינו הדירה, בסוכה: "כל שבעת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע". אלא דכיון שכל אלו - אכילה שתי' שינה וטיול - הן הנה מפעולות הדיור, צריך לעשות את כולם בתוך הסוכה. ועכשיו הגע בעצמך: מי שאכל חלק מסעודותיו בסוכה וחלקם אכל בבית מפני הגשמים או הצער, שאז אינו מחוייב לאכול בסוכה, הכי נימא שלא קיים מצות סוכה בשלימותה? כיון שקבע דירתו בסוכה [ואכל ושתה וישן וטייל ולא יצא מן הסוכה אלא

1. מעיקרא רצה רבינו לתרץ ולבאר עפ"מ"ש בצפנת פענח על הרמב"ם הלכות סוכה פ"ו ה"ב דשינה בסוכה לא הוה קיום מצוה רק שישנו איסור לישן חוץ לסוכה, משא"כ באכו"ש וכו' דאיכא קיום מצוה (ע"ש בארוכה ומה שתירץ על פי יסוד זה), ולפ"ז כשמצטער וישן בבית (שבכה"ג לא עבר על שום איסור) לא חיסר שום מצוה.

כשהי' מצטער] נראה פשוט שקיים מצות סוכה. וא"כ, הוא הדין והוא הטעם במי שדר בסוכה ואוכל ושותה ומטייל בסוכה אבל אינו ישן בסוכה מפני שצער הוא לו, שקיים מצות סוכה בשלימותה מאחר שישב בסוכה כדרך שהוא דר בבית. [ועד"ז פשוט דאילו יצויר מציאות שלא יצטרך אדם לישיב כלל כל ימי חג הסוכות, לא ביטל בזה חלק ממצות סוכה].

ונ"ל שהדברים מוכרחים מתוך דברי הרמ"א עצמו שפסק ש"טוב להחמיר" לבנות סוכה מיוחדת שיוכל לישן בה עם אשתו כל ימי החג. והנה אי נימא שמי שהי' פטור משינה בסוכה וע"כ לא ישן בסוכה כלל (אף שאכו"ש בה) חיסר מצוה, דברי הרמ"א תמוהים, דמה שייך לומר עד"ז "טוב להחמיר", הלא קיי"ל דמחוייב לתת עד חומש מממונו לקיום מצות עשה,² ולמה אין חיוב גמור לבנות סוכה מיוחדת כדי שיוכל לישן בה עם אשתו כדרך שהוא דר כל השנה?

אלא על כרחך, דכיון שגם כשלא ישן בסוכה יקיים מצות סוכה בשלימותה וכמשנ"ת, אין חיוב לבנות סוכה מיוחדת [ועד"ז שאין חיוב לבנות סוכה שלא יצטער בה אפילו פעם אחת (בזמנים ומקומות שאפשר לבנות סוכה כזו), או לבנות ד' דפנות לסוכה (ולא להסתפק בשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח) כדי שלעולם לא יהי' קר לו בתוך הסוכה, דאף שבוודאי יהיו זמנים שיצטער ויצטרך ליצא מן הסוכה, אין בכך כלום כי כיון שהסוכה ראוי' לדירה והוא דר בה כל זמן שאינו מצטער, הרי קיים מצות תשבו כעין תדורו ולא ביטל בזה שום חיוב. ודו"ק היטב בזה].³

ב. האם הנסתר יכול להשפיע על הנגלה?

אמנם עדיין לא באנו אל המנוחה, כי אלו אשר לא הורגלו במנהגי מקובלים וחסידים, רגילים לטעון: אמת נכון הדבר, שיש ליישב המנהג שלא לישון בסוכה, ע"פ דברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. אך לא על אי השינה בסוכה תלונתם אלא על הגישה עצמה פליאתם: איפה מצינו "תורה" כזאת שיש בה:

2. ראה רמ"א אור"ח סימן תרנ"א ס"ו.

3. ועד"ז יש להוכיח גם ממ"ש המאירי הנ"ל (ס"ב) ד"אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם... אלא שאבותינו ורבותינו היו נוהגים בלילות הראשונים ובימים הראשונים שישנים שם קימעא בבגדיהם דרך חבוב מצוה".

ולכאורה עדיפא הול"ל, דעשו כן כדי לקיים מצות סוכה בשלימותה. ועכצ"ל, כנ"ל, דגם בלי שינה בסוכה נתקיימה המצוה בשלימותה. ודו"ק. ועד"ז יש להוכיח מדברי הט"ז, המג"א והלבוש הנ"ל - תן לחכם ויחכם. ואכמ"ל.

(א) עירוב תחומי ההלכה והקבלה בכלל, ומיזוג ושילוב "טעם רוחני"⁴ ("מקיפים דבינה") עם הליכות עולם ההלכה (מצטער פטור מן הסוכה) בפרט. מחיצות קבע הקב"ה בעולמו: ארבע אמות של הלכה לחוד וחדרי רזין דאורייתא לחוד.

(ב) "עולם הפוך": הלא לאחרי ככלות הכל, פנים חדשות באו לכאן. מה שמצד ההלכה "בטהרתה" הרי היא הנהגה של "בדיעבד" ושעת הדחק, נהפכה - ע"י טעמים הידועים ליודעי ח"ן - להנהגה הראוי' לכתחילה! מה שמתחילה היתה ההנהגה של אלו שאינם "מדקדקים במצוות", נעשתה לנחלת חסידים ואנשי חעשה דוקא!

אמנם כבר אמרו 'לא שמענו ולא ראינו אינו ראייה' ולהלן אביא דוגמא הדומה ממש לנדו"ד, להורות שבאמת דרך זה, של הסברת מנהגים שקשה להבינם ע"פ נגלה ע"פ [או בצירוף טעמים מ]תורת הסוד, ישן נושן הוא. גם הענקת ערך של 'לכתחילה' (על יסוד סתרי תורה) למנהג שבפשטות נתפשט בשעת הדחק ו'בדיעבד' - כבר הי' לעולמים, ואין כל חדש בזה.

ג. אין נושאים כפיים בחו"ל אע"פ שהיא מצות עשה מה"ת

נשיאות כפיים: מצות עשה מן התורה שיברכו הכהנים את ישראל בכל יום בנשיאת כפיים.⁵ וכן נהגו בזמן הש"ס והגאונים והראשונים,⁶ בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ. אמנם בזמנו של המהרי"ל כבר נתפשט המנהג שאין הכהנים עולים לדוכן לברך את ישראל כי אם בתפלת המוספין דימים טובים. וכתב האגור סימן קעו (הו"ד בב"י או"ח סו"ס קכ"ח), וז"ל: נשאל מהרי"ל למה אין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום מאחר שהוא מצות עשה והשיב מפני שמנהג הכהנים לטבול קודם... ובכל יום קשה להם לטבול בחורף, ולכן עלה תמנהג דוקא ביום טוב וגם מטעם ביטול מלאכה וכשהכהן אינו נקרא אינו עובר, עכ"ל.

וברמ"א או"ח שם סמ"ד כתב טעם אחר, וז"ל: נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפיים אלא ביום טוב, משום שאז שרויים בשמחת יום טוב וטוב לב הוא יברך, מה שאין כן בשאר ימים, אפילו בשבתות השנה, שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. ואפילו ביום טוב, אין נושאים כפיים אלא בתפלת מוסף, שיוצאים אז מבית הכנסת וישמחו בשמחת יום טוב.

4. לשון הצפנת פענח בשאלות ותשובות (דווינסק תש"א) סימן כא (יו"ד ע"ב) - נעתק בצפע"נ עמ"ס מכות יו"ד ע"א - בהגדרת טעם הרמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש פ"ז ה"א. ועיין לקו"ש (לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע) חלק כ"ט ואתחנן (ב).

5. רמב"ם ספר המצוות מצות עשה כו ובראש הלכות תפלה. חינוך מצוה שעת. שו"ע רבינו הזקן או"ח ר"ס קכ"ח. ועוד.

6. ראה (לדוגמא) מחזור ויטרי סימן קל (עמוד 99). וראה גם סידור רש"י סימן תק"ו.

והנה כבר כתבו כמה פוסקים שטעמים אלו (וכיוצא באלו⁷) שכתבו לקיים המנהג שנהגו שלא לישא כפים בכל יום, נראים כישובים דחוקים עד למאד, וכמ"ש בבית יוסף על המהרי"ל והאגור בזה"ל: "דחק עצמו לקיים מנהג מקומו, ואינו מספיק, כי מה שכתב מפני שנוהגים לטבול קודם, האי חומרא דאתי לידי קולא היא, ותלי תניא בדלא תניא, שהרי טבילה לנשיאת כפים לא הוזכרה בתלמוד. ואם הם נהגו להחמיר ולטבול, למה יבטלו בשביל כך שלש עשה בכל יום. ואף על פי שאינו עובר אלא א"כ נקרא, מכל מקום מוטב להם שיקיימו שלש עשה בכל יום ולא יטבלו - כיון שאינם מחוייבים - משיטבלו, ועל ידי כן יניחו מלקיים שלש עשה בכל יום. וישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום ואינם טובלים לנשיאת כפים!"

ובשו"ת הרמ"ע מפאנו סימן צ"ה כתב, וז"ל: ומה שברוב העולם אין כהנים עולים לדוכן כל ימות השנה מנהג גרוע הוא ומשום בטול מלאכה לעם... ומי שנתחכם לחזק ידים רפות שתעמודנה ברפיון, בקש סמך לאותו מנהג, והפריז הרבה על המדה... והא קפחינהו לכהנים בטעותא רבתא, אלא שאין כהן עובר בעשה עד שיאמרו לו עלה, עכ"ל.

ד. הגר"א הסיק שביטול מצות ברכת כהנים בזה"ז מעוגנת בתורת הסוד

גם הגר"א מוילנא סבור הי' שיש להחזיר עטרה ליושנה, ולהנהיג בכל העולם כולו שישאו הכהנים את כפיהם בכל יום.⁸ וידוע מ"ש "הגאון החסיד רבי ישראל משקלוב זצ"ל מחבר ספר פאת השלחן, ששמע מפי הגאון האמיתי החסיד רבינו אליהו מוילנא זיע"א, כי אילו היה עולה הדבר בידו היה מבטל תורה ותפלה ומסבב מעיר לעיר וממדינה למדינה לבטל החרם דרבנו גרשום בענין איסור לשאת שתי נשים,⁹ כי על ידי ביטול החרם תהיה התקרבות הגאולה, וגם להשפיע שהכהנים ישאו כפיהם לברך כהנים בכל יום".¹⁰

אמנם בשו"ת משיב דבר (להנצי"ב ז"ל) חלק ב סוף סימן קד כתב, וז"ל: וזכרוני ששמעתי כמדומה מחותני הגאון מהרי"ץ הגאב"ד דוואליזין זצ"ל שפעם אחת הסכים רבינו הגר"א ז"ל להנהיג נשיאת כפים בכל יום בבית מדרשו ועיכבוהו מן השמים, ונלקח לבית האסורים

7. יעויין עוד טעמים נוספים בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן כ"ג ובשו"ת בנין שלמה סימן יו"ד ובשו"ת ארץ צבי סימן ל. ישועות יעקב סי' קכ"ח ס"ק כ"ה ושו"ת נפש חיה חאו"ח סי' מ', עיי"ש. ובערוך השלחן סימן קכ"ח סס"ד כתב "דכאילו בת קול יצא שלא להניח לנו לישא כפים בכל השנה כולה. ומקובלני ששני גדולי הדור בדורות שלפנינו כל אחד במקומו רצה להנהיג נשיאת כפים בכל יום וכשהגבילו יום המוגבל לזה נתבלבל הענין ולא עלה להם ואמרו שרואים שמן השמים נגזרה כן" ע"ש.

8. ראה פאת השולחן (לתלמידו ר' ישראל משקלאוו ז"ל) סימן ב' סקט"ז ובבית ישראל שם סקכ"ג.

9. להעיר ממ"ש בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן טו.

10. ממכתב שכתב הגר"ש העליר ביום י"ד טבת ה'תרל"ז - נדפס בספר "הגאון החסיד מוילנא" (לר' בצלאל

לנדא ז"ל - ירושלים תשכ"ה) עמוד קנג הערה 31.

בעת המחלוקת הנוראה בוילנא ל"ע.¹¹ ואח"כ חו"ז הגאון אביר הרועים מורנו הרב חיים ז"ל הסכים ביום אחד שביום המחרת יצוה לישא כפים, ובאותו לילה נשרף חצי העיר ובית הכנסת שבעיר. וראו והתבוננו שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד על ידי ברכת כהנים בחוץ לארץ, ואין אתנו יודע עד מה, עכ"ל הנצי"ב.¹²

והן הן הדברים שאמרנו, שהפוסקים טרחו ליישב מה שלכאורה ה"ה "מנהג גרוע" (בלשון הרמ"ע הנ"ל), והטעמים הגלויים לנו אינם מספיקים ליישב המנהג (כי אם בדוחק גדול), עד כדי כך שהגר"א ותלמידיו השתדלו להחזיר עטרה ליושנה, עד שמעשי ההשגחה העליונה הראו בעליל "שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד על ידי ברכת כהנים בחוץ לארץ", והנח להם לבני ישראל, אם אינם נביאים, בני נביאים הם.

[ויש להוסיף, שכידוע, בכמה קהילות ספרדיות בחוץ לארץ אכן נוהגים לשאת כפיהם בכל יום או עכ"פ בכל שבת¹³ ולא קרה להם שום מכשול ועוון עי"ז ח"ו.¹⁴ וע"כ צ"ל דגם בזה "אין אתנו יודע עד מה", ולא הרי "סתרי השפעת הברכה היורד ע"י ב"כ בחו"ל" בקהילות אשכנזיות כ"סתרי השפעת הברכה היורד ע"י ב"כ בחו"ל" בקהילות ספרדיות. ונהרא נהרא ופשטי'.]

11. על פרשת מאסרו של הגר"א - ראה בספרו של הרב בצלאל לנדוי "הגאון החסיד מוויילנא", פרק ה, עמ' ס-סא.

12. וראה באו"א קצת בספר "עליות אליהו" (לר' יהושע העשיל לעווין, ווילנא תרל"ד) במעלות הסולם (טז, סע"ב בהערה): "ואני שמעתי מפה קודש דודי הגאון מוהר"ח ז"ל שכמה פעמים השתוקק רבו ז"ל להנהיג בבית מדרשו שיהיו הכהנים נושאים כפיהם בכל יום ולא ערב לבו לעשות מעשה עד שפעם אחת באמצע היום החליט בדעתו שלמחר ישאו הכהנים כפיהם והנה באותו היום לקחוהו ונתנוהו בתפיסה על העלילה שהעלילו עליו כמפורסם כנראה שמן השמים עכבו הדבר. ובאותו הסיפור אמר עוד דודי ז"ל שפ"א החליט בדעתו גם הוא שיצוה בעירו וואלזין למחרת שישאו הכהנים כפיהם והנה בלילה השייך ליום המחרת נשרף הבהמ"ד, מכ"ז נראה שלא אסתיע מילתא אולי למען כבוד של הראשונים שלפנינו" עכ"ל.

וראה גם ערוך השולחן (שבהערה 7).

13. ראה (לדוגמא) שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סוף סימן ז: "הנני מסכים ומעריב עם כת"ר להנהיג בקהלתו לישא כפים בכל יום או בכל שבתות השנה למען לא תבדל קהלתו מכל קהלות הספרדים די בכל אתר הנוהגים כן לישא כפים בכל יום".

ובספר "כה תברכו" לר' יהושע אלעזר הכהן חמצי (שאלוניקי תרמ"ז), כתב (ג, ע"א; קיח, ע"א) שה"מנהג בעירנו" (איזמיר - ראה שם סח, א. צד, ב) הוא שהכהנים נושאים את כפיהם רק "ביום שיש בו ס"ת" ומ"מ כתב (לז, ע"א; קכ"ד ע"ב): "יכולים כהנים לשנות המנהג ולעשות נשיאות כפים בכל יום כמנהג א"י תוב"א... שהוא מנהג הגון... ובשנת התר"א האיר זרח בקרב מחנינו אחד המיוחד... ועשה מעשה ונשא את כפיו... בכל יום ולא חש למנהג".

14. ויתכן שגם יחידי סגולה בקהילות אשכנזיות נשאו כפיהם בכל יום וכמו שעשה הגאון ר' נתן אדלר זצ"ל בפרנקפורט כדאיתא בספר "חוט המשולש" (לר' שלמה סופר, מכון חתם סופר - ירושלים), עמוד ב' בהגה"ה. ועוד. ואכ"מ.

ה. ישיבה בסוכה בשמיני עצרת

בנוגע לישיבה בסוכה בשמיני עצרת בחוץ לארץ הרי נקבעה ההלכה בגמרא ובפוסקים: "יתובי יתבינן ברוכי לא מברכינן".¹⁵ כן פסקו "שלשת עמודי ההוראה", הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, וכך פסקו הטור והשולחן ערוך, הב"ח והרמ"א, המגן אברהם, הט"ז, והגר"א. ועוד. הרבה צדיקים החמירו מאד בענין הישיבה בסוכה בשמיני.¹⁶ וכן הוא מנהג חב"ד שאין אוכלים ושותים בסוכה (והמהדרים - אינם שותים אפילו כוס מים חוץ לסוכה) בשמיני עצרת.¹⁷ אכן בהרבה מקומות באירופא ובארה"ב נהגו להקל בזה, למחצה לשליש או לרביע.¹⁸ הרבה פוסקים תמהו על מנהג זה. אמנם כיון "שראינו פרושים וקדושים מקילים בדבר, אשר ידוע כי מחבבים מאד המצוות במסירות נפש, בפרט מצות סוכה, ואף על פי כן מקילים בדבר מסתמא יש יסוד לקולא" (שו"ת תורת יקותיאל, מהדורא תנינא, או"ח סימן צח).

אוצר החכמה

ההסברות שנאמרו להצדיק המנהג מיוסדות בעיקר¹⁹ על מציאות הקור והצינה השכית, ברוב המקומות באירופא, בימי חג הסוכות. בהונגרי' בפולין וברוסיא הרי המזג אוויר בשמע"צ בלתי נאות הי' לישיבה בסוכה. והרי כתבו הראשונים שהטעם שתיקנו חז"ל לישב בסוכה בשמיני עצרת ולא ליטול לולב, הוא משום ד"בלולב לא רצו לתקן כלל שיטלנו הלולב מספק לפי שהוא יום טוב ומוקצה לטלטול ומינכרא למילתיה שנוהג בו מנהג חול, אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו אוכל בה אפילו ביום טוב".²⁰ והמקילים בענין אכו"ש בסוכה נקטו דגם לאחרי שתיקנו ישיבה בסוכה בשמע"צ, לא תיקנו אלא כששיין טעמא ד"סוכתו עריבה עליו" משא"כ במקומות הקרים, וכמ"ש בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא או"ח סימן מ') ד"כשהזמן קר אין ראוי לישב בה, אף כשאינו בגדר מצטער שפטור אפילו בחג הסוכות, מכל מקום בשמיני חג העצרת אם יש סיבה דליכא למתלי

15. סוכה מז, ע"א.

16. ראה "אוצר מנהגי חב"ד - אלול תשרי" (לידידי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין שליט"א - "היכל מנחם", קה"ת, התשנ"ה) עמוד שמח ואילך. ושם נסמן. ע"ד הנהגת הגר"א שהחמיר מאד בענין הישיבה בסוכה בשמיני עצרת - ראה חיי אדם כלל קנ"ג סעיף ה. "מעשה רב" (ווילנא תרמ"ז) סימן רכב.

17. לקוטי שיחות חלק ט' עמוד 227 הערה 17. ספר המנהגים חב"ד עמוד 67.

18. ראה "אוצר מנהגי חב"ד" הנ"ל הערה 100.

19. הסבר ע"ד הפלפול והחידוד - ראה מאיר עיני חכמים (להרה"ק ר' מאיר יחיאל הלוי מאוסטראווצא זצ"ל, ברוקלין תשמ"ח) חלק ראשון אות ס' סימן צג "בענין סוכה בשמיני עצרת". שו"ת בית ישראל להרה"ג ר' ישראל עדעלין או"ח סימן קז, (קח ע"א ואילך). שו"ת חדות יעקב להגרצא"י מייזליש (פיעטרקוב תר"ף) סימן קכז (סק"ו). ספר "דור דורים" להגר"ע גלזנר זצ"ל (הוצאת "אריאל", ירושלים תשמ"ח), סוגיא ד"סוכה בשמיני" עמוד קפה ואילך.

20. תוספות ד"ה כולי עלמא לא פליגי דיתבין - סוכה שם. זכ"ה ברא"ש שם פ"ד ס"ה (הו"ד בבית יוסף או"ח סימן תרס"ח). ועוד.

שעריבה עליו תו הוי כמנכרא מלתא שיושב לשם סוכה וכ"כ הקרבן נתנאל שם, וזוה יצדקו איזה בני אדם שאין אוכלים אז בסוכה. דהגמרא מיירי במדינות החמים, משא"כ במדינותינו שהזמן קר אז. וכן כשאין לו סוכה שלו, דאינו ערב לו.²¹

ובכל זאת, לפי דרכי ההכרעה הרגילים בעולם ההלכה, לכאורה היינו צריכים לנקוט למעשה את המבואר בסוגיא דעלמא, בגמרא, ברמב"ם, בטור ובשולחן ערוך, ורוב הפוסקים - גם אלו שגרו במדינות הנ"ל באירופא, שכולם פוסקים בסכינא חריפא שבשמיני עצרת יושבים בסוכה. ולכל הפחות, היו צריכים הבעלי נפש והמדקדקין במצוות להזהר בזה, [כמו שזוהרו בכו"כ מקומות בענין השינה בסוכה, ולא חששו לסברות הפוסקים הנ"ל, דמי שאין לו סוכה מיוחדת שאשתו תרצה לישן בה ה"ה כעוסק במצוה ואינו מחוייב לישן בסוכה].

ויתירה מזו, יש מקום לבע"ד לחלוק ולומר: עד כאן לא למדו זכות על אלו שאינם אוכלים בסוכה בשמיני אלא במקומות הקרים, אבל מה נאמר ובמה נצטדק בבואנו ללוס אנג'לס ופלורידה שבאמת הסוכות עריבות עד למאד, ואפילו בניו יארק ולונדון שהרבה עושים כמעשה שמאי הזקן²² ופוחתים את המעזיבה בתוך הבית ומסככים על גבה, ואין שום טירחא או גרמא של 'אי נוחיות' על ידי הישיבה בסוכה, עד כזו כן שלפעמים אם לא הי' מסתכל כלפי מעלה בקל הי' חושב שיושב בדירת קבע לכל דבריו, ובכה"ג קשה מאד ליישב המנהג שלא לאכול בסוכה בשמיני.

אמנם נראה דגם בכאן צריכים אנו למודעי מתורת הסוד. בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן ל"א) כתב שלפי מ"ש מקובל אחד (בן דורו של הרמ"ע מפאנו), הישיבה בסוכה בשמיני מופרכת לגמרי.²³ וכיון שיש לנו פוסקים המקילים בענין הישיבה בסוכה בשמיני, [אם כי היא היפך דברי רוב הפוסקים אשר מפיחם אנו חיים], שוב יש לנו לאמץ את

21. ועד"ז כתב בשו"ת תורת יקותיאל שם. והוסיף: "אפשר כיון שיש חשש מכשול עבירה בזמנינו דקי"ל הכל חולים אצל הצינה... עכ"פ מצאנו מקום ויסוד ליראי ה' וחושבי שמו שאינם מבעטים ח"ו במצוה יקרה כזו רק מתייראים שלא לעשות עבירה בזה ומגודל יראתם הנוערת בקרבם דעבדי הכי".
22. סוכה כ"ח ע"א (במשנה).

23. מקראי קודש לר' יוסף בן ר' בנימין סאמיגה [בן דורו של הרמ"ע מפאנו] (ווארשא תרמ"ד) עט, ע"ב: "ומפני שהסוכה מורה כענין כבורח מאויביו וכו' שאנו ניצולים מהמזיקים ומקטריגים ושיעבוד גליות בהיותנו בורחים ונסים ממקומות ממשלתם ובאים לחסות ולהתלונן תחת צל סוכת שלומנו וכו' לכן בשמיני עצרת שהוא רמז לעתיד שיהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא בשם ה' והוא לבדו יהי' למלך על כל הארץ ומלכותו בכל משלה וכו' ולא יהי' בשום מקום לא שטן ולא מזיק ולא פגע רע כי ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד ולכן צריך אדם בשמיני עצרת לצאת מהסוכה ושלא לקדש בה והמקדש בסוכה נראה כממעט במלכותו וממשלתו יתברך ח"ו והיוצא מהסוכה לגמרי ואינו אוכל בה כלל ביום שמיני עצרת שהוא עתה יום אחרון של חג נחשב לו כמקדש שמו ברבים כי על העתיד שעליו בא לרמז היום הזה נאמר והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' אמן יהי' במהרה בימינו".

המנהג המתאים ביותר לפי תורת הקבלה, ובלשון המנחת אלעזר: "ומי האיש הירא את דבר ה' הרואה דברים חמורים ונוראים כאלו על היושב בסוכה בשמיני עצרת יוצאים מפי גאון וגדול מהראשונים בקדושה וטהרה ולא יחדד לבבו, והגם כי אין לנו אלא דברי חז"ל בגמרא והנפסק בשולחן ערוך מכל מקום כיון שיש בזה עקולי ופשוטי, חלוקים בין חמימי לקריי, ואם כן נפל פיתא בבירא לתקוע עצמו לדבר הלכה לישיב בסוכה בשמיני עצרת במדינותינו שהוא בכלל מקומות הקרים כנ"ל".²⁴

והנה המנחת אלעזר דיבר לפי מקומו ושעתו, וכבר קבע המנחת אלעזר בעצמו [בענין השינה בסוכה], שאין דנין ממקום למקום ומזמן לזמן, ואין אתנו יודע בבירור איך הי' פוסק בזמנים ומקומות שהסוכות עריבות עד למאד בשמיני עצרת. אבל המפורסמות אינן צריכות ראי', שכל אלו (כמדומני - בלי יוצא מן הכלל) הנוהגים שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת נוהגים כן בכל מקום, ומבלי הבט על המזג אוויר וכיו"ב. ובאמת, בשו"ת מהרש"ג (או"ח ח"א סימן ל"ה) קרא תגר "על המנהג של קצת אנשים שאינם אוכלים בסוכה בשמיני עצרת אפילו כשהזמן חם, שנצמח להם מחמת טעות מפני שהיו הימים הללו אצל צדיקים שכן נתפשט מנהג לנסוע על הימים אחרונים של חג הסוכות לצדיקים, ובעת ההוא יש שם אצל הצדיקים אנשים רבים והסוכה קטנה מהכיל כל האנשים שנתקבצו אז מכל המקומות ואם הצדיקים לא יאכלו ביחד עם כל האכסנאים יהי' להם צער מזה והם בכלל מצטער... והנה האורחים הללו אינם יודעים מטעם זה ונדמה להם שהצדיקים הללו סוברים שאין צריכים לאכול כלל בסוכה בשמיני עצרת, ולכן גם הם בביתם אינם אוכלים. אבל באמת ח"ו לדחות הלכה פסוקה בש"ס". אבל דברי המהרש"ג לא נתקבלו בהרבה קהילות קדושות ויראים ושלמים ממשיכים במנהג רבותיהם שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת, גם כשהמזג אוויר ערב בסוכה.

ונראה דאין שנדחוק בפלפולא דאורייתא ליישב מנהגן של ישראל, לא נעלה ארוכה בזה לאלו שעושים כל מעשיהם על צד היותר טוב, דלמה יסמכו על סברות דחוקות בה בשעה שיכולים לישיב בסוכה העריבה עליהם ולקיים מצוה מדברי סופרים העריבה על קונם?! אך האמת יורה דרכו, דכיון שישנם טעמים מכריעים ע"פ פנימיות התורה שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת, שוב סמכו על כל מה דאפשר להתיר האכו"ש בבית בשמיני.

ומצאתי את שאהבה נפשי בספר "לבושי מכלול"²⁵ שכתב, וז"ל: "הנה בדין ישיבת סוכה בשמיני עצרת, בגמרא אמרינן מיתב יתביגן ברוכי לא מברכינן כו' אבל מקצת רבותינו

24. ראה עוד טעמים - ע"ד הקבלה והחסידות - שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת בקונטרס "מאירת עינים" נדפס בספר הבעש"ט (לודז' תרח"צ) ח"א סימן מז, (יא, ע"ב) ובספר תולדות יצחק להרה"ק ר' יצחק מנעסכיזש זצ"ל, (בילגורייא, תרס"ט), חלק שני (על סדר המועדים וכו') יו"ד, ע"א ואילך.

25. להגרי"מ היבנער זצ"ל (מוגקאטש, תרס"ה), בקונטרס אחרון אשר בשם "מכללתא ומלבשתא" יכונה, אות ח"י (ב. ב.).

מקילין ביותר ורק עושין קידוש ביום ואומרים ה"הי רצון" ופונים לביתם. ושמעתי דגם הגאון הקדוש מאפטא הי' נוהג כן וכן אני נוהג יען שאני מצונן. ובשנה זו כשהלכתי עם נכדי היקר נרו יאיר לפטור מהסוכה האיר ה' את עיני על מה שנצטערתי זה כמה להבין הדבר על בוריו, דלמה מקילין כל כך, הלא יום טוב שני חמור לן מאד, ולמה מקילין בזה. ואמרתי דבאמת מה שאמרו חז"ל משום מנהג אבותינו בידינו, הוא טעם קלוש. **דכך דרכם בקודש לומר טעם על דרך אסמכתא לשבר את האוזן, וטובא גניז בגווי' בכמה טעמים על פי סוד, וכן נאמר בשם הגר"א ז"ל דהי' מחמיר במגולה בזמן הזה גם כן דאין נחשים מצויין דמסתמא יש עוד טעמים בדבר, וכמו דדרש רבי שמעון על מילה בשמיני (ראה נדה לא, ע"ב), ועכ"ז גם בזמן הזה²⁶ המצוה בתוקפה. והנה האר"י הח"י ז"ל גילה לנו הסוד, דדינא הוא דבחוץ לארץ אי אפשר לעשות כל התיקונים של יום טוב ביום אחד²⁷ ודומה ליומא אריכתא ובזה אני מבין מ"ש בשו"ע הרב ז"ל [במהדורא בתרא - או"ח] סימן ב' דגם בדעתו לחזור לארץ ישראל צריך לנהוג יום טוב שני... ולפי הנ"ל אתי שפיר, דאין לך אלא מקומו ושעתו. והנה כי כן צריך להחמיר גם ביום טוב שני כמו ביום טוב ראשון וכאילו עומד באמצע יום. וזה שייך דוקא לענין שאר דברים, משא"כ בישיבת סוכה בחול המועד [כ"ה בנדפס וצ"ל בשמע"צ] לא שייך בו תשלומין והרי הוא כשאר מצוות דאין כופלין אותן כלל, ולא נשאר רק הטעם הפשוט משום מנהג אבותינו בידינו ובזה די לקיים דברי הגמרא דמיתב יתבינן בשעה מועטת משום כבוד יום הקדוש והנורא ואין ספק מוציא מידי וודאי, והנח להם לישראל, ברוך הפוקת עורים". ודו"ק היטב בדבריו ותראה שהן הן הדברים.**

ו. חדש אסור מן התורה?

חדש מצות לא תעשה מפורשת בתורה היא: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלקיכם" (פ' אמור כג, יד), שהוא איסור אכילה מהתבואה החדשה - מחמשת מיני הדגן - עד הקרבת העומר למחרת הפסח בט"ז בניסן. בזמן שבית המקדש היה קיים, הותרה אכילת ה"חדש" מיד עם הקרבת העומר, אבל עכשיו שאין לנו קרבן, הרי עצם היום מתיר - כשיעבור היום כולו. ובחז"ל - עד שיעבור יום י"ז בניסן.

אמנם ידועים דברי הב"ח ביורה דעה סימן רצ"ג, וז"ל: "המנהג פשוט במלכותינו לנהוג היתר, ואף גדולי התורה שהיו לפנינו... לא היו אוסרין, ושותין השיכר שנעשה מתבואה

26. שאין לנו ימי טוהר.

27. ובליקוטי תורה לרבינו הזקן (דרושים לשמיני עצרת צב, ג) כתב: "י"ל שזהו מ"ש הרמ"ק בספר אור נערב שבח"ל אינם יכולים לקבל ההארה ביום אחד כמו שמקבלים בא"י אלא צ"ל יום שני כו' כי כל יו"ט הוא המשכה והתגלות קדושה עליונה מלמעלה מהזמן בבחי' הזמן כמאמר מקדש ישראל והזמנים ולכן עושים אותו יו"ט... והנה בא"י שנאמר בה ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה יכולים לקבל ביום אחד אותו האור כי טוב ובח"ל צ"ל שני ימים".

שלא התירו העומר, זולת מקצת חסידים מקרוב נזהרו באיסור זה... אבל לאחר העיון יראה דמותו מדינא כדפרישית, ולכן אין לשום גדול להורות הוראה לאיסור היפך המנהג שנהגו על פי גדולי ישראל להיתר. ומי שרוצה להחמיר לעצמו מדת חסידות הוא ולא יורה לאחרים... ודוקא במי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד רשאי לנהוג לאיסור גם בזר". עכ"ל.²⁸

רוב הפוסקים ככולם לא קיבלו עליהם את היתרו של הב"ח [אם לא בתור סניף וכיו"ב להקל בשעת הדחק גמור], שהרי הרמב"ם, הטור והשולחן ערוך, הש"ך והט"ז ס"ל שאיסור חדש נוהג בתבואה של גוי מן התורה.²⁹ ומכל מקום כתב בשולחן ערוך רבינו או"ח סתפ"ט ס"ל, וז"ל: ועכשיו אין העולם נזהרין כלל באיסור חדש... וגם במקומות שרוב התבואה נזרעת אחר הפסח כגון במדינות פולין שרוב השבולת שועל והשעורים שעושין מהם השכר נזרעין אחר הפסח וגם אין מביאין לשם תבואה כלל ממדינות אחרות שזורעין בהם קודם הפסח אף על פי כן אין רוב העולם נוהגין שם איסור חדש... ויש שלמדו עליהם זכות... שסוברים שחדש-אינו נוהג אלא בתבואה שהוא של ישראל בשעת קצירה אבל לא בשל גוים". ומ"מ מסיים רבינו "אבל כל בעל נפש לא יסמוך על המתירים הללו ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו כהסכמת רוב הראשונים והאחרונים שהחדש נוהג מן התורה אף בחוץ לארץ ובכל מקום אף בשל גוים כי כן עיקר".

ובפירוש "אוצר החיים" עה"ת להרה"ק מקאמרנא זצ"ל על הכתובים בפרשת אמור (שם - רכג, ע"א ואילך) אחרי שהביא דברי הפני יהושע³⁰ שאיסור חדש נוהג גם בתבואה של גוים, [וכתב על הפני יהושע: "הרב הזה הוא גאון שבגאונים צדיק קדוש וחסיד מיהושע עד יהושע לא קם כיהושע"], האריך מאד להצדיק שיטת הב"ח שאין איסור חדש נוהג בתבואה של גוים, ומסיק: "כלל הדבר חדש בחוץ לארץ בשל גוים אין בו מיחוש אף לזכי נפש כי הוא היתר גמור... ויש לנו הרבה ראיות חזקות כבזל שחדש אינו נוהג בשל גוים ולסתור כל דברי האחרונים המפקפקין על זה אלא שאין בי כח להאריך, וחדש של גוים מותר בלי ספק ולא יערער על זה אלא מי שתורתו משפה ולחוץ כדואג".

ויעויין שם בדבריו הארוכים שכתב דעל פי סוד אין איסור חדש נוהג בתבואה של גוים: "ודע שזה ברור אף שאיסור חדש נוהג בחוץ לארץ כיון שגלו ישראל הרי כל הביורורין עולין מחוץ לארץ על ידי עבודת הצדיקים עובדא מלין רעותא אבל זה ברור כשמש שאינו

28. וכ"כ גם בשו"ת הב"ח החדשות סימן מב.

29. ראה רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"י ה"ב; (ראה דר"ח לרעק"א מערכה ט). טור ושולחן ערוך או"ח סימן תפט ס"י ויו"ד סימן רצ"ג ס"ב. ט"ז שם ס"ק ב וש"ך שם ס"ק ו. ויעויין בביאור הגר"א שם ס"ק ב. ועי' ט"ז וש"ך וש"אג"א החדשות סי' ג וברכת הזבח סוף מנחות שהאריכו לדחות ראית הב"ח, וגם במאירי פסחים שם הביא הראיה מקצירכם ודחה, ועי' בארוכה בשו"ת משכנות יעקב סי' סד שקיים ראית הב"ח.

30. בקונטרס אחרון עמ"ס קידושין.

נוהג בחוץ לארץ בשל גוים שאין שם כל בחינות אלו חס מלהזכיר... כל עוד שהם ביד גוים, מה ענין עמר להם לא מיני' ולא מקצתי', שאין עומר אלא לנשמות ישראל שיצאו לחירות ביום ראשון של פסח מכל רע, וזה ברור כשמש... ומכל זה יקר ראתה עיני שחדש בח"ל אינו נוהג בשל גוים".

והנה גם בענין זה נראה דלית דין צריך בושש, דאם באנו לדון אך ורק על יסוד הגמרא והפוסקים, הי' עלינו להחמיר בענין איסור חדש בחו"ל כי לשיטת רוב הפוסקים ככולם הרי האוכל מתבואה חדשה של גוים עובר על מצות לא תעשה מן התורה. ובפרט בזמן הזה, שברוב המקומות עולה הדבר בנקל, ומהיות טוב כו'. אמנם למעשה, פוק חזי מאי עמא דבר; אע"פ שנתרבו לאחרונה הנזהרים מ"חדש" בחו"ל, מ"מ עדיין נוהגים הרבה יראים ושלמים שלא ליזהר מאיסור "חדש", ויש שגזהרים 'שלא ליזהר מאיסור חדש', באמרם כיון שאבותיהם הקלו בדבר זה אין לשנות, וכבר קבע החתם סופר: "חדש אסור מן התורה"³¹!

ויעויין בשו"ת אבני נזר להגה"ק מסוכטשוב זצ"ל (חו"מ סימן קטו) שכתב: "שמעתי בבירור, שמה שחסידי פולין אינם נזהרים באיסור חדש, נצמח מחמת כי בבית הרבי [החזנה] מלובלין זצללה"ה היו נותנים על השולחן כוסמת של חדש, כי הרבי אמר: מאחר שזקיני הב"ח התיר אין לו לחוש". ומסורה לנו בשמו של הגאון בעל דרכי תשובה זצ"ל ש"בעל דברי חיים מצאנז זי"ע הרעיש על האומר להחמיר בזמן הזה בחוץ לארץ בחדש"³².

אמנם כאן הבן שואל: עד שאנו תמהים על הנהגת התלמידים, נשאל על מנהג רבותיהם, מה ראו להקל באיסור שלפי דעת רוב הפוסקים הוא איסור דאורייתא. ומסופר על "רב אחד ממדינת ליטא ששחק על הרבנים הצדיקים וקדושים במדינתנו, שמחמירים בפסח שלא לאכול מצה שרויה במים, שאין לזה שום יסוד בפוסקים, ומקילין באיסור חדש בחוץ לארץ, שלרוב הפוסקים אסור מן התורה!"

ואולי י"ל ע"פ דברי הגה"ק מקאמארנא, דכיון שע"פ המבואר בקבלה אין איסור חדש שייך בתבואה של גוים שוב סמכו בכל כוחם על שיטת הב"ח ודעימי' והעלו על שולחנם "כוסמת של חדש", וכמשנ"ת.³³

31. וראה זה פלא: בשו"ת חתם סופר חיו"ד סימן י"ט כתב בענין היתר החדש בחו"ל: "וכן כמה טרחו ליישב מנהג היתר בחדש לפני עומר והכל ליישב המנהג ומ"מ בעל נפש יחוש לעצמו וכן מילי טובא אין למהר לחדש איסור ומכ"ש היתר כי מנהג ישראל תורה היא והכלל החדש אסור מן התורה בכל מקום והישן ומיושן משובח ממנו!"

32. דרכי חיים ושלום סימן תתע"ג.

33. עוד "טעם רוחני" למנהג החסידים שאינם נזהרים באיסור חדש עד היום הזה, הוא הקבלה אשר בידינו מהבעש"ט שלאחרי פטירת הב"ח ציננו את הגיהנם ארבעים יום, וי"א שהי' זה מפני שהיקל בענין חדש של גוי וכו'. לפרטי המסורה בזה והשמועות הסותרות בפרטי הדברים וכו' ראה מ"ש ידידי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין

ז. אחרית דבר

אם באנו למצות ענין זה עד תומו, היינו צריכים לכתוב ספר עב כרס. פרשה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה היא מני ים. אכן לפי עניות דעתי תספיקנה הדוגמאות הנזכרות להורות שאכן אין מחיצה של ברזל בין כותלי חדרי תורת הסוד לארבע אמותיו של ההלכה, שהרי, כמשנ"ת, הנגלה והפנימיות תורה אחת הנה והיו לאחדים כאחד. בוודאי ובוודאי לא כל קטלא קניא הרוצה ליטול שם פוסק ומקובל יבא ויטול. ^{אוצר החכמה} דברים אלו מסורים לגדולי חכמי ישראל שירתם קודמת לחכמתם והם מהווים חוליא בשרשרת מסירת תורה שבעל פה מדור לדור.³⁴ הם ורק הם חוננו בדעת עליון ויכולים להבחין בין מנהג למנהג, לדעת איזה דברים לקרב ואיזה לרחק, איזה מנהג נאמר עליו תורה הוא וללמוד אני צריך ואיזה מנהג - אותיות גיהנם³⁵ - אינו אלא הבל ורעות רוח. איזה מנהג שייך רק ליחידי סגולה אשר באו בסוד ה' ואיזה מנהגים שווים הם לכל נפש.³⁶ מובן גם כן שכמו בדינים גם במנהגים

שליט"א בספרו "אוצר מנהגי חב"ד - אייר סיון ניסן" (הוצאת "היכל מנחם", קה"ת ה'תשנ"ו) במנהגי "בין פסח לעצרת", אות לג (עמוד רס ואילך), ובפרטיות יותר בשבועון "כפר חב"ד" גליון מספר 947 עמוד 66 ואילך.

34. להעיר ממ"ש בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סמ"ז: ונקוט כללא, שהכלל הוא שלא לילך אחר הזוהר כשחולק במקומו עומד ולא הורע כחו, אין לך בו אלא מקומו ושעתו, דהיינו כשראו הפוסקים דבריו ולא חששו לו וחלקו עליו מחמת ראיות תלמודיות הכרחיות, וגדולה מזו ידענו בהנחת תפילין דחול המועד שהכריח הרא"ש עמוד בהוראה משיטות התלמוד אשר אלצוהו להורות להניחן בחול המועד, וכן היו נוהגין בכל מדינות ספרד על פי דעתו, וכשנתגלה ספר הזוהר, הניחו מנהגם וחזרו לדעת הזוהר, וכן היה מנהגו של א"מ הגאון ז"ל כמו שאולי ידעת, עם שהדברים בתלמוד מטיין כדברי הרא"ש ז"ל, מ"מ אחר שדקדקו ועיינו היטב מצאו שאין ראיותיו של הרא"ש מופתיות, ולא מכריחות עכ"פ גם בשיטת התלמוד, כמו שביאר היטב ענין זה הרב המקובל הרמ"ע ז"ל בתשובתו, חלקו כבוד לזוהר ועזבו מנהגם הקדום והסכימה דעתם שלא להניחם, בביטול מצוה גדולה וחמורה כזו, והעיקר כי ישוים דרכי ה', צדיקים ילכו בה לשם שמים, ובין שאמרו להניחן או שלא להניחן לשם שמים נתכוונו, אך אין הדבר מסור אלא ללב בית דין חשוב בחכמה וביראה קודמת על דבר אמת.

35. פתגם רבינו תם, הובאו דבריו בשלטי גבורים על המרדכי מסכת גיטין סימן תמד: "מנהג זה גהנם למפרע, שאם טועים נהגו, חכמים לא נהגו". וראה גם שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן ו: "מנהג כזה אותיות גהנם". ושם סימן פח: "... אבל לא נאמין לסופרים שמקילין לטובת עצמן לומר שכן נהגו, ומקלו יגיד לו, אף שהמנהג להיפך אותיות גיהנם".

36. ראיתי בשו"ת דבר יהושע ח"ד סי"א: "ראיתי גדולים וקדושים כהאדמורי"ם מבלז שתפילין של ראש שלהם יצא מעט מחוץ לעיקרי השערות, ושמעתי שהה"ק מוהרי"ש משינאווא זצ"ל העיר ע"ז את הה"ק מהר"י מבעלזא זצ"ל והשיב שכן הניח לו אביו הגה"ק מהר"ש זצ"ל וכן נהגו אחריו האדמורי"ם מהר"ד זצ"ל וכ"ק מן אדמו"ר מהר"א מבעלזא שליט"א ותמהים שואלים מ"ט יש בזה אחרי שמפורש בטורי זהב סי' כז סק"י ואחריו כל האחרונים שצריכין שיהיו כל התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות, אכן לפענ"ד אין דברי הטור"ם מוכרחין כ"כ עד שלא יוכלו הגאונים הנ"ל לחלוק עליו ולומר דסגי במה שמקצת התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות אע"פ שרובן בולטין לחוץ... כיון שהם תלויין באוויר ולולא אותו חלק המונח על הראש לא היו יכולין לעמוד הוי כאילו כל התפילין מונחין למעלה מעיקרי השערות כיון שמקצת מונח על הראש והשאר תלוי באוויר הוי כמונח כולו על הראש ואינו פסול רק כשקצה העליון מונח למטה מעיקרי השערות דזה הוי כעל המצח. ובפרט אם רוב התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות רק מיעוטם בולטים לחוץ דכה"ג בודאי

יש חילוקי דיעות ופולגות חריפות בכו"כ ענינים: מנהגים שנחשבו לשטות במקום אחד נתקבלו בחיבה יתירה במקום אחר³⁷; נהרא נהרא ופשטי³⁸.

תמיכתם של מאורי ישראל, גדולי תורת החסידות, במנהגים "תמוהים" מסויימים שקנו לעצמם שביחה בכמה קהילות קדושות, ואף השתדלותם לבאר מנהגים אלו ע"פ תורת הסוד, לא באה חס ושלוש מחמת רדיפתם אחרי החדש. נראה שההיפך הוא הנכון: מחמת אמונתם האיתנה שאלוקים נצב בעדת קל, סברו שמנהגים אלו הם פרי מעלליה של

יש לומר דרובו ככולו... אלא דמ"מ מי שלא בא בסוד ה' ליראיו הגה"ק הנ"ל שהקפידו דוקא להניח כן אין לו לזוז מדברי הטו"ז והאחרונים הנ"ל".

37. לדוגמאות בעלמא: (א) ידוע ומפורסם המנהג שנתפשט בדורות האחרונים כמה קהילות קדושות שאין אומרים תחנון ביום שחל בו יא"צ של איזה צדיק וכיו"ב. ובספר דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר (מהדורא ג' אות פג) הביא בשם "רבי אחד שהגיד שמבטל אמירת תחנון משום שאינו רוצה ללמד דינים על עם בני ישראל, היינו כשיזכיר חטאין בוידוי הוא מעורר קטיגורא ח"ו". אמנם המנחת אלעזר קרא תגר על מנהג זה, וז"ל: "הנה בדבר התחנון שנהגו מהמתכנים בשם חסידים להקל כ"כ בלי טעם וריח עד שמביא לידי גיחוך, ובפרט מה שאומרים בכל יום ויום כמעט שהוא יא"צ של צדיק פלוני או פלוני הוא דבר המביא לידי צחוק מכאיב הלב והמרה, כי הלא אין לך כל יום ויום שאין בו הרבה יא"צ מנביאים ותנאים ואמוראים המה ותלמידיהם לאלפים ורבבות ובע"כ כל יומא ויומא זמני' דהסתלקותם וא"כ למה תיקנו כלל רבותינו הפוסקים הלכות נפילת אפים (בטור ושולחן ערוך או"ח סימן קלא)... [ואם בוחר לו איזה צדיקים גם במספר עשרים או שלשים או יותר אשר רק אותם בחר שלא לומר תחנון ביום פטירתם דהוי הילולא לגבי', א"כ הוא מוציא לעז על חסידים הראשונים שאינו מחשיב יום פטירתם... ואם נאמר שלא יאמר באמת תחנון לעולם, הרי זה מבטל ועוקר סימן שלם והלכה שלימה בשולחן ערוך או"ח כנ"ל". [ובספרו נימוקי או"ח סקל"א ס"ו (סוף סק"ז) כתב שהמנהג "להחסיר תחנון על יארצייט של צדיק, אפילו שהי' בסוף העולם... הוא מנהג של שטות וקלות". משא"כ "בצדיק אשר מנוחתו כבוד באותו עיר ובאים גם מהגלילות על ציון שלו להתפלל ביום היא"צ כיון דנקרא יומא דריגלא באותו מקום כמבואר ברש"י (סוף מס' יבמות) על זה יש סברא (כיון דנקרא יומא דריגלא) שלא לומר תחנון אז באותו העיר כנזכר"]. ויעויין גם בשו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סימן יא אות ט. (ב) בשו"ת חתם סופר קובץ תשובות סימן לא "מנהג העולם שאוסרים גם תשמיש וסוגרים שערי טבילה [בליל ניטל], ולדעתי מנהג שטות הוא ויש למחות ביד הנוהגים כן". אבל בספר דרכי חיים ושלוש (סימן תתכה) כתב שהגה"ק בעל מנחת אלעזר "נתן צו להבעל מחזיק המקוה... יען שהולכין לטבילה גם בליל זה הנשים העומד[ות] על המשמר יזהירו את ההולכים הבאות לטבילת מצוה שלא להזדווג בליל זה רק אחר חצות".

38. לדוגמא: כתב בשו"ת חכם צבי סי' ל"ו (והו"ד בשע"ת או"ח סכ"ה סקי"ד): "וצריך אני להודיע לשואל שאפילו אם היו דברי הזוהר היפך מהפוסקים לא הי' לנו להניח דברי הפוסקים בשביל דברים האמורים בסתרי תורה כי אין לנו בדינים והוראות עסק בנסתרות, זולתי במקום שיש מחלוקת בין הפוסקים אז נכון לסמוך על הכרעת הזוהר". ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן ג' כתב דמ"מ "פשוט ש[מ]ש[ש] הקבלה תכריע הוא [רק] ספר הזוהר והתקונים שהם דברי תנאים, אבל כתבי האר"י ופע"ח אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאים לחלוק עליו אף בדברי הקבלה ולא לנו יתמי דיתמי לומר מי גדול ממי לכן אין דבריו מכריעין יותר מכל רבותינו". [ויתירה מזו כתב] אבל בכמה פוסקים מצינו דס"ל שיש להכריע גם ע"פ כתבי האריז"ל וכמ"ש להדיא בספר יד אהרן מהדו"ב או"ח סל"א אות ב: ואני אומר שבמקום שיש מחלוקת קבלת האר"י צוק"ל מרע"ז ל. [ולדוגמא בשו"ת השיב משה סימן ו (הכרעה ע"פ מעשה רב דהאריז"ל בענין שתיית קפה לפני

ההשגחה העליונה אשר על כן ראוי לאדם להתבונן בהם "ולידע סוף ענינם כפי כחו"³⁹ וכמו "רוב דיני התורה [ש]אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים"⁴⁰ "ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו"⁴¹ הם ידעו מה שהגר"א ותלמידו הגר"ח מוולאזין זצ"ל ניווכחו לדעת כשניסו להחזיר עטרה ליושנה ולהנהיג ברכת כהנים בקהילותיהם ונכשלו בהיזק מרובה ר"ל. או אז "ראו והתבוננו שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד בחוץ לארץ ואין אתנו יודע עד מה".

תם ולא נשלם בעזהשי"ת

התפלה): "ותלמידי האר"י הביאו דבריו לפסק הלכה ובודאי ה' לו קבלה מרבו האריז"ל דרוב עניניו ודבריו הם דברי קבלה והלכה ומורין כן בלי פקפוק".

39. לשון הרמב"ם הלכות מעילה פ"ח ה"ח.

40. לשון הרמב"ם הלכות תמורה פ"ד הי"ג.

41. לשון הרמב"ם הלכות מעילה שם.

השגחת השי"ת

בספר מבעל מנח"י פ"א היה הרה"ק הרמ"ל [מסאסוב] זי"ע אצל הה"ק הבעל נועם אלימלך ובא לשם אברך אחד ורצה לכנוס להרה"ק הרבי. וראה שהה"ק הרמ"ל שם ונשאר עומד אצל הפתח פתאום הפך הרמ"ל את פניו הקדושים אליו וא"ל אתה רוצה לדרוש לצדיקים. כל זמן שאינו מאמין שאפי' קש שעל הארץ לא יוזו ממקומו בלתי השגחת השי"ת אין לך מה לעשות אצל צדיקים.

(מעדני מלך, עמ' לז אות צב)

החומר

שינה בסוכה וישיבה בסוכה בשמיני עצרת

כבוד המערכת הנכבדה

בגליון ד' האריך הגר"ח ראפפורט בבקיאותו הרחבה בענין המנהג החסידי בנוגע לשינה בסוכה, וגם העיר ממנהג בעלזא ותיק שלא לישון בסוכה בכל מצב, הן באה"ק והן בגאליציה, הגם שהאקלימים שונים.

וכדאי להעיר שכעת ראיתי ברשימות שמועסן של כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א עם בנו של כ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א אודות הנ"ל, כדלהלן:

אדמו"ר מבעלזא: בעיר בעלזא היו מחממים את הסוכה על ידי תנור, מחמת הקור ששרר שם, ודודי מרן מהר"א ז"ל היה יושב רוב היום בסוכה, פעם אחת השתרר קור חזק מאוד, הגבאים שחששו לבריאותו של דודי ז"ל, הלכו לבקש ממנו שיכנס לשבת בתוך ביתו, ולא הסכים לזה, אלא נענה ואמר להם: כאשר היה הרה"ק ר' אהרן מטשרנוביל לעת זקנתו על ציון אביו הרה"ק ר' מרדכי מטשרנוביל, שבעיר קיוב, ביום היארצייט שחל בכ' אייר, היה שם קר מאוד, בטשרנוביל המנהג שנכנסים לאוהל בלי מנעלים והגבאים חששו מאוד לבריאותו, ע"כ הפצירו בו שיגמר מהר, ענה להם ר' אהרן, במקום קבורת הצדיקים יש אוויר ארץ ישראל, ובארץ ישראל כבר לא קר עכשיו בחודש אייר, ואותו דבר הוא כאן, הרי א"ז מרן מהר"ש ז"ל אמר, שבסוכה יש אוויר ארץ ישראל, ובארץ ישראל עדיין אינו קר עכשיו בחודש תשרי, ע"כ לשונו.

רואים מהנ"ל שהמנהג של אי שינה בסוכה אצל רבוה"ק מבעלזא לא היה ח"ו סיבה טכנית בגלל מיזוג אוויר הקר וכדומה, אלא בוודאי הם כמו כל מנהגינו שישודחם בהררי קודש ולנו אזובי קיר אין לו שום מושג בהם.

וגם אני בא להעיר על מאמרו של הר"ג אבערלאנדער בגליון י"ב אודות המנהג של אי ישיבה בסוכה בשמיני עצרת, שמביא שהבעש"ט לא אכל בסוכה בשמ"ע.

ראיתי בספה"ק 'ארץ צבי מועדים' דף קכ"ו אחר שהאריך כדרכו בקודש כותב וז"ל:

"ובזה יש להבין מה דאיתא בשם הבעש"ט ז"ל שלא לישב בסוכה בשמיני עצרת שהוא מתנגד לשמיני עצרת. [זה דבר חדש שכותב "שהוא מתנגד לשמ"ע", ובוודאי שמע זאת מזקני חסידים בדרור]. ולכאורה אינו מובן. ולהנ"ל יש להבין קצת, דכיון דשמיני עצרת הוא בבחינת "והבאתי אתכם אל

הארץ" וסוכה הרי מדרגה למטה מזה וכנ"ל, וכשרוצה לישב בסוכה בשמיני עצרת מעכב בזה את אור החג של שמיני עצרת, שלא יהיה בתוקף עוור: ולא לחינם נקראו ענני כבוד, כי כמו שהגנו בפני כוחות מצרים שלא יוכלו להלחם בישראל, כן הם מכסים על תוקף האור האלקי, שלא היה אז עדיין ביכלתם לכלכל רבוי אורה תיכף אחר צאתם ממצרים, וככה הוא ענין סוכה שהוא מכסה מסתיר מן האור של שמיני עצרת, ולכן אין אז זמן סוכה וא"ש".

וראה גם בספרו שו"ת 'ארץ צבי' חלק א' סי' צ"ח שמתרץ המנהג הנ"ל על פי נגלה.

ובנוגע מנהג סקווירא שבהערה 39, שמעתי מאבא מארי שי', שהסתופף בצלו של הרה"ק רי"י בסקווער, שפעם ירד גשם חזק בליל שמיני עצרת, והמרק התקלקל מרוב המים, והרה"ח ר' משה בטלן ע"ה התמוגג מרוב נחת מהמחזה.

^{אוצר החכמה} **שבר דב ובר,**
^{אוצר החכמה} **אשדוד**

לבישת בגדי משי

כבוד מערכת היכל הבעש"ט

במה שהבאתם בגליון י"א בהמנהג ללבוש בגדי משי בשבת, ובספר 'מגן אברהם' להמגיד מטריסק מבאר שהוא כדי להכניע את לב האדם בלובשו בגד הכא מרמה ותולעה, יש להוסיף שחיבר הג' ר' שמעון סופר ז"ל אב"ד קראקא שיר על דבר זה, ומועתק בשירת משה שיר חדש בשם שירי המשי, ומתחיל, "שבת בלבשי, מבחר לבושי, עטני גאה, ונכנע ראשי, ברחשי לנפשי, מקור המשי, שרשו תולעה", ועי' שם שאמר, "שכל המנהג שפרנסי הצבור נוהגין ללבוש משי לא נתייסד אלא להזכירם סוף כל אדם ואחריתו תולעה שלא יתגאה על הציבור, ואחשוב שחיבר אז השיר כשהביא לו החייט בגד חדש של המשי וסימנו שמעון בר משה כו" ע"כ.

(ודרך אגב אעיר על המכון חת"ס, שהדפיסו השירים בס' 'נועם השבת' זמירות לשב"ק ולא הבחינו שקלקלו סדר השירים, דסדר כתיבת שירים הוא שורה אחר שורה בטור א' ואח"כ מתחיל הטור השני שורה אחר שורה באותו עמוד, ואם מדפיסים באותו צלום מדף גדול לדף קטן, וחותרים השיר באמצע השני טורים ומדפיסים החצי התחתון בעמוד שלאחרי מתקלקל ההמשך, וכזה אירע לשיר זה עי' שם בדף פ"ה, וביותר יראה המעיין בשיר למוצש"ק, שיר נאה וארוך על אליהו הנביא שמתארך מדף ק"ב עד דף ק"ד ואכמ"ל).

דברי 'שלמה יהודה' (עמ' שנג): "הרה"ק רבי אלעזר מרישא זי"ע היה ישן בסוכה, ואילו הרה"ק הצבי לצדיק זי"ע ובנו הרה"ק הקרן ישועה זי"ע ועוד כמה צדיקים שהיו דרים בעיר רישא, כנראה שלא היו ישנים בסוכה, ואולי רק פעם אחת כדי לצאת יד"ח שינה בסוכה, וכן נהגו לעשות כמה מהחסידים בני העליה. והיה תקופה שלהרה"ק הצבי לצדיק זי"ע היה סוכה איתנה וחזקה כמו חדר שבבית רגיל, ואז אכן ישן בסוכה".

וכן מובא בספר זרעא דיוסף (אדר א' תשע"ט, עמ' קנא הערה מז) בשם הגה"ח ר' אפרים הלוי מנלה ז"ל מראשי ישיבת חידושי הרי"ם: "בפולין ושאר מדינות באירופה .. מפני הקור הנורא לא ישנו רובא דעלמא בסוכות, וגם בשעת אכילה היו צריכים להתעטף במעילים ובגדים חמים כדי שלא יצטננו".

דעת הגה"ק ממונקאטש על אי קיום מצות סוכה על ידי תנאים

עוד הביא הגר"ח רפופרט במאמרו (גל' ד' עמ' עא הערה 4) מה שהגה"ק ממונקאטש זצ"ל, שר התורה בנגלה ובנסתר, בספרו 'נימוקי אורח חיים' מתקיף את הנוהגים שלא לישון כלל בסוכה אפילו בלי שום אונס וצעה, וכותב שבין המקילים ישנם גם צדיקים, ושכל הנימוקים שנתנו בכדי ליישב מנהגם ע"פ נגלה לא מצאו חן בעיניו.

יש להעיר מספרו 'שער יששכר' (תשרי, מאמר סוכת שלום, עמ' שלב), בו מיישב הנהגת צדיקים אלו וז"ל: "ובזה יש לבאר מה דאמרינן בסוכה (כ"ו ע"א): רב חסדא ורבה בר רב הונא כי הוי עיילי בשבתא דרגלא גבי ריש גלותא הוי גנו ארקתא דסורא, אמרו שלוחי מצוה אנן ופטורים, עכ"ל הגמרא. ויפלא כל עובר, וכי הקדושים האלו לא היו מהדרים אחרי המצות ח"ו? וגם אם היו פטורים (כהאי דאמרינן במנחות דא"ל מלאכא לר' קטינא, אף שהיה הבגד פטור מן הציצית כנודע) והא היה להם להשתדל לישון בסוכה, שהיה שכוח או, בשדה של בורגנין ושומרי קיץ וכיוצא, הסוכות כשרים. אלא ודאי דשכבו אז בסוכות בשדה על שפת הנהר משום שהיו צריכין

מנהג אי שינה בסוכה

בקובץ 'היכל הבעש"ט' (גליון ד עמ' עא ואילך וגליון ה עמ' ה ואילך) האריך הרה"ג ר' חיים רפופרט שליט"א במנהג אי-השינה בסוכה בין חסידים ואנשי מעשה, הן מצד ההלכה והן מצד החסידות. ושם (גל' ד' עמ' עא) הביא מקורות לכך שמנהג בעלזא הוא שלא לישון בסוכה, וראה מה שהערתי בתגובות (גל' יג עמ' קעט). ובאתי בזה להעיר מעוד מקורות שראיתי.

מנהג בעלזא

בספר 'נטעי גבריאל' (הל' ר"ה פרק כט אות ט) מביא: "וידידי הרב אהרן אליעזר ליפא הלוי זילבערמאן שליט"א אמר לי שאביו שליט"א שמע מהגה"ק מבילגורייא זצ"ל שאמר שאביו ז"ל (ה"ה הגה"ק מוהרי"ד מבעלזא זי"ע) נהג בכל דבר ע"פ השו"ע ולא שינה כלום חוץ מג' דברים ששינה מהשו"ע, הלא המה: א' שלא אכל תפוח בליל ראש השנה, ב' שלא היה ישן בסוכה, ג' שלא אכל שמיני עצרת בהסוכה, עכ"ד".

וגם הגאון ר' יעקב יצחק ניימאן זצ"ל אב"ד בעלזא מונטריאל שמע כן מפ"ק הגה"ק מבילגורייא זצ"ל, כמובא בספרו 'אגורה באהלך - זכרונות' (עמ' רצט בהערה יב) מכתבי המחבר, וז"ל: "מה שרציתי להגיד בזה שכ"ק אדמו"ר מבילגורייא זצ"ל אמר לי פעם אחת שבבעלזא הולכין מאד עם השו"ע ודברי הרמ"א. וחשב לי ג' פעמים שאין נוהגים כהשו"ע. הראשונה, אכילת תפוח עם דבש בליל ר"ה. השנייה, אכילה בשמיני עצרת בסוכה. השלישית איני זוכר כעת". ובהערות המו"ל על זה ציינו ל'נטעי גבריאל' הנ"ל משמו דהגה"ק מבילגורייא שהשלישית היא שאין ישנים בסוכה.

צדיקי בלזוב

גם צדיקי בית בלאזוב וצדיקים נוספים מהעיר רישא לא נהגו לישון בסוכה בדרך כלל, כמו שהביא הרה"ח ר' שלמה יהודה אינטראטער ז"ל בספרו

שכתוב בשער הקדושה למהרצ"ו ז"ל, ובאפשר לא היה להם סוכה כלל, כדאשכחן בגמרא דף מ"ז רב הונא בר ביזנא וכל גדולי הדור גמירי דמאפר אתי. ופירשו רש"י ותוספות שמן האפר באו שבהמותיהן היו רועות שם ולא ישבו בסוכה כל ימי החג, ע"ש. הגם שיש בזה סוד, כי מי נתן רשות לגדולי הדור לפטור מסוכה, אבל רוא דמלתא גמירי דמאפר קאתי, שכל ימי החג היו מיחדים יחוד הסוכה, כמו שכתב לעיל פ"ג מסוכה בסוד סוכה דירת עראי בעינן, אשר עראי בגימטריא פר א', ותכלית המיתוק הוא זה להמתיק פ"ר דינין, והוא סוד א' פ"ר א' פה, והוא עצם סוד רוע"ה, לסלק הר"ע מן ו"ה דמאנין תבירין. והיו כל כך מיחדין במאור תורתם אשר היו פטורים מן הסוכה, כמו מי שתורתו אומנתו פטור מן הקריאת שמע, כדאשכחן ברבינו הקדוש בשעה שהיה מעביר ידיו על עיניו קבל עליו עול מלכות שמים. ולכן בשמיני עצרת באו לביתם, כי נסתלקה הכוונה של סוכה להיות רוע"ה באפר, כאברהם שהיה יושב באלוני ממר"א, סוכה הוא אלוני, וממרא הוא אפר. ואלה הפרושין בעלי הזוהר קדושי הקדושים הפרושים מי יודע אם היה להם סוכה."

הרי שגם הרה"ק מזידיטשוב מיישב הנהגת הקדושים ע"פ הנגלה, שכיון שהייתה תורתם אומנתם הרי הם פטורים מסוכה כמו שפטורים מקריאת שמע. הגם שע"פ נגלה תירוץ זה דחוק, שהלא אפשר לקיים שניהם, מ"מ עיקר טעמם היה ע"פ סוד.

לסיום אביא כאן עדות מעניינת על אופן קיום מצוות סוכה בפולין, גם אצל אלו שאינם חסידים. הרה"ג ר' נחמיה בקר ז"ל, אחד מיקירי ירושלים, מספר שהמנהג הפשוט אצלם בפולין, גם בין הלא-חסידים, היה לישן מחוץ לסוכה, ושיצאי פולין המשיכו לנהוג כן גם בבואם לארץ ישראל. וכך מובא בספרו אוצרות רבי נחמיה (ירושלים תשע"ה, עמ' 125): "בסוכה שלנו לא היה מקום לישן בה, והאבא שהגיע מפולין לא הקפיד על כך, כמו כל יוצאי פולין שלא ישנו בסוכה. ורק קידשו על היין ואכלו בסוכה. כי בפולין לא היה כמעט במציאות אפשרות של שינה בסוכה, ורק האבא קידש על היין בסוכה ובצע על

להעלות הנצוצות רבות שהיו שם שראו ברוח קדשם שהיו שם, וע"י שינתם שם העלו אותם, וסוכות הוא הזמן לזה כנוכה. ולזה אמרו שלוחי מצוה אנן, להציל הנצוצות העשוקות האלו להעלותן, אין לך מצוה גדולה מסדיון שבויים כאלו. עכ"ז בשביל הנסתרות והעלאת הנצוצות לא היו רשאים לעבוד על הנגלות ח"ו לישן חוץ לסוכה, אבל כיון שהלכתי לשבתא ודגלא ופטורין מן הדין מהסוכה, ע"כ שפיר היו ישנים ארקתא דנהרא כנוכר."

מבואר מכאן שלפעמים יש לצדיקים טעמים טמירין ונעלמין לישב ולישן דקא חוץ סוכה, כגון לצורך העלאת ניצוצין קדישין. ואף שמתנה שהדברים צריכים להיות מתאימים גם ע"פ נגלה, אבל גם הנהו צדיקי בדידהו סבירא להו שמנהגם אינו סותר להנגלה, מנימוקיהם אשר עמהם.

עוד ממשיך שם הגה"ק ממונקאטש ב'שער יששכר': "ועוד יש לבאר בזה מה שהוא ביותר צ"ע בש"ס סוכה (מ"ז ע"א), דכל גדול הדור וכו' גמירי דמאפר קאתי. פירש רש"י, למדתי מרבתי שהן באו מן האפר שבהמותיהן רועות שם, ולא ישבו בסוכה כל ימי החג, עכ"ל"ה. וקשה טובא: למה עשו כזאת? (ועיי' בפרי קודש הלולים [פ"ג משער הלולב] מה שכתב על דברי הש"ס הלזו, ולדרכנו יש לבאר גם כן, שהיה הזמן גרמא ומצוה עוברת אחר הסוכות, והיו שם נצוצות רבות באפר שדות אלו, על כן הוכרחו להיות שם אז כל גדול הדור, והמבין יבין".

כאן לא טרח הרבי ממונקאטש ליישב את מנהג גדולי הדור ע"פ הנגלה. ועיין בתוספות (סוכה שם ד"ה גמירי) שצריכים לומר שלא היה להם סוכת רועים. אבל לפי זה צריכים לומר שקושיית הרבי ממונקאטש היא מדוע לא בנו סוכת רועים (וע"פ נגלה הלא מחוייב לבנות סוכה כדי שיהיה לו, ולזה תירץ שהוצרכו להעלות הניצוצות.

ומה שציין לדברי הגה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע בספר 'פרי קודש הלולים', הנה זה לשון קדשו שם: "אבל בעלי הזוהר קדושי עליון היו כל ישיבתם וחנייתם במערות צורים ובפרישותם במדבריות, כמו

הפת ואנחנו שמענו אותו מחלון הבית ומיד אחר כך נכנס לבית, מפני הגשם החזק שירד, כמסופר לעיל.

"הרבי [ראש הישיבה], שידע שאין לי היכן לישן בסוכות, אמר לי: 'שמע נא נחמיה, יודע אתה שבסוכתי יש רק מקום למטה אחת, אבל לילה אחד ברצוני שתישן בסוכה ולכן תישן הלילה אצלי בסוכה, על מיטתי'. כמובן שזה לא עלה כלל על דעתי לקחת את מיטת הרבי, ואמרתי לו: 'רבי, אינני מסכים לכך'. אמר לי: 'נחמיה, אני ממילא לא ישן בלילה מכיון שאני לומד כל הלילה', ולא עזר לי שום תירוץ. הרבי הכניסני למיטה וכמה פעמים כשנפלה השמיכה [כי הסתובבתי לראות מה עושה הרבי] מיד הרימה הרבי וכיסה אותי היטב, באומרו 'שלאף געזונטערהייט' - תישן, תישן ברוגע ובבריאות - עוד לא הגיע זמן תפילה.

"הרבי עמד כל הלילה ובידו אחז את הגמרא, ולמד בנעימות ובהתמדה גדולה [היה מקום לשבת, אבל כנראה עמד מפני שלא רצה להירדם]. הרבי רצה שאזכור שצריך לישון בסוכה."

ישכר דוב ובר

אשדוד